

Бібліотека Дідух Тамара

Галицька-Дідух Тамара

Історія України ХХ - поч. ХХІ ст.

*Методичні рекомендації з
самотійної роботи для студентів
спеціальності «Історія та археологія»*

Зміст

Вступ	3
Структура курсу	5
Система оцінювання курсу	9
Види самостійної роботи	13
Розв'язання проблемних питань	14
Методичні рекомендації для студентів щодо підготовки індивідуального завдання	15
Теми самостійної роботи. Методичні рекомендації.	16
Запитання на КСР	130
Методичні рекомендації для студентів заочної форми навчання	134
Рекомендована література	138

Вступ

"Самостійна робота для студентів спеціальності 032 Історія та археологія: "Історія України ХХ – початку ХХІ ст." присвячена вивченню ключових етапів історичного розвитку України у зазначений період. Даний посібник охоплює соціально-економічні, політичні та культурні процеси, що визначили становлення української державності, а також взаємодію України з іншими країнами світу.

Посібник структуровано за хронологічним і тематичним принципами, що сприяє комплексному аналізу подій, явищ та тенденцій. У ньому приділено увагу таким темам, як:

- Національно-визвольна боротьба початку ХХ століття.
- Українська революція 1917–1921 років.
- Радянський період: індустріалізація, колективізація, репресії.
- Україна у роки Другої світової війни.
- Відновлення та модернізація післявоєнного періоду.
- Перебудова, незалежність та виклики початку ХХІ століття.

Особливу увагу приділено самостійній роботі студентів, включаючи аналіз першоджерел, роботу з архівними матеріалами, синтез інформації з різних історичних джерел. Метою є розвиток навичок критичного мислення, самостійного наукового дослідження та глибокого розуміння складних історичних процесів.

I. Передмова

Концепція модернізації сучасної української освіти передбачає підготовку кваліфікованих, компетентних фахівців на рівні світових стандартів, соціально й професійно мобільних, конкурентоспроможних на вітчизняному, європейському і світовому ринках праці.

Самостійна робота студентів (СРС) є невід'ємною частиною навчального процесу та виправданим способом оволодіння навчальним матеріалом. Це особлива форма навчальної діяльності, під час реалізації якої засвоюється відповідна сума знань, умінь і навичок, розвиваються здібності, формується самостійність як особистісна риса суб'єкта навчання. **Самостійна робота – діяльність студентів, яка полягає в самостійному визначенні мети, завдань, засобів їх досягнення на основі пізнавальних потреб та інтересів; виборі власного пізнавального шляху, спрямованого на створення творчого освітнього продукту; аналізі результату. Складовою самостійної роботи є індивідуальна. Індивідуальна робота – форма організації навчального процесу, яка забезпечує реалізацію творчих можливостей студента через індивідуально спрямований розвиток здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність.**

Мета організації самостійної роботи з предмету "Історія України ХХ -поч ХХІ ст." – **Мета організації самостійної роботи з предмету "Історія України ХХ - початку ХХІ ст."** – сформувати у студентів глибоке розуміння ключових подій, процесів і явищ історії України зазначеного періоду, розвинути навички критичного мислення, самостійного аналізу історичних джерел та літератури, а також сприяти оволодінню методами наукового дослідження.

Самостійна робота спрямована на:

1. Закріплення та розширення знань, отриманих під час лекцій і семінарів.
2. Формування здатності самостійно інтерпретувати історичні факти, події та процеси.
3. Застосування міждисциплінарного підходу до аналізу історичних явищ.
4. Вироблення вмінь роботи з першоджерелами, архівними матеріалами та історіографічними дослідженнями.
5. Розвиток навичок презентації результатів власних досліджень у письмовій та усній формі.

Таким чином, організація самостійної роботи сприяє формуванню у студентів фахової компетентності, розумінню важливості історичного контексту в сучасних суспільних процесах та підготовці до професійної діяльності в галузі історії та археології.

Важливо закріпити бажання і здатність читати, самостійно переосмислювати чужі думки і на цій основі формулювати, висловлювати власні думки. Це в свою чергу слугуватиме базою для індивідуально-особистісного навчання майбутніх істориків, рефлексією, різними способами методичної діяльності.

У ході самостійної роботи з даної дисципліни студенти повинні:

- сучасний стан історіографії з актуальних проблем вітчизняної історії 1914–2024 рр., з метою аналізу спірних питань та тем у сучасних історіографічних дискусіях;
- наукову періодизацію історії України;
- основні події та явища в історії України ХХ – початку ХХІ століття (революційні періоди, національно-визвольну боротьбу, формування та крах тоталітарних режимів, здобуття незалежності України та її сучасний розвиток; соціально-економічні, політичні, культурні та геополітичні процеси, які впливали на історичний розвиток України; причини, перебіг і наслідки ключових воєнних конфліктів та репресивних кампаній).
- основні історичні терміни, поняття та хронологію;
- причинно-наслідкові зв'язки: взаємозв'язки між політичними, соціальними, економічними та культурними процесами в різні періоди історії України.
- вплив ключових постатей української історії на її розвиток; їхню діяльність у контексті загальнолюдських та національних цінностей.

вміти:

- чітко і логічно відтворювати базові історичні знання з історії України ХХ – поч. ХХІ ст., оцінювати факти, явища, процеси, події та інтерпретації; встановлювати взаємозв'язки між соціальними, економічними, політичними та культурними аспектами історії;
- застосовувати історичні знання на практиці: використовувати їх для аналізу сучасних суспільно-політичних процесів, знаходити рішення актуальних проблем, базуючись на історичному досвіді;
- знаходити, аналізувати та інтерпретувати історичні документи, літературу та інші джерела, розрізняти об'єктивну інформацію від суб'єктивних оцінок чи маніпуляцій; виважено розглядати контраверсійні та суперечливі теми;
- орієнтуватися в історичному часі, розглядати суспільні явища в розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу, співвідносити історичні події, явища з періодами (епохами),
- мати міцні навички роботи з історичною картою; користуючись картою, пояснювати причини і наслідки історичних подій, процеси вітчизняної історії, основні тенденції розвитку міжнародних відносин, пов'язаних із геополітичними чинниками і факторами навколишнього середовища, характеризувати, спираючись на карту, історичний процес та його регіональні особливості;
- володіти категоріально-понятійним апаратом;
- вміти систематизувати, співставляти історичний матеріал, будувати переконливу аргументацію; робити висновки та узагальнення, презентувати власну інтерпретацію історичних процесів та явищ, аналізувати історичні проблеми на основі сформованих ціннісних орієнтирів;
- самостійно будувати гіпотези і план розв'язання пізнавальних задач чи відповіді на запитання евристичного характеру, вчитися вибирати й будувати альтернативи в процесі розв'язання проблем;
- порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора в історії, розкривати внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб;
- будувати усні та письмові висловлювання з приводу історичних фактів, постатей та історичної теорії;
- виявляти інтереси, потреби, суперечності в позиціях соціальних груп і окремих осіб та їх роль в історичному процесі, тенденції й напрями історичного розвитку;

- враховувати гендерний підхід при вивченні історії України, цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність в Україні на основі вивченого матеріалу;
- вміти планувати навчальну діяльність, застосовувати найбільш раціональні способи навчальної праці, проводити рефлексію, самооцінку та коригування пізнавальної діяльності; вміти розв'язувати проблеми, долати труднощі тощо;
- практично реалізувати набуті знання у вигляді виступів, в дискусіях, в груповій роботі ін.;
- працювати як автономно, так і в команді в межах етики професійних взаємин;
- викладати матеріал у письмовій і усній формах чітко та зрозуміло, з дотримання норм української мови

Самостійна робота студента забезпечує система навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: наукова література і джерела, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, навчально-методичний комплекс дисципліни тощо. Графік самостійної роботи доводиться до відома студентів на початку поточного семестру.

Самостійна робота студентів організовується через систему завдань, виконання яких оцінює викладач через систему перевірки конспектів, поточних самостійних робіт, колоквиуму, захисту індивідуального завдання, виконання тестів, і ці оцінки входять до семестрової оцінки студента.

Навчальний матеріал навчальної дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом в процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який студенти опрацьовують при проведенні навчальних занять.

Основними формами контролю самостійної роботи є: • проведення екзамену; • тестування; • колоквиум; • проведення самостійних, контрольних робіт; • перевірка індивідуальних завдань; ін.

Структура курсу

Обсяг навчальної дисципліни денна форма			
Лекції 24			
Семінари 36			
Самостійна робота 120			
Всього 180			
Ознаки навчальної дисципліни			
Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий	
032 Історія та археологія	четвертий	нормативний	
Тематика навчальної дисципліни			
Тема	кількість год.		
	лекції	заняття	сам. роб.
Тема 1. Україна в Першій світовій війні (1914-1917)	2		4
Тема 2. Українська національно-демократична революція (1917-1918)	2	2	4
Тема 3. Українська Держава П.Скоропадського.	2		4
Тема 4. Директорія УНР.		2	4
Тема 5. Західноукраїнська Народна Республіка.		2	4
Тема 6. Політика більшовицького уряду в Україні у 1919–1920 рр.	2		4
Тема 7. Культурне і духовне життя в Україні 1917–1920 рр.		2	4
Тема 8. Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928 рр.)		2	4
Тема 9. «Українізація» (коренізація).			4
Тема 10. Модернізація промисловості України (1929-1938 рр.).			4
Тема 11. Суцільна колективізація в Україні. Голодомор 1932-1933 рр.		2	4
Тема 12. Політична система в УРСР 30-х рр. Масовий терор.	2	2	
Тема 13. Соціальна система УРСР в 30-х рр. XX ст.			4
Тема 14. Стан культури в Україні у 1930-і рр. «Розстріляне відродження».			4
Тема 15. Західноукраїнські землі в 1921 – 1938 рр. КОЛОКВІУМ 2	2	2	4
Тема 16. Україна на початку Другої світової війни (1939-1941 рр.)		2	4
Тема 17. Україна на першому етапі радянсько-німецької війни.		2	4
Тема 18. Український національно-визвольний рух в 1941-1943 рр.	2	2	4
Тема 19. Нацистський режим на території України		2	4
Тема 20. Українсько-польські відносини в період Другої світової війни.			4
Тема 21. Україна на завершальному етапі радянсько-німецької війни		2	4
Тема 22. Розвиток української культури в період Другої світової війни.			4
Тема 23. Україна у повоєнний період (1944-1953 рр.)			4
<i>Тема 24. Український визвольний рух і його придушення у повоєнні десятиліття</i>		2	4

Тема 25. Україна в умовах десталінізації (1954-1964)		2	4
Тема 26. Шістдесятництво і дисидентський рух в Україні	2		4
Тема 27. Україна в умовах загострення кризи радянської системи (1965 – 1985)		2	4
Тема 28. УРСР в умовах трансформації суспільно-політичного розвитку (друга половина 1980-х – 1991).			4
Тема 29. Суспільно-політичне, економічне і культурне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 1991-2004 рр.	2		4
Тема 30. Суспільно-політичне, економічне і культурне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 2004 -2014 рр.	2	2	
Тема 31. Суспільно-політичне, економічне і культурне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 2014 -2024 рр.	2		4
Тема 32. Війна росії	2	2	4
	24	36	120

Заочна форма навчання

Обсяг навчальної дисципліни			
Лекції 10			
Семінари 12			
Самостійна робота 158			
Всього180			
Ознаки навчальної дисципліни			
Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий	
032 Історія та археологія	четвертий	нормативний	
Тематика навчальної дисципліни			
Тема	кількість год.		
	лекції	заняття	сам. роб.
Тема 1. Україна в Першій світовій війні (1914-1917)			4
Тема 2. Українська національно-демократична революція (1917-1918)	2		4
Тема 3. Українська Держава П.Скоропадського.			4
Тема 4. Директорія УНР.		2	4
Тема 5. Західноукраїнська Народна Республіка.			4
Тема 6. Політика більшовицького уряду в Україні у 1919–1920 рр.			4
Тема 7. Культурне і духовне життя в Україні 1917–1920 рр.			4
Тема 8. Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928 рр.)		2	4
Тема 9. «Українізація» (коренізація).			4
Тема 10. Модернізація промисловості України (1929-1938 рр.).			4
Тема 11. Суцільна колективізація в Україні. Голодомор 1932-1933 рр.		2	4
Тема 12. Політична система в УРСР 30-х рр. Масовий терор.	2		4

Тема 13. Соціальна система УРСР в 30-х рр. XX ст.			4
Тема 14. Стан культури в Україні у 1930-і рр. «Розстріляне відродження».			4
Тема 15. Західноукраїнські землі в 1921 – 1938 рр. КОЛОКВІУМ 2	2		4
Тема 16. Україна на початку Другої світової війни (1939-1941 рр.)			8
Тема 17. Україна на першому етапі радянсько-німецької війни.		2	4
Тема 18. Український національно-визвольний рух в 1941-1943 рр.	2		4
Тема 19. Нацистський режим на території України			8
Тема 20. Українсько-польські відносини в період Другої світової війни.			4
Тема 21. Україна на завершальному етапі радянсько-німецької війни			4
Тема 22. Розвиток української культури в період Другої світової війни.			4
Тема 23. Україна у повоєнний період (1944-1953 рр.)			6
Тема 24. Український визвольний рух і його придушення у повоєнне десятиліття		2	4
Тема 25. Україна в умовах деєсталінізації (1954-1964)			4
Тема 26. Шістдесятництво і дисидентський рух в Україні			4
Тема 27. Україна в умовах загострення кризи радянської системи (1965 – 1985)			8
Тема 28. УРСР в умовах трансформації суспільно-політичного розвитку (друга половина 1980-х – 1991).			8
Тема 29. Суспільно-політичне, економічне і культурне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 1991-2004 рр.			8
Тема 30. Суспільно-політичне, економічне і культурне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 2004 -2014 рр.		2	
Тема 31. Суспільно-політичне, економічне і культурне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 2014 -2024 рр.			8
Тема 32. Війна росії	2		8
	10	12	158

Критерії оцінювання ефективності самостійної роботи з предмету “Історія України XX – початку XXI ст.” мають забезпечити об’єктивне визначення рівня сформованості знань, умінь і навичок студента. Основними критеріями є:

1. Якість виконання завдань

- **Повнота** - наскільки студент виконав усі поставлені завдання.
- **Точність** - правильність викладення фактів, дат, подій, використання історичних термінів.
- **Глибина** - рівень розкриття теми, аналізу історичних процесів, виявлення причинно-наслідкових зв’язків.

2. Критичне мислення та аналіз

- Здатність аргументовано аналізувати історичні явища та події.
- Використання різних точок зору, аналіз джерел і літератури.
- Вміння робити власні висновки на основі зібраної інформації.

3. Робота з джерелами

- Використання першоджерел, архівних матеріалів, документів.

- Здатність адекватно інтерпретувати джерела в контексті часу і місця.
- Вміння цитувати та посилалися відповідно до наукових стандартів.

4. Самостійність

- Рівень самостійного опрацювання літератури та джерел.
- Уникнення плагіату, унікальність виконаної роботи.
- Ініціативність у пошуку додаткових матеріалів.

5. Оформлення результатів

- Логічність і структурованість викладу матеріалу.
- Дотримання встановлених вимог до оформлення письмових робіт.
- Якість презентації результатів (якщо передбачено).

6. Практична значущість

- Вміння застосовувати отримані знання для аналізу сучасних соціально-політичних процесів.
- Внесення нових ідей чи підходів у дослідження.

7. Рівень засвоєння матеріалу (оцінюється на контрольних заходах)

- Успішність відповідей на тестових і контрольних роботах.
- Якість захисту самостійних проектів чи доповідей.
- Рівень участі в обговореннях під час семінарів.

Головною умовою успішного виконання самостійної роботи є ретельне планування і контроль з боку викладачів, тому що плідність самостійної роботи студентів – це, насамперед, результат постійної взаємодії студента й педагога-керівника. Саме тому пріоритетна мета викладача – не просто ретранслювати знання, а й стимулювати дослідницьку і пізнавальну активність студентів.

Система оцінювання

Університетська	Національна шкала		Шкала ECTS
90-100	відмінно	5	A
80-89	добре	4	B
70-79			C
60-69	задовільно	3	D
50-59			E
26-49	незадовільно (з можливістю повторного складання)	2	FX
1-25	незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)		F

Система оцінювання знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни включає *поточний, модульний та семестровий контроль* знань. Поточний контроль здійснюється під час проведення усіх видів аудиторних занять і має на меті перевірку знань здобувачів вищої освіти з окремих тем навчальної дисципліни та рівня їх підготовленості до виконання конкретної роботи. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між науково-педагогічним працівником та студентами у процесі навчання, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як науково-педагогічним працівником для коригування методів і засобів навчання, так і студентами для планування самостійної роботи. Поточний контроль може проводитись у формі усного опитування або написання письмових коротких робіт, у формі дискусій при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Оцінки у національній шкалі («відмінно» – 5, «добре» – 4, «задовільно» – 3, «незадовільно» – 2), отримані здобувачами, виставляються в електронних академічних журналах. Результати поточного контролю враховуються при визначенні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Контроль самостійної роботи передбачає усну перевірку знань студентів із винесених на самостійне опрацювання тем. Оцінки у національній шкалі («відмінно» – 5, «добре» – 4, «задовільно» – 3, «незадовільно» – 2), отримані здобувачами, виставляються в електронних академічних журналах.

Модульний контроль проводиться (виставляється) на підставі оцінювання результатів знань здобувачів вищої освіти після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини навчальної дисципліни – змістового модуля. Завданням модульного контролю (колоквіумів) є перевірка розуміння та засвоєння певного навчального матеріалу (теми), вироблення навичок самостійно опрацьовувати джерела, здатності осмислювати зміст даної частини дисципліни, уміння подати певний матеріал.

Форма поточного контролю: усна і письмова (самостійні роботи) – 15 балів, КСР- 5 балів, колоквіумів - 20 балів (сумуються і діляться на три), індивідуальні завдання – 10 балів. Семестровий (підсумковий) контроль проводиться у формі екзамену. Екзамен – форма підсумкового контролю, яка передбачає перевірку розуміння здобувачем теоретичного та практичного програмного матеріалу з усієї навчальної дисципліни, здатності творчо використовувати здобуті знання та вміння, формувати власне ставлення до певної проблеми тощо. Форма проведення екзамену письмова.

Вид контролю	Поточний контроль	Колоквіум №1	Колоквіум №2	Колоквіум 3	КСР	Індивідуальне завдання (захист проєкту тощо)	Сума балів за модулями	Екзамен	Підсумкова оцінка у 100-бальній шкалі
Максимальна кількість балів, яку може набрати студент	15	20	20	20	5	10	50	50	100 (50+50)

Критерії контролю самостійної роботи студентів з курсу "Історія України XX - поч. XXI ст." в 5-бальній системі (усна форма)

Оцінка «5» (відмінно)

Студент демонструє:

- ✓ Глибоке та змістовне розуміння програмного матеріалу, здатність творчо аналізувати та інтерпретувати основні події, явища та процеси в історії України XX – початку XXI століття.
- ✓ Вміння синтезувати окремі елементи історичних процесів у цілісну картину, чітко пояснювати взаємозв'язки між соціальними, економічними, політичними та культурними аспектами історії.
- ✓ Високий рівень володіння історичною термінологією, періодизацією, науковим апаратом, точне орієнтування у хронології подій.
- ✓ Використання сучасних досягнень вітчизняної історіографії та уміння застосовувати їх під час виконання самостійної роботи.
- ✓ Глибоке розуміння контексту історичних подій, аналіз причинно-наслідкових зв'язків та уміння аргументовано доводити власну позицію.
- ✓ Оцінювання подій з наукової точки зору, без особистих чи емоційних упереджень, здатність критично аналізувати історичні процеси (наприклад, комуністичний тоталітарний режим, масові репресії, збройна агресія Росії).
- ✓ Логічно структурований, чітко викладений матеріал на основі норм української мови.

Оцінка «4» (добре)

Студент демонструє:

- ✓ Ґрунтовне розуміння основного програмного матеріалу, здатність описувати ключові події та процеси в історії України XX – початку XXI століття.
- ✓ Здатність аналізувати історичні події, синтезувати їх у цілісну картину, пояснювати взаємозв'язки між соціальними, економічними, політичними та культурними аспектами.
- ✓ Знання сучасних досягнень вітчизняної історіографії та застосування їх в роботі з деякими помилками або неповними висновками.
- ✓ Вміння орієнтуватися в історичній термінології, періодизації та хронології подій з окремими неточностями.

- ✓ Аналіз контексту подій є достатньо глибоким, хоча можуть бути поверхневі або не повністю обґрунтовані висновки.
- ✓ Переважно наукове оцінювання історичних подій з деякими емоційними або суб'єктивними нотками.
- ✓ Логічно викладений матеріал, хоча можуть бути помилки, що не спотворюють зміст, студент (ка) демонструє хороші знання української мови.

Оцінка «3» (задовільно) Студент демонструє:

- ✓ Базове розуміння програмного матеріалу, але знання подій, явищ та процесів в історії України XX – початку XXI століття є поверхневими або неповними.
- ✓ Часткова здатність аналізувати події, але зв'язки між різними аспектами історії розкриті недостатньо.
- ✓ Окреме знайомство із сучасними дослідженнями, використання їх у роботі поверхнєве або з помилками.
- ✓ Знання основних історичних термінів, періодизації, але з помилками в хронології та деякою непевністю у визначеннях.
- ✓ Обмежене розуміння контексту історичних подій, аналіз фрагментарний, без глибоких аргументів.
- ✓ Може оцінювати події з наукової точки зору, але часто допускає емоційність або суб'єктивність у судженнях.
- ✓ Викладення матеріалу з помилками щодо вживання норм української мови, структура частково порушена, але зміст залишається зрозумілим.

Оцінка «2» (незадовільно)

Студент демонструє:

- ✓ Практично відсутнє розуміння програмного матеріалу, знання ключових подій, явищ та процесів в історії України XX – початку XXI століття поверхнєве, з великою кількістю неточностей.
- ✓ Відсутня здатність до аналізу історичних подій, матеріал подано без спроб встановити зв'язки між аспектами історії.
- ✓ Не знайомий з сучасними дослідженнями або не використовує їх у роботі.
- ✓ Погано володіє термінологією та хронологією подій, допускає численні помилки.
- ✓ Погане розуміння контексту історичних подій, аналіз майже відсутній або дуже поверхневий.
- ✓ Відсутність аргументації, поверхнєве або необґрунтоване оцінювання подій.
- ✓ У відповіді наявні численні помилки у дотриманні норм української мови, погана структура викладу матеріалу.

Критерії оцінювання індивідуального завдання

Бал Критерії оцінювання навчальних досягнень 1-3 Проєкт не відповідає темі або завданням, виконаний частково чи з серйозними помилками. Матеріал подано хаотично, без структури. Джерела не використані, їх якість низька або посилання відсутні. Відсутній аналіз, творчий підхід чи власні висновки. Візуальні матеріали відсутні або не мають сенсу. Робота містить критичну кількість помилок в оформленні, тексті чи графіці. Проєкт подано із суттєвим запізненням або взагалі не подано.

4-6 б Тема проєкту розкрита поверхово або з відхиленнями від завдання. Матеріал подано нелогічно, зі структурними недоліками. Використано обмежену кількість джерел, деякі з них сумнівної якості; оформлення посилань значно відхиляється від вимог. Аналіз або творчий підхід майже відсутні. Візуальні матеріали недостатньо якісні або недоречні. Робота містить помітні технічні та граматичні помилки.

7-8 б Тема та завдання проєкту розкриті, але з незначними недоліками. Матеріал викладено переважно логічно, хоча можливі незначні прогалини в структурі. Використано достатню кількість джерел, але не всі вони повністю розкривають тему; оформлення джерел може мати помилки. Є спроби аналізу та творчого підходу, але вони недостатньо глибокі. Візуальні матеріали частково відповідають темі, але виконані не ідеально. Робота оформлена загалом охайно, можуть траплятися дрібні технічні чи граматичні помилки. Подано вчасно.

9- 10 б Проєкт повністю відповідає темі та завданням. Матеріал викладено ґрунтовно, структуровано та логічно. Використано широкий спектр надійних джерел, коректно оформлено посилання. Робота демонструє глибокий аналіз, авторські висновки, творчий

підхід. Візуальні матеріали (якщо передбачені) якісні, доречні та доповнюють текст. Проект оформлений охайно, без технічних або граматичних помилок. Подано вчасно.

Критерії контролю самостійної роботи студентів з курсу "Історія України XX - поч. XXI ст." в 5-бальній системі (усна форма)

Оцінка «5» (відмінно) Студент демонструє: Глибоке та змістовне розуміння програмного матеріалу, здатність творчо аналізувати та інтерпретувати основні події, явища та процеси в історії України XX – початку XXI століття. Вміння синтезувати окремі елементи історичних процесів у цілісну картину, чітко пояснювати взаємозв'язки між соціальними, економічними, політичними та культурними аспектами історії. Високий рівень володіння історичною термінологією, періодизацією, науковим апаратом, точне орієнтування у хронології подій. Використання сучасних досягнень вітчизняної історіографії та уміння застосовувати їх під час виконання самостійної роботи. Глибоке розуміння контексту історичних подій, аналіз причинно-наслідкових зв'язків та уміння аргументовано доводити власну позицію. Оцінювання подій з наукової точки зору, без особистих чи емоційних упереджень, здатність критично аналізувати історичні процеси (наприклад, комуністичний тоталітарний режим, масові репресії, збройна агресія Росії). Логічно структурований, чітко викладений матеріал на основі норм української мови.

Оцінка «4» (добре) Студент демонструє: Грунтовне розуміння основного програмного матеріалу, здатність описувати ключові події та процеси в історії України XX – початку XXI століття. Здатність аналізувати історичні події, синтезувати їх у цілісну картину, пояснювати взаємозв'язки між соціальними, економічними, політичними та культурними аспектами. Знання сучасних досягнень вітчизняної історіографії та застосування їх в роботі з деякими помилками або неповними висновками. Вміння орієнтуватися в історичній термінології, періодизації та хронології подій з окремими неточностями. Аналіз контексту подій є достатньо глибоким, хоча можуть бути поверхневі або не повністю обґрунтовані висновки. Переважно наукове оцінювання історичних подій з деякими емоційними або суб'єктивними нотками. Логічно викладений матеріал, хоча можуть бути помилки, що не спотворюють зміст, студент (ка) демонструє хороші знання української мови.

Оцінка «3» (задовільно) Студент демонструє: Базове розуміння програмного матеріалу, але знання подій, явищ та процесів в історії України XX – початку XXI століття є поверхневими або неповними. Часткова здатність аналізувати події, але зв'язки між різними аспектами історії розкриті недостатньо. Окреме знайомство із сучасними дослідженнями, використання їх у роботі поверхнєве або з помилками. Знання основних історичних термінів, періодизації, але з помилками в хронології та деякою непевністю у визначеннях. Обмежене розуміння контексту історичних подій, аналіз фрагментарний, без глибоких аргументів. Може оцінювати події з наукової точки зору, але часто допускає емоційність або суб'єктивність у судженнях. Викладення матеріалу з помилками щодо вживання норм української мови, структура частково порушена, але зміст залишається зрозумілим.

Оцінка «2» (незадовільно) Студент демонструє: Практично відсутнє розуміння програмного матеріалу, знання ключових подій, явищ та процесів в історії України XX – початку XXI століття поверхнєве, з великою кількістю неточностей. Відсутня здатність до аналізу історичних подій, матеріал подано без спроб встановити зв'язки між аспектами історії. Не знайомий з сучасними дослідженнями або не використовує їх у роботі. Погано володіє термінологією та хронологією подій, допускає численні помилки. Погане розуміння контексту історичних подій, аналіз майже відсутній або дуже поверхнєвий. Відсутність аргументації, поверхнєве або необґрунтоване оцінювання подій. У відповіді наявні численні помилки у дотриманні норм української мови, погана структура викладу матеріалу.

Види самостійної роботи

Базова самостійна робота студентів може включати такі види робіт: • опрацювання лекційного матеріалу і рекомендованої літератури; • пошук (підбір) і огляд літератури і електронних джерел інформації з індивідуально заданої проблеми навчального курсу; • вивчення матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання; • практикум з навчальної дисципліни з використанням програмного забезпечення; • підготовка до написання контрольних робіт, інших форм поточного контролю; • систематизація вивченого матеріалу перед семестровим екзаменом, • проект ін. Додаткова самостійна робота спрямована на поглиблення і закріплення знань студента, розвиток аналітичних навичок з проблематики навчальної дисципліни. Вона може включати такі види робіт: 5 • науково-дослідницька робота, участь у наукових студентських конференціях, турнірах, семінарах і олімпіадах; • аналіз наукових публікацій з визначеної викладачем теми • написання реферату, есе за заданою проблематикою • підготовка хронологічних таблиць; • оформлення карт, таблиць і схем; • підготовка термінологічних словників; та ін. Контроль та оцінювання окремих видів самостійної роботи студента здійснюється залежно від рівня та якості виконаних видів завдань самостійної роботи, і оцінюється відповідною кількістю балів. 6 Оцінювання базової та додаткової самостійної роботи студентів здійснюється у журналі обліку роботи академічної групи.

Самостійна робота забезпечується: • інформаційними ресурсами (довідники, підручники, навчальні посібники, тощо); • електронно-обчислювальною технікою; • бібліотечними приміщеннями і ресурсами, навчальними кабінетами, тощо; • методичними матеріалами (вказівки, практикуми, рекомендаціями і т.п.); • матеріалами для здійснення контролю (екзаменаційні білети, контрольні завдання, тести і т.п.); • консультаціями з боку викладача.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни, а саме: • силабус; • підручники, навчальні посібники, інша навчально-методична література; • наукова, фахова монографічна і періодична література; • інструктивно-методичні матеріали, • переліки тестових питань.

Методичне значення творчих завдань полягає ще й у тому, що, самостійно виконуючи їх, студенти максимально активізують свій розумовий потенціал – проводять вибіркового аналізу історичних фактів, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовують висновки, виходячи з власних характеристик та оцінок, намагаються робити наукові припущення.

Слід особливо зауважити, що під час розробки творчих завдань важливо чітко усвідомлювати роль і місце історії України у всесвітньому історичному процесі, причетність українського народу до значних подій світового значення, їх органічний, міцний взаємозв'язок.

Проблемне питання

Проблемне питання: чи мав переворот 29 квітня 1918 р. контрреволюційний характер ?

На контрреволюційності наполягають прихильники УЦР та УНР (В.Винниченко, М. Грушевський, М. Лозинський, І. Мазепа, С. Петлюра, П. Христюк, М. Шаповал), які, втративши владу, вважали, що Гетьманат – це “диктатура поміщиків і капіталістів”, влада “російських реакційних сил”. Цю ж думку підтримувала радянська історіографія. Із сучасних дослідників, що дотримуються цих поглядів назву Солдатенка, Верстюка, С. Гелей.

Аргументи прихильників контрреволюційності гетьманату	Так, ні	Ваша думка
Силове придушення УЦР	Ні	Силового не було! Жодна із соціальних верств (окрім інтелігенції не виступила на захист УЦР, оскільки ні земельного, ні робітничого питання не було вирішено, в країні перебували окупаційні війська, поширилася анархія, безробіття стало масовим)
Гетьманат встановлений без волі українського народу	Ні	УЦР уконституювалася рішенням Українського національного конгресу (1,5 тис чол), а не Всеукраїнськими установчими зборами.
Гетьмана привела до влади Німеччина	Ближче до ні	УЦР повернулася у березні до Києва саме завдяки Німеччині, з якою уклала Брест-Литовський договір від 9 лютого 1918 р. Німеччина не розглядалася гетьманом як пріоритетний напрямок зовнішньої політики (переговори з Антантою).
Гетьман представляв виключно інтереси буржуазії і поміщництва	ні	Основне завдання – створити прошарок заможного селянства як основи української нації. Сприяння буржуазії і поміщництву було конечною необхідністю для створення бюджету країни, армії, розвитку культури. На Наддніпрянщині це єдиний період функціонування місцевих органів влади, створення системи оподаткування, грошової одиниці, бюджету ін.!
Монархічна форма правління не була підтримана українським суспільством	так	Партії монархічного спрямування були нечисельними і представляли в основному поміщництво. Ідея монархізму в період завершення Першої світової війни втрачала популярність і в Європі. Український менталітет!
Гетьман не мав підтримки серед основної маси українського населення	так	Низька національна свідомість, популізм, поширеність соціалістичних гасел, не здатність політичної еліти сконсолідуватися навколо державницьких ідей

Прихильники П. Скоропадського – В.Липинський, Д. Дорошенко, О. Скоропис-Йолтуховський створили “Союз гетьманців-державників”, вважаючи гетьманат ідеальною формою правління. Згодом до них долучилися деякі інші представники державницького напряму української історіографії: Кривецький, Кучабський, дослідники Українського наукового інституту в Берліні, очолюваного Мірчуком, а після війни Р. Млиновецький, Нагаєвський, Я. Пеленський, Н. Полонська-Василенко та ін., які ідеалізують роль Павла Скоропадського в державотворчому процесі доби визвольних змагань. Серед сучасних дослідників назву Р. Пирога, Д.Яневського, О. Білодіда, А. Буравченкова, В. Панченко.

прихід гетьмана до влади є закономірний етап національної революції	так	Закономірність полягає у нездатності УЦР створити виконавчу вертикаль, вийти за межі Києва, виконати умови Брест-Литовського договору. В

		іншому випадку булоб встановлена німецька окупаційна адміністрація
Українська Держава “ґрунтувалася на незвичному поєднанні монархічних, республіканських та диктаторських засад”	так	Йшлося про обмеження влади гетьмана законодавчим органом сеймом, право подолання вето.
Гетьманат як природна альтернатива утвердженню в Україні соціалізму в його радикально-більшовицькому вигляді, тобто вбачають у Гетьманаті знаряддя боротьби не з Українською Центральною Радою, а з експансією більшовицької Росії.	Ближче до ні	Альтернативність очевидна, однак з березня 1918 р. радянські війська були виведені з України згідно договором від 3 березня 1918 р.
В період гетьманату створена державницька еліта	ні	Гетьман сформував колоніальну еліту (С.Наумкіна і Л.Козловська)
Здобутки гетьмана мали позитивне значення	так	Гетьманат П.Скоропадського не лише підтверджував, але й закріплював на практиці проголошену ІУ Універсалом УЦР державну самостійність України, утверджував її державні кордони, піднімав боєздатність збройних сил, налагоджував вертикаль державного управління, запровадив державну символіку України, домогся міжнародного визнання (14 країн), взяв під контроль Чорноморський флот, здійснив важливі програми у сфері національної освіти, науки і культури
	ні	Договір з білогвардійською Росією 14 листопада 1918 р.

Таким чином, найближча до істини є думка Ярослава Грицака: “У вужчому значенні Скоропадський будував ані українську, ані російську національну державу. Гетьманський режим прагнув впровадити нову концепцію української нації, яка базувалася не на ґрунті етнічної ідентичності та знанні української мови, а на лояльності до Української Держави».

Методичні рекомендації для студентів з підготовки проєктів

1. Висвітліть головні аспекти теми

Перед початком роботи над проєктом визначте ключові події, постаті та процеси, які слід розкрити. Ознайомтеся з науковою та навчальною літературою, статтями, документами та іншими джерелами. Під час відбору матеріалів звертайте увагу на достовірність і відповідність історичним фактами.

2. Проаналізуйте джерела та літературу

Використовуйте різні історичні джерела – офіційні документи, спогади, фотоматеріали, відеохроніку. Проаналізуйте їхній зміст, визначте основні тенденції та контексти подій. Важливо враховувати різні точки зору, порівнювати радянську, українську та західну історіографію.

3. Дайте характеристику подіям та історичним діячам

Оцініть роль і внесок окремих постатей у визначені історичні події. Наприклад, при вивченні теми про дисидентський рух ХХ століття варто розглянути біографії В'ячеслава

Чорновола, Левка Лук'яненка, Івана Дзюби та інших. Визначте, як їхня діяльність вплинула на розвиток суспільно-політичних процесів в Україні.

4. Підготуйте презентацію

Презентація має містити основну інформацію, подану у стислому та візуально привабливому форматі. Використовуйте якісні зображення, інфографіку, цитати та короткі пояснення. Слайди повинні бути логічно структурованими, з чіткими заголовками та мінімумом тексту.

5. Розробіть лепбук або інфографіку

Лепбук – це тематична папка з інтерактивними вкладками, де представлені основні факти, карти, схеми та фотоілюстрації. Інфографіка допомагає унаочнити складні процеси та історичні взаємозв'язки через діаграми, часові шкали, графіки. Обираючи цей формат, сфокусуйтеся на візуальній структурі та ключових моментах теми.

6. Створіть інтелект-карту

Інтелект-карта – це схема, яка графічно відображає основні поняття та взаємозв'язки між ними. Використовуйте кольорове кодування, ключові слова та ілюстрації для полегшення сприйняття інформації. Такий формат особливо ефективний при аналізі складних історичних процесів, наприклад, причин і наслідків розпаду СРСР.

7. Підготуйте історичний комікс

Комікс – це креативний спосіб представлення історичних подій через візуальні образи та короткі описи. Він може зобразити життя та діяльність історичних постатей або хронологію подій. Головне – уникати спрощення складних історичних процесів, зберігаючи наукову достовірність.

8. Презентуйте проект (усі учасники). Виділіть основні висновки, поясніть значення подій у загальному контексті історії України ХХ – поч. ХХІ століття. Обговоріть результати своєї роботи з викладачем та одногрупниками.

Індивідуальне завдання

Підготуйте на теми проекту презентацію, лепбук, інфографіку, інтелект-карту, комікс.
теми:

Нацистський окупаційний режим України: порівняльний аналіз.

Діяльність Особливої наради при НКВД в Україні.

Пропагандистські осередки ОУН та УПА, їх структура та діяльність

Агентурно-оперативні заходи радянських органів державної безпеки з викриття та ліквідації підпілля ОУН

Діяльність російських диверсійних груп під час російської війни 2014-2024 рр.

Військове капеланство в умовах російської війни 2014-2024 рр.

«Російський слід» у ЛНР та ДНР.

Війна в Україні : еволюція політики США

«Двійка», «трійка», розстріл... Механізм масового беззаконня в Україні

Репресії серед українців у зарубіжжі

Руйнація більшовиками укр культурного надбання

Репресивна політика щодо релігії та церкви

«Головне управління таборів» («ГУЛАГ»): повсякдення

Справа «військових»

пантеон «радянських героїв» - частина радянської ідеології

Як нам нав'язували алкоголізм в радянський період

ЖІНКА В РАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ОФІЦІЙНИЙ ОБРАЗ І РЕАЛЬНА ПРАКТИКА

Неповерненці з Радянського Союзу

Особливості повсякденного життя радянських людей 30-і рр. ХХ ст.

Доноси в радянській Україні

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДПУ-НКВС УКРАЇНИ 30-і рр. ХХ ст.

Кати радянської України 20-30 рр.ХХ ст.

«Діти ворогів народу» 20-30 рр.ХХ ст.

Міфи Другої світової війни.

Формування нової соціальної ідентичності – радянського патріотизму у 30-х рр. ХХ ст.

Становлення номенклатурної верхівки в радянській Україні в 20-30-і рр. ХХ ст.

Репресії проти української інтелігенції в 30-ті роки ХХ ст.

Нова українська радянська інтелігенція 30 рр.ХХ ст.

Голодомор 1932-1933 р.: трагедія українського села.

Самостійна робота

Тема 1. Україна в Першій світовій війні (1914-1917)

Ми майже фізично відчували, як по наших хребтах знов готове було переїхати важке колесо історії.

Д.Донцов

1. Дискусійні проблеми української історії періоду Першої світової війни. української історії.
2. Причини війни і українське питання.
3. Хід військових дій на території України в 1914-1917 рр. Мобілізація українців в армії воюючих сторін.
4. Українські січові стрільці: бойовий шлях, постаті, стрілецька поезія і музика.
5. Український національний рух у роки Першої світової війни. Діяльність політичних партій і громадських організацій.
6. Східна Галичина і Північна Буковина в умовах російської окупації. Повсякденне життя українства в умовах війни.

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Рєєнт (відп. ред.), О. Ю. Кирієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К. : ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2021. 560 с.
- Нарис історії Українських січових стрільців [Текст] : 110-річчю відзначення року легіону УСС на Прикарпатті присвячується / М. Лазарович ; упоряд. серії І. Монолатій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2024. 158 с.

Додаткова

- Рєєнт О. Перша світова війна і Україна : монографія. К. : *Гене́за*, 2004. 480 с.
- Національні відносини в Україні у XX столітті. Збірник документів і матеріалів. К., 1994.
- Україна в XX столітті. 1900-2000: 36. док. і матеріалів. К., 2000. Українська суспільно-політична думка в XX ст. Документи і матеріали. Мюнхен, 1983. Т.1.
- Хрестоматія з історії України [Текст] /упоряд. та авт. коментарів Уривалкін О.М. К. : КНТ, 2007.

Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн.1: Історичні нариси / упорядн. О. Рєєнт; ред. кол.: В. А. Смолій (голова). НАН України. Інститут історії України. К. : ТОВ Вид-во «КЛІО», 2014. 784 с.

Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Рєєнт (відп. ред.), О. Ю.Кирієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К. : ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.

Рєєнт О. Перша світова війна і Україна : монографія. К. : Генеза, 2004. 480 с.

Нарис історії Українських січових стрільців [Текст] : 110-річчю відзначення року легіону УСС на Прикарпатті присвячується / М. Лазарович ; упоряд. серії І. Монолатій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2024. 158 с.

Stanisławow i ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowosciowych XIX i pierwszej połowy XX wieku. Warszawa. Stanisławów, 2017. Т.2.

Литвин В. М. Україна: доба війн і революцій (1914-1920): монографія / В. М.Литвин. К.: Альтернативи, 2003. 486 с.

Литвин В. М. Україна у війнах і революціях ХХ ст., 1914-1945 роки / В. М. Литвин; Ін-т історії України НАН України. К.: Наук. думка, 2012. 397 с.

Литвин В. М. Перша світова війна 1914-1918 рр. і Україна / В.М. Литвин; відп. ред. В. А. Смолій; Ін-т історії України НАН України. К.: Наук. думка, 2014. 452 с.

Жванко Л. М. Біженці Першої світової війни: український вимір (1914 – 1918 рр.): монографія. Х. : Віровець А. П. «Апостроф», 2012. 568 с.

Зуляк І. Окупаційна політика російської влади в генерал-губернаторстві Галичина в 1914 р. (на прикладі Тернопільської губернії) / І. Зуляк, С. Сегеда // Український історичний журнал. - 2022. - Число 1. - С. 48-62. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.01.048>

Грицай Л., Піддубний І. Організація російського цивільного управління на Буковині у 1914–1915 рр. // Перша світова війна в долях народів Європи та світу. – Ніжин, 2014. – С.59–71. doi: <https://doi.org/10.5771/9783835325296-59>

Орлик С. Мародерство, грабежі, розбій російських окупаційних військ на Східній Галичині й Північній Буковині в роки Першої світової війни / С. Орлик // Український історичний журнал. - 2022. - Число 2. - С. 4-16. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.02.004>

Войтович Н. Становище жінки-селянки на Галичині в роки Першої світової війни (на основі аналізу шлюбно-сімейної сфери) / Н. Войтович // Український історичний журнал. - 2024. - Число 4. - С. 84-98. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.084>

Байдак М. Війна як виклик і можливість: українки в роки Першої світової війни. Львів, 2021. Віднянський С. Тривала історія "Великої війни" / С. Віднянський, А. Мартинов. Український історичний журнал. 2024. Число 4. С. 40-50. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.040>

Лисенко О. В. Соціально-економічні передумови різного світосприйняття українців та росіян у роки Першої світової війни. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2020. Вип. 30. С. 123. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Piu19-20_2020_30_10

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.

Політичний терор і тероризм в Україні XIX XX ст.: Історичні нариси / відп. ред. В. Смолій. К. : Наук. думка, 2002. 952 с.

Жванко Л. Біженство Першої світової війни в Україні. Документи і матеріали (1914-1918 рр.) Харків: «ХНАМГ», 2010. 359 с.

Венгерська В. Світова війна як індикатор процесу формування націй (на прикладі українців Австро-Угорської та Російської імперій). Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». Вип. 23, 2009. С. 40-48.

Рєєнт О. Україна в період Першої світової війни: історіографічний аналіз. Український історичний журнал. 2004. №4. С. 3-37.

Рєєнт О. Велика війна 1914-1918 рр. у сучасній українській історіографії. Український історичний журнал. 2014. №3. С. 4-21.

- Гудало Л. В. Перша світова війна і Україна у сучасній українській історіографії. *Интермарум: історія, політика, культура*. 2017. - № 4. - С. 119-131. - Режим доступу: <http://intermarum.zu.edu.ua/article/view/134950/131738>
- Хома В. Проституція як спосіб виживання у роки Першої світової війни на прифронтовій території Східного фронту. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина». 2023. 36. 203-210. doi: <https://doi.org/10.15330/gal.36.203-210>
- Ореховський В. О. Діяльність Товариства Червоного хреста в Україні в роки Першої Світової війни *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія*. № 28 (2023). Режим доступу: <http://visnyk-history.knlu.edu.ua/article/view/280706>
- Huk M. The status of refugee woman during the first world war: essays to the contemporary ukrainian historiography. *Eevropský filozofický a historický diskurz*. Praha, 2019. Svazek 5 (4). P. 6-12. (Index Copernicus, International Scientific Indexing)
- Зеркаль М. М. Перша світова війна і Україна: історіографія проблеми. *Історичний архів*. 2015. Вип. 14. С. 158-166. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ians_2015_14_25
- Камчала В. Проблема біженців на Лівобережній Україні під час Першої світової війни. *Київ. старовина*. 2011. № 4. С. 97–107.
- Клименко Т. А. Черкащина в роки Першої світової війни. *Архіви України*. 2014. № 4-5. С.5-23. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2014_4-5_2
- Кривошина Б. М. Україна в Першій світовій війні: вітчизняна історіографія [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Богдан Михайлович Кривошина; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2004. 20 с.
- Кривошина Б. М. Воєнні дії на українських землях у 1914-1916 рр. у сучасній вітчизняній історіографії. *Військово-науковий вісник*. Львів: ЛБІ, 2005. Вип. 7. С. 103-117.
- Купченко В. П. Київ у Першій світовій війні (за документами Державного архіву міста Києва). *Архіви України*. 2014. № 4-5. С. 24-34. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2014_4-5_3
- Кураєв О. Політика Центральних держав щодо українського чинника у Першій світовій війні. *Київська старовина*. 2006. № 1. С. 73-87.
- Кушко І. С. Становище сільського господарства Східного Поділля в роки Першої світової війни. *Народи світу і Велика війна 1914-1918 рр.: матеріали Всеукраїнської наукової конференції 3-4 квітня 2015 р. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 350 с.*
- Лазанська Т. І. Становище біженців в роки першої світової війни. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: зб. наук. ст.* К.: Інститут історії України НАН України, 2009. Вип. XVI. С. 196-240.
- Павлишин О. Емансипація жінки-селянки в роки Першої світової війни. «Бабська революція» 1918 р. у Східній Галичині. *Україна модерна*. 2016. №23.
- Адамович С. Співпраця Союзу визволення України з українськими громадсько-політичними організаціями і партіями Галичини. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Вип. II. Івано-Франківськ, 1999.
- Лазарович М. Культурницька та просвітницька праця Легіону Українських Січових Стрільців під час Першої світової війни. *Українські січові стрільці - лицарі рідного краю [Текст] / упорядник Валерій Ковтун*. Коломия : "Вік", 2007. С.41-48.
- Лозинський А. Ф. Про роль і значення сучасної української історіографії в дослідженні питань Першої світової війни. *Молодий вчений*. № 1 (41) січень. 2017. С. 93-96.
- Мазур О. Я. Українське питання в політиці провідних держав напередодні Великої війни (1914–1918 рр.) *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Держава та армія. 2014. № 784. С. 70-75. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPDA_2014_784_13
- Мякий І. М. Участь українців у Першій світовій війні 1914–1918 рр. (за документами ЦДАВО України) *Архіви України*. 2014. № 4-5. С. 51-60. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2014_4-5_6
- Volker, B. *Der Erste Weltkrieg*. München: Beck Verlag. 2003.

Кудінов Д. Добровичний рух у Сумах у 1914—1918 рр. *Український історичний журнал*. 2024. Число 4. С. 72-83. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.072>

Хома В. Проституція як спосіб виживання у роки Першої світової війни на прифронтовій території Східного фронту. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина». 2023. 36. 203-210. doi: <https://doi.org/10.15330/gal.36.203-210>

ПЕРШЕ ПИТАННЯ

У першому питанні висвітліть дискусійні проблеми української історії.

Події	Радянська історіографія	Еміграційна історіографія	Українська сучасна історіографія	Зарубіжна	
Причини	+	+		+	
	—	—		—	
Хід військових дій					
Соціально-економічне становище України в період війни	+	+		+	
	—	—		—	
Політичні партії Західної України в період війни	+	+		+	
	—	—		—	
Політичні партії Наддніпрянської України в період війни	+	+		+	
	—	—		—	

ДРУГЕ ПИТАННЯ

Історичні терміни:

Мілітаризм...
 Світова війна..
 Мобілізація...
 Бліцкриг...
 Брусиловський прорив...
 Анексія...
 Контрибуція...
 Депортація...
 Дискримінація...
 Пацифізм...
 Окупація...
 Українські січові стрільці...
 Інфляція...
 Люмпенізація...
 Галицько-Буковинське генерал-губернаторство-...

Історичні постаті:

К.Трильовський-
 Д.Вітовський-
 М.Волошин-
 О.Степанів-

Історичні джерела:

Маніфест ГУР від 3 серпня 1914 р. -....

Звернення ЗУР “До всіх культурних народів світу” від 15 вересня 1916 р.-

Декларація “Війна і українці”С.Петлюри-

Декларація Товариства українських поступовців (ТУП) “Наша позиція”-

Причини Першої світової війни

зовнішньополітичні	внутрішньополітичні	соціально-економічні	національно-культурні, релігійні	психологічні

Плани воюючих держав щодо українських земель

Німеччина	
Австро-Угорщина	
Росія	

ПРОБЛЕМНЕ ПИТАННЯ: Яким чином, на вашу думку, українські політики могли використати плани воюючих сторін у реалізації власних поглядів стосовно політичного самовизначення України?

У третьому питанні висвітліть хід військових дій на території України в 1914-1917 рр.

дати	події

Проаналізуйте особливості мобілізації українців в армії воюючих сторін.

Українські січові стрільці (четверте питання)

Історіографія	
Причини створення	- - -

Командири	
Участь у воєнних діях	
1914	
1915	
1916	
Участь в національно-культурному житті	
Історичне значення	

П'ЯТЕ ПИТАННЯ

Українські політичні партії в період Першої світової війни

Назва партії, діячі	Ставлення до війни	Діяльність в період війни
Західна Україна		
ГУР		
...		
Наддніпрянщина		
УСДРП		

Дослідіть процес утворення Союзу визволення України (СВУ), його політичну платформу і напрямки діяльності. *Заповніть таблицю:*

Голова СВУ	
Члени СВУ	
Мета	
Основні напрямки діяльності	

Пропагандистський	
Дипломатичний	
Допомога військовополоненим українцям	
Адміністративно- організаційні	

ШОСТЕ ПИТАННЯ

	Західна Україна	Наддніпрянина
Російська окупаційна політика		
В галузі економіки		
Політичні репресії		
Заходи в сфері культури релігії		
Австро-угорська окупаційна політика		
В галузі економіки		
Політичні репресії		
Заходи в сфері культури релігії		
Таким чином, ...		

Доведіть справедливість думки М.Грушевського про те, що Україна періоду російської окупації не переживала такого спустошення і руїни починаючи з ХУІІ ст.:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5....

Організації	
Назва орг-ції	Зміст діяльності
“Карпаторусский освободительный комитет”	
“Ставропигийский институт”	
“Общество им. Качковского”	
Союз міст	
Земський Союз	

Товариство допомоги населенню Півдня Росії	

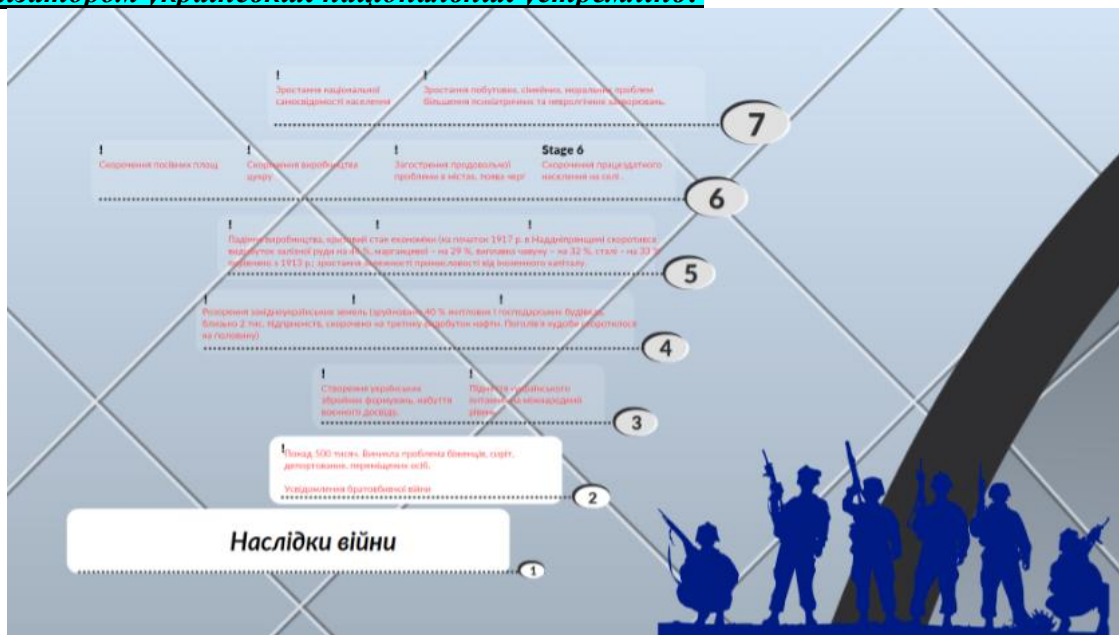
П'ЯТЕ ПИТАННЯ

Визначте втрати України в Першій світовій війні у різних сферах суспільного життя

Наслідки	Українські землі
Людські	
Політичні	
У сфері промисловості	
У сфері сільського господарства	
У національно-культурній сфері	
Психологічній сфері	
Таким чином,	

Проаналізуйте хронологію антивоєнного руху. Виявіть вплив масонських лож на політичне життя передреволюційної Росії.

Проблемне питання: Чи Перша світова війна створила умови для артикуляції ідеї української незалежності та її донесення до європейської політичної свідомості, стала каталізатором українських національних устремлінь?

Співвіднесіть події Першої світової війни на Західному та Східному фронтах

Рік, місяць	Західний фронт (Європа)	Східний фронт (український фронт)
1914 р. серпень – вересень	Битва на Марні	
1915 р.		
1916 р.	Верденська битва	
1917 р.		
Висновок		

Тема 2. Українська національно-демократична революція (1917–1918 рр.)

Література

Основна література

Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.

Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Рєєнт (відп. ред.), О. Ю. Кирієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К. : ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.

Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.

Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.

Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.

Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.

Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.

Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.

Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2021. 560 с.

Нарис історії Українських січових стрільців [Текст] : 110-річчю відзначення року легіону УСС на Прикарпатті присвячується / М. Лазарович ; упоряд. серії І. Монолатій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2024. 158 с.

Додаткова

Винниченко В.К. Відродження нації. У 3-х ч. К., 1990. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. К., 1991. Українська Центральна Рада. Протоколи II—IV сесій. Документи. (Квітень-жовтень 1917 р.). і К.: Інститут історії України НАН України, 2015. 222 с.

Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914 - 1920). К, 2007.

Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Ч.1. К., 1997.

Грушевський М. На порозі нової України. Статті і джерельні матеріали. Нью -Йорк; Львів; Київ; Торонто; Мюнхен, 1992 . Петлюра С. Статті. К.,1993. Симон Петлюра та його родина.

Документи і матеріали. К., 1996. Скоропадський П. Спогади. Київ -Філадельфія, 1995. Україна в ХХ столітті. Збірник документів і матеріалів. 1900 - 1939 рр. К., 1997. Український національно -визвольний рух: Березень - листопад 1917 року: Документи і матеріали. К., 2003. Україна в ХХ столітті. 1900 -2000: Зб. док. і матеріалів. К., 2000. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2 -х т. К., 1996 -1997. Солдатенко В. Українська революція. Історичний нарис. К., 1999. Солдатенко В. Україна в революційну добу. Історичні есе - хроніки. У 4 -х томах. Т. II. Рік 1918. К.,2009. Солдатенко В. Українська революція: концепція та історіографія (1918-1920 рр.). Київ : Пошуково-видавниче агенство «Книга пам'яті України», 1999. 508 с.

Солдатенко В.Ф. Деміурги революції: нарис партійної історії України 1917-1920 рр. Київ : Наукова думка, 2017. 383 с.

Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник. Київ : НАН України, 1998. 254 с.

Солдатенко В.Ф. Революційні альтернативи 1917 року й Україна. Київ : Наукова думка, 2010. 320 с.

Головченко В. І. Проблеми української державності в програмних документах вітчизняних соціалістичних партій періоду національно - демократичної революції (1917 -1919 рр.) . Вісник Харківського ун -ту. Х., 1996. № 387. С. 108 -115.

Козак О. В. Багатопартійність на Україні (1917 - 1925 рр.). Історіографія проблеми: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06. Харків, 1999. 220 с.

Котляр Ю. Повстанство. Селянський рух на Півдні України: 1917 - 1925. Миколаїв; Одеса, 2003. 200 с.

Любовець О. М. Ідейно -політичні процеси в українських партіях у контексті альтернатив революційної доби: автореф. дис.докт. іст. наук. К., 2006. 31с. Ковальчук М. Битва двох революцій: Перша війна Української Народної Республіки з Радянською Росією. 1917 –1918 рр. Т. 1. К.: Стилос, 2015. 608 с . Кульчицький С. В. Російська революція 1917 року: новий погляд. К.: Наш час, 2008. 79 с. Галушак М. Українська автономія та національна армія в в рецепції Центральної Ради і Тимчасового уряду. Українознавство. 2016. №4 (61) с.174 -183. Крути.Січень 1918 року. [Текст]: док., матеріали, дослідж., кіносценарій / іст. -культурол. т -во "Герої Крут / упоряд. Я.Гаврилюк.К. : "Просвіта",2008. 840 с.

Дорнік В. та ін. Україна між самовизначенням та окупацією: 1917-1922 роки. К., 2015.

Верстюк В. Українська Центральна Рада: Навчальний посібник. К., 1997.

Кирилова Н. Центральна Рада: від автономії до незалежності. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. Вип. 1, ч. 1. С. 17-21.

Озель В. Роль та місце конституційних актів Української Центральної Ради в історії українського державотворення. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. №1. Режим доступу: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/299661>

Ryzhyk, A., & Sliusarenko, Y. (2018). ПРОЕКТ КОНСТИТУЦІЇ УНР 1917 р.: ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ, ЗМІСТ, СУЧАСНІ ОЦІНКИ. *Київські історичні студії*, (2 (7)). Режим доступу: <https://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/155>

І. ЛЕБЕДЄВА ПЕРШІ КРОКИ ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІАТУ (ЗА НЕОПУБЛІКОВАНИМИ ПРОТОКОЛАМИ). Режим доступу: Ковальчук М. Битва двох революцій: Перша війна Української Народної Республіки з Радянською Росією. 1917–1918 рр. Т. 1. К.: Стилос, 2015. 608 с.

Кульчицький С. В. Російська революція 1917 року: новий погляд. К.: Наш час, 2008. 79 с.

Галушак М. Українська автономія та національна армія в в рецепції Центральної Ради і Тимчасового уряду. *Українознавство*. 2016. №4 (61) с.174-183.

Крути.Січень 1918 року. [Текст]: док., матеріали, дослідж., кіносценарій / іст.-культурол. т-во "Герої Крут / упоряд. Я.Гаврилюк.К. : "Просвіта",2008. 840 с.

Бойко, О. Проблема визначення кордонів України в період Центральної Ради (1917-1918 рр.). *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С.31-45.

- Іванов, О. Ю. Історико-правова характеристика статусу Криму за доби Української Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.). *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2018. № 1. С. 28–32.
- Козаченко А. Система місцевого самоврядування за проектами конституцій Української Народної Республіки 1917, 1918 і 1920 рр.: джерела, основні риси та історичне значення. *Право України*. 2018. № 4. С. 51–63.
- Тхоржевський, Р. Й. Паперові гроші України 1917–1920 років. *Вісн. Нац. банку України*. 1996. № 4. С. 81–89.
- Верстюк В. Українська Центральна Рада: Навчальний посібник. К., 1997.
- Солдатенко В. Ф. Доба української революції (1917-1920 рр.) у новітній історіографії. *Гілея: філософія, історія, політологія [Текст]: науковий вісник*. К. : Світогляд, 2005. №3 (липень-вересень). С. 50-72.
- Коваль О. Ф. Національна еліта революційної доби в перших публікаціях очевидців Української революції 1917 - 1921 рр. : [історіографія]. *Гілея: філософія, історія, політологія [Текст]: науковий вісник*. К. : Світогляд, 2005. С. 191 - 196.
- Пиріг Р. Я. Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 року. Київ, 2018. 357 с.
- Гай-Нижник П. П. Утвердження тризубу в офіційній символіці Української Народної Республіки та Української Держави доби Центральної ради і Гетьманату (1917–1918 рр.). *Гілея*. 2018. Вип. 131. С. 21–29.
- Українські партії як найвпливовіший чинник державотворення революційної доби 1917 - 1920 рр. Проблеми української політики [Текст]: аналітичні доповіді Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. К. : ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2010. С. 153 - 169.
- Бейкер М. Погляд одного історика на розвиток сучасної історіографії Української революції 1917-1920 рр. *Україна Модерна [Текст]: часопис* /за ред.Я.Грицака, Л.Зашкільняка, Е.Гийдела. Київ – Львів : Критика; Ін-т історичних досліджень ЛНУ ім. І.Франка, 2005. Число 9. С.69-76.
- Бойко, О. Проблема визначення кордонів України в період Центральної Ради (1917-1918 рр.). *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С.31-45.
- Бойко О. Збирання українських земель у єдиній соборній державі в часи української революції. *Історія в сучасній школі: науково-методичний ж-л*. К. : Педагогічна преса, 2004. С. 39-42.
- Дем'янюк О. Сучасні дослідження подій доби Української Центральної ради на території Волинської губернії. *Літопис Волині*. 2019. №20. С.46-52. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.20.07>
- Бойко О. Проблеми історії Української революції (1917-1921 рр.) в "Українському історичному журналі". *Український історичний журнал*. К. : Дієз-продукт, 2006. С.82-92.
- Корольов Г. О. Ідея чорноморської федерації у поглядах Михайла Грушевського. *Український історичний журнал*. К. : Дієз-продукт, 2006. С. 69-79.
- Капелюшний В.П., Коваль О.Ф. Незламна і нескорена: національна еліта в Українській революції 1917–1921 років. Історіографічний нарис. Монографія. К.: «Інтерсервіс», 2018. 480 с.
- Федоренко О. Геополітичні погляди М.Міхновського і Д.Донцова в період Української революції. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України [Текст]: збірник наукових статей*. К. :ТОВ "Видавництво Дельта", 2008. Випуск 39. С.123-129.
- Скальський В. Образ Центральної Ради у свідомості селян на початковому етапі Української революції. *Український історичний журнал*. К. : Дієз-продукт.2001. С.46-58.
- Українська революція. Історичні портрети/ упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Ресніт О.П.]. Вінниця, 2004.
- Яневський Д. Політичні системи України 1917-1920 років: спроби творення і причини поразки. К., 2003.

Бевз Т. Феномен соборності у науковому та політичному дискурсах. *Політ. дослідж.* 2023. № 1(5). С. 7–35.

Лебедева, І. М. (2019). ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ ЗА ДОБИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ. *Сторінки історії*, (49). <https://doi.org/10.20535/2307-5244.49.2019.189559>

Бевз Т. А. Ідея соборності в програмних документах українських політичних партій. *Укр. соборність: ідея, досвід, проблеми (до 80-річчя Акту Злуки 22 січня 1919 р.)* : зб. 1999. С. 94–105.

Методичні рекомендації

Геополітичний та внутрішній контекст війни. Проаналізуйте, які політичні події у 1917 році стали основою для початку війни між Українською Народною Республікою (УНР) та більшовицькою Росією. Як Лютнева революція та Жовтневий переворот вплинули на українсько-російські відносини?

Розкрийте основні мотиви більшовицького уряду щодо України. Чому Раднарком прагнув встановити контроль над українськими територіями? Дослідіть, як Центральна Рада реагувала на агресію з боку Радянської Росії. Які дипломатичні кроки вона здійснювала для збереження незалежності?

Наведіть приклад ключових військових операцій Першої українсько-російської війни. Як проходив наступ радянських військ на Київ у січні 1918 року? Висвітліть роль українських військових формувань у боротьбі проти більшовиків. Які частини армії УНР чинили найбільший опір окупації?

Проаналізуйте, чому війська Центральної Ради не змогли ефективно протистояти наступу Червоної армії. Які фактори вплинули на поразку УНР у січні 1918 року?

Розкрийте, яким чином більшовики намагалися легітимізувати свою владу в Україні через створення совєцької Української Народної Республіки (УНР). Як вони використовували ідею "народного уряду"? Дослідіть, як проходив Перший Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові в грудні 1917 року. Чому більшовицький уряд використав цей з'їзд для проголошення УНР?

Наведіть приклад основних заходів, які проводив уряд Радянської УНР для встановлення контролю над Україною. Як більшовики здійснювали націоналізацію промисловості, землю та репресії проти "контрреволюційних елементів"?

Висвітліть, яку роль відіграв уряд Радянської УНР у наступі на Київ у січні 1918 року. Чому Москва використовувала маріонетковий уряд для обґрунтування своєї агресії?

Проаналізуйте, як українське суспільство ставилося до Радянської УНР. Чи була ця структура популярною серед населення, чи сприймалася як російська окупаційна влада?

Дослідіть, які наслідки мало встановлення радянської влади в Україні у 1918 році. Як це вплинуло на подальшу боротьбу за незалежність?

Наведіть приклад рос військових злочинів після взяття Києва в січні 1918 року. Які групи населення найбільше постраждали від більшовицького терору?

Висвітліть, як Муравйов обґрунтовував масові репресії проти української інтелігенції, військових та духовенства. Якими методами здійснювалися страти та переслідування? Проаналізуйте, яким був масштаб «черв.терору». Як ці події вплинули на формування історичної пам'яті про війну?

Проаналізуйте, як міжнародна спільнота реагувала на події в Києві під час Муравйовського терору.

Запитання

Проаналізуйте, які політичні, військові та соціальні фактори стали передумовами початку війни між УНР і радянською Росією.

Дослідіть, чому більшовики прагнули встановити контроль над Україною. Які стратегічні та економічні мотиви вони мали?

Наведіть приклад ключових битв та наступальних операцій, які визначили перебіг Першої українсько-російської війни.

Проаналізуйте, як більшовики створювали маріонеткову рад УНР та навіщо їм було потрібно імітувати «народний» уряд.

Розкрийте, які основні кроки здійснював уряд рад УНР для легітимізації своєї влади в Україні.

Дослідіть, які соціальні та економічні зміни відбулися внаслідок запровадження більшовицької політики в Україні.

Проаналізуйте, які методи використовували більшовики для встановлення контролю над Києвом після захоплення міста. Які групи населення були піддані репресіям?

Дослідіть, які історичні паралелі можна провести між Першою українсько-російською війною та сучасними подіями.

Наведіть приклад того, як події 1917–1918 рр. відображені в українській історичній пам'яті та культурі.

Самостійна робота

Тема 3. Українська Держава Павла Скоропадського

1. Дискусійні проблеми української історії періоду Української Держави.
2. Причини приходу. Внутрішня політика гетьмана П. Скоропадського.
3. Перетворення у сфері культури в період гетьманату.
4. Зовнішня політика Української держави.
4. Ставлення політичних партій до перевороту гетьмана Скоропадського. Оформлення антигетьманської опозиції, її практичні кроки

Джерела

Основна

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Реєнт (відп. ред.), О. Ю. Кірієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К.: ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В. М., Колесник В. Ф., Слюсаренко А. Г., Боровик М. А., Патриляк І. К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Борзяк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2021. 560 с.

Додаткова

- Пиріг Р. Гетьманат Павла Скоропадського: комплекс малоросійства правлячої еліти / Р. Пиріг // Український історичний журнал. 2023. Число 4. С. 59–84.
doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.04.059> (дата звернення: 11.06.2025)
- Сергіїчук В. Нам не потрібні пагінці від трухлявого пня малоросійства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3534208-nam-ne-potribni-paginci-vidtruhlavogo-pna-malorosijstva.html> (дата звернення: 11.06.2025)
- Верстюк В. Гетьман П. Скоропадський і гетьманська держава в польській історіографії. Український історичний журнал. 2024. Число 3. С. 160–186.
doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.160>
- Kozubel, M. B. Przestępczość w Państwie Ukraińskim w okresie koniec lipca - sierpień 1918 r. — analiza na podstawie wybranych materiałów Centralnego Państwowego Archiwum Wyższych Organów Władzy i Administracji Ukrainy w Kijowie. Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodnie. LIV, z. 2 (2019): 109–28. doi: <https://doi.org/10.12775/SDR.2019.2.04> (дата звернення: 11.06.2025)
- Пиріг Р. Українська гетьманська держава в імперативах фіналу світової війни (1918 р.) Український історичний журнал. 2024. Число 4. С. 51–71.
doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.051> (дата звернення: 11.06.2025)

Ралдугіна Т. Федераційна грамота Павла Скоропадського: внутрішні і зовнішні чинники її проголошення. Національний музей історії України: поступ у третє тисячоліття. Київ, 2004. С. 57-58.

Olszański, T. A. *Ukraińskie stulecie 1914-2014*. Warszawa, 2020.

Kowalewski, Z. M. *Ukraińskie rewolucie*. Warszawa, 2023.

Гай-Нижник П. Фінансова політика уряду Української Держави гетьмана П. Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.). Київ, 2004.

Гай-Нижник П. 1918-й: два перевороти. Київ, 2019.

Пиріг Р. Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 р. Київ, 2018.

Ресент О. Павло Скоропадський. Київ, 2003.

Тимошук О. Охоронний апарат Української Держави (квітень - грудень 1918 р.). Харків, 2000.

Україна й українці в постімперську добу (1917-1939). Київ, 2021.

Пиріг Р.Я. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси/Р.Я.Пиріг. К.: Інститут історії України, 2011. Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Pyrih_Ruslan/Ukrainska_hetm_derzhava_1918_roku_Istor_narysy.pdf (дата звернення: 11.06.2025)

Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 - грудень 1918. Київ - Філадельфія. 1995. Винниченко В.К. Відродження нації. У 3-х ч. К., 1990.

Христюк П. Замітки і матеріали з історії української революції: В 4-х т. Т.3. Прага, 1921.

Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917-1921. К., 2003. Історія України. Документи. Матеріали / укладання, коментар В.Ю.Король. К., 2002.

Петлюра С. Статті. К.,1993. Дипломатія УНР і Української Держави в документах і спогадах сучасників. У двох томах. К., 2008

Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворень, людина. Історико-архівні нариси. К., 2003.

Тимошук О.В. Охоронний апарат Української Держави (квітень — грудень 1918 р.): Монографія. Харків, 2000.

Пиріг Р.Я. Українська гетьманська держава 1918 року: Історичні нариси. К., 2011. 336 с.

Капелюшний В.П. Здобута і втрачена незалежність: Історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.). К., 2003.

Гошуляк І. Українська державність і кримські татари (з досвіду взаємовідносин 1917–1918 рр.). Кримські татари: історія і сучасність (До 50-річчя депортації кримськотатарського народу): Матеріали Міжнар. наук. конф., Київ, 13–14 травня 1994 р. К., 1995.

Савченко В. Павло Скоропадський — останній гетьман України. Х., 2008.

Солдатенко В. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки. У 4-х т. Т. II. Рік 1918. К., 2009. Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. К.,2008.

Терещенко Ю. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції. Укр. іст. журн. 2008. №3. С.19-37.

Кришина Н. Діяльність німецької військової адміністрації в Україні у 1918 році. К., 2006.

Малиновський Б. Аграрна політика Австро-Угорщини та Німеччини в Україні 1918 р. Автореф. дис. ... канд. іст. наук. Дн-ськ,2002.

Корновенко С. Аграрне законодавство П.Скоропадського у контексті вітчизняного та європейського досвіду вирішення земельного питання (1918-1921 рр.). Український історичний журнал. 2008. № 4. С.72-80.

Любовець О. Уряди Української Держави П.Скоропадського. Історичний журнал. 2008. № 4. С.3-13

Гай-Нижник П.П. Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня-14 грудня 1918 р.). К., 2004. 430 с.

Заболотний Є. Зображення Української держави та постаті гетьмана Скоропадського на телебаченні та в Youtube. <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/13723> (дата звернення: 11.06.2025)

Кравчук, М. Державне будівництво та державно-правові ідеї Павла Скоропадського [Текст] *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 3. С. 6-15.

Пиріг Р. Я. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси. Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6005-4/978-966-02-6005-4.pdf> (дата звернення: 11.06.2025)

Папакін Г. Павло Скоропадський: життя крізь власні его-джерела (листи, щоденники, мемуари). Архіви України. 2023. Режим доступу:

<https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/196>

Пиріг Р. Я. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір. К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. 518 с.

Капелюшний В.П., Коваль О.Ф. Незламна і нескорена: національна еліта в Українській революції 1917–1921 років. Історіографічний нарис. Монографія. К.: «Інтерсервіс», 2018. 480 с.

Українська держава (квітень – грудень 1918 року) : зб. док. і матер. : у 2-х т., 3-х ч. / НАН України, Ін-т історії, Центр. держ. архів вищ. органів влади і управління ; упоряд.: Р. Пиріг (кер.) та ін. Київ : *Темпора*, 2015. Т. 2. Ч. 3. XX, 412 с.

Гай-Нижник П. П. Утвердження тризубу в офіційній символіці Української Народної Республіки та Української Держави доби Центральної ради і Гетьманату (1917–1918 рр.). Гілея. 2018. Вип. 131. С. 21–29.

Пиріг Р. Гетьманат Павла Скоропадського: комплекс малоросійства правлячої еліти / Р.

Пиріг // Український історичний журнал. 2023. Число 4. С. 59. Режим

доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_4_5

Турченко Ф.Г. П.Скоропадський і М.Міхновський 1918 р.: дві моделі державного

будівництва. Український історичний журнал. 2008. № 4. - С. 48-59. Режим

доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2008_4_48 (дата звернення: 11.06.2025)

Методичні поради

У першому питанні висвітліть дискусійні питання проблеми “Українська Держава П.Скоропадського”.

Події	Радянська історіографія	Еміграційна історіографія	Українська сучасна історіографія	Зарубіжна	
Діяльність політичних партій	+ —	+ —		+ —	
Політична діяльність	+ —	+ —		+ —	
Економічна діяльність	+ —	+ —		+ —	
Зовнішньоекономічна діяльність	+ —	+ —		+ —	
Культурно-релігійна діяльність					

Історичні терміни:

Державний переворот-
Гетьманат-
Консерватизм-
Праворадикалізм-
Рада Міністрів-

Опозиція-
УНС-
Анархія-
Бойкот-

Історичні постаті:

Павло Скоропадський-
Ю.Шаповал-
Д.Дорошенко-

В.Вернадський
Ф.Лизогуб-
М.Василенко-

Історичні документи:

“Грамота до всього українського народу”-

“Закони про тимчасовий державний устрій України”-

“Тимчасовий закон про верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами держави Ясновельможного пана Гетьмана всієї України”-

“Про Раду міністрів і про міністрів”-

“Про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради Міністрів, обговорення, затвердження їх та про форму і порядок оголошення законів” від 2 червня 1918 р. –

Закон про вибори до земства від 5 вересня 1918 р.-

“Про закони”-

“Про Фінансову Раду”-

“Про віру”-

Починаючи розгляд **другого** питання, проаналізуйте причини і процес підготовки державного перевороту.

Проблемне питання: чи мав переворот 29 квітня 1918 р. контрреволюційний характер ?

Доведіть, що гетьманат став закономірним етапом державотворення. Хто був ініціатором й організатором державного перевороту? З’ясуйте зобов’язання П.Скоропадського перед окупаційною владою. Визначте вплив зовнішньополітичних факторів на політичний розвиток України у 1918 р. Гетьман П.Скоропадський: політичний портрет. Чому дії П.Скоропадського 29 квітня 1918 р. були надзвичайно вороже зустрінуті практично усіма українськими політичними партіями?

Причини приходу до влади П.Скоропадського	- - - - -	
	Назва	Національний і соціальний склад
Законодавчий орган влади		
Виконавчий орган влади		
Місцеві органи влади		

У **третьому** питанні висвітліть внутрішню політику гетьмана.

Чому в основу гетьманського законодавства увійшли “Основні закони” Російської імперії в редакції від 23 квітня 1906 р. Висвітліть процес формування місцевих органів влади. Чи справедливим є твердження опонентів гетьмана щодо русифікації виконавчої влади? Визначте позитивні і негативні сторони кадрової політики гетьмана. Чому земства і міські зібрання у ряді випадків бойкотували дії нової влади? Проаналізуйте політику гетьманського уряду у сфері дотримання законів і правопорядку. Державна варта, особливий відділ при Міністерстві внутрішніх справ. Дайте характеристику судовій системі Української Держави. Висвітліть процес реформування судочинства. Державний Сенат. Визначте компетенцію судових палат і апеляційних судів.

Гетьманська концепція вирішення аграрного питання (вказіть її принципи і складові). Чому П.Скоропадський основні надії покладав на середній прошарок селянства? Назвіть законодавчу базу земельної реформи. Проаналізуйте діяльність земельних і земельно-ліквідаційних комісій. Державний земельний банк. Вища земельна комісія. З’ясуйте ставлення до земельної реформи українського селянства. Чим була викликана соціальна напруга у селі? Висвітліть селянські повстання влітку і восени 1918 р. Які заходи гетьманська влада використовувала з метою локалізації селянських виступів? Підтвердіть або спростуйте твердження про те, що боротьба селян спрямовувалась, “насамперед, проти встановлення на місцях гетьманської диктатури та насадження грабіжницької продовольчої політики”. Охарактеризуйте зміст торгово-економічних договорів Німеччини з гетьманським урядом.

Чому гетьманському урядові не вдалося поживати ринкову кон'юнктуру? Підтвердіть односторонній характер зовнішньої торгівлі Україні з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Назвіть причини відрегулювання роботи залізниць. Визначте успіхи у фінансовій сфері.

Робітниче питання в період гетьманату. З'ясуйте причини зростання соціальної напруженості у містах. Висвітліть процес розгортання масштабного страйкового руху робітників та засоби його придушення. Проаналізуйте взаємовідносини влади і профспілок.

Проаналізуйте перетворення у сфері військового будівництва, заходи щодо формування регулярної армії.

Висвітліть умови розвитку української культури в період гетьманату. З'ясуйте роль Міністерства народної освіти та мистецтв, очолюваного М.Василенком, в продовженні українізації шкільної справи. Назвіть причини впровадження вивчення української мови в навчальних закладах України. Охарактеризуйте діяльність Комісії по українознавству, яку очолив В.Науменко. Відкриття українознавчих кафедр у Київському, Харківському та Одеському університетах. Заснування іменних стипендій (всього – 350). Які процеси відбувалися у вищій школі? Комісія у справі вищих шкіл та наукових інституцій. Державний український університет. Український університет у Кам'янці-Подільському. Перерахуйте урядові заходи щодо заснування українських університетів у Катеринославі, Одесі і Харкові.

Проаналізуйте процес утворення і діяльність Української академії наук (УАН). Вкажіть причини розбіжностей у підходах різних груп учених до питання про характер і завдання УАН. Визначте роль В.Вернадського у розбудові всеукраїнського наукового центру.

Національна бібліотека України. Національний архів України. Український історичний музей.

Висвітліть розвиток українського книгодрукування і преси в період гетьманату. Назвіть характерні риси літературного, мистецького і театрального життя. Національна галерея мистецтв. Державний симфонічний оркестр, очолюваний О.Горілим. Українська державна капела під проводом О.Кошиця. Український національний театр (під керівництвом П.Саксаганського). Визначте значення відкриття першого в Україні пам'ятника Т.Шевченку в Ромнах на Сумщині.

Охарактеризуйте заходи гетьманату у духовній сфері (міністерство віросповідань, очолюване О.Лотоцьким). Відновлення роботи Всеукраїнського православного собору.

Заповніть таблицю: “Внутрішня політика гетьмана П.Скоропадського”

Галузь	Основні заходи
Держапарат	
Судова реформа	
Промисловість	
Сільське господарство	
Збройні сили	
Національно-культурна політика	

У **четвертому** питанні проаналізуйте дипломатичні стосунки Української Держави з країнами Четверного союзу, Швейцарією, Польщею, Фінляндією, Іспанією, Данією, Норвегією, небільшовицькою Росією ін. Висвітліть кримське і кубанське питання в політиці гетьмана Скоропадського. Яких зусиль доклав уряд для розв'язання бессарабського питання? Дайте оцінку діяльності дипломатичних представництв Української Держави закордоном.

Чому прагнення гетьмана налагодити стосунки з урядами країн Антанти завершилися невдачею? Як вплинула на подальший розвиток Української революції орієнтація гетьманської держави на Німеччину та Австро-Угорщину? **Заповніть таблицю:** “Зовнішня політика гетьмана П.Скоропадського”

Напрямки політики	Зміст, характеристика
Четверний союз	
Польща	
Румунія	

Радянська Росія	
Уряди Дону, Кубані, Криму	
Антанта	

Визначте прорахунки П.Скоропадського у вирішенні найважливіших питань життя Української Держави. Чи погоджуєтеся ви з висновком, що період Гетьманату є одноманітним ланцюгом нищення завоювань попереднього етапу революції, безбарвного відкочування суспільства від досягнутих рубежів? У яких сферах життя українського суспільства П.Скоропадський досяг найбільших успіхів?

Проаналізуйте документ: федеративну грамоту П.Скоропадського від 14 листопада 1918 р.

Під впливом яких подій 14 грудня 1918 р. П.Скоропадський зрікся влади? Назвіть причини поразки та історичне значення Української Держави.

Проблемне питання: Чому консервативний український проект Скоропадського не мав майбутнього?

У п'ятому питанні висвітліть ставлення політичних партій до перевороту гетьмана Скоропадського. Оформлення антигетьманської опозиції, її практичні кроки.

Партії та організації, що підтримували гетьманат	Партії та організації, що <u>не підтримували</u> гетьманат

Назвіть причини наростання масового антигетьманського руху (робітничі страйки, селянські повстання ін.). Визначіть територію поширення селянських повстань. Доведіть, що опозиційні настрої на осінь 1918 р. оволоділи як політичною елітою, так і широкими соціальними верствами. Чи погоджуєтеся ви з словами П.Христюка: “Гетьманщина не мала правдивої підпори ні в одній суспільній верстві України. Горнулися до неї більш-менш щиро тільки деякі міщанські та сільські куркулівські елементи, які хотіли бачити в гетьманщині оборону своїх дрібнобуржуазних класових, соціально-економічних, а разом з тим і національно-культурних інтересів”?

У третьому питанні висвітліть процес підготовки антигетьманського повстання. Які протиріччя існували у соціалістичному таборі? Виясніть позицію окупаційних військ до підготовки перевороту. З'ясуйте ставлення західноукраїнських діячів до гетьмана і Директорії.

Заповніть таблицю: “Причини поразки, добутки і прорахунки, історичне значення”

Причини поразки	- - - - -
Здобутки	Прорахунки
Історичне значення	

Заповніть хронологічну таблицю:

дати	події

[illegible]

Самостійна робота
Тема 4. Директорія УНР

Основна

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Реєнт (відп. ред.), О. Ю. Кирієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К. : ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія : [у 4 т.] / Івано-Франків. облдержадмін. [та ін.] ; [редкол.: М. Кугутяк та ін.]. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018 - 2021.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2021. 560 с.

Додаткова

- Дипломатія УНР і Української Держави в документах і спогадах сучасників. У двох томах. К., 2008.
- Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника. К., 2004
- Винниченко В.К. Відродження нації. У 3-х ч. К., 1990.
- Донцов Д. Рік 1918, Київ. К., 2002.
- Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917-1921. У 2-х кн. Дніпропетровськ, 2001.
- Петлюра С. Статті. К., 1993. Україна в XX столітті. Збірник документів і матеріалів. 1900 – 1939 рр. К., 1997. Україна в XX столітті. 1900-2000: 36. док. і матеріалів. К., 2000. Липинський, В. Твори. Архів. Студії. Т. 1. К., 2003.
- Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918–1920: Документи і матеріали. У 2 т. / ред. кол.: В. Верстюк (відп. ред.), О. Бойко, Р. Пиріг, Н. Маковська; упорядн.: В. Верстюк (керівник), Г. Басара-Тилішак, В. Бойко, О. Бойко, А. Гриценко, О. Кудлай, Н. Маковська, О. Михайлова, Т. Осшашко, О. Щусь. НАН України. Інститут історії України; Центральний державний архів вищих органів влади і управління України; Дослідний інститут сучасної української історії (Філадельфія). Т. 1. К.: Вид-во Олени Теліги, 2006. 688 с.
- Дацьків, І. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917 – 1923 рр. Тернопіль, 2009.
- Капустян Г. Принципи народного самоуправління в махновському повстанському русі. *Український визвольний рух*: наук. зб. Львів, 2017. Збірник 22. С. 138-149.
- Лисенко А.А. Участь українських повстанців у збройному протистоянні на українських теренах у 1918 – 1919 рр.. ВУМ. Вип. 1(15). Київ: 2017. С.52-55.

Тимченко Р. Еволюція дипломатичних відносин між УНР і Польською Республікою: від установа до розриву (листопад 1918 — березень 1921 рр.) Український історичний журнал. 2024. Число 4. С. 119-139. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.119> (дата звернення: 09.06.2025)

Віднянський С. Варшавський договір 1920 р. в оцінці сучасної української історіографії. Україна дипломатична. Вип. 18. Київ, 2017. 91-100.

Гай-Нижник П. Переосмислення ролі С. Петлюри та значення військово-політичного союзу України з Польщею (1920) в сучасній українській історичній пам'яті. Спадщина Пілсудського та Петлюри. Київ, 2021. С. 60-78.

Верстюк В. Союз Пілсудського — Петлюри в історії боротьби за українську державність. Український історичний журнал. 2020. № 2. С. 4-21.

Корольов Г. Остання битва за *antemurale*? Українсько-польський союз 1920 р. у контексті «вільсонівського моменту». *Przegląd Wschodni*. № 61. 2020. S. 91-103.

Піскун В. Ставлення наддніпрянських політичних кіл до Варшавської угоди. *Przegląd Wschodni*. № 61. 2020. S. 66-71.

Руккас А. Разом з польським військом: Армія Української Народної Республіки 1920 р. Ніжин, 2013.

Rukkas, A. Razem z Wojskiem Polskim: Armia Ukrainkiej Republiki Ludowej w 1920 r. Warszawa, 2020.

Тинченко Я. Українська армія у 1920 р. Київ, 2020.

Українсько-польські відносини: Новітня доба. Відп. ред. М. Литвин. Львів, 2017.

Кульчицький С. Симон Петлюра: «Я вірю і певний, що Україна як держава буде!». Київ, 2021.

Литвин С. Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну. Київ, 2018.

Nowak, A. *Kłęska imperium zła: Rok 1920*. 2020.

Nowak A. *Polska i trzy Rosje: Studium polityki Jozefa Piłsudskiego (do kwietnia 1920 r.)*. Krakow, 2001.

Доценко О. Літопис Української революції: Матеріали й документи до історії Української революції. Київ; Львів, 1923. Т. 2. Кн. 4.

Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918-1920: Документи і матеріали: У 2 т. Ред. кол.: В. Верстюк (відп. ред.), О. Бойко, Р. Пиріг, Н. Маковська та ін. Т. 2. Київ, 2008.

Миколайчик М. Польсько-більшовицька війна 1920 р. у звітах західних спостерігачів. Український історичний журнал. 2022. Число 1. С. 87-102. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.01.087> (дата звернення: 09.06.2025)

Кузовова Н. Французька військова місія у Херсоні 1919 р. та її наслідки. Український історичний журнал. 2022. Число 1. С. 75-86. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.01.075> (дата звернення: 09.06.2025)

Fieschi P. L'intervention française à Odessa (décembre 1918 – mars 1919) vue à travers l'action du «Consul de France», Emile Henno *Cahiers slaves*. – 2016. – №14. – P.161–172. doi: <https://doi.org/10.3406/casla.2016.1142> (дата звернення: 09.06.2025)

Політична історія України ХХ ст. : У 6 т. / редкол. І. Ф. Курас (голова) та ін. К. : Генеза, 2002–2003.

Яблонський В. Від влади п'ятьох до диктатури одного: Історикополітичний аналіз Директорії Української Народної Республіки. К. : Альтерпрес, 2001.

Капелюшний В.П. Здобута та втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917 – 1921 рр.) К.: ОЛАН, 2003. 608 с.

Великочий В. Українська історіографія про значення і наслідки акту злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 року. Історія, філософія, релігієзнавство. 2008. № 1. С.43-49.

Верстюк В.Ф. Симон Петлюра: політичний портрет (до 125-річчя від дня народження). Укр. іст. журн. 2004. №3.

Боровик М. Селянський повстанський рух в Україні: особливості військової організації:[період Української революції 1917-20 рр.]. Історичний журнал:Наукове громадсько-політичне видання. К. : Вища школа. 2004. С.15-25.

- Коновал А. Селянський "батько" Нестор Махно і полум'яний революціонер Л.Д.Троцький//Історія в школі:Науково-методичний ж-л. К.:Етносфера. 2003. С.8-15.
- Стахів, М. Україна в добі Директорії УНР. Т. 5: Директорія і Антанта. Скрентон, 1964.
- ЄРМОЛАЄВ В. Гетьманат і Директорія: спроби відновлення вищих представницьких органів// Право України. Режим доступу: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_ukr_3_17/ (дата звернення: 09.06.2025)
- Українська революція. Історичні портрети/ упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Рєєнт О.П. Вінниця, 2004.
- Задунайський В. Структура вищого управління військ УНР за часів Центральної Ради (в квітні 1918 р.) і Директорії (в лютому 1919 р.): спільне і відмінне. Режим доступу: <http://vnn.asv.gov.ua/article/view/157255> (дата звернення: 09.06.2025)
- Кушко І. ДИРЕКТОРІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УНР У ПЕРШІ МІСЯЦІ СВОЄЇ РОБОТИ (ЛИСТОПАД 1918 Р. – СІЧЕНЬ 1919 Р.). *Збірник наукових праць SCIENTIA*. 2021. Режим доступу: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/12816> (дата звернення: 09.06.2025)
- Яблонський, В. Формування та трансформація політичного режиму Директорії УНР наприкінці 1918 – 1919 рр. *Київські історичні студії*. 2023. №16. С.73–83. Режим доступу: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2023.18> (дата звернення: 20.08.2025) (дата звернення: 09.06.2025)
- Галицька-Дідух Т. Галицьке представництво на Ризькій мирній конференції. Гілея: науковий вісник. *Збірник наукових праць*. – Вип.140. Ч. 3. Історичні науки. К. : «Видавництво «Гілея», 2018. С. 110–118.
- Галицька-Дідух Т. Маріонеткові радянські республіки у політиці більшовицького уряду Росії періоду Української національно-демократичної революції (1917–1921 рр.) Гілея: науковий вісник. К. : «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 150. Ч. 1. Історичні науки. С. 27–37
- Савченко В. А. Анархістський рух в Україні в 1903–1929 рр.: організаційні форми, комунікації і механізми функціонування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 «Історія України» (032 – Історія та археологія). – Інститут історії України НАН України, Київ, 2017. Режим доступу: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/Dysertatsiya-Savchenka-V.A..pdf> (дата звернення: 09.06.2025)
- Перший Зимовий похід Армії УНР / Х. Астапцева // Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського : [офіц. портал]. Київ, 2019. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5048> (дата звернення: 09.06.2025)
- Ластовець, Н. (2017). Повсякденність українських дипломатичних представництв періоду Директорії УНР (1919 – 1921 рр.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*, 19(1), 95-103. Retrieved із <https://periodicals.karazin.ua/apvvi/article/view/9881> (дата звернення: 07.05.2025)
- Галицька-Дідух Т. Дипломатична боротьба за українське представництво на Ризькій мирній конференції (1920–1921 рр.) // Український історичний журнал. – 2001. – №6. – С. 100-110.
- Галицька-Дідух Т. Україна в політиці урядів радянської Росії і Польщі (1920 р.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітний часопис*. Івано-Франківськ. 2000. №4. С. 199-204.
- Галицька-Дідух, Т. Варшавський договір 1920 р. у контексті соборницької ідеї. *Галичина: Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. Ів.-Франківськ, 2005. № 11. С.82-93.
- Діденко, І. Боротьба Української Держави за приєднання Криму. *Київська старовина*. 2007. № 5. С.64-78.
- Яблонський, В. (2023). Формування та трансформація політичного режиму Директорії УНР наприкінці 1918 – 1919 рр. *Київські історичні студії*, (1 (16), 73–83. <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2023.18> (дата звернення: 09.06.2025)
- Морозюк, В. У "чотирикутнику смерті". Морозюк, Володимир. Пом'яник-4 [Текст] / В.Морозюк. Ів.-Франківськ, 2007. С.45-71.

Капелюшний В.П., Коваль О.Ф. Незламна і нескорена: національна еліта в Українській революції 1917–1921 років. Історіографічний нарис. Монографія. К.: «Интерсервіс», 2018. 480 с.

Дорошко М. Російський більшовизм і українські національні уряди в кінці 1917 - на початку 1919 рр. *Часопис української історії [Текст] : збірник наукових статей* / за ред. док. іст. наук, проф. А.П.Коцура. К., 2008. Вип. 10. С.123-127.

Методичні рекомендації

Робота з історичними термінами, історичними постатями, історичними джерелами. Проаналізуйте внутрішні чинники, які завадили реалізації Акту злуки між УНР та ЗУНР. Як впливали різні погляди політичних сил на цей процес?

Розкрийте зовнішні чинники, які негативно вплинули на реалізацію Акту злуки. Як позиція сусідніх держав, зокрема Польщі та Росії, вплинула на процес об'єднання Західноукраїнської Народної Республіки та Української Народної Республіки?

Висвітліть наслідки внутрішньої і зовнішньої політики для реалізації Акту злуки. Які основні наслідки для політичної ситуації в Україні мала невдача в реалізації Акту злуки? Як це вплинуло на подальші стосунки між УНР та ЗУНР?

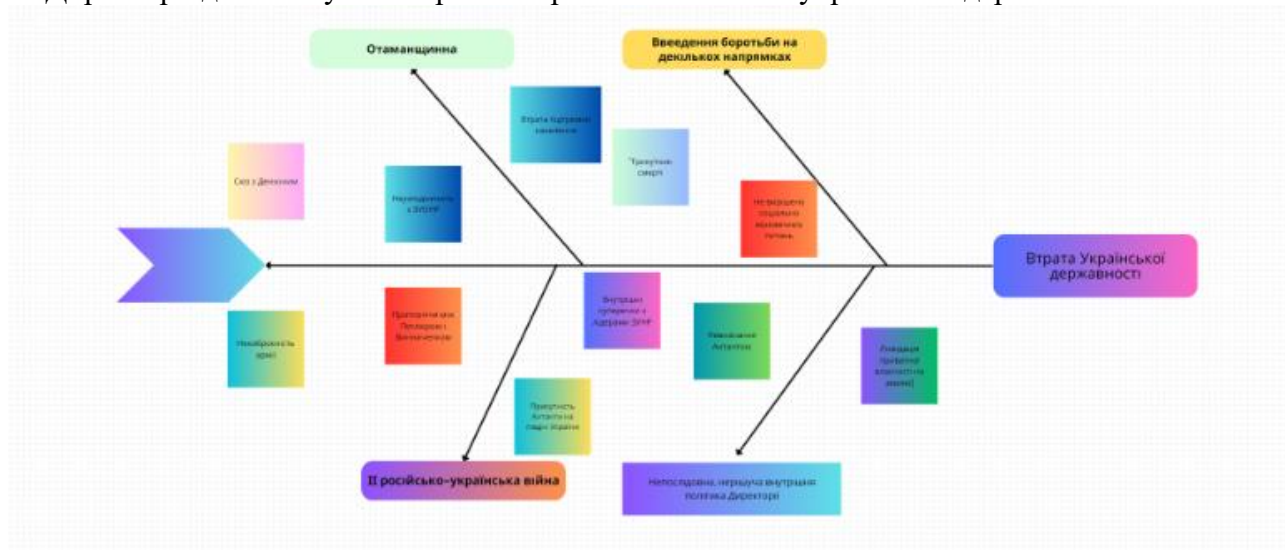
Проаналізуйте основні напрями зовнішньої політики Директорії. Які основні цілі ставила перед собою Директорія у зовнішньополітичній діяльності? Які держави стали основними партнерами для Директорії? Розкрийте стратегії, які використовувалися Директорією для забезпечення незалежності України. Як вона здійснювала свої дипломатичні зусилля?

Досліджуйте стосунки Директорії з державами Центральної Європи та Антантою. Яким чином Директорія взаємодіяла з країнами Антанти і які політичні наслідки це мало для України в період її існування? Які основні зовнішні виклики заважали реалізації політики Директорії? Як впливали війни та військові загрози з боку білої росії, Польщі та більшовицької росії на стратегію Директорії?

Висвітліть роль дипломатії Директорії у забезпеченні територіальної цілісності України. Як зовнішня політика Директорії сприяла зміцненню територіальної цілісності України? Які важливі угоди чи дипломатичні кроки були здійснені для цього?

Таблиця «Україна в політиці європейських держав» Порівняйте національну політику Денікіна і Врангеля.

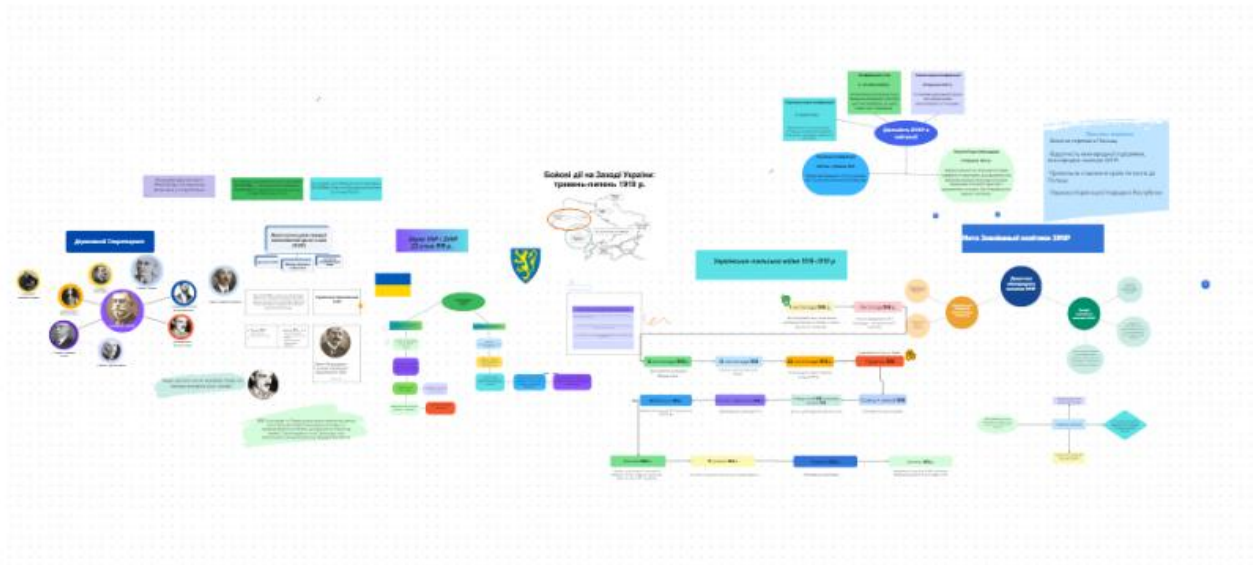
У чому полягали основні уроки діяльності Директорії для подальших українських визвольних змагань? Це питання допоможе сформулювати історичні висновки та оцінити значення Директорії для майбутніх спроб створення незалежної української держави.

Запитання

- Які внутрішні чинники завадили реалізації Акту злуки між УНР та ЗУНР?
- Як зовнішня політика Росії та Польщі вплинула на процес об'єднання українських земель?
- Які міжнародні обставини ускладнили реалізацію Акту злуки?

- Які основні напрямки зовнішньої політики Директорії?
- Як Директорія намагалася забезпечити міжнародне визнання України?
- Яким чином Директорія взаємодіяла з країнами Антанти?
- Які основні труднощі виникали у зовнішній політиці Директорії в контексті військових загроз?

Самостійна робота

Станиславів в період ЗУНР

Література

Основна

Нарис історії Українських січових стрільців [Текст] : 110-річчю відзначення року легіону УСС на Прикарпатті присвячується / М. Лазарович ; упоряд. серії І. Монолатій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2024. 158 с.

Додаткова

Лозинський М. Галичина в рр. 1918 - 1920. Прага, 1922. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923: Докум. і матер. у 5-ти томах. / укл. О.Карпенко, К.Мицан. Т.2. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 712 с. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923: Докум. і матер. у 5-ти томах. Т. 3. Кн.1. Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923: Історія / кер. авт. кол. О.Карпенко. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. 628 с.

Литвин М. ЗУНР на геополітичній карті Центрально-Східної Європи. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська Народна Республіка. Вип.6 / Відп. ред. Ю.Ю.Сливка. Львів : Інститут українавства ім. І.Крип'якевича НАН України. 2000. С. 208-230.

Монолатій І. С. Станиславів – тимчасова столиця Західно-Української Народної Республік. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2018. № 5. С. 9-28. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_2018_5_3. (дата звернення 03.06.2025)

Петро Арсенич «Станиславів – столиця ЗУНР» Режим доступу: <https://ifkm.if.ua/page247.html> (дата звернення 03.06.2025)

Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки : документальні свідчення, спогади, оголошення, накази революційної доби Серія : Моє місто / упор. І. Монолатій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. № 16. 175 с.

Столиці ЗУНР – Львів, Тернопіль, Станиславів. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Львів – Івано-Франківськ, 2008. С. 256–275.

Станиславів і Український легіон. Сер. Моє місто / І. Монолатій, М. Лазарович. Івано-Франківськ, 2015, № 35. С. 96–99.

Баб'юк Т. Перший листопад у Станиславові : [1918 р.; спогади] Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки : документальні свідчення, спогади, оголошення, накази революційної доби. Івано-Франківськ. Серія: Моє місто, 2008. № 16. С. 54–62.

Інформація польського офіцера про події у Станиславові на початку листопада 1918 р. Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки: документальні свідчення, спогади, оголошення, накази революційної доби. Івано-Франківськ, 2008. С. 15–19. ("Моє місто" ; № 16)

Інформаційне повідомлення львівської газети "Діло" про встановлення влади Української Національної Ради в Станиславові: [17 листопада 1918 р.] Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки: документальні свідчення, спогади, оголошення, накази революційної доби. Ів.-Франківськ, 2008. С. 22–27. ("Моє місто" ; № 16).

Сохоцький І. Станиславів – тимчасова столиця ЗУНР (ЗОУНР) / Ісидор о. Сохоцький. Станиславів у часи Західно-Української Народної Республіки: документальні свідчення, спогади, оголошення, накази революційної доби. Серія : Моє місто. Івано-Франківськ, 2008. № 16 – С.70-82.

Методичні рекомендації

Якою була роль зовнішніх держав у долі ЗУНР, і чи могли інші країни забезпечити міжнародне визнання Західної України? Це питання відкриває тему впливу великих держав на українсько-польське протистояння, зокрема позицій Франції, Великої Британії та США. Таблиця «Місце Східної Галичини в геополітичних концепціях урядів Антанти у 1918-1923 рр.» Висвітлить дипломатичну діяльність ЗУНР в еміграції.

Чи виправданою була політика ЗУНР щодо національних меншин на своїй території? ЗУНР оголосила принцип рівних прав для всіх національностей, проте стосунки з польською та єврейською меншинами були напруженими. Чи була ця політика ефективною та чесною?

Проаналізуйте роль Станиславова в становленні та розвитку Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Яким чином Станиславів став важливим центром політичного та військового життя ЗУНР? Які соціально-політичні умови сприяли розташуванню уряду та військових сил ЗУНР в Станиславові?

Коли і чому уряд ЗУНР переніс свою столицю до Станиславова? Як функціонував уряд ЗУНР в Станиславові? Які заходи були прийняті урядом ЗУНР для забезпечення економічного та соціального розвитку на території Станиславова?

Охарактеризуйте ситуацію в Станиславові після захоплення його польськими військами в 1919 році. Які політичні та соціальні наслідки мало захоплення Станиславова для ЗУНР і для українського населення міста? Як місто стало осередком національного руху під час існування ЗУНР?

Запитання

- Як Франція, Велика Британія та США впливали на політичну ситуацію в Західній Україні у 1918-1923 роках? Чи могли ці країни забезпечити міжнародне визнання ЗУНР, і яким чином їхня позиція впливала на українсько-польське протистояння?
- Які дипломатичні кроки здійснювала ЗУНР у еміграції для забезпечення міжнародної підтримки? Які країни стали основними партнерами ЗУНР, і що було зроблено для того, щоб досягти визнання на міжнародній арені?
- Чи виправданою була політика ЗУНР щодо національних меншин на своїй території.
- Проаналізуйте роль Станиславова в становленні та розвитку ЗУНР. Коли і чому уряд ЗУНР переніс свою столицю до Станиславова? Які були причини цього рішення і як функціонував уряд ЗУНР після перенесення столиці? Які конкретні заходи вживав уряд для забезпечення економічного та соціального розвитку на території Станиславова?
- Охарактеризуйте ситуацію в Станиславові після захоплення його польськими військами в 1919 році.

Самостійна робота

Тема 6. Політика більшовицького уряду в Україні у 1919–1920 рр.

1. Антибільшовицький повстанський рух в Україні у 1919 р..
2. Повстанський рух 1920 р. Повстанські республіки

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Реєнт (відп. ред.), О. Ю. Кирієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К. : ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія : [у 4 т.] / Івано-Франків. облдержадмін. [та ін.] ; [редкол.: М. Кугутяк та ін.]. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018 - 2021.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2021. 560 с.

Додаткова

- Кульчицький С. Держава-суспільство як фундамент більшовицької системи влади і власності. Український історичний журнал. 2024. № 2. С. 132-141. Режим доступу: http://uhj.history.org.ua/cgi-bin/uhj/jrn.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=uhj&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=UIJ_2024_2_9 (дата звернення 12.06.2025)
- Кульчицький С. Ленінська держава-комуна як інструмент побудови спотвореного світу. Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 167-185. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.167> (дата звернення 12.06.2025)
- Вронська Т. "Іноземцям — заборонено": просторові обмеження перебування в радянській Україні (1919—1959 рр.) Український історичний журнал. 2024. Число 3. С. 112-132. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.112> (дата звернення 12.06.2025)
- Кульчицький С. Ленінська система влади і власності в окупованій Україні. 1917—1923 / Станіслав Кульчицький; відп. ред. Валерій Смолій; НАН України, Інститут історії України. Київ : Академперіодика, 2024. 548 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Stanislaw_Kulchyskyi/Leninska_systema_vlady_i_vlasnosti_v_okupovanii_Ukraini_19171923.pdf?PHPSESSID=jcfkver1u03qdda63vjhnpnd84 (дата звернення 12.06.2025)

Тинченко Я. Переслідування радянськими каральними органами прихильників незалежності України в 1920-1923 рр. Український історичний журнал. 2024. Число 5. С. 78-101.

doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.078>

Василенко В. Архівно-кримінальні справи як джерело вивчення репресій більшовицького режиму проти учасників повстанського руху за відновлення УНР: дис. ... канд. іст. наук, 07.00.06. Дрогобич, 2019.

Котвицький В. 1-Й ЕТАП КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ ПІД ЧАС «ВОЄННОГО КОМУНІЗМУ» В УКРАЇНІ. Режим доступу:

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12218/Kotvytsky.pdf?sequence=1> (дата звернення 12.06.2025)

Дмитрієнко М.Ф. Зміни в адміністративно - територіальному устрої України в 1919 -1920 рр. Укр. іст. журн. 2004. №1. С. 43 -52. Дорошко М. Номенклатура: керівна верхівка радянської України (1917 - 1938 рр.). К., 2008. 365 с.

Єфіменко Г.Г. Економічні аспекти національної політики Кремля щодо радянської України (1918 - 1919 рр.) Укр. іст. журн. 2006. №1. С. 83 -101.

Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 - 1928). К., 1996.

Політичний терор і тероризм в Україні XIX -XX ст. Історичні нариси. К., 2002. Політична історія України. XX століття: У 6 т./ редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. К., 2002. Т.3

Ресент О. У робітнях історичної науки. К., 1999. Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси: В 3 т. / ред. рада: В.М. Литвин (голова) та ін.; НАН України, Ін -т історії України. К., 2004. Т.2: Радянський проект для України. К., 2004.

Українська революція і державність (1917 –1920 рр.)/ авт. колектив: І.Л. Гошуляк (керівник) та ін. К., 1998.

Українська революція. Історичні портрети/ упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Ресент О.П. Вінниця, 2004.

Яневський Д. Політичні системи України 1917 -1920 років: спроби творення і причини поразки. К., 2003. Домашенко Ю. Хто він, отаман Зелений? :[про Данила Терпила - отамана Дніпровської дивізії (1918 -1919 рр.)]. Пам'ять століть: Історичний науковий та літературний журнал. К. : Ред. ж -лу.№3 - 4. С.245 -248. Українська революція не перетворилася в большевизм : [1917 - 1920 рр.].

Верстюк В. Горобець Н., Толочко В. Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3 т. К.: Наукова думка, Т. 1: Українські проекти в Російській імперії. 2004. 504 с.

Політична історія України XX ст. : У 6 т. / редкол. І. Ф. Курас (голова) та ін. К. : Генеза, 2002-2003.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.

Єфіменко Г. Г. Більшовицький центр і радянська Україна: економічні аспекти національної політики Кремля у 1917 - 1925 рр. Український історичний журнал. 2009. № 2. С. 96 -109.

Корновенко С.В., Морозов А.Г., Ресент О.П. Україна під владою більшовиків у 1919 р. Корновенко Сергій Валерійович. Українська революція: Навч. посібник. Вінниця: Фоліант, 2004. С. 262-279.

АРХІРЕЙСЬКИЙ Д. ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОЇ МОНОПОЛІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ДОБИ “ВОЄННОГО КОМУНІЗМУ” ТА ПРИ ПЕРЕХОДІ ДО НЕПУ (В КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВ РАДЯНСЬКОЇ МИТНОТАРИФНОЇ СПРАВИ). Режим доступу: <http://gj.nmu.org.ua/pdf/2012/1/Ahireyskij.pdf> (дата звернення: 12.08.2025)

Кульчицький С. Державасуспільство як фундамент більшовицької системи влади і власності. Український історичний журнал. 2024. № 2. С. 132-141. Режим доступу: http://uhj.history.org.ua/cgi-bin/uhj/jrn.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=uhj&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=UIJ_2024_2_9 (дата звернення: 12.08.2025)

Кульчицький С. Ленінська держава-комуна як інструмент побудови спотвореного світу. Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 167-185. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.167> (дата звернення: 12.08.2025)

Вронська Т. "Іноземцям - заборонено": просторові обмеження перебування в радянській Україні (1919—1959 рр.) Український історичний журнал. 2024. Число 3. С. 112-132. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.112> (дата звернення: 12.08.2025)

Кульчицький С. Ленінська система влади і власності в окупованій Україні. 1917—1923 / Станіслав Кульчицький; відп. ред. Валерій Смолій; НАН України, Інститут історії України. Київ : Академперіодика, 2024. 548 с.

https://shron1.chtyvo.org.ua/Stanislav_Kulchytskyi/Leninska_systema_vlady_i_vlasnosti_v_okupovanii_Ukraini_19171923.pdf?PHPSESSID=jcfkver1u03qdda63vjhnpnd84 (дата звернення: 12.08.2025)

Тинченко Я. Переслідування радянськими каральними органами прихильників незалежності України в 1920-1923 рр. Український історичний журнал. 2024. Число 5. С. 78-101. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.078> (дата звернення: 12.08.2025)

Василенко В. Архівно-кримінальні справи як джерело вивчення репресій більшовицького режиму проти учасників повстанського руху за відновлення УНР: дис. ... канд. іст. наук, 07.00.06. Дрогобич, 2019.

Методичні поради

Висвітліть основні передумови та причини виникнення антибільшовицького повстанського руху в Україні у 1919 році. Зверніть увагу на політику більшовицької влади, зокрема політику "воєнного комунізму", примусову мобілізацію до Червоної армії, продрозкладку, репресії проти селянства та інтелігенції. Охарактеризуйте масштаби повстань та їхню соціальну базу.

Проаналізуйте основні центри антибільшовицького повстанського руху 1919 року, їхню географію та особливості. Дослідіть, які регіони України були охоплені найбільшими селянськими та військовими виступами. Розгляньте діяльність отаманів Нестора Махна, Юрія Тютюнника, Данила Терпила (отамана Зелений) та інших лідерів повстанського руху.

Дайте характеристику тактиці та стратегії антибільшовицьких повстанців. Визначте, які методи боротьби застосовували повстанці, як вони організовували свої загони та комунікацію між підрозділами. Зверніть увагу на специфіку ведення партизанської війни, використання мобільних загонів та особливості їхньої взаємодії з іншими військовими силами, такими як армія УНР чи Збройні сили Півдня Росії.

Висвітліть продовження повстанського руху в 1920 році та його нові особливості. Окресліть, як змінилася ситуація після остаточного утвердження радянської влади в Україні та як це вплинуло на селянську боротьбу. Охарактеризуйте нові тактичні прийоми, використані повстанцями, а також їхні намагання встановити контроль над певними територіями.

Проаналізуйте утворення та функціонування повстанських республік у 1920 році, зокрема Холодноярської республіки, Степової дивізії та інших автономних утворень, що прагнули протистояти більшовицькій владі. Дослідіть їхню політичну програму, військову організацію та соціальну підтримку серед місцевого населення.

Дайте характеристику наслідкам та значенню антибільшовицького повстанського руху в Україні 1919–1920 років. Оцініть його вплив на радянську політику в Україні, зокрема на перехід від політики "воєнного комунізму" до нової економічної політики (НЕП). Зробіть висновки щодо історичної ролі цих подій у подальшому розвитку українського визвольного руху.

Запитання

1. Які соціально-економічні та політичні фактори сприяли розгортанню антибільшовицького повстанського руху в Україні у 1919 році?
2. Хто були основні лідери повстанського руху 1919–1920 років, і яку роль вони відігравали у боротьбі проти більшовиків?
3. Як змінилася тактика антибільшовицьких повстанців у 1920 році порівняно з 1919 роком?
4. Де знаходилися основні осередки антибільшовицького руху в Україні, і чим вони відзначалися?
5. Коли і за яких умов були створені повстанські республіки, такі як Холодноярська республіка, і які вони мали особливості?

Самостійна робота

Тема 7. Культурне і духовне життя в Україні 1917–1921 рр.

Особливості розвитку освіти, науки, літератури, мистецтва, музики.
Державно-церковні відносини в період революції.

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Реєнт (відп. ред.), О. Ю. Кирієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К. : ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія : [у 4 т.] / Івано-Франків. облдержадмін. [та ін.] ; [редкол.: М. Кугутяк та ін.]. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018 - 2021.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2021. 560 с.

Додаткова

- Інформаційна вказівка для агітаторів в селах. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/25214> (дата звернення: 2.08.2025)
- Андрусишин, Б. Культурно-освітній фактор у державотворчих процесах Української Народної Республіки доби Української Центральної Ради. *Право України*. 2017. № 11. С. 117–135.
- Ульяновський В. Церква в Українській Державі, 1917–1920 рр. (Доба Гетьманату Павла Скоропадського). К., 1997 Федорів Ю. Історія церкви в Україні [Текст]. – Львів : Свічадо, 2001. 364 с.
- Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальних національних і культурних процесах (1914–1939 рр.). К., 2004. 648 с.
- Огієнко, І. І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви [Текст]: у 2-х т. Т. 1-2. К. : Україна, 1993. 284 с.
- Бушак С. Гетьман Павло Скоропадський і Українська Академія наук: [Про заснування Української Академії наук]. Сучасність. 2000. №11. С. 112-128.
- Геник Л. Митрополит Андрей Шептицький у боротьбі за український університет у Львові : (Початок XX ст.). Рід. шк. 2003. №3. С. 18-20.
- Данилюк Д. Історична наука на Закарпатті (кінець XVIII – перша половина XX ст.). Укр. іст. журн. 2000. №6.
- Ковпаненко Н.Г. Архітектурно-мистецька спадщина України в працях визначних учених 2-ої половини XIX – початку XX ст. Укр. іст. журн. 2005. №6. С. 112-128.
- Богуславська В. Г. Народна освіта в добу національнодемократичної революції 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / В. Г. Богуславська ; Донецький національний ун-т. Донецьк, 2001. 19 с.
- Майборода С. В. Державне управління

вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917–1959 рр.) : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. управління: спец. 25.00.01 : Теорія та історія державного управління / Українська академія держ. управління при Президентіві України. К., 2002. 36 с. Драч О. О. Розвиток початкової освіти в Україні (1861–1917 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2002. 17 с.

Купрійчук В. Розвиток освітніх процесів у період Української національної революції 1917–1920 років. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України: Наукове видання*. К. : Видавництво НАДУ, 2002. С. 205–213.

Левицька Н., Чуприна В. Українська революція: духовно-релігійні чинники. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України [Текст]: збірник наукових статей*. К. : ТОВ "Видавництво Дельта", 2008. Випуск 39. С. 217–233.

Марчук М. Доба української революції: від мовної українізації до українознавчого змісту освіти. Марчук Микола. Освітні процеси в Україні в період національно-культурного відродження 1917–1920-х років [Текст]. Коломия : Вік, 2002 . С. 5–22.

Нікольченко Ю. М., Дубницька В. В. Інформаційний простір України у добу національно-демократичної революції 1917 - 1920 років: аналіз актових джерел. *Гілея*. К., 2007 . С. 207 - 213.

Оніщенко О. Діяльність українських жіночих організацій Наддніпрянщини за часів революції 1917 - 1921 рр. *Київська старовина: Науковий історико-філологічний журнал*. К. : Київський славістичний університет, 2003 . С. 78–87.

Кравченко А. А. Українська загальноосвітня середня школа в період визвольних змагань (1917– 1920 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 2002. 18 с. Сірополко С. О. Історія освіти в Україні / С. О. Сірополко ; ред. Ю. Вільчинський, Л. Масенко ; Український Вільний Ун-т, Друзі товариства ім. Григорія Ващенка. – К. : Наукова думка, 2001. – 912 с. Завальнюк О. М. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917–1921 рр.) : [монографія]. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. 643 с. Лебедев Г. Український архітектурний стиль (середина ХІХ – 80-і роки ХХ ст.). Київ. старовина. 2000. №3. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1998. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. К., 1993. Марчук М. Доба української революції: від мовної українізації до українознавчого змісту освіти. Марчук Микола. Освітні процеси в Україні в період національно-культурного відродження 1917–1920-х років [Текст]. Коломия : Вік, 2002 . С. 5–22.

Нікольченко Ю. М., Дубницька В. В. Інформаційний простір України у добу національно-демократичної революції 1917 - 1920 років: аналіз актових джерел. *Гілея*. К., 2007 . С. 207 - 213. Оніщенко О. Діяльність українських жіночих організацій Наддніпрянщини за часів революції 1917 - 1921 рр. *Київська старовина: Науковий історико-філологічний журнал*. К. : Київський славістичний університет, 2003 . С. 78–87.

Баханов К. О. Становлення змісту шкільного курсу історії України під час Української революції 1917–1921 рр. *Іс-торія та правознавство*. 2015. № 13/14. С. 2–3.

Березівська Л. Д. Реформа шкільної освіти: концепції Міністерства народної освіти УНР та Наркомосу УСРР (1919–1920) *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. – [Луганська]*, 2006. – № 19. Педагогічні науки. Ч. 1. Іс-торико-педагогічні дослідження. Регіональний вимір. С. 99–107.

Березівська Л. Реформування шкільної освіти в добу Української революції (1917–1921): історіографія та джерела дослідження. Режим доступу: <http://ipa.udpu.edu.ua/article/view/135954> (дата звернення: 2.08.2025)

Синявська, О. (2023). Мовна політика українського уряду в редакційній політиці газети «Нова Рада» (1917 – початок 1918). *Український інформаційний простір*, (1(11)), 208–220. [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279631](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279631) (дата звернення: 2.08.2025).

Інформаційна вказівка для агітаторів в селах. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/25214> (дата звернення: 2.08.2025).

Методичні рекомендації

Проаналізуйте політику уряду ЗУНР у сфері освіти. Які основні кроки зробив уряд ЗУНР для розвитку освітньої системи на своїй території? Як були визначені пріоритети в освітній сфері під час існування ЗУНР? Розкрийте значення національної освіти в політиці уряду ЗУНР. Які конкретні ініціативи були спрямовані на розвиток національної освіти в умовах боротьби за українську незалежність? Як це відображалось на організації навчальних закладів та освітньої програми?

Досліджуйте роль української мови в освіті за уряду ЗУНР. Які зміни відбулися в навчальному процесі щодо використання української мови? Які закони або постанови були прийняті для розвитку української мови в освітній сфері? Охарактеризуйте основні виклики та труднощі, з якими зіштовхнувся уряд ЗУНР у сфері освіти. Як уряд долав ці труднощі та намагався забезпечити доступ до освіти для населення?

Які заходи уряд ЗУНР здійснював для підтримки української культури? Які культурні інституції та проекти були започатковані за часів ЗУНР? Як культурні ініціативи допомагали формуванню української національної ідентичності під час існування ЗУНР? Як це вплинуло на суспільно-політичну ситуацію в Західній Україні? Досліджуйте співпрацю уряду ЗУНР з українськими митцями, письменниками та науковцями.

Як уряд ЗУНР ставився до національних меншин на своїй території? Яким чином здійснювалася політика щодо національних груп (поляки, євреї, росіяни та інші), що проживали на території Західної України? Які законодавчі ініціативи були прийняті для забезпечення прав національних меншин? Які кроки уряд ЗУНР зробив для забезпечення культурної та мовної автономії різних національних груп?

Яке значення мала національна політика для формування державності ЗУНР і як це відображалось на щоденному житті населення? Які внутрішні конфлікти виникали через національне питання та як уряд намагався їх вирішити? Проаналізуйте національну політику щодо єврейської громади в ЗУНР.

Ці питання допоможуть студентам глибше зрозуміти національну політику ЗУНР, її вплив на розвиток державності та стабільність у період існування Західноукраїнської Народної Республіки. Вони також зосереджуються на важливих аспектах взаємодії з національними меншинами та складнощах національної політики у контексті боротьби за незалежність.

Проаналізуйте релігійну політику уряду ЗУНР. Яким чином уряд ЗУНР ставився до релігійних установ в Україні? Як він сприяв розвитку релігійних свобод та організацій на підконтрольних територіях? УКЦ. Розкрийте відношення уряду ЗУНР до православної церкви. Досліджуйте відношення уряду ЗУНР до інших релігійних конфесій, таких як католицизм та юдаїзм.

Які кроки здійснив уряд ЗУНР для забезпечення прав національних меншин, зокрема щодо католицької та єврейської релігійних громад? Як це вплинуло на міжрелігійні відносини в Західній Україні? Охарактеризуйте основні виклики та труднощі, з якими зіштовхнувся уряд ЗУНР у релігійній сфері.

Запитання

- Проаналізуйте основні кроки зробив уряд ЗУНР для розвитку освітньої системи на своїй території.
- Які конкретні ініціативи уряд ЗУНР впровадив для розвитку національної освіти під час боротьби за незалежність?
- Висвітліть зміни відбулися в навчальному процесі щодо використання української мови за часів уряду ЗУНР.
- Які культурні інституції та проекти були започатковані за часів ЗУНР для підтримки української культури?
- Яким чином уряд ЗУНР взаємодіяв з українськими митцями, письменниками та науковцями для розвитку національної культури?
- Яким чином уряд ЗУНР ставився до релігійних установ, зокрема до православної церкви, та які кроки були здійснені для розвитку релігійних свобод в Україні?

Самостійна робота

Тема 8. Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928 рр.)

Література

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2021. 560 с.
- Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.

Додаткова

- МАТЕРІАЛИ Міжнародної науково-практичної конференції «МАСОВИЙ ШТУЧНИЙ ГОЛОД 1921–1923 рр.» (до сотих роковин) (Київ, 30 вересня 2021 р.) (Стасюк О. О., к.і.н. (голов. ред.) Режим доступу: <https://holodomorinstitute.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/zbirnuk-tez-golod-1921-1923.-ostat..pdf>
- Герасимович І. Голод на Україні. Препринте вид. К.: Вид-во «Центр учбової літератури», 2020.
- Драмарецький Б.Б. Голод 1921–1923 років в Україні. Дис...канд. іст. наук: Київ, 1997. С. 62;
- Гладун О.М., Рудницький О.П., Кулик Н.В. Демографічні втрати України під час першого радянського голоду 1921–1923 рр. Демографія та соціальна економіка. №4 (38), 2019.
- Волосник Ю.П. Конфіскація церковних цінностей на Харківщині. Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Історія 2019. Вип. 55. С. 59–67.
- Щербань М. Державна кампанія по вилученню церковних цінностей в Україні в 20-х рр. XX ст.: суть, принципи, наслідки / Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичне релігієзнавство». Випуск 10. 2014. С. 213–223.
- Кульчицький С.В., Мовчан О.М. Невідомі сторінки голоду 1921–1923 рр. в Україні. К. Інститут історії України НАН України. 1993.
- Бикова О. Проведення кампанії з вилучення церковних цінностей в період голоду 1921–1923 рр. / Українське релігієзнавство. 2009. №49. С. 170–174
- Мейс Дж. Комунізм та дилеми національного визволення : Національний комунізм у радянській Україні, 1918–1933 / Пер. з англ. М. Яковлев. К. : КОМОРА, 2018.

Методичні рекомендації

Проаналізуйте причини голоду 1921–1922 років в Україні. Які економічні, соціальні та політичні фактори сприяли виникненню голоду в Україні? Як вплинула політика більшовицької влади на розвиток цієї катастрофи?

Розкрийте масштаби голоду 1921–1922 років в Україні. Які території найбільше постраждали від голоду? Як голод вплинув на демографічну ситуацію та економічний стан в Україні?

Досліджуйте наслідки голоду 1921–1922 років для українського населення. Які соціальні та психологічні наслідки пережитого голоду мали місце серед населення? Як це відобразилося на здоров'ї, чисельності населення та соціальній структурі?

Охарактеризуйте реакцію урядів Радянської Росії та УСРР на голод. Які заходи були вжиті радянським урядом для подолання голоду? Чи була здійснена достатня допомога жертвам голоду з боку центральної влади? Як на це реагувало місцеве керівництво?

Проаналізуйте діяльність радянських організацій, що «допомагали» голодуючим у 1921–1922 роках. Розкрийте роль міжнародних організацій допомоги голодуючим в Україні в цей період.

Які зарубіжні організації, зокрема, Червоний Хрест, брали участь у наданні допомоги голодуючим?

Проблемне питання. Чому більшовики визнали голод? Досліджуйте співпрацю між радянським урядом та зарубіжними організаціями під час голоду. Які були результати цієї співпраці?

Проаналізуйте роль української церкви під час голоду 1921–1922 років. Як українська православна церква реагувала на голод? Які заходи були здійснені церквою для допомоги голодуючим? Чи здійснювала церква благодійну діяльність?

Розкрийте відношення більшовицької влади до церкви в умовах голоду. Як радянська влада ставилася до діяльності церкви під час голоду? Які обмеження або репресії застосовувалися щодо церковних структур?

Створіть хронологічну таблицю «Україна 1921-1928 рр.»

дати	події

Голод 1921-1923 рр.

Причини	- - -
Хронологія голоду	
Наслідки	

Чому радянський уряд визнав факт голодування в Україні? Звідки надійшла допомога? В чому виявилася безпомічність харківського субцентру компартійно-радянської влади?

Репресії проти церкви

Причини	- - -
Хронологія	
Наслідки	

Запитання

- Які були основні причини голоду 1921–1922 років в Україні?

- Висвітліть хорнологію голоду.
- Як голод 1921–1922 років вплинув на соціально-економічну ситуацію в Україні? Дослідіть інші наслідки.
- Репресії щодо церкви.
- Проаналізуйте міжнародну допомогу.

Тема 9. «Українізація» (коренізація).

1. Дискусійні проблеми політики українізації.
2. Причини коренізації та її цілі, етапи. Коренізація і національні меншини. Опір українізації.
3. Українізація початкової середньої і вищої освіти. Кампанія з ліквідації не писемності дорослих та її підсумки.
4. Наука. Наукові товариства. ВУАН.
5. Українське національне відродження в літературі і мистецтві. Літературно-художні об'єднання. Літературна дискусія 1925-1928 рр. Кінематограф.
6. Релігійне життя в Україні. Виникнення Української автокефальної церкви.
7. Повсякденне життя. Побут і психологія людей в 20-і рр.

Основна

- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"" , 2021. 560 с.

Додаткова

- Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.
- ПЕТРЕНКО Н. М. ПРИЧИНИ ТА ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ У 20-х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ СУМСЬКА СТАРОВИНА. 2023. № LXII. Режим доступу: <https://starovyna.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/2-Petrenko.pdf> (дата звернення; 01.08.2025)
- Bilyi, D. (2020). Ukrainization in Kuban in the 1920s and 1930s: legitimization and delegitimation through the prism of historical memory. *Skhid*, (4(168), 5–9. [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2020.4\(168\).210913](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2020.4(168).210913) (дата звернення; 01.08.2025)
- Sheyko, V. M. (2019). Українізація та інтелігенція в часи Української революції 1917—1921 рр.: історіографічний аспект. *Культура України*, (65). <https://doi.org/10.31516/2410-5325.065.02> (дата звернення; 01.08.2025)
- Сергійчук В.І. «Українізація Росії». Політичне ошукаство українців російською більшовицькою владою в 1923- 1932 роках. 36. док. К., 2000.

Україна в ХХ столітті: Збірник документів і матеріалів. (1900-1939 pp.) К., 1997. Україна в ХХ столітті. 1900-2000: Зб. док. і матеріалів. К., 2000.

Якубова Л. Д. Національно-культурне життя етнічних меншостей України (20–30-ті роки): коренізація і денаціоналізація. Український історичний журнал. 1998. № 6. С. 22–36; 1999. № 1. С. 41–55.

Єфименко Г. Національно-культурна політика ВКП(б) щодо радянської України (1932-1938): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. / НАН України. Ін-т історії України. К., 2001. 18 с.

Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ – ХХ ст. Історичні нариси / авторський колектив Д.В. Архирейський, О.Д. Бажан, Т.Б. Бикова та ін. під керівництвом С.В. Кульчицького. К.: Наукова думка, 2002. 950 с.

Сіроченко Г.В. Історіографія політичних репресій 20-30-х років ХХ ст. на території України крізь призму історичних праць радянського періоду (1920-1991 pp.). Гілея. К., 2011. Випуск 44 (2). С. 219-225.

Федорів, Ю. Історія церкви в Україні [Текст]. Львів : Свічадо, 2001. 364 с. Огієнко, І. І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви [Текст]: у 2-х т. Т. 1-2. К. : Україна, 1993. 284 с.

Даниленко В.М. Науково-педагогічна інтелігенція в роки голоду. Укр. іст. журн. 2003. № 5. С. 145-155.

Дорошко М. З історії проведення політики українізації у 1920-ті роки. Київська старовина. 2004. № 1. С. 68-75.

життя українського суспільства 20-30-х років. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України [Текст]: збірник наукових праць. К., 2006. Вип. 32. С. 233-243.

Мандрик Я.І. Перехід до загального навчання в радянській Україні (30-ті роки ХХ ст.): правда і фальш. Вісник Прикарпатського університету. Сер. Історія [Текст]. -Ів.-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. ХІІ-ХІІІ. С. 32-36.

Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928). К., 1996.

Єфименко Г. Національні аспекти у формуванні компартійно-радянського апарату в УРСР (1932 – 1938). Укр. іст. журнал. 2000. №5. С. 3 – 17.

Semerhei, N. (2019). Ukrainization of educational space of the 1920s: national context and historiographical navigation. *Skhid*, (2(160)), 93–99. [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.2\(160\).165764](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2019.2(160).165764) (дата звернення 12.06.2025)

У першому питанні проаналізуйте основні дискусійні питання щодо політики українізації.

У другому питанні проаналізуйте причини впровадження коренізації в СРСР. Чому радянська влада вирішила реалізувати політику коренізації? Які історичні та політичні передумови цьому сприяли?

Розкрийте цілі та етапи політики коренізації в Україні. Як змінювалася ця політика на різних етапах її реалізації? Досліджуйте, як політика коренізації впливала на національні меншини в Україні.

Охарактеризуйте основні форми опору українізації. Висвітліть поступове згортання українізації в кінці 1920-х років. Чому радянське керівництво змінило своє ставлення до українізації? Якими були наслідки цього процесу?

У третьому питанні проаналізуйте особливості українізації освіти. Які реформи були впроваджені в шкільній освіті? Розкрийте значення українізації вищої освіти. Як вони вплинули на підготовку національних кадрів?

Досліджуйте основні заходи кампанії з ліквідації неписьменності серед дорослого населення. Які соціальні групи першочергово охоплювалися цією кампанією? Які методи використовувалися для навчання дорослих?

Охарактеризуйте підсумки кампанії ліквідації неписьменності в Україні. Наскільки успішною була ця кампанія? Які її довготривалі наслідки для українського суспільства?

У четвертому питанні проаналізуйте основні напрямки розвитку науки в Україні у 1920-х роках. Які галузі науки отримали найбільший розвиток? Яку роль відігравала держава у фінансуванні науки? Розкрийте діяльність Всеукраїнської академії наук (ВУАН). Які основні наукові досягнення були зроблені в цей період? Які вчені зробили найбільший внесок у розвиток науки?

У 5 питанні проаналізуйте особливості національного відродження у літературі та мистецтві.

Які теми та проблеми висвітлювали українські письменники та художники? Розкрийте діяльність основних літературно-художніх об'єднань 1920-х років. Досліджуйте літературну дискусію 1925–1928 років. Які питання порушувалися під час цієї дискусії? Які наслідки вона мала для розвитку літератури?

Охарактеризуйте розвиток мистецтва, театру, кінематографу в Україні у 1920-х роках. Проаналізуйте зміни в релігійному житті України у 1920-х роках. Які нові тенденції з'явилися у взаємодії держави і церкви? Розкрийте процес створення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Які причини сприяли її утворенню? Яку роль відіграла УАПЦ в релігійному житті України?

Проаналізуйте основні зміни у повсякденному житті українців у 1920-х роках. Розкрийте особливості побуту міського та сільського населення. Досліджуйте психологію людей у період 1920-х років. Як політичні та соціально-економічні зміни впливали на свідомість українців?

Заповніть таблицю «Розвиток української культури у 20-х рр. XX ст.» Створіть схему «Причини, хід і наслідки українізації» У чому полягає антиукраїнський характер теорії боротьби двох культур? Складові частини українізації.

Перерахуйте причини коренізації. Проаналізуйте національне питання в політиці більшовиків.

Історіографія	
Причини початку	- - -
Хронологія УКРАЇНІЗАЦІЇ	
Причини згортання українізації	
Наслідки	

Заповніть таблицю «Складові українізації»:

Держапарат	Початкова освіта	Вища освіта	Наука	Видавнича діяльність

Заповніть таблицю "Українська література у 1920-ті роки" за схемою:

Напрямок	Організації	Представники
Неокласики		
Селянські митці		
Пролетарська література		

Заповніть таблицю "Архітектура в УСРР" за схемою:

	Напрямки	Пам'ятники	Автори
Архітекту	Промислове		
ра	будівництво		
	Конструктивізм		
	Традиційна		

Заповніть таблицю "Живопис в УСРР" за схемою:

Напрямки	Організації	Митці	Твори
Соціалістичний реалізм	Асоціація художників Червоної України		
Авангардизм	Асоціація революційного мистецтва України (АРМУ) «Асоціація панфутуристів»		

Суперечності українізації

плюси	мінуси

Проблемне питання: У чому полягає антиукраїнський характер теорії боротьби двох культур?

Декларувалося	Сфера сусп. ж-тя	Концептуальні засади		НЕП
Миру-мир Відсутність агресії	Зовнішня політика			
	Внутрішня політика			
Свобода волевиявлення				
Чітке дотримання поділу на гілки влади				
Влада – народу!				
Соціалістична законність				
Рівність класів				
Право націй на самовизначення				

Земля селянам!	-	Економіка		
Народна економіка				
Фабрики робітникам!	–			
Попереду всіх!				
Право націй на розвиток культури		Культура		
Соціалістичний реалізм				
		Релігія		
		Психологія		

Запитання

- Проаналізуйте дискусійні питання щодо політики українізації.
- Розкрийте причини та цілі політики коренізації в Україні.
- Дослідіть, як українізація вплинула на систему освіти.
- Охарактеризуйте діяльність ВУАН та її роль у розвитку науки.
- Висвітліть значення літературної дискусії 1925–1928 років.
- Проаналізуйте розвиток українського кінематографу у 1920-х роках.
- Розкрийте особливості релігійного життя та виникнення УАПЦ.
- Охарактеризуйте зміни у повсякденному житті українців у 1920-х роках.

Самостійна робота

Тема 10. Модернізація промисловості України (1929-1938 рр.).

1. Дискусійні проблеми індустріалізації в Україні.
2. Соціально-політична підготовка “великого перелому”. Курс на “розгорнуте будівництво соціалізму по всьому фронту”.
3. Сталінська індустріалізація України: причини, темпи і джерела індустріалізації. Наслідки першої п’ятирічки. Репресії проти господарників і спеціалістів.
4. “Соціалістичне змагання”. Изотовський рух. Стаханівський рух: + і -.
5. Результати капітального будівництва у промисловості України в період 2 п’ятирічки. Група “А” і група “Б”.

Заповніть таблицю «Радянські репресії у 20- 30-х рр. XX ст.» Створіть схему «ГУЛАГ»

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2021. 560 с.
- Karoiyeva, T. (2025). Artisanal and industrial vocational education in Soviet Ukraine in the first half of the 1930s. Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Series History, 52, 62-67. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-52-62-67> (дата звернення 11.08.2025)
- Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.

Додаткова

- Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX ст. / Пер. з англ. К., 1997.
- Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953. Суспільно-політичний та правовий аналіз. У 2 кн. К., 1994.
- Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки. К., 1991
- Кульчицький С. Відносини суспільства і держави: радянський варіант [Текст]. Історія в школах України. 2009. № 12. С. 45- 48. Закінчення. Початок див.: 2009. № 10. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919- 1928). К., 1996
- Федун П. - "Полтава". Колоніальна господарська політика большевицьких імперіялістів в Україні: [1920-40 рр.]. Федун Петро - "Полтава". Концепція Самостійної України [Текст] / упоряд. і відп.ред. М.В.Романюк. Львів : НАН України інст українознавства ім. Крип'якевича, 2008.
- Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст. Історичні нариси. К., 2002. Кульчицький С. Між двома війнами. (1921 – 1941). Укр. іст. Журнал. 1991 №9. С.3 - 20.

Праця, виснаження та успіх: промислові мономіста Донбасу / За ред. В. Кулікова й І. Склокіної. Львів, 2018. 244 с.

Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст.: нариси повсякденного життя: Колективна монографія / Відп. ред. С. В. Кульчицький К.: Інститут історії України НАН України, 2012. 786 с.

Кульчицький С. Радянська індустріалізація на Донбасі: 1926–1938. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. 122 с.

Коляструк О. А. Людина праці в СРСР: від глорифікації до девальвації. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2018. № 21. С. 71–78.

Методичні рекомендації

У першому питанні висвітліть дискусійні питання проблеми.

Події	Радянська історіографія	Еміграційна історіографія	Українська сучасна історіографія	Зарубіжна	
Утвердження диктатури Й.Сталіна, завершення внутріпартійної боротьби в ЦК ВКП(б).	+ —	+ —		+ —	
Колективізація. голодомор	+ —	+ —		+ —	
Індустріалізація	+ —	+ —		+ —	
Зміни в соціальному складі населення в Україні у 30-х рр.	+ —	+ —		+ —	

Проаналізуйте соціально-економічні та політичні передумови "великого перелому" у 2 питанні. Як змінився політичний курс СРСР у другій половині 1920-х років? Розкрийте основні цілі політики "розгорнутого будівництва соціалізму". Як вони впливали на економіку, суспільство та політичну систему?

Дослідіть методи, які використовувала влада для мобілізації суспільства на будівництво соціалізму. Яке місце займала пропаганда у цьому процесі? Охарактеризуйте реакцію населення на зміни, що відбувалися в суспільстві. Чи всі соціальні групи сприймали цей курс однаково?

Висвітліть роль партійного керівництва, зокрема Сталіна, у формуванні нової економічної політики.

У 3 питанні проаналізуйте причини сталінської індустріалізації. Чому індустріалізація стала ключовим напрямком радянської економічної політики? Розкрийте основні джерела фінансування індустріалізації. Які методи використовувалися для залучення ресурсів? Дослідіть темпи розвитку промисловості України в рамках першої п'ятирічки. Які галузі промисловості розвивалися найбільш активно?

Охарактеризуйте наслідки першої п'ятирічки для економіки України. Чи вдалося досягти поставлених цілей? Висвітліть репресії проти інженерів, господарників і спеціалістів. Чому влада вважала їх "шкідниками" і якими були наслідки цих репресій для економіки?

У наступному питанні проаналізуйте феномен соціалістичного змагання. Чому влада стимулювала трудовий ентузіазм робітників? Розкрийте суть і значення Ізотовського руху. Як

цей рух вплинув на трудову дисципліну та продуктивність праці? Дослідіть основні досягнення та особливості Стаханівського руху. Як він вплинув на систему організації праці?

Висвітліть негативні наслідки Стаханівського руху: якою була реальна ціна перевиконання норм для робітників і промисловості?

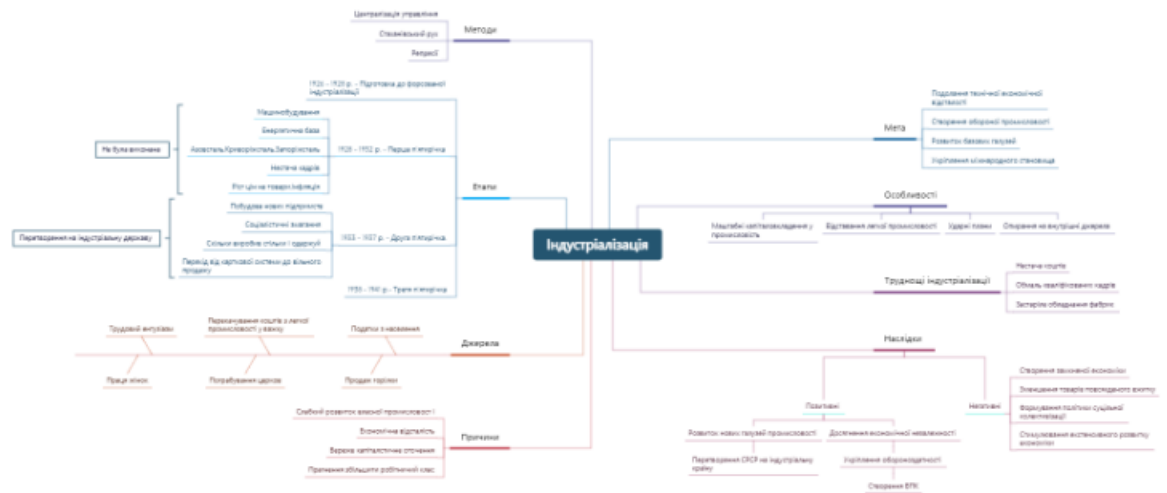
У наступному питанні проаналізуйте ключові промислові об'єкти, збудовані в Україні під час другої п'ятирічки. Які галузі були у пріоритеті? Розкрийте різницю між групою "А" (виробництво засобів виробництва) і групою "Б" (виробництво товарів широкого вжитку). Чому влада робила акцент на розвиток групи "А"?

Дослідіть зміни в рівні життя населення України внаслідок індустріалізації. Чи покращилися умови праці та побуту? Охарактеризуйте вплив другої п'ятирічки на екологію та природні ресурси України. Якими були екологічні наслідки індустріалізації?

Висвітліть роль другої п'ятирічки у зміцненні обороноздатності СРСР. Як будівництво нових підприємств вплинуло на військовий потенціал країни?

Індустріалізація в радянській Україні

Причини	- - - - -	
Джерела індустріалізації	- - - - -	
Перша п'ятирічка	- - - - -	
Друга п'ятирічка	- - - - -	
Стаханівський рух	- - - - -	
Здобутки	Прорахунки	
- - - -	- - - -	
-	-	

Запитання

- Проаналізуйте соціально-економічні та політичні передумови "великого перелому". Які фактори сприяли зміні курсу СРСР у другій половині 1920-х років?
- Розкрийте основні методи мобілізації суспільства на будівництво соціалізму. Яку роль у цьому процесі відігравала пропаганда?
- Дослідіть основні джерела фінансування індустріалізації. Які заходи вживала радянська влада для залучення ресурсів?
- Охарактеризуйте наслідки першої п'ятирічки для економіки України. Чи відповідали реальні результати планам уряду?
- Висвітліть позитивні та негативні наслідки соціалістичного змагання, зокрема Стаханівського руху, для промисловості та робітників.
- Проаналізуйте різницю між групою "А" (важка промисловість) і групою "Б" (товари широкого вжитку). Чому радянська влада надавала перевагу першій групі?

Самостійна робота

Тема 11. Суцільна колективізація в Україні. Голодомор 1932-1933 рр.

Реакція на Голодомор західної і української спільноти.

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2021. 560 с.
- Karoiyeva, T. (2025). Artisanal and industrial vocational education in Soviet Ukraine in the first half of the 1930s. Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Series History, 52, 62-67. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-52-62-67> (дата звернення 11.08.2025)
- Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.

Додаткова

- Міжнародне визнання Голодомору геноцидом. Режим доступу: <https://holodomormuseum.org.ua/vyznannia-v-sviti-holodomoru-aktom-henotsydu/>
- Паздер П.М. Сучасна польська історіографія Голодомору 1932-1933 рр. Український історичний журнал. 2024. Число 2. С. 170. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2024_2_12
- Голод 1921-1923 і українська преса в Канаді [Текст] / упоряд. і ред. Р. Сербин. 2. вид. Торонто : Українсько-Канадський-Дослідчо-Документаційний Центр, 1995. 700 с.
- Папуга Я. Західна Україна і Голодомор 1932- 1933 років: морально- політична і матеріальна допомога постраждалим [Текст] / Я. Б. Папуга ; Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів. від-ня. Л. : Астролябія, 2008. 248 с.
- Heuveline, P. Approaches to Measuring Genocide: Excess Mortality During the Khmer Rouge Period. In: D. Chiro and M. Seligman (Eds.) Ethnopolitical Warfare. Causes, Consequences and Possible Solutions. Washington, 2001. doi: <https://doi.org/10.1037/10396-007>
- Дорошко М., Головченко В. ГОЛОДОМОР 1932-33 РР. В УКРАЇНІ ЯК ГЕНОЦИД: ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНОГО ВИЗНАННЯ. Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/3255>
- Ганжа, О. І. (2000). Українське село в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927 рр.). Київ: Ін-т історії України НАНУ.
- Великий голод в Україні 1932-1933 років [Текст] : у 4 т. / наук. ред. С. В. Кульчицький ; Ін-т історії України Нац. акад. наук України. - К. : Києво-Могилянська академія, 2008 .
- Т. 1 : Свідчення очевидців для Комісії Конгресу США / упоряд. Д. Мейс. - 2008. - 840 с.

Методичні рекомендації

Проаналізуйте позицію західних країн щодо Голодомору. Чому більшість держав не відреагували на масовий голод в Україні? Розкрийте причини замовчування Голодомору в міжнародних політичних колах. Яку роль відігравала радянська пропаганда?

Дослідіть свідчення іноземних журналістів, які висвітлювали голод в Україні. Які матеріали вони публікували, і як на це реагував світ? Охарактеризуйте роль кореспондента Гарета Джонса та інших іноземних очевидців у донесенні правди про Голодомор.

Висвітліть політику західних урядів щодо економічних і дипломатичних відносин із СРСР у період Голодомору. Чи могла міжнародна спільнота вплинути на ситуацію?

Висвітліть сучасне ставлення світу до Голодомору. Які країни офіційно визнали його геноцидом?

Визнання голодомору в Україні як геноциду (хронологія)	

Проаналізуйте роль українських громад Галичини, Буковини та Закарпаття в організації допомоги голодуючим у радянській Україні. Розкрийте діяльність українських благодійних організацій, які намагалися надати допомогу постраждалим від Голодомору. Які труднощі вони зустрічали?

Дослідіть масштаби гуманітарної допомоги з Західної України. Якими засобами вона збиралася і як планувалася її передача через кордон? Охарактеризуйте реакцію польської влади, яка на той час контролювала Західну Україну, на спроби допомогти голодуючим. Чи підтримували вони ці ініціативи? Висвітліть способи, якими радянська влада блокувала будь-яку допомогу з-за кордону.

Проаналізуйте діяльність української діаспори у США, Канаді та Європі у питанні інформування світу про Голодомор. Розкрийте ініціативи українських організацій за кордоном, спрямовані на привернення уваги світової громадськості до трагедії 1932-1933 рр. Охарактеризуйте внесок таких організацій, як "Український народний союз" (США) та "Ліга українців Канади", у розголошенні фактів Голодомору. Висвітліть роль українських емігрантів у створенні документальних свідчень про Голодомор. Які джерела стали основою для визнання трагедії геноцидом?

Проаналізуйте місце Голодомору в історичній пам'яті українського народу. Чому ця трагедія є одним із ключових моментів української історії? Розкрийте процес реабілітації теми Голодомору в період незалежності України. Як змінилося ставлення до трагедії після 1991 року?

Дослідіть офіційні заходи державної політики пам'яті про Голодомор в Україні. Які ініціативи здійснені для збереження історичної правди? Охарактеризуйте дискусії щодо статусу Голодомору як геноциду. Які аргументи використовують прихильники та противники цього визначення?

Висвітліть значення Дня пам'яті жертв Голодомору та роль музеїв, меморіалів і освітніх програм у збереженні пам'яті про трагедію.

Запитання

- Проаналізуйте реакцію міжнародної спільноти на Голодомор 1932–1933 рр. Чому більшість країн не втрутилася?
- Розкрийте роль української діаспори у висвітленні Голодомору. Які заходи вони вживали?
- Дослідіть способи, якими Західна Україна намагалася допомогти голодуючим. Чому ця допомога не доходила до УСРР?
- Охарактеризуйте ставлення радянської влади до спроб допомоги голодуючим з-за кордону. Чому Москва приховувала масштаби трагедії?
- Висвітліть значення Голодомору для сучасної української національної пам'яті. Як його сприймають сьогодні?

- Проаналізуйте процес офіційного визнання Голодомору геноцидом. Які країни першими підтримали це рішення?

Тема 13. Соціальна система УРСР в 30-х рр. XX ст. Зміни в соціальному складі населення:

- А) Робітничий клас. Джерела поповнення. Життя і побут. Соціальна диференціація.
- Б) Формування партійно-державної номенклатури. Система пільг і привілеїв. Ієрархія.
- В) Життя і побут колгоспного села. Зміни в соціальній психології селян. Обмеження політичних і громадянських прав.
- Г) Інтелігенція. Винищення старих кадрів. Формування “пролетарської” інтелігенції.

Література

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2021. 560 с.
- Кульчицький С. Державосупільство як фундамент більшовицької системи влади і власності / С. Кульчицький. Український історичний журнал. 2024. Число 2. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2024_2_9 (дата звернення 02.07.2025).
- Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.

Додаткова

- Українське радянське суспільство 30-х рр. XX ст.: нариси повсякденного життя: Колективна монографія / Відп. ред. С. В. Кульчицький. К.: Інститут історії України НАН України, 2012. 786 с.
- Подкур Р. Реакція співробітників органів державної безпеки УРСР на припинення "великого терору" (листопад 1938 - 1939 рр.). З архівів ВУЧК ГПУ НКВД КГБ: науково-документальний журнал. К.- Харків: Права людини. 2009. №3. С. 136–167.
- З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ [Текст] : наук. і докум. журн. № 1/2 (22/23) / Ін-т історії України, Служба безпеки України [та ін.]. К. : Видавництво НПУ ім. Драгоманова, 2004. 509 с.
- Сіроченко Г.В. Політичні репресії 20–30-х років XX століття на території України крізь призму сучасної вітчизняної історіографії (1991–2009 рр.) Гілея: науковий вісник. 2011. Випуск 43 (№ 1). С. 176–182.
- Політичні репресії радянської доби в Україні [Текст] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури і туризму України, Держ. іст. б-ка України. К. : Арістей, 2008. 684 с.
- Політичні репресії в Україні (1917 - 1980-ті рр.) [Текст] : бібліогр. покажчик / Нац. акад. наук України, Голов. редакційна колегія науково-докум. серії книг "Реабілітовані історією. К. : Полісся, 2007. 456 с.
- Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та правовий аналіз. У 2 кн. К., 1994.
- Дорошко М. С. Сталінська «селекція» партійно-державної номенклатури УРСР у 1930-ті роки: причини та наслідки. Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст. К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. Вип. 8. С.147–155.
- Касьянов Г.В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська

інтелігенція (1920-30-і рр.). К.: Наукова думка, 1991. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920-1930-х років: соціальний портрет та історична доля. К., 1992.

Україна в ХХ столітті: Збірник документів і матеріалів. (1900-1939 рр.) К., 1997. Україна в добу "Великого терору" 1936-1938 роки / авт.-упоряд. : С. М. Богунов, В. А. Золотарьов, Ю. І. Шаповал [та ін.] ; редкол. : Ю. К. : Либідь, 2009. 542 с. Абраменко Л. М. Репресовані прокурори в Україні: документи, нариси, матеріали. К. : Істина, 2006. 376 с. Марочко В. І. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929-1941). К. : Науковий світ, 2003. 302 с. Нікольський В. М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х — 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. Донецьк, 2003.

Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси. К., 2002.

Ченцов В.В. Політичні репресії в радянській Україні в 1920-і рр. К., 1999.

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК — ГПУ — НКВД в Україні: особи, факти, документи. К., 1997. 608 с.

Шаповал Ю.І. Україна: 1920–1950-і рр.: сторінки ненаписаної історії. К., 1993.

Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні з кінця 1920-х — 1950-ті рр.. Історико-статистичне дослідження: Монографія. Донецьк : Ви-во Донецького національного ун-ту, 2003. 624 с.

Шаповал Ю., Золотарьов В. Всеволод Балицький: особа, час, оточення. — К., 2002. — 466 с

ДОВБНЯ О. РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ СТОСОВНО РОБІТНИКІВ УСРР/УРСР (1920–1930-ТІ РР.) У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ІСТОРИКІВ. Режим доступу: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/20.167406> (дата звернення: 11.07.2025).

Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму. К., 2017. 240 с.

Radziwinowicz, W., 2017. «Operacja polska» NKWD – najbardziej krwawy akt Wielkiej Czystki w 1937 roku. «Gazeta Wyborcza». 21.08.2017. [Online]. Режим доступу:: <https://wyborcza.pl/alehistoria/7,121681,22241135,operacja-polska-nkwd-najbardziej-krwawy-akt-wielkiej.html?disableRedirects=true> (дата złożenia 03.09.2021).

Вронська Т.В. Упокорення страхом: сімейне заручництво у каральній політиці радянської влади (1917–1953 рр.) : наукове видання. Київ : Темпора, 2013. 624 с.

Кузіна К. Глузуючи з ВНК—ОДПУ—НКВС: радянські органи держбезпеки в анекдотах (1920—1930-ті рр.) / К. Кузіна // Український історичний журнал. 2023. Число 5. С. 151. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_5_11

Биківнянська трагедія в контексті злочинів тоталітарного режиму (до 15-річчя заснування Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили»): Збірник статей за матеріалами науково-практичної конференції, м. Київ, 8 грудня 2016 р. / Упоряд.: Б. Б. Біляшівський, Т. Л.Шептицька. К., 2017. 340 с.

Кульчицький С. Ленінська держава-комуна як інструмент побудови спотвореного світу. Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 167-185. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.167>

Кульчицький С. Державо-суспільство як фундамент більшовицької системи влади і власності / С. Кульчицький. Український історичний журнал. 2024. Число 2. С. 132. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2024_2_9 (дата звернення: 11.07.2025)

ВронськаТ. Іноземцям — заборонено": просторові обмеження перебування в радянській Україні (1919—1959 рр.) Український історичний журнал. 2024. Число 3. - С. 112.

Протокол допроса М.С. Грушевского произведенного председателем ГПУ УССР Балицким от 3 апреля 1931 г. Електронний архів визвольного руху.Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/25206> (дата звернення: 11.07.2025)

Показания Грушевского Михаила Сергеевича от 31 марта 1931 г. Електронний архів визвольного руху.Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/25207> (дата звернення: 11.07.2025)

Протокол допиту Тютюнника Юрія Йосиповича від 12 лютого 1929 р. (копія). Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/28722> (дата звернення: 11.07.2025)

Радянські органи державної безпеки в Україні (1918-1991 pp.): історія, структура, функції : матеріали круглого столу, 19 груд. 2013 р., м. Київ / [упоряд.: О. Г. Бажан, Р. Ю. Подкур ; редкол.: В. А. Смолій та ін.]; Ін-т історії України НАН України, Голов. редкол. наук.-докум. серії кн. "Реабілітовані історією", Від. по розроб. архівів ВУНК-ДПУ-НКВС-КДБ. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. 469 с.

Вронська Т. "Іноземцям — заборонено": просторові обмеження перебування в радянській Україні (1919—1959 pp.) Український історичний журнал. 2024. Число 3. С. 112-132. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.112> (дата звернення: 11.07.2025)

Вронська Т. Цивільне населення радянської України в полі зору військових трибуналів: регламентація каральних практик (1918–1959 pp.) Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 112-128. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.112> (дата звернення: 11.07.2025)

Гаврищук В., Мельничук О. Революційні трибунали УСРР в радянській історіографії // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського: Серія «Історія». Вип.28. Вінниця, 2019.

Автушенко І. Репресії проти військовослужбовців в УСРР–УРСР у 1920–1930-х pp.: особливості та наслідки. Український історичний журнал. 2021. Число 6. С. 44-57. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.06.044> (дата звернення: 11.07.2025)

Бажан О. «Ми всіх ворогів народу змемо з лиця землі, щоб не бруднили наш Радянський Союз...»: Великий терор на Київщині в 1937–1938 pp.: механізм, діапазон, специфіка // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 2017. №1. С.5–86. doi: <https://doi.org/10.15407/vuchk2017.01.005> (дата звернення: 11.07.2025)

Веденєєв Д. Політичні репресії 1920–1980-х pp. та проблеми формування національної пам'яті [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/research/2012/12/26/105584/> (дата звернення: 11.07.2025)

обмеження перебування в радянській Україні (1919—1959 pp.) Український історичний журнал. 2024. Число 3. С. 112-132. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.112>

Вронська Т. Цивільне населення радянської України в полі зору військових трибуналів: регламентація каральних практик (1918–1959 pp.) Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 112-128. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.112>

Гаврищук В., Мельничук О. Революційні трибунали УСРР в радянській історіографії // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського: Серія «Історія». Вип.28. Вінниця, 2019.

Автушенко І. Репресії проти військовослужбовців в УСРР–УРСР у 1920–1930-х pp.: особливості та наслідки / І. Автушенко, Т. Стоян // Український історичний журнал. 2021. Число 6. С. 44-57. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.06.044>

Бажан О. «Ми всіх ворогів народу змемо з лиця землі, щоб не бруднили наш Радянський Союз...»: Великий терор на Київщині в 1937–1938 pp.: механізм, діапазон, специфіка. З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 2017. №1. С.5–86. doi: <https://doi.org/10.15407/vuchk2017.01.005>

Веденєєв Д. Політичні репресії 1920–1980-х pp. та проблеми формування національної пам'яті [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/research/2012/12/26/105584/>

Мейс Дж. Комунізм та дилеми національного визволення : Національний комунізм у радянській Україні, 1918–1933 / Пер. з англ. М. Яковлев. К. : КОМОРА, 2018.

Методичні рекомендації

Проаналізуйте основні джерела поповнення робітничого класу в 1930-х роках. Які соціальні групи найчастіше переходили до промислових робітників? Розкрийте умови праці та побуту робітників у містах. Як індустріалізація вплинула на їхній рівень життя? Дослідіть соціальну диференціацію робітничого класу. Чи всі робітники мали рівні можливості та умови праці?

Охарактеризуйте роль стаханівського руху у формуванні нової радянської робітничої еліти. Як цей рух впливав на звичайних робітників? Висвітліть ставлення партійного

керівництва до робітничого класу. Чи дійсно радянська влада вважала його привілейованою соціальною групою?

Проаналізуйте процес формування партійно-державної номенклатури в СРСР та Україні. Які критерії відбору застосовувалися для включення до цієї касты? Розкрийте систему пільг і привілеїв для радянської номенклатури. Чим вона відрізнялася від звичайних громадян? Дослідіть ієрархію партійно-державної номенклатури. Як розподілялися владні повноваження між різними рівнями? Охарактеризуйте вплив номенклатурної еліти на ухвалення політичних та економічних рішень в УРСР. Чи була вона монолітною, чи існували внутрішні суперечності? Висвітліть методи контролю та дисципліни серед представників номенклатури. Чи всі члени партійно-державної еліти мали гарантії безпеки в умовах сталінських чисток?

Життя і побут колгоспного села. Зміни в соціальній психології селян. Обмеження політичних і громадянських прав. Розкрийте основні проблеми, з якими стикалися селяни в 1930-х роках: оплата праці, житлові умови, нестача продовольства.

Дослідіть зміну соціальної психології селян унаслідок колективізації і голодомору. Як змінювалося їхнє ставлення до радянської влади? Охарактеризуйте механізми контролю над селянством. Як влада обмежувала політичні та громадянські права селян?

Проаналізуйте роль інтелігенції в радянському суспільстві 1930-х років. Як змінилася її соціальна функція? Розкрийте методи ідеологічного контролю над інтелігенцією. Як влада намагалася обмежити інтелектуальну свободу?

Дослідіть процеси репресій проти наукової, культурної та технічної інтелігенції. Які категорії діячів стали основними жертвами сталінських чисток? Охарактеризуйте вплив державної пропаганди на діяльність інтелігенції. Чи існували якісь форми опору серед освічених прошарків населення? Висвітліть життя творчої інтелігенції в умовах сталінського терору. Як цензура впливала на розвиток української культури та науки? Проблема безпритульності. Практика ув'язнення підлітків за політичними мотивами, табірна дитяча трудова колонія. Проаналізуйте процес створення системи спеціальних дитячих закладів в структурі

Запитання

- Висвітліть основні джерела поповнення робітничого класу в 1930-х роках. Які соціальні групи найчастіше переходили до промислових робітників? Р
- озкрийте умови праці та побуту робітників у містах. Як індустріалізація вплинула на їхній рівень життя?
- Проаналізуйте умови життя селян у колгоспах. Як змінювалися побутові умови у 30-х рр.?
- Проаналізуйте роль інтелігенції в радянському суспільстві 1930-х років. Як змінилася її соціальна функція? Розкрийте методи ідеологічного контролю над інтелігенцією.

Самостійна робота Розвиток культури. Розстріляне відродження

1. Початкова, середня і вища освіта в УРСР 30-х рр. Політизація та ідеологізація.
2. Розвиток української науки: здобутки і втрати.
3. «Розстріляне відродження» у літературі і мистецтві. Театральне мистецтво. Кіно і театр.
4. Церковна політика. Ліквідація УАПЦ. Закриття і знищення храмів, культового життя і майна і споруд.

Література

Основна література

Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.

Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.

Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.

Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.

Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.

Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.

Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.

Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2021. 560 с.

Кульчицький С. Державосупільство як фундамент більшовицької системи влади і власності / С. Кульчицький. Український історичний журнал. 2024. Число 2. - С. 132. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2024_2_9 (дата звернення: 02.07.2025).

Додаткова

Бондаренко П. С. Жіночий досвід сталінських репресій 1930-х рр. (на матеріалах УРСР) : дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Маріупольський державний університет. Маріуполь, 2021. 284 с.

Автушенко І., Стоян Т. Репресії проти військовослужбовців в УСРР–УРСР у 1920–1930-х рр.: особливості та наслідки Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/184589/05-Avtushenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 02.07.2025).

Лапченко, А. (2021). ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖІНКИ-СЕЛЯНКИ В 1920–1930-ТІ РОКИ В УСРР. *Літопис Волині*, (24), 108–112. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.18> (дата звернення: 02.07.2025).

Білан С. О. Впровадження політвідділів як надзвичайних органів влади в галузі сільського господарства у 30-х рр. XX ст. Гілея. К., 2012. Випуск 62. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та правовий аналіз. У 2 кн. К., 1994. Вовк О. В. Негативні складові відносин українського селянства і радянських чиновників у 20-х роках XX століття. Гілея. К., 2012. Випуск 59.

Вронська Т. “10 років без права листування” як чинник психологічного терору. Історичний журнал. 2009. № 3. С. 35–45.

Гогохія Н. Культура масових свят та українське суспільство в 1930-х роках. Краєзнавство. 2010. №3. С. 183 - 189. Єфименко Г. Девіація та норма в житті вчителя напередодні "великого перелому" (на прикладі зі звільненням з роботи) : [зміни норм поведінки шкільних вчителів радянської України в 1929 - 1932 рр.]. Краєзнавство. 2010. №3. С. 81 - 86.

Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX ст. К., 1997.

Кучеренко І. Еволюція моралі радянського тоталітарного режиму. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України [Текст]: збірник наукових праць. К., 2007. Вип. 33. С. 234-243. Марчук В. В. Командно-бюрократичні механізми функціонування радянської політичної системи. Політична система України: проблеми становлення і розвитку [Текст]: монографія. К.: ЦУЛ, 2008. С. 247 - 260. Подкур Р. Реакція співробітників органів державної безпеки УРСР на припинення "великого терору" (листопад 1938 - 1939 рр.). З архівів ВУЧК ГПУ НКВД КГБ: науково-документальний журнал. К.- Харків: Права людини. 2009. №3. С. 136-167. Політичний терор і тероризм в Україні XIX-XX ст. Історичні нариси. К., 2002.

Клименко О. М. «Інший» у спогадах робітників-дніпробудівців, 1920-і – перша половина 1930-х рр. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія». 2017. Вип. 53. С. 91-101.

Ренчка І. Лексикон тоталітаризму / передм. Л. Т. Масенко. К.: ТОВ «Видавництво “Кліо”». 2018. 232 с.

Вороніна М. Більшовицький емансипаційний експеримент у 1920-х рр. / Українські жінки у горнилі модернізації. Під. заг. ред. О. Кісь. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017.

Мельник, Н. (2015). Український соціально-побутовий анекдот XX століття як спротив тоталітаризму. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, 13, 320-325. <https://doi.org/10.31812/filstd.v13i0.286>

Арендт Х. Джерела тоталітаризму / Ханна Арендт. – К.: Дух і літера, 2005. 584 с.

Проблема безпритульності. Практика ув'язнення підлітків за політичними мотивами, табірна дитяча трудова колонія. Проаналізуйте процес створення системи спеціальних дитячих закладів в структурі НКВС СРСР. Сталінська партноменклатура: український вимір. Повсякдення українського міста. Повсякдення українського села. Обличчя «радянської інтелігенції». Соціально-психологічні наслідки терору 1930-х рр

Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму / НАН України. Інститут української мови. – К.: ТОВ "Видавництво "КЛІО"", 2017. – 240 с.

Трухманова С. Л. Політика партійно-радянського апарату щодо міської інтелектуальної еліти Поділля у 20-30-х рр. XX ст. Гілея. К., 2012 Вип. 61.

Багаліка А. Ростріляне відродження: суто національне явище, чи загальна риса тоталітарної доби? Історія в середніх і вищих навчальних закладах України : науково-методичний журнал. К. : Антросвіт, 2005. С. 24-25 .

Сергійчук В.І. "Українізація Росії". Політичне ошукаństwo українців російською більшовицькою владою в 1923- 1932 роках. 36. док. К., 2000.

Україна: антологія пам'яток державотворення, Х-XX ст. [Текст] : у 10 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]. К. : Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2009 . Т. 8 : Розстріляне відродження України (1920-1930) / упоряд., передм. та прим. Р. Мовчан. К. : [б.в.], 2009. 776 с

Марочко В. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929-1941). К. : Науковий світ, 2003. 302 с. Миронець Н. І. На тлі трагічної історії / Н. І. Миронець. К. : Вид-во О. Теліги, 2003. 160 с.

Касьянов Г. Past continuos: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна і сусіди. Київ: Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018.

Масенко Л. Мова радянського тоталітаризму. К., 2017. 240 с.

Історик і Влада. Колективна монографія / Відп. ред. В.Смолій; творч. кер. проекту І. Колесник. К.: Інститут історії України НАН України, 2016. 543 с.

Непотенко І. Від прислуги до домробітниці: трансформації повсякденного життя у Чернігові в 1920-х рр. (на прикладі Чернігова) Український історичний журнал. 2023. Число 1. С. 68-81. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.01.068>

Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921—1928) / Відп. ред. С.В. Кульчицький: У 2 ч. Ч. 1. Київ, 2009.

Коляструк О. Інтелігенція УСРР у 1920-ті рр.: повсякденне життя. Харьков, 2010.

Кульчицький С. Ленінська держава-комуна як інструмент побудови спотвореного світу. Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 167-185. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.167> (дата звернення: 02.07.2025).

Автушенко І. Конформізм і нонконформізм творчої інтелігенції в радянській Україні 1920–1930-х рр.: проблема вибору / І. Автушенко, Н. Буглай // Український історичний журнал. -

2021. Число 2. - С. 80-92. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.080> (дата звернення: 02.07.2025).

Комарніцький О. Більшовизація студентів педагогічних закладів національних меншин в УСРР/УРСР 1920–1930-х рр.: мета, засоби, завдання. Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 93-111. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.093> (дата звернення: 02.07.2025).

Бабенко Л. Взаємодія партійно-радянських органів та місцевих апаратів держбезпеки в боротьбі з «релігійними чудесами» (1920-ті - 1940-ві рр.) З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2013. №1. С. 327-350. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/gpu_2013_1_327 (дата звернення: 12.07.2025)

Мейс Дж. Комунізм та дилеми національного визволення : Національний комунізм у радянській Україні, 1918–1933 / Пер. з англ. М. Яковлев. К. : КОМОРА, 2018.

Методичні рекомендації

Становище культури в Україні у 1930-і рр. Розвиток української науки: здобутки і втрати

Особливості розвитку культури в 1930-ті рр.
-
-
-
-
-

Проаналізуйте реформування освітньої системи УРСР у 1930-х роках. Які головні зміни відбулися в структурі шкільної освіти? Розкрийте суть політизації та ідеологізації освіти. Яку роль відігравала комуністична ідеологія у навчальних програмах? Освіта. Згортання діяльності національних шкіл. Політизація шкільного життя. Комсомольські і піонерські організації в школі. Розширення мережі ВНЗ. Відновлення роботи університетів.

Розвиток освіти.		
початкова	середня	вища

Дослідіть вплив політичних кампаній на навчальний процес. Як змінювався зміст викладання історії, літератури та суспільних наук? Охарактеризуйте становище викладачів і студентів в умовах тотального державного контролю. Які загрози для них створювала репресивна політика? Висвітліть наслідки масової ліквідації неписьменності в 1920-х—1930-х роках. Чи справді радянська влада підвищила рівень освіченості населення?

Наука в Україні 30-х рр.

Математика	
Фізика	
Хімія	
Біологія	
Медицина	
Історія	
Географія	

Проаналізуйте основні напрями розвитку української науки в 1930-х роках. Які галузі отримали найбільше фінансування та державну підтримку? Розкрийте здобутки українських науковців у цей період. Які відкриття чи дослідження мали міжнародне значення?

Дослідіть репресивну політику щодо наукової еліти. Які групи науковців потрапили під удари сталінських чисток? Охарактеризуйте роль Академії наук УРСР у розвитку наукових досліджень. Як змінювався склад її членів під тиском влади? Висвітліть наслідки репресій для наукового потенціалу України. Як переслідування інтелігенції позначилося на подальшому розвитку науки?

Проаналізуйте феномен «Розстріляного відродження». Якими були особливості розвитку української культури в 1920-х—1930-х роках? Розкрийте механізми знищення українських письменників, художників, акторів. Чому саме діячі культури стали жертвами сталінського терору?

Дослідіть вплив ідеології на розвиток театрального мистецтва. Як змінилися репертуари театрів під тиском партійного керівництва? Охарактеризуйте розвиток кінематографу в УРСР у 1930-х роках. Як радянська влада використовувала кіно як засіб пропаганди? Висвітліть долю найвизначніших представників українського культурного руху цього періоду. Які митці загинули або були репресовані?

Вплив масових репресій на результати економічної діяльності, культурний, моральний та інтелектуальний стан суспільства, обороноздатність держави. Соціально-психологічні наслідки терору 1930-х рр.

“Соціалістичний реалізм”: соціально-психологічний феномен.

Література	- - - - -
Музика	- - - - -
Театр	- - - - -
Живопис	- - - - -
Кіномистецтво	- - - - -

Церковна політика (6-е питання). Ліквідація УАПЦ. Закриття і знищення храмів, культового життя і майна і споруд. Чим була зумовлена активна боротьба в 1930-ті рр. сталінського режиму з церквою? Дайте оцінку моральному аспекту державної політики щодо віруючих громадян України.

Релігійне життя в 1930-х рр.

Дата	Подія

“Культурна революція” та її підсумок.

Наслідки культурної революції в СРСР (УРСР)

-
-
-
-
-

Проаналізуйте антицерковну політику радянської влади в Україні. Якими методами ліквідовували релігійні інституції? Розкрийте причини та наслідки ліквідації Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Чому радянська влада знищила цю церковну організацію? Дослідіть масштаби закриття храмів та інших культових споруд. Як змінювалося використання цих будівель після їхньої конфіскації?

Охарактеризуйте репресії проти духовенства. Якими були методи боротьби з релігією та які наслідки це мало для суспільства? Висвітліть вплив антирелігійної кампанії на духовне життя українців. Чи вдалося радянській владі остаточно викоринити релігійність серед населення?

Створіть хронологічну таблицю «Розвиток культури в радянській Україні у 20-30-х рр. ХХ ст.»

дати	Події

Самостійна робота

Генії, знищені режимом: письменники, поети, художники та театральні діячі Розстріляного Відродження" Створи CV для репресованих діячів культури.

Пам'ятайте, що ці великі митці та інтелектуали не лише залишили значний слід в українській культурі, але й стали жертвами сталінських репресій, що глибоко вплинули на розвиток національної самосвідомості та мистецьких течій. Їхні смерті стали трагедією не тільки для їхньої родини, але й для українського народу, закінчення знищення таких геніїв позначило собою кінець культурного відродження в Україні 1920-х років.

Самостійна робота

Тема 15. Західноукраїнські землі в 1921 – 1938 рр.

Література

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія : [у 4 т.] / Івано-Франків. облдержадмін. [та ін.] ; [редкол.: М. Кугутяк та ін.]. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018 - 2021.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"" , 2021. 560 с.

Додаткова

- Новосьолов О. Радянська спецоперація в Південній Бессарабії у вересні 1924 р.: спроба деміфологізації "Татарбунарського повстання" / О. Новосьолов // Український історичний журнал. - 2024. - Число 5. - С. 174-189. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.174> (дата звернення: 02.07.2025).
- Ticu, O. Problema Basarabiei și relațiile sovieto-romane în perioada interbelică (1919-1939). Chișinău, 2004.
- Raus, N., Neacsu, Gh., Moraru, D. O agresiune sovietică împotriva României. Tatar-Bunar, în documente și în presa românească a vremii. Targoviște, 2017.
- Піддубний І. Партії, парламент, король та уряд: Розвиток і взаємодія елементів політичної системи Румунії у 1918-1940 рр.: Чернівці, 2019.
- Бондаренко Д. Протистояння Румунії російській більшовицькій агресії у 1918-1920 рр. Дриновський збірник. 2020. № 12. С. 179-187. doi: <https://doi.org/10.7546/DS.2019.12.20> (дата звернення: 02.07.2025).
- Подкур Р. Діяльність спецслужб СРСР у прикордонні радянської України у 1920-1930-х рр. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2014. № 2(43). С. 7-33.
- Ponomariov, V. Considerații privind implicarea serviciilor secrete sovietice și a Cominternului în organizarea rebeliunii de la Tatar-Bunar. Plural. History. Culture. Society. 2019. 7(1): 43-59 doi: https://doi.org/10.37710/plural.v7i1_4 (дата звернення: 02.07.2025).
- Віднянський С. Будівничий української державності за Карпатами (до 150-річчя від дня народження Августина Волошина та 85-річчя проголошення незалежності Карпатської України) Український історичний журнал. 2024. Число 2. С. 114-131. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.02.114> (дата звернення: 02.07.2025).
- Вегеш М., Віднянський С. Августин Волошин. Київ: Інститут історії України НАН України; Ужгород: Аутдор-Шпарк, 2022.
- Роди шифрів для переписки Розвідного Реферату УВО. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/26606> (дата звернення: 02.07.2025).
- Лист до Володимира Мартинця з Чехословаччини від 22.02.1928. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/26598> (дата звернення: 02.07.2025).

"Постанови Першого Конгресу українських націоналістів, що відбувся в лютому-березні 1929р.", "Постанови II Великого Збору ООУН", "Постанови III-го Надзвичайного Великого Збору ОУН. Електронний архів визвольного руху.Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/9066> (дата звернення: 02.07.2025).

Збірник праць Петра Полтави. Електронний архів визвольного руху.Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/11157>

Опис процедури прийому в члени Організації Українських націоналістів "Приречення члена Організації українських націоналістів". - Без дати. Електронний архів визвольного руху.Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/9062>(дата звернення: 02.07.2025).

Уривки різних документів Організації Народної Оборони «Карпатська Січ» за 1938-1939 рр. Електронний архів визвольного руху.Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/12173> (дата звернення: 02.07.2025).

«Інструкції для трьохтижневого інструкторського курсу від 1 лютого 1939 р. до 22 лютого» для Жіночих відділів «Карпатської Січі». Видані референтурою відділів «Жіночої Січі» 18. 01. 1939 р. Електронний архів визвольного руху.Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/12166>(дата звернення: 02.07.2025).

Вегеш М. М. Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення : монографія. Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2021. 372 с.

Вегеш М. Августин Волошин : монографія / Микола Вегеш, Степан Віднянський. – Вид. 5-те допов. і виправ. Ужгород ; Київ : РІК-У ; Ін-т історії України НАН України, 2022. 512 с.

Вегеш М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. Україна в ХХ столітті. 1900-2000: Зб. док. і матеріалів. К., 2000. Баран З. До питання про аграрну політику урядів міжвоєнної Польщі стосовно Західної України /З.Баран// Вісник Львівського університету. Серія історична. Львівський державний університет ім. І.Франка, 1998. Вип. 33. С. 146–153.

Бойко І. Галичина у державно-правовій системі Австрії та АвстроУгорщини (1772-1918). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 311 с.

Проект «Україна». Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі. Харків: Фоліо, 2017.

Гудь Б. З історії етносоціальних конфліктів. Українці й поляки на Наддніпрянщині, Волині й у Східній Галичині в ХІХ – першій половині ХХ ст. Харків: Акта, 2018. 482 с.

Комар В. Л. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921 – 1939 рр.) / В. Л. Комар. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2011. 360 с.

Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст. Проблема польсько-українських стосунків. Львів: Українська академія управління при Президентові України, 2000. 416 с.

Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород : Карпати, 2004. 432 с. Національне питання в Україні ХХ – поч. ХХІ ст.: історичні нариси / ред. рада : В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Даниленко [та ін.] ; відп. ред. В. А. Смолій ; авт. кол. : О. Г. Аркуша, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський [та ін.]. К. : Ніка -Центр, 2012. 592 с.

Мандрик М. В. Північна Буковина, Бессарабія та Закарпаття у контексті українського геополітичного чинника (кінець 1920 -х – середина 1940 -х рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д -ра. іст. наук : 07.00.01 – історія України [Електронний ресурс]. Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_64.exe?... (дата звернення: 02.07.2025).

Марценюк Р. Історіографія відродження українства на Закарпатті в 1918 –1939 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_64.exe?... Греченюк Н. Громадсько -політичні і культурні взаємини українців Східної Галичини і Закарпаття в першій половині ХХ ст. : огляд джерел і літератури. Carpatica – Карпатика : Актуальні проблеми політичної історії та духовності Закарпаття / Ужгород. націон. ун -т, НДІ карпатознавства. Ужгород, 2003. Вип. 28. С. 28 – 78. 1.

КалакураО. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. К. : Знання України, 2007. 507 с. Офіцинський Р. «З Карпатської України для нас почалася Друга світова» [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/15/117613/view_print/ . Греченюк Н .І. (дата звернення: 02.07.2025).

Східна Галичина і Закарпаття: проблеми суспільно - політичних взаємин (1918 – 1939 рр.): дис. канд. наук: 07.00.01 / Ужгородський національний університет, Ужгород, 2008.

Віднянський С. Закарпаття: від «землі без імені» до власної державності – Карпатської України [Електронний ресурс]. Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...

Прокоп Мирослав. Україна і українська політика Москви [Текст], Ч.І:Період підготовки до другої світової війни. Мюнхен: Сучасна Україна, 1956. 176 с.

Гон М. Місто як об'єкт міжетнічної конкуренції в Західній Україні (1918 -1939 рр.). Галичина: Науковий і культурно -просвітній краєзнавчий часопис . Ів. -Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського нац. ун -ту ім. В.Стефаника, 2005. № 11. С.201 -208.

Терор і тероризм у Західній Україні//Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ - ХХ ст. Історичні нариси / відповід. ред. В.А.Смолій. К.: Наукова думка, 2002. С.548 -595.

В'ятрович В. Основні принципи зовнішньої політики ОУН . Україн - ський визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інсти - тут українознавства ім. І.Крип'якевича. – Львів, 2004. – Збірник 3: До 75 -ліття Організації Українських Націоналістів. – С. 16 -29.

Марценюк Р. Історіографія відродження українства на Закарпатті в 1918–1939 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?... (дата звернення: 02.07.2025).

Греченюк Н. Громадсько-політичні і культурні взаємини українців Східної Галичини і Закарпаття в першій половині ХХ ст. : огляд джерел і літератури. *Carpatica – Карпатика : Актуальні проблеми політичної історії та духовності Закарпаття / Ужгород. націон. ун-т, НДІ карпатознавства. Ужгород, 2003. Вип. 28. С. 28 – 78.*

КалакураО. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. К. : Знання України, 2007. 507 с.

Офіцинський Р. «З Карпатської України для нас почалася Друга світова» [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/15/117613/view_print/.

Віднянський С. Закарпаття: від «землі без імені» до власної державності – Карпатської України [Електронний ресурс]. Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...

Терор і тероризм у Західній Україні//Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ - ХХ ст. Історичні нариси / відповід. ред. В.А.Смолій. К.: Наукова думка, 2002. С.548-595.

Юхимюк О. Польський закон про воєводське самоврядування 1922 р. *Вісник Львівського університету* [Текст]. Львів:ВЦ ЛНУ ім. І.Франка, 2002. Вип. 37. С.179-184.

Нагачевська З. Жіночий рух : загальноєвропейська ретроспектива, становлення на західних землях України. Нагачевська Зіновія..Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина ХІХ ст. - 1939 р.) [Текст]: монографія. Ів.-Франківськ: Видавець Третяк І.Я., 2007.

Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918-1929). Івано-Франківськ, 2002.

Кугутяк У. Галичина: сторінки історії. Івано-Франківськ, 1993.

Галицька-Дідух Т.В. Радянська пропагандистсько-агітаційна діяльність у Східній Галичині в 1920-х рр. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. 2023. Ч. 36. С. 70–84.*

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / відп. ред. проф. М. Кугутяк. Упорядн.: М. Вітенко, Т. Галицька-Дідух, І. Гурак, О. Жерноклеєв, М. Кугутяк, А. Міщук, Г. Пославська, Т. Ходал. Т. 1. – Кн. 2 (1929–1939). Івано-Франківськ : КІФ «ЛІК», 2014. 600 с.

Гай-Нижник, П., 2018. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) 1938-1939 рр. як одна із «розмінних монет» Мюнхенського договору, *Гілея: науковий вісник*, вип. 139, ч. 1: Історичні науки, с. 48-56.

Зайцев, О. Воєнна доктрина Михайла Колодзінського [Online] Доступно: <https://www.academia.edu/11322048> (дата звернення: 28.03.2019)

Карпатська Україна: Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії. У 2-х тт. Том 1: Карпатська Україна: Документи і матеріали, 2009; упор. О. Довганич, О. Корсун, О. Пагіря, Ужгород: *Закарпаття*, 753 с.

Андрухів І. О. Суспільно-політичні та релігійні процеси на Станіславщині в кінці 30-х — 50-х роках ХХ ст. Історико-політологічний аналіз / І. О. Андрухів, П. Є. Кам'янський. Івано-Франківськ : Нова зоря, 2005. 364 с.

Савченко О. ПОЛЬСЬКІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ НАРОДУ ГАЛИЧИНИ У 30-х рр. ХХ ст. Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/8343/1/21.pdf> (дата звернення: 14.08.2025).

Кліш А. Політична діяльність християнсько-консервативної течії наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. Режим доступу: <http://nauka.uagata.com/wpcontent/uploads/2014/04/Klish.pdf>. (дата звернення: 14.08.2025).

Пилипів, І., Горан, Т. Матеріальне становище греко-католицького парафіяльного духовенства Перемишльської єпархії (1919-1939 рр.) Схід. — 2016. — С. 50–55.

Хома І. ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ І ПОЧАТКИ УВО (серпень — листопад 1920 р.). Режим доступу: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.2/44.184669>

Kupczak, J.-M., 1994. Polacy na Ukrainie w latach 1921 – 1939, Wrocław, Wydawn. Uniwersytetu Wrocławskiego, 135 s.

Пилипів І.В. Виховна та культурно-просвітницька діяльність греко-католицького духовенства в 20-30-ті роки ХХ століття. Вісник науки та освіти. № 3(33) 2025. С.2043-2058

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3\(33\)-2043-2058](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3(33)-2043-2058) (дата звернення: 14.08.2025).

Веденєєв Д. Служба безпеки українських націоналістичних організацій 1920- 1950 рр.

Історіографічний нарис. Пам'ять століть. 2003. № 1.

Кентій А. В. Нариси історії Організації українських націоналістів в 1929 – 1941 рр. К.: Інститут історії України НАН України, 1998. 200 с. Його ж: Нариси історії Організації українських націоналістів в 1941 – 1942 рр. К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 201 с. Його ж: Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946-1956 рр.). К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 111 с.

Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси [Відп. ред. С.В. Кульчицький]. К.: Наук. думка, 2005. 495 с.

Методичні рекомендації

Поясніть термін "інтегральний націоналізм" і його значення в українській історії. Коротко охарактеризуйте міжвоєнний період в Україні, геополітичну ситуацію та соціально-політичні умови, що сприяли розвитку націоналізму.

Визначте основні ідеї та цілі інтегрального націоналізму. Розкрийте місце ідеї національної самостійності та незалежності в українському інтегральному націоналізмі.

Розкрийте ідеологію українського інтегрального націоналізму: національна єдність, боротьба за незалежність, культ нації як основи державності. Проаналізуйте формування політичних організацій, що стали основними носіями інтегрального націоналізму. Проаналізуйте Українську Військову Організацію (УВО): її створення, програму та діяльність. Розгляньте ОУН (Організація Українських Націоналістів): етапи становлення, основні лідери, вплив на розвиток інтегрального націоналізму.

Проаналізуйте ідеї Донцова про «етнічну націю», «визвольний рух» і його вплив на українське націоналістичне середовище. Розгляньте внесок інших діячів, таких як Ленкавський, Сціборський, Вассиян ін., та їхню роль у розвитку націоналістичної ідеології та практики.

Проаналізуйте програму ОУН: ключові пункти, що визначали політичну та соціальну діяльність.

Охарактеризуйте тактику боротьби. Міфи щодо укр нац-му. Дайте характеристику стосункам з іншими політичними силами.

Визначте відносини з іншими націоналістичними рухами в Європі. Проаналізуйте дипломатичні стосунки з державами та спроби націоналістів здобути міжнародну підтримку для боротьби за незалежність України. Дайте характеристику ставленню до соціалістичних і комуністичних рухів: конфлікти з більшовиками та Польщею.

Проаналізуйте вплив на національну свідомість: поширення ідей національної самосвідомості, культ героїв національної боротьби. Охарактеризуйте підтримку з боку широких мас українського населення, реакція на польську, радянську та румунську політику щодо українців.

Проаналізуйте вплив на політичне життя: роль ОУН у розвитку національного руху, їхня боротьба за автономію та незалежність.

Проаналізуйте вплив на формування політичної культури в Україні: спадщина інтегрального націоналізму в умовах незалежності. Визначте ідеї інтегрального націоналізму в сучасній політичній та соціокультурній ситуації України. Дайте характеристику пам'яті про українських націоналістів: відновлення історії національної боротьби та спорідненість з сучасними націоналістичними рухами.

Запитання

- Які основні причини виникнення інтегрального націоналізму в Україні в міжвоєнний період?
- Як ідеї інтегрального націоналізму відрізнялися від інших націоналістичних рухів того часу?
- Які суперечності виникли всередині українського націоналістичного руху і чому вони були важливими для подальших подій?
- Проаналізуйте діяльність УВО.
- ОУН: теорія і практика.

Самостійна робота

Тема Україна на початку Другої світової війни.

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.
- Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.
- Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.
- Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.
- Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"" , 2021. 560 с.
- Левітас Ф. *Україна в Другій світовій війні (1939–1945 рр.): битва за історичну пам'ять. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, випуск 5, стор. 221–237. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/levitas_ukraina.pdf (дата звернення: 12.06.2025).
- В'ятрович В. Наша століття: короткі нариси про довгу війну. Харків, 2023.
- Людина на війні: український соціум через призму Першої та Другої світових воєн / О.Реснт, І. Азарх, Т. Заболотна [та ін.] . Київ, 2023.
- Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.
- Україна. Друга світова війна. Енциклопедія; словник / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2019

Додаткова

- Вільямсон М., Міллет Е.Р. Війна, яку необхідно було виграти. Друга світова: стратегії, битви, рішення/ Мюррей Вільямсон, Еллан Р. Міллет. Київ, 2023.
- Салата О. Інформаційна конфронтація нацистської Німеччини та СРСР на окупованих територіях України (1941 - 1944). К., 2021.
- Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття у 4 кн. – Київ, 2011 – 2021.
- Грицюк В. Друга світова в контексті російсько-української війни: основні наративи й перспективи дослідження. Український історичний журнал. 2024. Число 4. С. 5-23. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.005> (дата звернення 23.06.2025).
- Заярнюк А. Чи можна встановити кількість вбитих у Львівському погромі 1941 р.? Рец. на кн.: Анатолій Плічко. Оцінки кількості жертв Львівського погрому 1941 року. Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2022. 308 с. Український історичний журнал. 2023. Число 3. С. 216-220. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.216> (дата звернення 23.06.2025).
- Радянські органи державної безпеки у 1939–червні 1941 р.: документи ГДА СБ України/упорядн. В.Даниленко, С.Кокін. К., 2009.
- Український національно-визвольний р. рух на Прикарпатті в XX ст.: документи і матеріали/ під ред. Кугутяка М. Івано-Франківськ, 2009. Т.2, Кн.1.
- Україна в XX столітті. 1900-2000: 36. док. і матеріалів. К., 2000.
- Lwowskie pod okupacją sowicką (1939-1941). Relacje i wspomnienia. Rzeszów, 2006.

Андрухів І., Француз А. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939–1959). Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Рівне – Івано-Франківськ, 2001.

Боляновський А. Іноземні військові формування у збройних силах Німеччини 1939-1945 рр.: історіографія// Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей/ історіографія//. К., 2006. Вип.10, Ч.1. С.178-206.

Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна. Львів-Хуст, 2004.

Вегеш М. Карпатська Січ: сторінки історії (1938-1939). Ужгород, 1996.

Веденєєв Д. Україна в Другій світовій війні: деякі питання теорії, методології й суспільних рефлексії. УІЖ. 2010. №3. С. 4-29

Вони боронили Карпатську Україну: нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців. Ужгород, 2002.

Гриневич В.А. Україна на початковому етапі Другої світової війни. Політична історія України ХХ століття. К., 2003. –. 63-128.

Дробот І. Карпатська Україна і європейський світ: спроба відродження державності. К., 1999.

Дробот І. “Українське питання” в контексті передвоєнної міжнародної політики. Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей. К., 2000. Вип. 4.

Іллюшин І., Пшенніков О. Діяльність оперативно-чекістських груп НКВД в західних областях України (вересень-жовтень 1939 р.) З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. № 2-4. 2000. С. 424-433.

Ільющин І. Переддень війни в пострадянській українській історіографії. Київська старовина. 2009. №4. С.65-75.

Кравець, Д. (2022). Радянізація Західної України (1939–1941) у громадській думці українців у США. *Сторінки історії*, (54). Режим доступу: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.54.2022.264586> (дата звернення: 12.07.2025)

Васильєв В. Україна в політиці керівництва СРСР напередодні Другої світової війни. УІЖ. 2005. №1. С.4-16.

Кучер В.І., Чернега П.М. Україна у Другій світовій війні (1939-1945). Посібник для вчителя. К., 2004.

Кучер В. Пакт Ріббентропа-Молотова та українське питання: проблема соборності українських земель. Соборність українських земель в контексті подій Другої світової війни: Зб. матеріалів наукової конференції. Кривий Ріг, 2000. С. 21-34.

Лучаківська І.Л. Українська інтелігенція західних областей України в перші роки радянської влади. 1939-1941 рр. Л., 1999.

Радянські органи державної безпеки у 1939–червні 1941 р.: документи ГДА СБ України/упорядн. В.Даниленко, С.Кокін. К., 2009.

Руккас А. Збройні виступи ОУН на території Львівського воєводства у вересні 1939 р. Київська старовина. № 1. 2003. С. 73–82.

Баран, В. (2022). ПРАВОСЛАВНА І ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВИ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ: 1939–1941 РР. *Літопис Волині*, (27), 32-36. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.05> (дата звернення: 12.07.2025)

Українська повстанська армія – феномен національної історії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Івано-Франківськ: Плай, 2003.

Руккас А.О. Збройні виступи ОУН на території Тернопільського воєводства у вересні 1939 р. Сторінки воєнної історії України. Вип. 8. Ч. 2.К., 2004. С. 62-72.

Сергійчук В. Правда про „золотий вересень” 1939-го. К., 1999.

Чернявська В. Особливості та наслідки походу Червоної армії в Бессарабію та північну Буковину. Сторінки воєнної історії України. Вип. 8. Ч. 1. К., 2004. С. 187-196.

Шаповал Ю.І. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії. К., 2001.

Wieczorkiewicz P.P. Kampania 1939 roku. Warszawa, 2001.

Стрільчук, Л. (2017). Політика радянської влади на землях Західної України в галузі культури, освіти та релігії у період вересня 1939 – червня 1941 рр. *Літопис Волині*, (18), 32-37. вилучено із <http://www.litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/101> (дата звернення: 12.07.2025)

Грицюк В. Друга світова в контексті російсько-української війни: основні наративи й перспективи дослідження. Український історичний журнал. 2024. Число 4. С. 5-23.

doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.005>

Заярнюк А. Чи можна встановити кількість вбитих у Львівському погромі 1941 р.? Рец. на кн.: Анатолій Плічко. Оцінки кількості жертв Львівського погрому 1941 року. Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2022. 308 с. Український історичний журнал. 2023. Число 3. С. 216-220. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.216> (дата звернення: 12.07.2025)

Давидюк Р. Страта "в особли вому порядку" колишніх унерівців: розстрільний список 1940 р. Український історичний журнал. 2023. Число 1. С. 121-142.

doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.01.121> (дата звернення: 12.07.2025)

Катинська трагедія: український вимір. Спільний проєкт Польського Інституту у Києві та «Українського тижня». URL:

<http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/totalitarizm/doslid/katyn.pdf> (дата звернення: 12.07.2025)

Zhyvyuk, A., Davydyuk, R. Naddnipyanska Ukraine emigrants musical activities in Volyn voivodeship. East. European Historical Bulletin. 2019. 12, 116-125.

doi: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.12.177543> (дата звернення: 12.07.2025)

Грицак Я. Український вимір Другої світової. Друга світова: роздуми через вісім десятиліть. Упор. І. Винокуров. Київ: Дух і літера, 2022. С. 7-15.

Стяжкіна О. Рокада: чотири нариси з історії Другої Світової. Київ: Дух і Літера, 2020.

Applebaum, A. Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe, 1944-1956. New York: Doubleday, 2012.

Стяжкіна О. Спроба налаштування антиколоніальної оптики: Україна й українці у Другій світовій та після неї. Друга світова: роздуми через вісім десятиліть. Упор. І. Винокуров. Київ: Дух і літера. 2022. С. 16-26.

Wimbush, E., Alexiev, A. The Ethnic Factor in the Soviet Armed Forces. R-2787/1. March 1982.

RAND. URL: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R2930.1.pdf> (дата звернення: 12.07.2025)

Schulze-Wessel, M. Der Fluch des Imperiums: Die Ukraine, Polen und der Irrweg in der russischen Geschichte. Munchen: C.H. Beck Verlag, 2023. doi: <https://doi.org/10.17104/9783406800511>

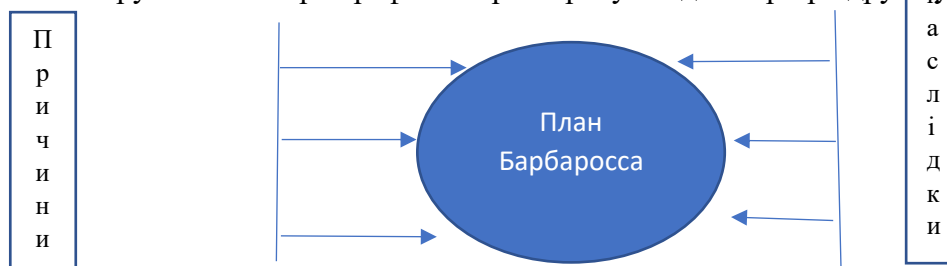
Лібер Ю. Тотальні війни: Творення модерної України в 1914-1954 роках. Харків, 2019.

Спомини Лиги В.І. про життя родини в міжвоєнний період та репресії у Великому Любені після вступу радянської армії на Західну Україну. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/23992> (дата звернення: 12.07.2025)

Лисенко О. Є. ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЧАТОК ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА НІМЕЦЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ СРСР. Сторінки воєнної історії України. 2003. Вип. 7 (1). С. 29. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2003_7_3 (дата звернення: 12.07.2025)

1. «План Барбаросса» суть; етапи втілення; перебіг подій; причини краху.

Висвітліть причини укладення пакту, його умови і значення. Дослідіть його оцінку у вітчизняній і зарубіжній історіографії. Охарактеризуйте договір про дружбу і кордони.

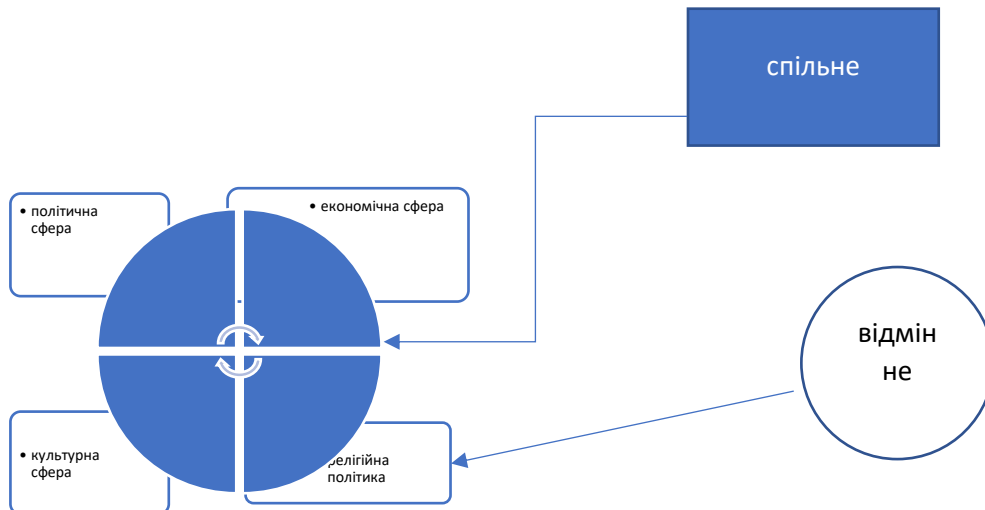
2. Чи можна погодитися із трактуванням радянською історіографією походу Червоної армії на початку війни як «золотого вересня»?

Висвітліть ставлення населення західних областей України до ЧА. Проаналізуйте ставлення польського уряду до українців на початку II світової війни. Яка позиція УГКЦ? З'ясуйте

причини розбіжностей в термінології та оцінках сучасних істориків. Обґрунтуйте прийнятний для вас варіант.

3. Порівняйте механізми перебирання влади у 20-х рр. в УСРР і у 1939 р. в західних областях України. Доведіть маріонетковість виборчої системи, продемонструйте ставлення до виборів західноукраїнського населення. Чому на відміну від УСРР в період українізації (20-ті рр.) на західноукраїнських землях місцеві українські кадри не були задіяні? Висвітліть еволюцію ставлення місцевого населення до «радянської моделі».

Табл. Спільне і відмінне в 20-х рр. і 1939-1941 рр.

4. Форми військової та ідеологічної підготовки націоналістів. Спроби згуртування всіх українських політичних сил в еміграції. Чому вони були невдалими?

Дослідіть діяльність ОУН у 1939-1941 рр. Визначте причини розколу. Охарактеризуйте похідні і пробоеві групи.

Політична ситуація та взаємодія з іншими державами. Чи можна вважати радянську політику щодо Західної України (після приєднання до СРСР у 1939 році) справжнім «визволенням» від польської окупації, чи це було просто анексією заради зміцнення радянського контролю? Це питання ставить під сумнів радянську пропаганду і аналізує, чи дійсно для українців західних областей приєднання до СРСР принесло покращення, чи це була частина радянської експансії в Європі.

Якою була роль і позиція українських національних рухів (наприклад, ОУН) у перші роки Другої світової війни: чи підтримували вони більшовицьку або нацистську окупацію, чи намагались скористатися ситуацією для досягнення незалежності? Це питання розглядає вибір українських націоналістів та інших політичних груп на тлі радянської та нацистської агресії, що може допомогти зрозуміти, чи намагались вони співпрацювати з одними чи іншими окупантами заради досягнення незалежності України.

Наскільки радянський режим дотримувався своїх зобов'язань перед Україною після приєднання західноукраїнських земель у 1939 році, і чи реально поліпшився статус українців у СРСР? Питання аналізує, чи насправді радянська влада намагалася поліпшити умови життя для українців у приєднаних землях або ж продовжувала політику репресій та централізації, яка вже була характерною для СРСР.

Чи могли українці в Східній Україні та в Західній Україні очікувати різних результатів від німецької та радянської окупації після 1939 року, чи обидві окупаційні влади мали однакові національні та політичні наслідки? Це питання ставить під сумнів можливість різних підходів до українців залежно від того, яка сила — нацистська чи радянська — окупувала ці землі. Чи були в цих територіях відмінності у ставленні до українського населення?

Чи можна вважати радянську політику українізації в 1939–1941 рр. успішною, чи її припинення в 1941 році стало кроком назад у відносинах між українцями і радянським режимом? Питання оцінює політику українізації, яка існувала до початку Другої світової війни, і з'ясовує, чи було її завершення частиною більш загального занепаду національних прав у радянському Союзі.

Чи була українська співпраця з нацистами в перші роки війни результатом прагнення до незалежності, чи це було виключно політичним прагматизмом, що не могло забезпечити реальну автономію? Це питання досліджує мотиви українських політичних сил, зокрема ОУН, які прагнули скористатися ситуацією, щоб здобути незалежність, але чи дійсно нацисти мали намір надати Україні автономію чи були готові використати її як інструмент своїх цілей.

Наскільки важливою була політика Німеччини щодо України в 1941 році: чи мали українці можливість вибору між німецьким та радянським режимом, чи це була лише ілюзія автономії? Питання розглядає стратегію Німеччини щодо України, зокрема в контексті початкових спроб залучити українців до співпраці і пропозицій щодо автономії, і чи були ці пропозиції реальні, чи це була лише частина нацистської стратегії.

Запитання

- План Барбароса: причини, наслідки, оцінки в історіографії.
- «Золотий вересень»: чи правомірний цей термін?
- В чому спільне і відмінне у політиці радянського уряду до українців у 20-х рр. і 1939–41 рр.?
- Висвітліть форми боротьби ОУН на першому етапі війни.
- Чому не вдалося створити «спільний фронт» з українських демократичних сил?

Самостійна робота Тема 16. Україна на першому етапі радянсько-німецької війни

Основна література

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.

Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.

Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.

Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.

Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.

Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.

Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.

Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2021. 560 с.

Левітас Ф. *Україна в Другій світовій війні (1939–1945 рр.): битва за історичну пам'ять. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, випуск 5, стор. 221–237. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/levitas_ukraina.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

В'ятрович В. Наша століття: короткі нариси про довгу війну. Харків, 2023.

Людина на війні: український соціум через призму Першої та Другої світових воєн / О.Ресент, І. Азарх, Т. Заболотна [та ін.] . Київ, 2023.

Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.

Україна. Друга світова війна. Енциклопедія; словник / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2019

Додаткова

Вільямсон М., Міллет Е.Р. Війна, яку необхідно було виграти. Друга світова: стратегії, битви, рішення/ Мюррей Вільямсон, Еллан Р. Міллет. Київ, 2023.

Салата О. Інформаційна конфронтація нацистської Німеччини та СРСР на окупованих територіях України (1941 - 1944). К., 2021.

Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття у 4 кн. Київ, 2017 – 2021.

Вронська Т. В. Зворотний бік війни: Історичний та соціально-правовий портрет радянських оточенців. Український історичний журнал. 2015. № 2. С. 22 . Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2015_2_4 (дата звернення: 11.07.2025)

Грицюк В. Пролог німецько-радянської війни: політичні та військово-стратегічні аспекти. Український історичний журнал. 2021. Число 3. С. 56-79. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.03.056> (дата звернення: 11.07.2025)

Грицюк В., Лисенко О. До і після червня 1941-го... Віче. 2016, червень. №11. С.52–56.

Історія України. Документи. Матеріали. / Укладання, коментар В.Ю.Король. К., 2002.

Король В. Трагедія військовополонених на окупованій території України в 1941-1944 рр. К., 2002.

Україна в ХХ столітті. 1900-2000: 36. док. і матеріалів. К., 2000.

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів / Зібрав і впорядкував В. Косик. Т. 1-4. Львів, 1997-1999.

Сергійчук В. Український здвиг 1941-1955 [Текст]. Том 5 : Наддніпрянщина. К. : Українська Видавнича Спілка, 2005. 836 с.

Політична історія України ХХ століття. К., 2003.

Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945). К., 1999.

Косик В. Україна під час Другої світової війни 1939-1945 рр. К.,1992.

Кучер В.І., Чернега П.М. Україна у Другій світовій війні (1939-1945). Посібник для вчителя. К., 2004.

Верстюк В. Горобець Н., Толочко В. Україна і Росія в історичній ретроспективі: Нариси в 3 т. К.: Наукова думка, Т. 1: Українські проекти в Російській імперії. 2004. 504 с

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ-ХХ ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.

Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ ХХ ст.: Історичні нариси / відп. ред. В. Смолій. К. : Наук. думка, 2002. 952 с.

Гриневич В. А. Суспільно-політичні настрої населення України в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.). К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2007. 520 с.

Муковський І. Т. Звитяга і жертвність: українці на фронтах другої світової війни / В. Д. Конашевич (ред.). К. : Пошуково-видавниче агенство “Книга Пам’яті України”, 1997. 568 с.

Буцько О.В. Військовополонені в СРСР (1941-1945 рр.). *Український історичний журнал*. 2000. №4. С.120–126.

Гриневич В.А. Напад Німеччини на СРСР і криза лояльності сталінському режиму в Україні. *Сторінки воєнної історії України*. 2003. Вип.7. Ч.2. С.100–115.

Марінченко О.О. Демографічний вимір поразки 1941 р.: масштаби втрат РСЧА військовополоненими на території України. *Український історичний журнал*. 2013. № 3. С.151–171.

Чернявська В. Особливості та наслідки походу Червоної армії в Бессарабію та Північну Буковину (28.VI - 5.VII.1940). *Сторінки воєнної історії України [Текст]: збірник наукових статей* /НАН України. Ін-т історії України. К.,2004. Вип.8. Ч.1. С.187-195.

Мінгазутдінов А.Ф. Причини трагедії початкового періоду Великої Вітчизняної війни в новітній українській історіографії. *Сторінки воєнної історії України*. Вип. 7. Ч. 1. К., 2003. С. 42-47.

Легасов Л., Шевченко Н. Долі генералів - командувачів фронтів і армій, які брали участь в обороні та визволенні Києва. *Сторінки воєнної історії України [Текст]: збірник наукових статей* / НАН України. Ін-т історії України. К., 2006. Вип. 10. Ч. 1. С. 255-289.

Марінченко О. О. Демографічний вимір поразки 1941 р.: масштаби втрат РСЧА військовополоненими на території України. *Український історичний журнал*. Київ, 2013. №3. С. 151-171.

Гриневич В. Суспільно-політичні настрої населення України в роки Другої світової війни. – К., 2007.

Сучасні дискусії про Другу світову війну: збірник наукових статей та виступів українських і зарубіжних істориків. – Львів, 2012. Кондратюк К. Втрати населення Західної України у 1939-1941 рр. / Україна – Польща: важкі питання. – Луцьк, 2001. – Т. 5.

Pyliavets, R. (2019). "ЧОРНА ПІХОТА" ЯК ІСТОРИЧНЕ ЯВИЩЕ В РОКИ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ (1941–1945 рр.). *Воєнно-історичний вісник*, 31(1), 156–174. <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2019-31-1-156-174>. (дата звернення: 11.07.2025)

Боротьба за Україну в 1943–1944 рр.: влада, збройні сили, суспільство. Зб. наук. праць / Відп. ред. О.Є. Лисенко. К.: Інститут історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років», Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2014. 622 с.

Методичні рекомендації

Чи були шанси для українського населення на початку війни чинити опір радянському та німецькому режимам, чи це було неможливо через військову слабкість і розподіл сил між двома агресорами?

Питання ставить під сумнів, чи могли українці на початку війни активно чинити опір як нацистам, так і радянському режиму, з огляду на військову ситуацію і розподіл сил у цей період.

Яким чином поразка радянських військ у 1941 році на території України та її швидка окупація нацистами вплинули на громадянське населення: чи можна було уникнути таких масових страждань і руйнувань, як геноцид євреїв і інших національних меншин, чи це був неминучий результат нацистської ідеології?

Питання аналізує, як нацистська окупація України призвела до масових страждань серед населення, зокрема євреїв, та чи було можливе якимсь врегулювання ситуації для уникнення геноциду.

Чи справді стратегія «тактичного відступу» радянських військ на території України у 1941 році дозволила зберегти частину сил для подальшої боротьби, чи це було лише визнання поразки та відсутність стратегії для захисту українців від нацистської окупації? Це питання досліджує радянську стратегію «відступу» і оцінює, чи вона була зумовлена військовими обставинами або ж це було свідченням більш широкої кризи в управлінні і військовому командуванні.

Запитання

Українці між двома режимами: різниця.

Радянська політика «випаленої землі».

Самостійна робота.

Тема 17. Український національно-визвольний рух в 1941-1943 рр.

Основна література

Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.

Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Реєнт (відп. ред.), О. Ю. Кирієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К.: ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.

Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.

Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.

Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.

Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.

Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.

Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.

Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2021. 560 с.

Левітас Ф. *Україна в Другій світовій війні (1939–1945 рр.): битва за історичну пам'ять. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, випуск 5, стор. 221–237. https://iapiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/levitas_ukraina.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

В'ятрович В. Наша століття: короткі нариси про довгу війну. Харків, 2023.

Людина на війні: український соціум через призму Першої та Другої світових воєн / О.Рєєнт, І. Азарх, Т. Заболотна [та ін.]. Київ, 2023.

Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.

Україна. Друга світова війна. Енциклопедія; словник / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2019

Додаткова

Дрогобицький І. Специфіка реалізації козацької тематики в діяльності збройних структур УПА-Захід та підпілля ОУН (б) (друга половина 40-х рр. XX ст.). Матеріали міжнародного науково-інформаційного круглого столу «“Козацький фактор” у сучасній російсько-українській війні й досвід XX ст.». Львів: Видавництво Українського католицького університету 2023. С. 55 – 63.

Ільницький В., Пантюк М. Діяльність старшинської школи УПА імені полк. Є. Коновальця на Коломийщині (із особистих зізнань Федора Стефановича-«Кропиви»). Східноєвропейський історичний вісник. 2018. Вип. 6. С. 163 – 181.

Антонюк Я. М.СБ ОУН (б) на Волині та Західному Поліссі (1946–1951 рр.): монографія. Луцьк: Ключі, 2013. 270 с.

Ковальчук В. Письмові документи Української повстанської армії та збройного підпілля Організації українських націоналістів-бандерівців (1943–1954 рр.) : особливості продукування, класифікація, інформаційний потенціал. Київ : Людмила, 2021. 560 с.

Ярослав Антонюк. Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955) <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/13156/file.pdf> (дата звернення: 11.06.2025).

Веденєєв Д., Биструхін Г. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА. 1920–1945. Київ : Генеза, 2006. 408 с.

КОМАРНИЦЬКИЙ, О. . (2024). ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЙДОВИХ ГРУП УПА НА ТЕРИТОРІЇ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1943–1944 РР. ГУМАНІТАРНІ СТУДІЇ : ІСТОРІЯ ТА ПЕДАГОГІКА, (2), 19–37. вилучено із <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/203> (дата звернення: 11.06.2025)

Присяжнюк, Ю. (2024). СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ВІЙСЬКОВОГО ВИШКОЛУ В УПА. Історія та археологія, 49–55. <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2024-spec-5>. (дата звернення: 11.06.2025)

В'ятрович В., 2021. Якби не було УПА. Нотатки з кухні «переписування історії». Київ: Наш Формат.

В'ятрович В., 2011, Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. Українська повстанська армія. Історія нескорених / відп. ред. та упоряд. В. В'ятрович. 3-тє вид. Львів: Центр досліджень визвольного руху.

Вільямсон М., Міллет Е.Р. Війна, яку необхідно було виграти. Друга світова: стратегії, битви, рішення/ Мюррей Вільямсон, Еллан Р. Міллет. Київ, 2023.

Салата О. Інформаційна конфронтація нацистської Німеччини та СРСР на окупованих територіях України (1941 - 1944). К., 2021.

Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття у 4 кн. – Київ, 2011 – 2021 В'ятрович В. Історія з грифом “Секретно”. Львів: Центр дослідження визвольного руху, 2011. 204 с.

Вінцовський Т. Нікульча І. Українське самостійницьке підпілля у Трансністрії (1941– 1944 рр.). *Український історичний журнал*. 2007. № 5. С. 123–134.

Патриляк І. 1943 рік в історії ОУН і УПА. *Український визвольний рух*. Львів, 2009. 36. 13. С. 133–195.

Патриляк І. К. “Встань і борись слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія. Центр дослідження визвольного руху. Львів : *Часопис*, 2012. 592 с.

Дзьобак В. В. Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі опору (1941–1944 рр.). К., 2002. 260 с.

Кентій А. «Отаман Тарас Бульба». *Політика і час*. 1992. № 4. С.72–79.

Сергійчук В. Організатор «Поліської Січі». *Військо України*. 1992. № 1. С. 75-80.

Стельникович С. В. Український національний рух опору Тараса Бульби-Боровця : історичний нарис. [2-ге вид., випр. і доп]. Житомир, 2010. 392 с.

Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. Документи і матеріали. Мюнхен, 1983. Т.1.

Хрестоматія з історії України [Текст] /упоряд. та авт. коментарів Уривалкін О.М. К. : КНТ, 2007.

Андрієвський Д. Державний устрій. Конгрес Українських Націоналістів 1929 р. : Документи і матеріали / упор. В. Муравський. Львів, 2006. С. 167–182.

Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів / Зібрав і впорядкував В. Косик. Т. 1-4.-Львів, 1997-1999.

Сергійчук В. Український здвиг 1941-1955 [Текст]. Том 5 : Наддніпрянщина. К. : Українська Видавнича Спілка, 2005. 836 с.

Літопис УПА. Том 1. К., 1995.

Шайкан В. Спроби легалізації органів української адміністрації, створених на початковому етапі війни з ініціативи ОУН(Б) і ОУН(М). Сторінки воєнної історії України [Текст]: збірник наукових статей /НАН України. Ін-т історії України. К., 2005. Вип.9. Ч.2. С.492-499.

Михайлюк М. Українське питання як джерело конфлікту між А.Розенбергом та Еріхом Кохом: (1941-1943). *Історичний журнал*. 2008. №6. С.60-73.

Боляновський А. Українські військові формування в Збройних силах Німеччини (1939–1945 рр.). Львів, 2003. 686 с.

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. Том. 2. Книга 1 (1939 – 1945). Івано-Франківськ: *КПФ “ЛІК”*, 2009. 600 с.

Самсонюк Т. Боротьба радянських спецслужб з ОУН на території Волинської та Рівненської областей (1940 рік) Національний університет «Острозька академія». Наукові записки. Серія «Історичні науки». Вип. 16. Острог, 2010.

Дерев'яний І. Друга ліквідація органами НКВД УРСР Крайової ексекутиви ОУН у Львівській області в 1940 – 1941 рр. *Український визвольний рух*. 36. 15. Л., 2011.

Патриляк І.К. Діяльність українського націоналістичного підпілля та повстанської армії в роки Другої світової війни. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора

історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. К., 2012.

Папакін Г. В. Джерела з історії ОУН та УПА радянського походження: схема класифікації, змістова сторона. Український історичний журнал. 2014. № 5. С. 174. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2014_5_15 (дата звернення: 11.06.2025)

Папакін Г.В. Джерела з історії ОУН та УПА: проблеми класифікації, зміст документів повстанського походження Український історичний журнал. 2012. № 4. С. 154-171. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2012_4_154 (дата звернення 11.06.2025)

Веденєєв О.В. Військово-політична діяльність ОУН та УПА у світлі норм міжнародного гуманітарного права. Український історичний журнал. 2007. № 3. С. 46-66. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2007_3_46 (дата звернення: 11.06.2025)

Тема 1. Папакін Г. В. Джерела з історії ОУН та УПА радянського походження: схема класифікації, змістова сторона. Український історичний журнал. 2014. № 5. С. 174. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2014_5_15 (дата звернення: 11.06.2025)

Папакін Г.В. Джерела з історії ОУН та УПА: проблеми класифікації, зміст документів повстанського походження. Український історичний журнал. 2012. № 4. С. 154-171. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2012_4_154 (дата звернення 11.06.2025)

1. Акт відновлення Української держави: історико-правовий аналіз.

Висвітліть причини підписання Акту, його умови. Дослідіть реакцію німецького уряду щодо Акту. Чому бандерівське керівництво зайняло категоричну позицію.

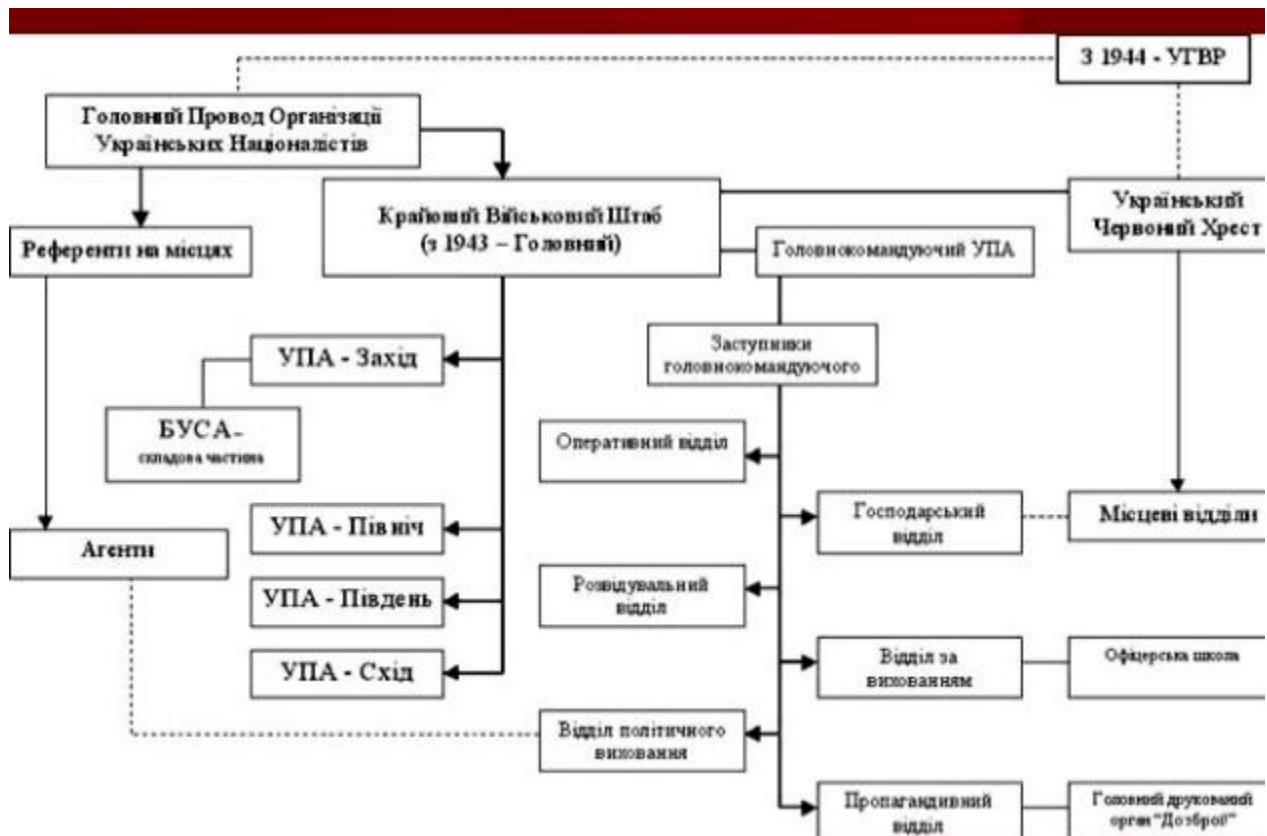
2. Український рух опору: ОУН (м).

Дайте характеристику ролі ОУН (м) у формуванні місцевого самоврядування, розвитку освіти і культури. Як змінювалося відношення нацистської операції до мельниківців?

Чи погоджуєтеся ви з твердженням, що націоналістичний рух опору впродовж 1942 р. хоч і набув антинімецької спрямованості, але не виявлявся в активних формах, які б створили реальну загрозу німецькому окупаційному режиму?

2. Структура УПА. Командний склад. Військові Округи (ВО).

Діяльність УПА відбувалася в складних воєнно-політичних і соціально-економічних умовах, була втіленням ідеї здобуття Української держави, джерелом, з якого наступні покоління перейняли досвід та сили для подальшої боротьби за її створення, утвердження національної свідомості, свободи особистості та свободи інших поневолених народів. Боротьба УПА була логічним продовженням національно-визвольної боротьби за волю і незалежність на території галицької і подільської частини України, яку започаткували у ХХ ст. стрільці Галицької Армії, Військо УНР, члени Української Військової Організації (УВО) та Організації Українських Націоналістів (ОУН). Висвітліть процес формування УПА. Дослідіть її структуру, командний склад, сотні. Висвітліть взаємини УПА з іншими представниками українського неарадянського табору в роки Другої світової війни. Висвітліть діяльність ОУН (б) і УПА на Прикарпатті(на прикладі вашого села і міста).

Тема . *Нацистський режим на території України*

Німецький окупаційний режим: адміністрація, суд, поліція.

Голокост в Україні

Основна література

Бойко О. Новітня історія України (2014–2023 рр.). К., 2023.

Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Реєнт (відп. ред.), О. Ю. Кирієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К.: ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.

Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.

Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст. К., 2023.

Історія України: XIX – XXI ст.: Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.]; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.

Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.

Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.

Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.

Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2021. 560 с.

Левітас Ф. Україна в Другій світовій війні (1939–1945 рр.): битва за історичну пам'ять. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,

випуск 5, стор. 221–237. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/levitas_ukraina.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

В'ятрович В. Наша століття: короткі нариси про довгу війну. Харків, 2023.

Людина на війні: український соціум через призму Першої та Другої світових воєн / О.Рєєнт, І. Азарх, Т. Заболотна [та ін.]. Київ, 2023.

Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.

Україна. Друга світова війна. Енциклопедія; словник / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2019.

Левченко Ю. І. Л 34 Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр. : монографія. Київ : Видво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 402 с. Режим доступу: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/25258/Levchenko.pdf;jsessionid=46EB7F2F325BBA791114650CD0CFC32E?sequence=1>

Додаткова

Калішук, О. (2023). ФЕНОМЕН КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ. *Літопис Волині*, (28), 108-113. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2023.28.14> (дата звернення: 11.06.2025)

Гончаренко О. Проблеми інституційного визначення терміна колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії // Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. Вип.1(23).2019.С. 5-25. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Honcharenko_Oleksii/Problemy_instytutsiinoho_vyznachennia_termina_kolaboratsionizmu_ioho_vydiv_ta_oznak.pdf

Іваненко А.О. Місцеві судові установи, адвокатура та нотаріат у системі окупаційного апарату влади Райхскомісаріату «Україна» та військової зони окупації (1941–1944 рр.): соціально-правові виміри: монографія. Чернігів ПАТ «ПВК»Десна», 2020. 486 с. Режим доступу:

<https://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6490/1/Місцеві%20судові%20установи%20с%20адвокатура%20та%20нотаріат%20в%20системі%20окупаційного%20апарату.pdf> (дата звернення: 11.06.2025)

Лисенко О.Є. Соціальні аспекти окупації України: методологія проблеми. *Сторінки Воєнної історії України*. Вип. 11. 2008.

Рекотов П. Адміністративний, судовий та поліцейський апарат Райхскомісаріату "Україна" (1941-1944 рр.) *Нова Політика*. 1997. №3.

Рекотов П. Органи управління на окупованій території України (1941-1944 рр.) <http://history.org.ua/JournALL/journal/1997/3/8.pdf> (дата звернення: 11.06.2025)

Олійник Ю.В., Завальнюк О.М. Нацистський окупаційний режим в генеральній окрузі «Волинь-Поділля» (1941-1944 рр.). Хмельницький: Поліграфіст-2, 2012. 320 с. Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-1502-55-9/978-966-1502-55-9.pdf>

Вронська Т.В. В умовах війни: життя та побут населення міст України (1943-1945). Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Preprint_1995_1_1 (дата звернення: 11.06.2025)

Гінда В. Інтимні стосунки та сексуальне насильство під час німецько-радянської війни в окупації і на фронті / Відп. ред. О. Є. Лисенко. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2021. 409 с.

Адамович С. Злочини нацистської Німеччини в м. Калуші (1941-1944 рр.) *Українознавчі студії*. 2018. №19. С.213-227.

Боротьба за Україну в 1943–1944 рр.: влада, збройні сили, суспільство. Зб. наук. праць / Відп. ред. О.Є. Лисенко. К.: Інститут історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941– 1945 років», Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, 2014. 622 с. Режим доступу: <http://history.org.ua/liberua/978-966-02-7373-3/978-966-02-7373-3.pdf> (дата звернення: 11.06.2025)

- Тішин О. НОВІТНЯ УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ НАЦИСТСЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДЕННО"СХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2014, вип. 40. С. 221-228.
- Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. – Вип. 4 (22) / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, Ін-т історії України НАН України. К., 2018. 224 с.
- Гончаренко О. М., Куницький М. П., Лисенко О. Є. Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату "Україна" та "військової зони". 1941–1944 рр. / Ред. кол.: В. А. Смолій (гол. ред.), Г. В. Боряк, О. П. Реєнт, О. Є. Лисенко (відп. ред.), В. В. Стецкевич, О. В. Потильчак, М. Р. Литвин, В. К. Баран, О. С. Рубльов, Т. В. Заболотна (відп. секр.) НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2014. 151 с. Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-5635-4/978-966-02-5635-4.pdf>. (дата звернення: 11.06.2025)
- Вронська Т.В. Тюрми в нацистській карально-репресивній системі на окупованій території України. *Український історичний журнал*. 2013. № 1. С. 92-105. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2013_1_92 (дата звернення: 11.06.2025)
- Дем'яненко БЛ. Запланований злочин небаченого масштабу. До питання про генеральний план "Ост" щодо окупованих територій колишнього СРСР. *Сторінки воєнної історії України*. Вип. 10. Частина I. К., 2006.
- Дерейко І.І. Структура окупаційних органів Райхскомісаріату Україна. *Сторінки Воєнної історії України*. Вип. 8. Частина I. 2004.
- Іржавська А. Злочинні плани гітлерівської Німеччини щодо України напередодні та в роки II св війни. *Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей*. К., 2004. Вип.8., Ч.1. С.175-178
- Ветров І.Г. "Фінансова війна" третього рейху на окупованій території України в 1941-1944рр. *Укр. іст. журн*. 1995. № 3.
- Дерейко І.І. Місцеві формування німецької армії та поліції у Райхскомісаріаті «Україна» (1941–1944 роки). / Іван Дерейко; Ін-т історії України НАН України. К., 2012. 174 с. Бібліогр.: 125–144. Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6312-3/978-966-02-6312-3.pdf>
- Заболотна Т.В. Вплив нацистської окупації на повсякденне життя киян. *Сторінки Воєнної історії України*. Вип. 11. 2008.
- Гридіна І. Вплив нацистської пропаганди на духовне життя населення України (технології, механізми та ефективність) *УІЖ*. 2009. №3. С.123-132.
- Беркгоф, К. Жнива розпачу : життя і смерть в Україні під нацистською владою : монографія : пер. з англ. Київ : Критика, 2011. 455 с.
- Косик, В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. Париж, Нью-Йорк, Л. : б/в, 1993. 659 с.
- Політична історія України : ХХ століття : у 6-ти т. Т. 4 : Україна у Другій світовій війні, 1939–1945 / авт. В. І. Кучер, В. А. Гриневич, В. С. Коваль ; ред. В. І. Кучер. Київ : Генеза, 2003. 584 с.
- Іванчук , . В., & Новікова , В. (2020). НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКА ВІЙНА 1941–1945 рр.: БЕЗПОВОРОТНІ ЛЮДСЬКІ ВТРАТИ УКРАЇНИ. *Воєнно-історичний вісник*, 37(3), 55–69. <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2020-37-3-55-69>
- Каліщук О. Українсько-польські взаємини в роки Другої світової війни: інтерпретації минулого в умовах зміни геополітичних реалій. *Український історичний журнал*. 2023. Число 4. С. 98. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_4_7
- Тарнавський, І. (2017). МІСЦЕВА ДОПОМІЖНА ПОЛІЦІЯ ДОНЕЧЧИНИ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941–1943 рр.). *Київські історичні студії*, (1(4), 110–119. Режим доступу: <https://doi.org/10.28925/2524-0754.2017.1.1109>(дата звернення: 11.06.2025)
- Гетьманчук, М. (2022). СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИСВІТЛЕННЯ ПРИРОДИ, ПРИЧИН ТА ПРОЯВІВ РАДЯНСЬКОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939–1945 РР.). *Літопис Волині*, (27), 142-148. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.23>

Тарнавський, І. С. ПРАЦЕВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ДОНБАСУ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941 – 1943 рр.). *Сторінки історії*, 2019. (48). Режим доступу: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.48.2019.176389> (дата звернення: 11.06.2025)

Потильчак, О. УКРАЇНА У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ: «ПРОБЛЕМА ВИБОРУ» НА ТЛІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНО-СВІТОГЛЯДНОГО ПРОТИСТОЯННЯ (ОКРЕМІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ НА МІКРОРІВНІ СОЦІАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ). *Київські історичні студії*, 2016. (1 (2), 97–101. Режим доступу: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2016.1.12> (дата звернення: 11.06.2025)

Нацистський окупаційний режим в генеральній окрузі «Волинь-Поділля» (1941-1944 рр.) / Ю.В. Олійник, О.М. Завальнюк. Хмельницький: *Поліграфіст-2*, 2012. 320 с.

Ісаюк О. Українці в Аушвіці: варіанти етнокультурної самоідентифікації в умовах загрози. *Україна модерна*. 20.10.2020. URL: <https://uamoderna.com/md/ukrainczi-vaushviczi-varianti-etnokulturnoi-samoidentifi-kaczii-v-umovax-zagrozi/> (дата звернення: 11.06.2025)

Папакін А. Українці — в'язні концтабору Флоссенбюрг (1940-1945). Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації (до 65-річчя Великої Перемоги). Матеріали міжнародної наукової конференції / Відп. ред. Л.В. Легасова. Київ, 2011. С. 433-437.

Гончаренко О. Ключові антиросійські наративи у пропагандистському дискурсі періодичних видань німецьких окупаційних зон України (1941–1944 рр.) *Український історичний журнал*. 2022. Число 6. С. 108-119. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.06.108> (дата звернення: 11.06.2025)

Шайкан В. Ідеологічна боротьба в Україні періоду Другої світової війни 1939–1945 рр. – Кривий Ріг, 2010.

Щупак І. Нацистська антисемітська пропаганда серед місцевого населення України. Проблеми історії Голокосту. Вип.3. Дніпропетровськ, 2006. С.147–175.

Кашеварова Н. Документи німецьких окупаційних структур періоду Другої світової війни: особливості археографічного опрацювання та публікації. *Український історичний журнал*. 2022. Число 4. С. 204-213. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.204> (дата звернення: 11.06.2025)

Боднар Г. "Вивезені німцями невідомо куди": Голокост у текстах влади середини 1940-х рр. (на прикладі Львова) *Український історичний журнал*. 2023. Число 6. С. 214-234. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.06.214> (дата звернення: 11.06.2025)

Боднар Г. Жіночий досвід війни: біографічні наративи жінок у листах до влади міста Львова другої половини 1940-х рр. *Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск*. 2019. С. 391-409. doi: <http://dx.doi.org/10.30970/his.2019.0.9860> (дата звернення: 11.06.2025)

Боляновський А. Розстріли польських професорів у Львові в липні 1941 р.: історичні факти, юридичні звинувачення, політичні інсинуації. *Україна — Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. 2010-2011. Вип. 3-4. С. 107-146.

Wylegała, A. (2016). About “Jewish Things”: Jewish Property in Eastern Galicia During World War II. *Yad Vashem Studies*. 44 (2): 83-119.

Подольський А. Місця пам'яті жертвам Голокосту в Україні: тоталітарна спадщина та історико-політичні виклики сьогодення. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 106-122. doi: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-221-1-7> (дата звернення: 11.06.2025)

Вронська Т.В. В умовах війни: життя та побут населення міст України (1943-1945) В умовах війни: життя та побут населення міст України (1943-1945). 1995. 1. С. 1-82. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Preprint_1995_1_1 (дата звернення: 11.06.2025)

Гінда В. Інтимні стосунки та сексуальне насильство під час німецько-радянської війни в окупації і на фронті / Відп. ред. О. Є. Лисенко. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2021. 409 с.

Адамович С. Злочини нацистської Німеччини в м. Калуші (1941-1944 рр.) *Українознавчі студії*. 2018. №19. С.213-227.

О. В. Тішин НОВІТНЯ УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ НАЦИСТСЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДЕННО"СХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2014, вип. 40. С. 221-228.

Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал. Вип. 4 (22) / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, Ін-т історії України НАН України. К., 2018. 224 с.

Гончаренко О. М., Куницький М. П., Лисенко О. Є. Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату "Україна" та "військової зони". 1941–1944 рр. / Ред. кол.: В. А. Смолій (гол. ред.), Г. В. Боряк, О. П. Реєнт, О. Є. Лисенко (відп. ред.), В. В. Стецкевич, О. В. Потильчак, М. Р. Литвин, В. К. Баран, О. С. Рубльов, Т. В. Заболотна (відп. секр.) НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2014. 151 с. Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-5635-4/978-966-02-5635-4.pdf>. (дата звернення: 11.06.2025)

Вронська Т.В. Тюрми в нацистській карально-репресивній системі на окупованій території України. Український історичний журнал. 2013. № 1. С. 92-105. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_2013_1_92(дата звернення: 11.06.2025)

Методичні рекомендації

Висвітліть основні особливості німецького окупаційного режиму в Україні під час Другої світової війни. Зверніть увагу на структуру адміністрації, методи управління окупованими територіями та відносини з місцевим населенням. Розгляньте роль німецької армії, СС та інших органів влади у встановленні порядку на цих землях.

Проаналізуйте діяльність німецької адміністрації в Україні. Які основні принципи політики, що проводилась на окупованих територіях, і як це впливало на місцеве населення? Оцініть роль військових адміністрацій, відношення до місцевої влади та ставлення до українських національних рухів.

Дайте характеристику судовій системі, що діяла в умовах німецької окупації. Як саме функціонували суди та правова система, які завдання ставила перед собою окупаційна влада щодо правосуддя, та яким чином це впливало на місцевих жителів?

Висвітліть діяльність поліції під час німецької окупації. Окремо розгляньте роль місцевих поліцейських органів, а також СС і гестапо у підтриманні окупаційного режиму. Яким чином функціонували ці структури і яку роль вони відігравали у контролюванні порядку та боротьбі з опором?

Проаналізуйте наслідки Голокосту в Україні. Зосередьтеся на процесі знищення єврейського населення на окупованих територіях, розгляньте масштаби репресій, методи, які використовували нацисти для знищення мирного населення, а також реакцію місцевого населення на ці події.

Дайте характеристику найбільшим місцям масових розстрілів і винищення євреїв, зокрема в Бабиному Яру. Оцініть масштаби цих трагедій та їх вплив на українську історію та колективну пам'ять.

Висвітліть міжнародну реакцію на Голокост в Україні. Які були міжнародні відгуки на німецькі звірства на окупованих територіях і як вони вплинули на політичну ситуацію в світі під час і після війни?

Проаналізуйте наслідки німецького окупаційного режиму для України в повоєнний період. Як вплинули війна та окупація на розвиток українського суспільства, національну свідомість та історичну пам'ять?

Запитання

Яким чином німецька окупаційна адміністрація організовувала управління на захоплених територіях України?

Назвіть методи, що використовували німецькі окупанти для підтримки контролю через поліцію та судову систему?

Висвітліть наслідки, які мала діяльність гестапо та СС для місцевого населення під час німецької окупації?

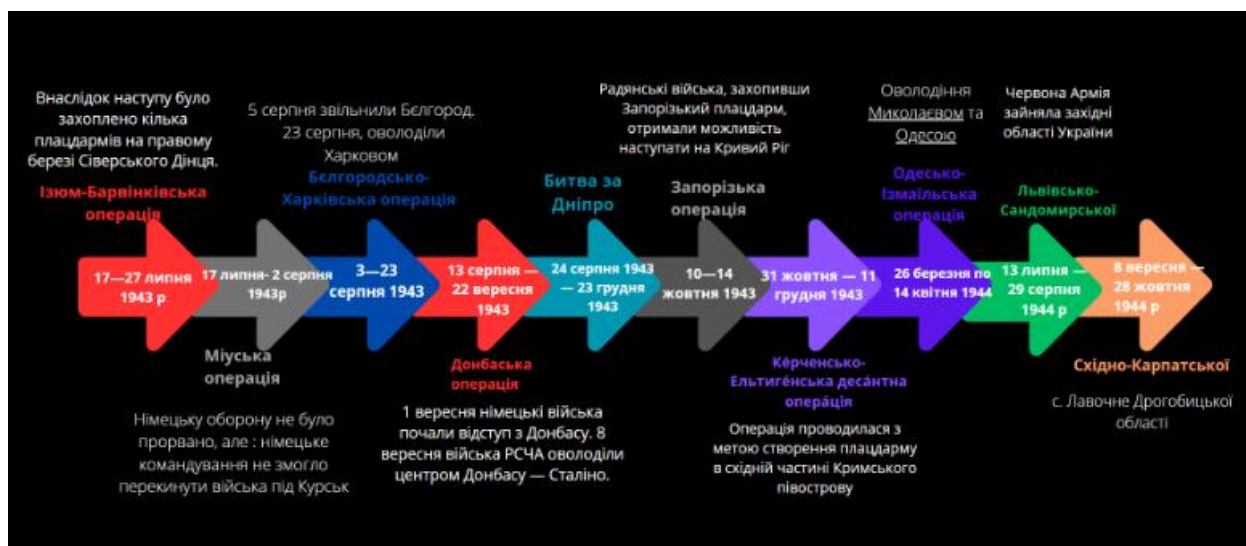
Що стало основними етапами Голокосту в Україні, і які міста були найбільш постраждалими від нацистських злочинів?

Як місцеве населення реагувало на нацистський терор і репресії в Україні під час Другої світової війни?

Яким чином судова система працювала в умовах нацистського окупаційного режиму, і які функції вона виконувала?

Назвіть міжнародні організації або держави намагалися реагувати на Голокост і злочини нацистів в Україні.

Самостійна робота

Тема 2. Україна на завершальному етапі радянсько-німецької війни

Тоталітаризм радянської влади на останньому етапі війни

Основна література

Баран В. К. Історія України 1945–1991 рр. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2024. 334 с.

В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. УПА. Історія нескорених. 4-те вид. / Відп. ред., упоряд. В. В'ятрович. Центр досліджень визвольного руху. К.: Наш Формат, 2023. 352 с.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.

Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. К.: Наш час, 2008. 432 с.

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.

Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. 346 с.

Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.

Україна. Друга світова війна. Енциклопедія; словник / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2019.

Додаткова

Грицюк В.М., Сидоров С.В. Стратегічні, фронтові армійські операції (до питання військової термінології в історичних працях). Сторінки воєнної історії України: зб. наук. статей. 2019. Вип. 21. С. 94-104.

Кидонь В.І. Київська наступальна операція 1943 р.: історіографія. Дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2018.

Лисенко та ін. Стратегічні та фронтові операції на території України у 1943–1944 рр. : монографія. К. : Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського ; Ін-т історії України НАН України. 2015. 508 с.

Вронська Т. Цивільне населення радянської України в полі зору військових трибуналів: регламентація каральних практик (1918–1959 рр.) Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 112. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2021_2_10 (дата звернення: 14.06.2025)

Вронська Т. Повноваження та каральна практика Особливої наради при НКВС СРСР у роки Другої світової війни. Сторінки воєнної історії України. 2023. Вип. 27. С. 28. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2023_27_4 (дата звернення: 14.06.2025)

Боротьба за Україну в 1943–1944 рр.: влада, збройні сили, суспільство. Зб. наук. праць / Відп. ред. О.Є. Лисенко. К.: Інститут історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941– 1945 років», Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2014. 622 с. Режим доступу: <http://history.org.ua/liberua/978-966-02-7373-3/978-966-02-7373-3.pdf> (дата звернення: 14.06.2025)

Пилявець Р. “ЧОРНА ПІХОТА” ЯК ІСТОРИЧНЕ ЯВИЩЕ В РОКИ НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ (1941–1945 рр.). Воєнно-історичний вісник, 2019. 31(1), 156–174. Режим доступу: <http://viv.nuou.org.ua/article/view/193717/193966> (дата звернення: 14.06.2025)

Махортих М.С. ІСТОРИЧНА ПАМ’ЯТЬ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ КИЄВА ВІД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ У СТРУКТУРІ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ПАМ’ЯТІ. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/19667561.pdf> (дата звернення: 14.06.2025)

Боротьба за Україну в 1943–1944 рр.: влада, збройні сили, суспільство. Зб. наук. праць / Відп. ред. О.Є. Лисенко. К.: Інститут історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941– 1945 років», Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2014. 622 с. https://shron2.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Borotba_za_Ukrainu_v_19431944_rr_vlada_zbroini_syly_suspilstvo_Zbirnyk_naukovykh_prats.pdf (дата звернення: 14.06.2025)

СІМПЕРОВИЧ В. М. БОЙОВІ ДІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В 1943–1944 рр. У ВІТЧИЗНЯНИХ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/13-5.pdf> (дата звернення: 14.06.2025)

Докаш О. Радянська стратегія та практика політичної мобілізації населення Західної України в умовах військово-політичного протистояння на завершальному етапі Другої світової війни / О. Докаш // Studia Politologica Ucraino-Polona. 2014. Вип. 4. Житомир-Київ-Краків : ФОП Євенок О. О., 2014. С. 224-233.

Офіцінський Р. Закарпаття в Другій світовій війні. Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Ofitsynskyi_Roman/Zakarpattia_v_Druhii_svitovii_viini.pdf (дата звернення: 14.06.2025)

Щербатюк В. Корсунь-Шевченківська битва: історична ретроспектива:[1944 р.]. Сторінки воєнної історії України [Текст]: збірник наукових статей /НАН України. Ін-т історії України. К., 2005. Вип.9. Ч.2. С.145-150.

Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст.: Історичні нариси: у 2-х кн. Київ : Наукова думка, 2011. Кн. 2.

Сергійчук В. До питання про дату остаточного звільнення українських земель від гітлерівських загарбників. Сторінки воєнної історії України [Текст]: збірник наукових статей /НАН України. Ін-т історії України. К.,2005. Вип.9. Ч.2. С.111-116.

Брицький П.П. Україна у Другій світовій війні (1939-1945). Чернівці, 1995.

Патриляк І. К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І. К. Патриляк, М. А. Боровик. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. 590 с.

Київ у дні нацистської навали. За документами радянських спецслужб. До 60-річчя визволення України від гітлерівських загарбників. Науково-документальне видання / Упоряд.: Т. В. Вронська та ін. Київ-Львів, 2003. 528 с

Сергійчук В. Депортація поляків з України: Невідомі документи про насильницьке переселення більшовицькою владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944 – 1946 роках. Київ, 1999. 191 с.

Сергійчук В. Десять буремних літ: Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр.: Нові док. і матеріали. Київ, 1998. 944 с.

Поховання німецьких військовополонених часів Другої Світової війни на території України : зб. док. / Упоряд. В. Левикін. Київ, 2002. 102 с. Україна. Хроніка визволення: дослідження, документи, свідчення / Редкол.: Л. В. Легасова (кер. проекту) та ін. Київ, 2014. 324 с.

Поховання німецьких військовополонених часів Другої Світової війни на території України : зб. док. / Упоряд. В. Левикін. Київ, 2002. 102 с.

Україна. Хроніка визволення: дослідження, документи, свідчення / Редкол.: Л. В. Легасова (кер. проекту) та ін. Київ, 2014. 324 с.

Лисенко та ін. Стратегічні та фронтові операції на території України у 1943–1944 рр. : монографія. К. : Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського ; Ін-т історії України НАН України. 2015. 508 с.

Вронська Т. Цивільне населення радянської України в полі зору військових трибуналів: регламентація каральних практик (1918–1959 рр.) Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 112. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2021_2_10 (дата звернення: 14.06.2025)

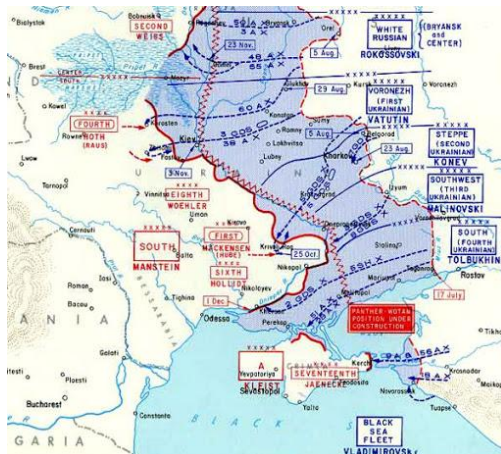
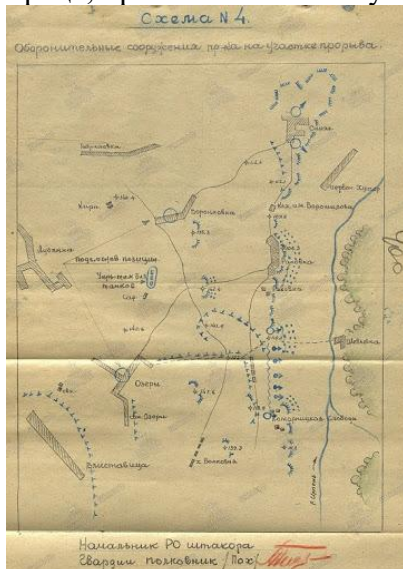
Вронська Т. Повноваження та каральна практика Особливої наради при НКВС СРСР у роки Другої світової війни. Сторінки воєнної історії України. 2023. Вип. 27. С. 28. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2023_27_4 (дата звернення: 14.06.2025)

Боляновський А. Український повстанський рух і німецькі окупаційні інстанції на Волині на початку 1944 року: між протистоянням і нейтралітетом [Електронний ресурс]. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. зб. наук. пр. / Нац. акад. наук України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів. 2014. Вип. 24. С. 181-210. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uks_2014_24_16. (дата звернення: 14.06.2025)

Методичні рекомендації

1. Чи виправдані втрати радянської армії? Висвітліть масштаби втрат радянських армій. Чому незважаючи на кількісні і якісні переваги Червоної армії, її втрати продовжували значно перевищувати німецькі?

2. Визволення Києва: свято звільнення чи День жалоби? Чи виправдана тактика під час воєнної операції? Дослідіть еволюцію історичних знань вітчизняних та зарубіжних науковців про Київську наступальну операцію 1943 р. та відсутність узагальнюючих історіографічних праць, присвячених аналізу наукових доробок з цієї проблематики.

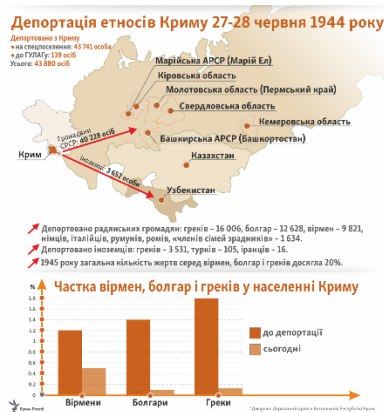
3. Масова депортація татар, греків, вірменів, болгар з півострова: як факти етноциду.

Є злочини проти людяності, що навіки вписуються в світову історію: геноцид вірменів в Османській імперії за часів Першої світової війни і Голодомор 1932-1933 рр. в Україні, Голокост євреїв у Європі під час Другої світової війни та, звичайно ж, насильницька сталінська депортація сотень тисяч людей з політичних і етнічних міркувань. Існує чимало версій щодо дійсних мотивів Кремля стосовно примусового переселення кримських татар з їхньої історичної батьківщини – Кримського півострова до степів Центральної Азії, Сибіру й на Урал. Вкажіть причини депортацій кримських татар та ін. національностей в період війни. Фільтраційні табори.

Запитання

- Чим викликані масштабні втрати радянської армії під час наступальних операцій?
- У чому трагедія визволення Києва?
- Висвітліть заходи щодо підготовки, проведення та результатів Київської наступальної операції 1943 р.
- Доведіть, що депортація кримськотатарського народу є проявом злочинної сутності національної політики сталінізму й переконливим їй обвинувальним актом

Тема 3. Розвиток української культури в період Другої світової війни.

1. Евакуація закладів освіти і науки у 1941 р. Робота в евакуації.
2. Радянський патріотизм в роки Другої світової війни: тоталітарний механізм впровадження в Україні. Використання пропаганди нацистами в окупованій Україні.
3. Література, мистецтво, кінематограф. Наука. Радянська музика і театральне мистецтво.
4. Розвиток української культури (освіти, науки, літератури, мистецтва) в піднімецький період. Релігійне життя.

Основна література

В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. УПА. Історія нескорених. 4-те вид. / Відп. ред., упоряд. В. В'ятрович. Центр досліджень визвольного руху. К.: Наш Формат, 2023. 352 с.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.

Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953-2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.

Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.

Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.

Україна. Друга світова війна. Енциклопедія; словник / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2019.

Додаткова

Гридіна І. ДУХОВНЕ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ. <http://politics.ellib.org.ua/pages-4900.html> (дата звернення; 15.08.2025)

Черняков Б. Окупаційна преса Райхскомісаріату України: розбудова і функціонування (1941 – 1943 рр.) Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]. 2006. Вип. 31. С. 51-68. Режим доступу: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/cherniakov_okupatsiina.pdf (дата звернення; 15.08.2025)

Боротьба за Україну в 1943–1944 рр.: влада, збройні сили, суспільство. Зб. наук. праць / Відп. ред. О.Є. Лисенко. К.: Інститут історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941– 1945 років», Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2014. 622 с. Режим доступу: <http://history.org.ua/liberua/978-966-02-7373-3/978-966-02-7373-3.pdf> (дата звернення; 15.08.2025)

Проценко Є.О. Культурні процеси на Донбасі в роки Другої світової війни. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.01 «Історія України». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2019 / Маріупольський державний університет, Маріуполь, 2019. Режим доступу: https://chtyvo.org.ua/authors/Protsenko_Yevheniia/Kulturni_protsey_na_Donbasi_v_roky_Druhoi_svitovoi_viiny.pdf (дата звернення; 15.08.2025)

Демідко О. Театри Надазов'я в роки Другої світової війни. ВІСНИК МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ СЕРІЯ: ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРОЛОГІЯ, СОЦІОЛОГІЯ, 2023, ВИП. 26. Режим доступу: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/culturology/article/view/80/78> (дата звернення; 15.08.2025)

Дацків, Ігор Богданович. Втрати Україною історико-культурних цінностей під час Другої світової війни [Текст] : дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Дацків Ігор Богданович ; Тернопільська академія народного господарства. - Т., 2001. - 167 с. Режим доступу: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/15528/1/%d0%94%d0%b8%d1%81_%d0%9a%d0%b0%d0%bd%d0%b4.pdf (дата зрнення; 15.08.2025)

Антонюк Н.В. Українське культурне життя в Генеральній губернії (1939-1944 рр.). Львів, 1997. 232 с.

Бокань В., Польовий Л. Історія культури України. К., 1998.

Боляновський А.В. Національна політика нацистської Німеччини в Галичині у 1941-1944 рр. Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 32. Львів, 1998. С.136-15.

Волошин Ю. УАПЦ, 1941-1944: Короткий історичний досвід. Полтава, 1999.

Гаврюшенко О. Історія культури : Навчальний посібник/ Олександр Гаврюшенко, Василь Шейко, Любов Тишевська,; Наук. ред. Василь Шейко. К.: Кондор, 2004. 763 с.

Гінда В. Спорт як один з інструментів політики в окупованій Україні. Історія України. 2010. №17-18. С.22-26.

Гордієнко В.В. Німецько-фашистський окупаційний режим і православні конфесії в Україні. Укр. іст. журн. 1998. № 3. С.107-119.

Гриневич В. Про історію творення та політико-ідеологічне звучання державних гімнів СРСР та УРСР. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. К.,2003. №9. С.295-312.

Гридіна І. Вплив нацистської пропаганди на духовне життя населення України (технології, механізми та ефективність). УІЖ. 2009. №3.С.123-132. Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-4900.html> (дата зрнення; 15.08.2025)

Історія української літератури: У 2 т. К., 1988.

Коваль М. Доля української культури за «нового порядку» (1941-1944): Методологія та методика історичного дослідження. УІЖ. 1993. №11. С.13-28.

Кучер В. Радянські військовополонені: сталінські «зрадники» батьківщини. УІЖ. 2009. №6. С.35-47.

Лисенко О.Є. Друга світова війна і доля українських церков. Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. ст. Вип. 4. К., 2000. С.101-108; Його ж. Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму в першій половині ХХ ст. Укр. іст. журн. 2000. № 6. С.29-50; Його ж. Церковне життя в Україні. 1943-1946. К., 1998.

Офіцинський В. Східногалицька періодика 1941-194 рр.: політичні та культурні аспекти. Ужгород, 1997. 59 с.

Стоколос Н.Г. Конфесійна політика окупаційної адміністрації рейхскомісаріату «Україна» в 1941-1942 рр. Укр. іст. журн. 2004. № 3. С.91-111.

Стяжкіна О.В. Жінки в історії української культури другої половини ХХ століття. Донецьк, 2002.

Вронська Т.В. До питання про мораль воєнного часу. Сторінки воєнної історії України. 2002. Вип. 6. -С. 191. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2002_6_48 (дата зрнення; 15.08.2025)

Лисенко О. Феномени насильства, тероризму і терору в роки Другої світової війни: від термінів до явищ. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2003. 10. С. 116.

Гінда В. В. Освіта в роки німецької окупації у генеральному окрузі «Житомир» (1941-1944 рр.): авторефер. дис. на здобуття наук. ступ. канд. істор. наук: 07.00.01 / В.В. Гінда.- Черкаси, 2007. 20 с

Шевченко Н.В. Політика німецько-румунської влади у сфері освіти на окупованій території Півдня України. Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Запоріжжя: Просвіта, 2007. Випуск ХХІ. С.230-233.

Лисенко О.Є. Друга світова війна і доля українських церков. Сторінки воєнної історії України. 2000. Вип. 4. С. 101. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2000_4_19 (дата зрнення; 15.08.2025)

Історичні терміни (самостійно виписуєте!):

Історичні постаті (самостійно виписуєте!):

Історичні джерела(самостійно виписуєте!):

У першому питанні висвітліть евакуацію закладів освіти і науки у 1941 р. Дайте аналіз роботі українських вищих навчальних закладів та наукових установ в евакуації.

У наступному питанні дослідіть літературу, мистецтво, кінематограф. Наука.Радянська музика і театральне мистецтво. Пропагандистська продукція.

У четвертому питанні висвітліть розвиток української культури (освіти, науки, літератури, мистецтва) в піднімецький період. **Доля української культури за «нового порядку»** **Проблемне питання «Питання долі культурних цінностей, їх розграбування, вивезення та знищення на окупований території України під час Другої світової війни».**Заповніть таблицю

Сфера культури	Прізвища	Досягнення

Заповніть таблицю «Спільне і відмінне у розвитку культури в період Другої світової війни»

Сфера культури	Відмінне Радянська	СПІЛЬНЕ	Відмінне Німецька
Освіта			
Наука			
Література			
Мистецтво			
Спорт			
Релігія			

1. Репресії радянської влади проти релігійних організацій

До початку війни релігійне життя в Україні вже було ослаблене репресивною політикою Радянського Союзу, спрямованою на викорінення релігії. Більшість церковних структур, зокрема православні церкви, були піддані жорстким репресіям: храми закривалися або використовувалися не за призначенням, священнослужителі піддавалися арештам і репресіям, а діяльність релігійних громад була суворо обмежена.

2. Зміни під час німецької окупації

З початком німецької окупації в 1941 році ситуація в релігійному житті України дещо змінилася. Німецька влада, на відміну від радянської, дозволила відкриття деяких храмів і навіть сприяла діяльності певних релігійних організацій, зокрема православної церкви, яка в деяких регіонах була відновлена. Виникали нові парафії, а також збільшувалася кількість священнослужителів. Проте це було обумовлено пропагандистськими і політичними цілями окупаційної влади, яка прагнула завоювати прихильність місцевого населення та послабити вплив радянської ідеології.

3. Суперництво релігійних конфесій

На окупованих територіях, особливо в Західній Україні, спостерігалось зростання суперництва між релігійними конфесіями. Українська Греко-Католицька Церква в Галичині та Православна Церква в різних частинах України намагалися зміцнити свої позиції. Українська Автокефальна Православна Церква, яка була заснована в Києві, а також інші православні організації намагалися об'єднатися, однак через національні та політичні розбіжності їм не вдалося створити єдину православну структуру в Україні.

4. Роль релігії у житті населення

В умовах війни, окупації та загального занепаду релігія мала важливе значення для багатьох українців, які зверталися до духовних цінностей у пошуках розради і надії. Релігійні служби і обряди стали важливою частиною життя українців, особливо в періоди жакликих подій, голоду та бойових дій. Також відомо, що деякі священнослужителі та представники церков допомагали місцевому населенню під час окупації та брали участь у підпільному русі, надаючи допомогу українським націоналістам або підтримуючи їх.

Запитання

1. Як Друга світова війна вплинула на культурне життя України в умовах окупації та війни?
2. Які форми культурного спротиву були характерні для українського населення під час нацистської окупації?
3. Яким чином нацистська і радянська влада намагалися контролювати культурне життя на території України?
4. Як війна вплинула на українське письменство та літературну традицію? Які теми були актуальними для українських авторів у цей період?
5. Проаналізуйте як змінилася роль української мови в культурному просторі під час війни, зокрема на окупованих територіях?
6. Що відомо про український кінематограф в період Другої світової війни? Які фільми були створені і як вони відображали реалії?
7. Як культурні установи та організації (музеї, театри, бібліотеки) функціонували в умовах війни та окупації?
8. Яку роль відіграли українські художники в збереженні та розвитку національної ідентичності під час війни?
9. Як війна відобразилася в українському музиці? Які жанри та стилі були популярні під час Другої світової війни?

Україна у повоснний період (1944-1953 рр.)

Другий етап радянзації

Література

Основна література

- Баран В. К. Історія України 1945–1991 рр. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2024. 334 с.
- В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. УПА. Історія нескорених. 4-те вид. / Відп. ред., упоряд. В. В'ятрович. Центр досліджень визвольного руху. К.: Наш Формат, 2023. 352 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.
- Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953–2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова

ПОЛІТИЧНА історія України. XX століття: У 6 т. / Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін.; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень. К.: Генеза, 2002 – 2003.

Т.6: Від тоталітаризму до демократії (1945-2002) / О.М. Майборода, Ю.І. Шаповал, О.В. Гарань та ін. К., 2003. 646с.

Баран В.К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*, 2003. 667 с.

ШАПОВАЛ Ю. І. Україна 20-50-х років: сторінки ненаписаної історії. К.: Наук. думка, 1993. 349 с.

Нікольський В. М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х — 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. Донецьк, 2003.

Рубльов О. С., Черченко Ю. А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції, 20–50-ті роки ХХ ст. К.: *Наук. думка*, 1994. 350 с.

Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У 3 т. / Ред. Юрій Сливка. Т. 1(1939-45 рр.). Львів, 1996. 752 с.

Депортації: західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У 3 т. / Ред. Юрій Сливка. Т. 2: 1946-1947 рр. Львів, 1998. 540 с.

Старжець В. І. Студентство Західної України під тиском радянської тоталітарної системи (1944–1953 рр.). *Гілея: науковий вісник*. Київ: Видавництво «Гілея», 2018. Вип. 134. С. 103–107.

БІЛАС І.Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953: Сусп.– політ. та іст.–прав. аналіз: У 2 кн. К.: Либідь: Військо України, 1994. Кн. 2. 688с.

Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. К., 1999.

Баран В. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 1996. 260 с.

ЧИСНИКОВ В. Керівники органів державної безпеки Радянської України (1918-1953рр.) *З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ*. 2000. № 2/4. С. 362-373.

ШАПОВАЛ Ю. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи: [Матеріали про долі відп. працівників ЧК-ГПУ-НКВД] / Ю. Шаповал, В. Пристайко, В. Золотарьов; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Служба безпеки України. – К: ВГЛ "Абрис", 1997. – 605.

Марусик Т. В. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція: реалії життя та діяльності (40 – 50-ті рр. ХХ ст.). Чернівці: Видавництво «Рута» ЧНУ, 2002. 46 с. Нагірняк М. Я., Лаврецький М. Я. Політична та ідеологічна боротьба органів Комуністичної партії у процесі утвердження режиму в Західній Україні (1944 – 1945 рр.). *Військово-науковий вісник*. 2013. Вип. 20. С. 66–80.

КОВАЛЬ М.В. Сталінський тоталітаризм і українська історіографія (30-40-і рр.) *Сторінки воєнної історії України*: Зб. наук. ст. Вип.1. К., 1997. С.16-26.

Рубльов О. С. Черченко Ю. А Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20 – 50-ті роки ХХ ст. Київ: Наук. думка, 1997. 349 с.

Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2002. 519 с.

ШАПОВАЛ Ю. Політичний терор в Україні: 30-50-ті рр.: (Роздуми над сторінками публікації німецького дослідника) *Наук. зап. / Ін-т політ. і етнонац. досліджень*. К., 1999. Вип. 9. С. 157-176.

ВЕСЕЛОВА О. Українське суспільство в 1945-1953 рр.: ідеологізація по-сталінськи. *Укр Іст. журн.* 2005. № 1. С. 86-97

Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. 228 с.

Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940- х – середина 1950-х рр.) / Відп. ред. В.М. Даниленко. Ч. 1, 2. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 351 с.

Дрозд Р. Проблеми взаємовідносин поляків та українців у ПНР (1947–1989 рр.). *Український історичний журнал*. Київ. 2018. Вип. 6.

БАРАН В. Цензура та ідеологічний контроль в Україні (1946-1960-ті роки) *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*: Зб. наук. пр. Львів, 2000. Вип.7: Зб. на пошану професора Юрія Сливки. С. 497-509.

ТКАЧЕНКО Ю. Ластівка, якій обрізали крила: До 50-річчя журналу „Сучасне і майбутнє: [1945-1952pp.] *Політика і час*. 1995. №3. С. 77- 82. (дата звернення: 12.07.2025)

Вегеш М., Концур-Карабінович Н. Львівський церковний собор 1946 року в джерелах.

Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви. В двох томах. Т. 1 / За загальною редакцією доктора історичних наук, професора Миколи Вегеша; авторський колектив: М. М. Вегеш, Н. М. Концур-Карабінович, В. В. Марчук, М. М. Палінчак; передмова В. В. Гудзя, О. Режим доступу: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001611 (дата звернення: 12.07.2025)

[О.В.Романець НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ЛИСЕНКІВЩИНИ НА ГЕНЕТИЧНУ НАУКУ .](https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001611) Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/37983/06-Romanets.pdf>(дата звернення: 12.07.2025)

Вронська Т. Життя та побут родин учасників національно-визвольного руху в місцях спецпоселень (1944–1952 pp.) *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. 2009. №15. С. 208-224. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/xxx_2009_15_1_208(дата звернення: 12.07.2025)

Радянські органи державної безпеки в Україні (1918-1991 pp.): історія, структура, функції : матеріали круглого столу, 19 груд. 2013 р., м. Київ / [упоряд.: О. Г. Бажан, Р. Ю. Подкур ; редкол.: В. А. Смолій та ін.]; Ін-т історії України НАН України, Голов. редкол. наук.-докум. серії кн. "Реабілітовані історією", Від. по розроб. архівів ВУНК-ДПУ-НКВС-КДБ. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. 469 с.

Дроздов В. Проблеми радянської монументальної пропаганди на західноукраїнських землях у 1944–1953pp. Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія», вип. 2(49), 2023. С. 39-49. Режим доступу: <http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/issue/view/17226/10082>. (дата звернення: 12.07.2025)

Стасюк О. [Роль місцевих рад у політичних та економічних трансформаціях західних областей УРСР повоєнного періоду](#). (дата звернення: 12.07.2025)*Український історичний журнал*. 2020. Число 4. С. 97.

Березницька І., Коціра Х., Оксана Левантович О.Сила опору. Українці в радянських таборах. К., 2024.

Вронська Т. Виконавці депортацій у Західній Україні (1944–1953 pp.) *Сторінки воєнної історії України*. 2023. Вип. 26. С. 55. - Режим

доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2023_26_6 (дата звернення: 12.07.2025)

Кульчицький С. [Голод 1946–1947 pp. на Донбасі](#) // *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2017. Вип. 22. С. 244. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/eiu/images/pdf.jpg>(дата звернення: 12.07.2025)

Вронська Т. "Іноземцям — заборонено": просторові обмеження перебування в радянській Україні (1919—1959 pp.) *Український історичний журнал*. 2024. Число 3. С. 112-132. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.112> (дата звернення: 12.07.2025)

Шайкан В. Ідеологічна боротьба в Україні періоду Другої світової війни 1939–1945 pp. Кривий Ріг, 2010.

Вронська Т.В. До питання про мораль воєнного часу / Т.В. Вронська // *Сторінки воєнної історії України*. 2002. Вип. 6. С. 191. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2002_6_48 (дата звернення: 12.07.2025)

Лисенко Олександр Феномени насильства, тероризму і терору в роки Другої світової війни: від термінів до явищ / Лисенко Олександр, Вронська Тамара // *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. - 2003. - 10. - С. 116.

Гінда В. В, Освіта в роки німецької окупації у генеральному окрузі «Житомир» (1941-1944 pp.): авторефер. дис. на здобуття наук. ступ. канд. істор. наук: 07.00.01 / В.В. Гінда.- Черкаси, 2007. - 20 с

Шевченко Н.В. Політика німецько-румунської влади у сфері освіти на окупованій території Півдня України / Н.В.Шевченко // *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. – Запоріжжя: Просвіта, 2007. – Випуск ХХІ. – С.230-233.

Методичні рекомендації

Соціально-економічні перетворення в західних областях України, їх наслідки. Сталінська кадрова політика спонукала до того, що в західноукраїнські області масово скеровували політичних функціонерів та радянських господарських, правоохоронних працівників, а також спеціалістів із медицини, освіти і культури. Відряджені на роботу з інших областей УРСР та СРСР, вони, як правило, не розуміли специфіки регіону, не володіли українською мовою. За таких обставин це викликало негативне ставлення корінного населення, що позначалося загалом на соціально-економічних процесах. Доведіть, що під гаслами соціалістичних перетворень відбувався спланований наступ на національні, господарські, культурні, духовні звичаї та традиції українського народу.

Чи був голод в Зах Україні? Опишіть депортації з регіону.

Завдання парторганізацій та органів влади у перші повоєнні роки полягали в тому, щоб ...Яким чином зростала чисельність промислових робітників. Нестача кваліфікованих кадрів примусила уряд відкривати школи, ВНЗ, дослідні інститути, філіали АП України. Можновладці вважали, що їх марксистсько-ленінська система освіти швидко, як у східних областях, русифікує місцевий пролетаріат і створить вірнопіддану інтелігенцію. Дедалі частіше представників останньої приймали в лави компартії. Однак остаточно їй такі не повірили. Ніколи в західних областях не було місцевого першого секретаря обкому компартії, одиниці з місцевих вихідців очолювали райкоми. Доведіть, що створення атмосфери недовіри відштовхувало значну частину місцевого населення від комуністичної влади.

Індивідуальне завдання

Уявіть себе жителем зах-укр. міста чи села. Опишіть ваше повсякденне життя. Висвітліть релігійна політика радянської влади, її вплив на релігійне життя греко-католиків. Визначте причини ліквідації УГКЦ. 10 тис. примірників звернення Патріарха Московського і всієї Русі Алексія «Пастирям і віруючим греко-католицької церкви, жителям західних областей Української РСР» було надіслано до нещодавно призначеного єпископа Львівського і Тернопільського Макарія (Оксіюка). Проаналізуйте текст. Доведіть, що існування потужного релігійного об'єднання в Західній Україні, що підпорядковувався закордонному центру, перешкоджало радянзації цього регіону. Тому радянська влада здійснила низку кроків, спрямованих на ліквідацію діяльності грекокатолицької церкви і приєднання її структур до РПЦ. Хоча рішення Львівського собору 1946 року та дії влади й завдали важких ударів по греко-католицизму в Україні, однак не змогли його знищити повністю. Чому? Частина пересічних греко-католиків і духовенства залишалася вірна своїм релігійним традиціям і відтак греко-католицькі структури продовжували своє існування., мережа греко-католицьких організацій, кількісний склад вірян і духовенства. Здійсніть аналіз релігійної поведінки віруючих: відвідування віруючими богослужінь.

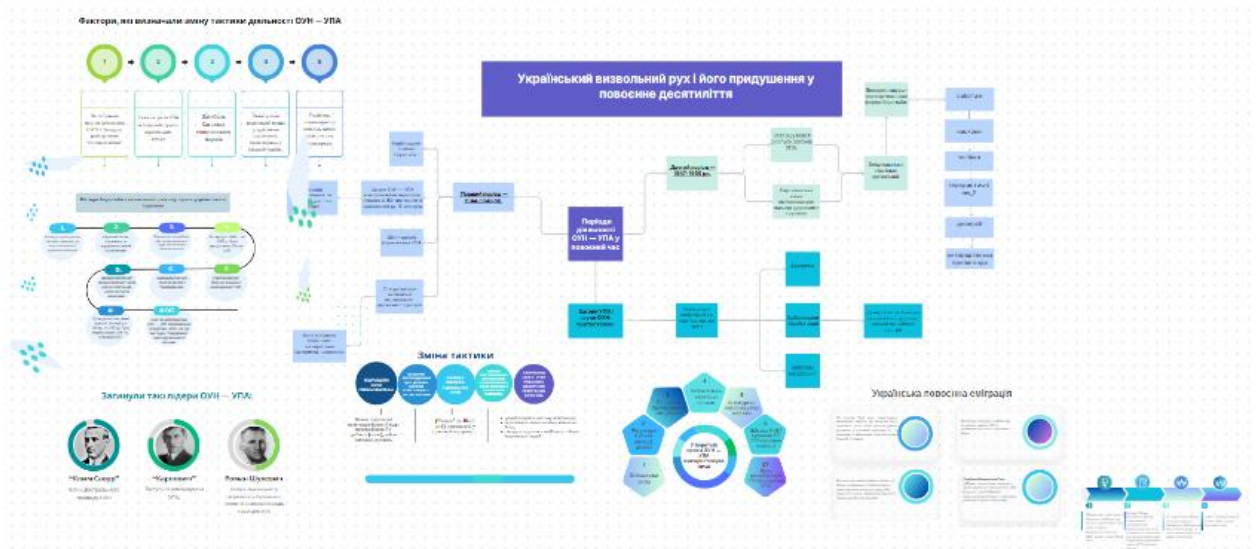
Індивідуальне завдання

Реферат «Львівський собор».

Ідеологізація в сфері освіти.

Запитання

- Які "соціалістичні перетворення" відбулися в західних областях України, їх наслідки.
- Визначте масштаби ліквідації приватної власності.
- Зміни у зах-укр міста.
- Опишіть умови життя і праці населення.
- Визначте причини, хід і наслідки Львівського собору.
- Які заходи здійснював тоталітарний режим для ідеологізації освіти?

Самостійна робота. Український визвольний рух і його придушення у повосенне десятиліття

Основна література

- Баран В. К. Історія України 1945–1991 рр. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2024. 334 с.
- В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. УПА. Історія нескорених. 4-те вид. / Відп. ред., упоряд. В. В'ятрович. Центр досліджень визвольного руху. К.: Наш Формат, 2023. 352 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова

- Федун Петро – “Полтава”. Концепція Самостійної України / упор. і відп. ред. М. Романюк. Львів, 2008. Т. 1 : Твори. 720 с.
- Пониपाляк, А. Останній командир УПА. Життя і боротьба Василя Кука / А. Понипаляк ; кер. проекту С. Куцан. Київ : Наш Формат, 2021. 256 с.
- Сергійчук В. Український звіт. Закерзоння. 1939-1947. Київ, 2004, 840 с.
- Сергійчук В. Український звіт Волинь. 1939-1955. Київ, 2005, 840 с.
- Український звіт : [у 5 т.] / Володимир Сергійчук ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Центр українознавства. - Київ : Укр. Вид. Спілка, 2004 - 2005. Т. 3 : Прикарпаття. 1939-1955, 2005. 838 с.
- Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: суспільнополітичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. К. : Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.
- Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в 1946-1956 рр. К., 1999; Русначенко А. Розумом і серцем. К., 1999.
- Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940-50-х роках. К., 2002.
- Паньків М. Схрони, криївки і бункери ОУН-УПА. Коломия: Вік, 2012. 192 с.
- В'ятрович В. Історія з грифом “Секретно”. Львів: Центр дослідження визвольного руху, 2011. 204 с.

Патриляк І. К. “Встань і борись слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія. Центр дослідження визвольного руху. Львів : *Часопис*, 2012. 592 с.

Стасюк О. Облаштування та оснащення підпільних друкарень ОУН. *Український визвольний рух*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху, 2011. Збірник 15. С. 61–118.

Іщук О. Застосування радянськими спецслужбами допоміжних засобів у боротьбі з підпіллям ОУН та УПА. *Український визвольний рух : наук. зб.* Львів, 2008. Збірник 12. С. 134–162.

Кентій А. Українська Повстанська Армія в 1944–1945 рр. К., 1999.

Деревінський В. Агітаційно-пропагандивна діяльність ОУН і УПА під час виборів до Верховної Ради СРСР у 1946 році// *Визвольний шлях*. Суспільно-політичний, науковий і літературний місячник. 2001. Кн.12. С.64–71.

Дмитерко О. Організація та матеріально-технічне забезпечення видавничої діяльності ОУН і УПА в 1944–1950-х рр. *Наукові записки Національного університету „Острозька академія”*: Історичні науки. Острог, 2004. Вип. 4. С.290–297.

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті: Документи і матеріали. – Том 2. – Книга 3: (1947–1957) / Відп. ред. М. Кугутяк; Упорядн.: І. Андрухів, М. Вітенко, Т. Галицька-Дідух, І. Гурак, О. Жерноклеєв, М. Кугутяк, О. Лисенко, О. Марущенко, А. Міщук, Г. Пославська, В. Сергійчук, Т. Ходал. Івано-Франківська обласна державна адміністрація; Івано-Франківська обласна рада; Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника; Інститут історії і політології; Державний архів Івано-Франківської області; Науково-дослідний інститут історії, етнології і археології Карпат; Науковий центр дослідження українського національно-визвольного руху Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. В. Кураса НАН України. Івано-Франківськ: КПФ “ЛІК”, 2011. 768 с.

Галицька-Дідух Т.В. ВІЙСЬКОВЕ Й ІДЕОЛОГО-ПОЛІТИЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ УПА ТА ОУН (6) І РАДЯНСЬКИХ КАРАЛЬНИХ СТРУКТУР У 1944–1945 рр. (НА ПРИКЛАДІ СТАНІСЛАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ). Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nikp_2013_22-23_32.pdf (дата звернення: 11.05.2025)

В’ятрович В., Забілий Р., Дерев’яний І., Содоль П. УПА. Історія нескорених. 4-те вид. / Відп. ред., упоряд. В. В’ятрович. Центр досліджень визвольного руху. К.: *Наш Формат*, 2023. 352 с.

«До боротьби з агентурою НКВД-НКГБ ». – Без дати. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/1207> (дата звернення: 11.05.2025)

Інструкція в справі полонених. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/4354> (дата звернення: 11.05.2025)

Інструкція розвідчої і контррозвідчої служби. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/4324> (дата звернення: 11.05.2025)

Гай-Нижник П. Верховне керівництво і партійно-політична система УССД у державницькій моделі ОУН(б) 1940-х – 1960-х років *Український визвольний рух*. Львів, 2017. Збірник 22. С.57–84.

Щур Ю. Агентурно-оперативні заходи радянських органів державної безпеки з викриття та ліквідації підпілля ОУН на Запоріжжі (1943–1950 рр.) «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» (2022). Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=AS_P_meta&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=IDP=&S21STR=za_2022_1_8 (дата звернення: 11.05.2025)

Березніцька І., Коціра Х., Оксана Левантович О. Сила опору. Українці в радянських таборах. К., 2024.

Вронська Т. Виконавці депортацій у Західній Україні (1944–1953 рр.) Сторінки воєнної історії України. 2023. Вип. 26. С. 55.

Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Sviur_2023_26_6 (дата звернення: 11.05.2025)

Вронська Т. "Іноземцям — заборонено": просторові обмеження перебування в радянській Україні (1919—1959 рр.) Український історичний журнал. 2024. Число 3. С. 112-132. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.112> (дата звернення: 11.05.2025)

Яблонський В. Взаємини екзильних українського та польського урядів у реаліях Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин наприкінці 1940 — на початку 1990-х рр. Український історичний журнал. 2024. Число 4. С. 140-156. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.140> (дата звернення: 11.05.2025)

Jabłoński W. Kwestia uregulowania relacji polsko-ukraińskich w polityce Centrum Państwowego URL na wychodźstwie w latach 1948-1990. Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej. T. 15. Warszawa, 2022. 229-244.

Володимир В'ятрович, Руслан Забілий, Ігор Дерев'яний - «УПА. Історія нескорених (оновл. вид.). К., 2023.

«До боротьби з агентурою НКВД-НКГБ». — Без дати. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/1207> (дата звернення: 11.05.2025)

Інструкція в справі полонених. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/4354> (дата звернення: 11.05.2025)

Інструкція розвідчої і контррозвідчої служби. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/4324> (дата звернення: 11.05.2025)

Гай-Нижник П. Верховне керівництво і партійно-політична система УССД у державницькій моделі ОУН(б) 1940-х – 1960-х років Український визвольний рух. Львів, 2017. Збірник 22. С.57–84.

Щур Ю. Агентурно-оперативні заходи радянських органів державної безпеки з викриття та ліквідації підпілля ОУН на Запоріжжі (1943–1950 рр.) «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» (2022). Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=AS P meta&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=IDP=&S21STR=za_2022_1_8 (дата звернення: 11.05.2025)

Методичні рекомендації

Проблемне питання: «Повсякденне життя та побут повстанців і підпільників».

Чи могли ви жити життям повстанця?

Як повстанець розпочинав свій день? Відпочинок повстанців під час рейду. Яким було харчування? Доведіть, що командири особливу увагу приділяли здоров'ю своїх підлеглих, їхній особистій гігієні. Український Червоний Хрест.

Проаналізуйте повстанські свята. Нагороди.

Озброєння. Військо було строкате: різне обмундирування, (хто що зміг одягнути та взути), різне озброєння. Зате на головах стрій майже однаковий: або теплі шапки-вушанки, або петлюрівки — всі з однаковими тризубцями. Це було оунівське військо. В архівах зберігся проект повстанського однострою та знаків розрізнення — нашивок і «нараменників» (погонів), що, мабуть, розроблявся наприкінці 1943 — на початку 1944 року. На жаль, ці проекти не вдалося втілити у життя — розгорнути масове виробництво і забезпечити вояків у нових умовах більшовицької окупації було неможливо. Доведіть, що раціональність повстанської амуніції давала переваги у маневрі, менше втомлювала під час маршів, дозволяла більше брати боєприпасів, нести необхідне групове спорядження відділу.

Визначте роль жінки у визвольній боротьбі. Дарія Ребет. Людмила Фоя. Які функції виконували жінки в УПА.

Індивідуальне завдання

Кохання і шлюб в УПА. Знайдіть історії.

Протистояння УПА та окупаційних режимів виливалося не тільки у жорстокі військові сутички, але й у завзяту інформаційну війну. Ворогуючі сторони чітко усвідомлювали, що перемога можлива лише за умови якщо не підтримки, то бодай лояльності більшості цивільного населення, безпосередньо не задіяного у конфлікті. Боротьба велася не тільки за території (села, ліси, гори), але й за «душі людей». Тому інформаційній роботі

у середовищі українського підпілля від самих початків приділяли чи не найбільше уваги. Особливо вона посилилася після завершення Другої світової війни, коли стало зрозумілим, що в нових геополітичних умовах годі сподіватися на мілітарну перемогу над СРСР. Саме тоді головною ціллю для атак підпілля поступово стають не стільки конкретні представники окупаційного режиму чи його структури, а принципи та ідейно-політичні засади його функціонування. Стратегічним напрямком діяльності визвольного руху було обрано зміну свідомості українців, їх підготовка до національної революції. Очевидно, що у цій стратегії інформаційний напрямок стає визначальним. Інформаційновидавнича робота підпілля розвивалася в двох напрямках: внутрішньому та зовнішньому. Проаналізуйте їх. Аудиторію, на яку спрямовувалася інформаційна діяльність підпілля, можна поділити на дві категорії: українське населення та представники ворожих визвольному рухові структур. Висвітліть основні засоби донесення інформації до населення. Петро Федун — ‘Полтава’ (1919—1951). Друкарське обладнання.

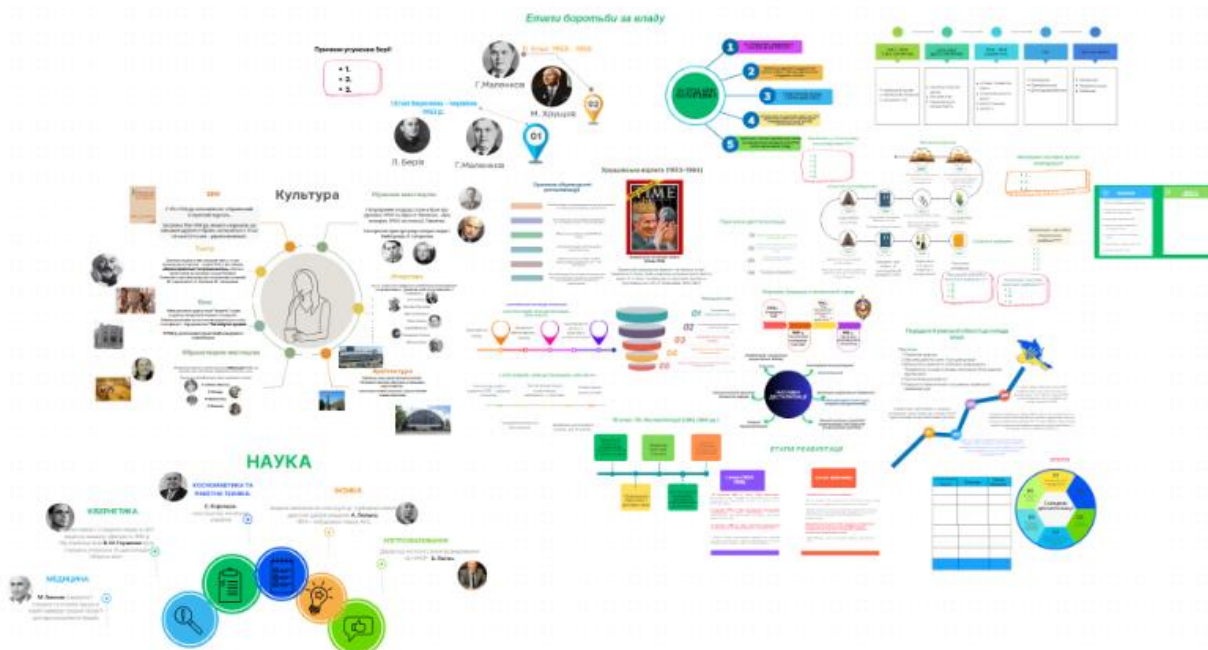

Практичне завдання

Концентраційні табори як метод придушення антирадянських рухів та настроїв. Чи має людина право силовим методом захищати власну гідність?

Завдання

- Опишіть день українського повстанця.
- Проаналізуйте харчування повстанців.
- Висвітліть діяльність УЧХ.
- Які функції виконували жінки в УПА?
- Проаналізуйте ідеолого-пропагандистську діяльність УПА.

Самостійна робота. Тема 7. Україна в період 1954-1964 рр.

Передача Криму до складу УРСР.

Причини обмеженості деєсталінізації.

Повсякденне життя селян, робітників, інтелігенції.

Література

Основна література

Баран В. К. Історія України 1945–1991 рр. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2024. 334 с.

В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. УПА. Історія нескорених. 4-те вид. / Відп. ред., упоряд. В. В'ятрович. Центр досліджень визвольного руху. К.: Наш Формат, 2023. 352 с.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.

Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953-2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.

Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.

Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова

Політичний терор і тероризм в Україні. XIX – XX ст. Історичні нариси / авторський колектив Д.В. Архирейський, О.Д. Бажан, Т.Б. Бикова та ін. під керівництвом С.В. Кульчицького. К.: Наукова думка, 2002. 950 с.

Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. К., 1999.

Баран В. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 1996. 260 с.

Баран В.К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 667 с.

Тевікова О. Матеріально-побутові умови життя українців у контексті дослідження повсякденності (1953-1964 роки). Український історичний збірник. К: Інститут історії України НАН України, 2009. Вип. 12. С. 244-252.

Кульчицький С. [Каганов Ю. Конструювання "радянської людини" \(1953–1991\) /Український історичний журнал. 2019. № 6. С. 206.](#)Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/eiu/images/pdf.jpg> (дата звернення 25.07.2025)

Кульчицький С.В. [Спроби реформ \(1956-1964 \) \(1\)](#) *Український історичний журнал*. 1998. № 2. С. 102-114.

Кульчицький С.В. [Спроби реформ \(1956-1964 \) \(2\)](#) *Український історичний журнал*. 1998. № 3. С. 120-129.

Кульчицький С.В. [Спроби реформ \(1956-1964 \) \(3\)](#) *Український історичний журнал*. 1998. № 4. -С. 91-102.

Тевікова О. В. Десталінізація 1953–1964 років в Україні та її вплив на суспільний світогляд. *Історична пам'ять*. 2012. Вип. 27. С. 52–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ip_2012_27_8 (дата звернення 25.07.2025)

Киридон П. В. Правляча номенклатура Української РСР (1945–1964 рр.). Полтава : АСМІ, 2012. 576 с.

Киридон П. В. Роль партійно-державної номенклатури Української РСР на останньому етапі хрущовської десталінізації (перша половина 1960-х років) *Уманська старовина*. 2017. URL: <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/130418> (дата звернення 25.07.2025)

Киридон П. В. Еволюція номенклатурних методів управління в умовах тоталітаризму післявоєнної доби (на прикладі Української РСР). *Уманська старовина*. 2018. URL: <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/146418> (дата звернення 25.07.2025)

Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його В 86 народження до загибелі. Кн. 2. Київ: Темпора, 2013. 627 с.

Баран В. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 667 с.

Каганов Ю. О. Конструювання "радянської людини" (1953–1991): українська версія / Наук. ред. Турченко Ф. Г. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с.Режим доступу: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/Kahanov_Maket_1.pdf (дата звернення 25.07.2025)

Деревінський В. Громадсько-політична діяльність В. Чорновола після першого ув'язнення (1969 – 1972 рр.). Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Історичні науки. 2015. Вип. 24. С. 114-118.

Радянські органи державної безпеки в Україні (1918-1991 рр.): історія, структура, функції : матеріали круглого столу, 19 груд. 2013 р., м. Київ / [упоряд.: О. Г. Бажан, Р. Ю. Подкур ; редкол.: В. А. Смолій та ін.]; Ін-т історії України НАН України, Голов. редкол. наук.-докум. серії кн. "Реабілітовані історією", Від. по розроб. архівів ВУНК-ДПУ-НКВС-КДБ. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. – 469 с.

Брегеда М. Процес десталінізації і суспільні настрої українського населення у 1953-1964 рр.: Монографія. Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон», 2010. 187 с. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Breheda_Mykola/Protsets_destalinizatsii_i_suspilni_nastroi_ukrainskoho_naselennia_u_1953-1964_rr.pdf

Тевікова О. В. Форми та методи антирелігійної боротьби в Україні (1953-1964 рр.). *Вісник Київського міжнародного університету. Серія «Міжнародні відносини»*. К: КиМУ, 2009. Вип. 8. С. 292-311.

Україна в ХХ столітті: Збірник документів і матеріалів. (1900-1939 рр.) К., 1997. Україна в ХХ столітті. 1900-2000: Зб. док. і матеріалів. К., 2000.

Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ – ХХ ст. Історичні нариси / авторський колектив Д.В. Архірейський, О.Д. Бажан, Т.Б. Бикова та ін. під керівництвом С.В. Кульчицького. К.: Наукова думка, 2002. 950 с.

Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. К., 1999.

Баран В. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 1996. 260 с.

Тевікова О. Матеріально-побутові умови життя українців у контексті дослідження повсякденності (1953-1964 роки). *Український історичний збірник*. К: Інститут історії України НАН України, 2009. Вип. 12. С. 244-252.

Кульчицький Станіслав [Входження Криму до складу України](#) // Регіональна історія України. - 2009. - 3. - С. 135-154

Політична історія України ХХ століття: У 6 т. / Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін. К.: Генеза, 2002 – 2003: Т. 6: Від тоталітаризму до демократії (1945 – 2002) / О.М. Майборода, Ю.І. Шаповал, О.В. Гарань та ін. 2003. 440 с.

Баран В.К., Даниленко В.М. Україна крізь віки. Т. 13: Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.). Київ: Альтернатива, 1999. 303 с.

Баран В.К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 667 с.

Даниленко В.М. Спроби «соціалізації» радянської економіки в роки хрущовської «відлиги» (1955–1965 рр.) *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. К., 2011. Вип. 6. С. 5–20.

Даниленко В.М., Новохатько Л.М. Економіка України в добу деєсталінізації (1956–1965). Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Гесь та ін.; відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.]; НАН України, Інститут історії України. Київ: Ніка-Центр, 2011. Т.2. С. 406-456.

Панич О. І. Міжнародна діяльність євангельських християн-баптистів в умовах радянської політики державного атеїзму (1960–1980-ті рр.) *Український історичний журнал*. Київ. 2017. Вип. 5.

Алланіязов Т. Українці в особливих таборах ГУЛАГ. *Український історичний журнал*. Київ. 2018. Вип. 2.

Якубець А. До питання джерельної бази історії радянського повсякдення (на прикладі журналу "Перець") *Український історичний журнал*. Київ. 2018. Вип. 3.

Стасюк О. Радянські виборчі кампанії як засіб індоктринації суспільства (на прикладі Української РСР повоєнного періоду) *Український історичний журнал*. Київ. 2018. Вип. 4.

Бондарчук П. Євангельські християни-баптисти в УРСР (середина 1940 – середина 1980-х рр.): взаємини з владою, особливості та трансформації релігійного життя. *Український історичний журнал*. Київ. 2018. Вип. 6.

Матяш І. Культурна дипломатія УРСР (кінець 1940-х – 1982 рр.): особливості формування інструментарію. *Український історичний журнал*. 2022. Число 6. С. 120-133. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.06.120> (дата звернення 25.07.2025)

Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його В 86 народження до загибелі. Кн. 2. Київ: Темпора, 2013. 627 с.

Баран В. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 667 с.

Каганов Ю. О. Конструювання "радянської людини" (1953–1991): українська версія / Наук. ред. Турченко Ф. Г. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с. Режим доступу: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/Kahanov_Maket_1.pdf (дата звернення 25.07.2025)

Деревінський В. Громадсько-політична діяльність В. Чорновола після першого ув'язнення (1969 – 1972 рр.). Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Історичні науки. 2015. Вип. 24. С. 114-118.

Радянські органи державної безпеки в Україні (1918-1991 рр.): історія, структура, функції : матеріали круглого столу, 19 груд. 2013 р., м. Київ / [упоряд.: О. Г. Бажан, Р. Ю. Подкур ; редкол.: В. А. Смолій та ін.]; Ін-т історії України НАН України, Голов. редкол. наук.-докум. серії кн. "Реабілітовані історією", Від. по розроб. архівів ВУНК-ДПУ-НКВС-КДБ. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. 469 с.

Вронська Т. "Іноземцям — заборонено": просторові обмеження перебування в радянській Україні (1919—1959 рр.) *Український історичний журнал*. 2024. Число 3. С. 112-132. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.112> (дата звернення 25.07.2025)

Вронська Т., Стяжкіна О. Мінусники: покарані простором. Київ: Темпора, 2021.

Бондарчук П. Римо-католики в УРСР: особливості й тенденції змін у релігійності (друга половина 1940 – перша половина 1980-х рр.) *Український історичний журнал*. 2021. Число 1. С. 57-72. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.01.057> (дата звернення 25.07.2025)

Марусяк О. Кримський трансфер 1954 р.: формально-юридичний аспект. Режим доступу: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/620/> (дата звернення 25.07.2025)

Передача Криму до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки у 1954 році є складним історичним процесом, який супроводжується низкою проблемних питань: Чи дійсно основними причинами передачі були економічні та адміністративні міркування, або це був політичний хід для зміцнення братських зв'язків між Україною та Росією? Чи відповідала передача Криму нормам радянського законодавства і чи була вона узгоджена з міжнародним правом? Наскільки демократичним та прозорим було прийняття рішення про передачу Криму? Чи була врахована думка населення Криму? Яким чином особиста ініціатива тодішнього лідера СРСР Микити Хрущова вплинула на прийняття цього рішення? Які позитивні та негативні соціально-економічні наслідки мала передача для Криму та України? Як змінилося населення Криму після передачі до складу УРСР? Які були міграційні процеси? Як передача Криму вплинула на культурну ідентичність та взаємодію між етнічними групами Криму? Які проекти з покращення інфраструктури були здійснені після передачі Криму і який їхній вплив? Як передача Криму вписувалася в загальну політичну стратегію СРСР у 1950-х роках? Як реагували на передачу місцеві органи влади та населення Криму? Якою була реакція міжнародної спільноти на передачу Криму? Чи були офіційні заяви або протести? Як передача Криму пов'язана з попередніми історичними подіями, зокрема Переяславською радою 1654 року? Які конкретні економічні зв'язки між Кримом та Україною були визначальними для прийняття цього рішення? Як розвивався Крим після передачі до складу УРСР до розпаду СРСР у 1991 році? Як історичне рішення 1954 року вплинуло на сучасні події та відносини між Україною і Росією, зокрема після анексії Криму Росією у 2014 році?

У 1967 р. з кримських татар як народу було знято звинувачення у зраді, однак без права повернення. За відсутності формального дозволу в 1967–1968 рр. більш ніж 10 тис. татар самовільно залишили Узбекистан і повернулися до Криму. Як місцеві чиновники чинили їм перепони?

Практичне завдання

Висловіть власне ставлення щодо тези «Крим – подарунок Хрущова».

Дослідіть причини обмеженості десталінізації. Порівняйте ставлення народу та партійної верхівки до лібералізації комуністичного режиму і політики реформ. Чому номенклатура вважала реформи розгортанням «українського буржуазного націоналізму»? Доведіть, що у національній політиці російські консервативні апаратники бачили небезпеку, які виношували плани зросійщення і звуження повноважень республік. Висвітліть повсякденне життя селян, робітників, інтелігенції.

Індивідуальне завдання

Опишіть день із життя тогочасного інтелігента (селянина, робітника, номенклатурика).

Запитання

- Якими мотивами керувався Хрущов, передаючи Кримську обл. УРСР?
- Чи правомірним є твердження, Хрущов «подарував» Крим Україні?
- Північно-Кримський канал.
- Економічні зміни в Кримі у 50-60 рр. Порівняйте ставлення народу та партійної верхівки до лібералізації комуністичного режиму і політики реформ.

- Висвітліть повсякденне життя селян, робітників, інтелігенції.

Шістдесятництво і дисидентський рух в Україні.

1. Дискусійні проблеми української історії.
2. «Шістдесятництво». Клуби молодіжної творчості.
3. Розгортання дисидентського руху, дисидентські організації.
4. Репресії проти дисидентів.

Основна література

- Баран В. К. Історія України 1945–1991 рр. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2024. 334 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. К.: Наш час, 2008. 432 с.
- Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.
- Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953–2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова

- Україна в XX столітті: Збірник документів і матеріалів. (1900–1939 рр.) К., 1997.
- Мокрик Р. Бунт проти імперії: українські шістдесятники. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 416 с.: іл.
- Сверстюк Є. На полі честі: У 2-х книгах [Текст] : Літературно-художнє видання. Кн.1 : Невже то я? / Сверстюк, Євген Олександрович ; Упор. О.Сінченко; Худ. оф. Н.В.М'яковської. К. : Кліо, 2015. 368 с.
- Гель, Іван. Виклик системі: український визвольний рух другої половини XX століття [Текст]: науково-популярне видання / Гель, Іван ; Під ред., упоряд. І.Єзерської; Вступ. ст. М.Маринович. Львів : Часопис, 2013. 392 с.
- Дзюба, Іван Михайлович. Гармонія крізь тугу дисонансів... [Текст]: науково-популярне видання / Дзюба, Іван Михайлович, Костенко, Ліна Василівна; Пахльовська, Оксана Єжівна. К.: Либідь, 2016. 584 с.
- Касьянов, Георгій. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років [Текст]: науково-популярне видання / Касьянов, Георгій ; Вст. сл. авт. - Видання друге, випр. і доповн. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2019. 248 с.
- Молода нація [Текст]: альманах: Українська Гельсінкська Група: 30 років героїзму (1976–2006): Матеріали конференції / Ред. кол. І.Гирич, Р.Семків, П.Вознюк, О.Обертас . К. : Смолоскип, 2006. 228 с.
- Сухоручко В.В. ПОЗАСУДОВІ РЕПРЕСИВНІ МЕТОДИ У БОРОТЬБІ ПРОТИ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ (НА ПРИКЛАДІ РОДИНИ СІЧКІВ). Режим доступу: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/19.pdf.
- Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст. Історичні нариси. К., 2002.
- Ковпак Л.В. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині XX ст. (1945–2000 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. 250 с.
- Землюк В. Соціально-економічні чинники трансформації політичної ідентичності в Україні в роки "перебудови". Гілея (Науковий вісник): Збірник наук. праць. К., 2007. Вип. 9. С. 175–186.
- Журавльов Я.О. Відображення радянської дійсності у зверненнях громадян до ЦК КП України (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01; НАН України, Ін-т історії України. Київ, 2019. 22 с.

Схід і Південь України: час, простір, соціум : у 2 т. Т. 2 : Матеріали до бібліографії / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України ; уклад.: Т. В. Добко (керівник), О. Я. Дуднік, А. М. Колесніченко, Л. С. Новосьолова, В. Ю. Радченко, В. А. Шкаріна [та ін.] ; редкол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, Я. В. Верменич, Т. В. Добко, Л. А. Дубровіна [та ін.] ; наук. ред. В. І. Попик. Київ, 2016. 944 с.

Кульчицький С. Боротьба кримських татар за повернення на Батьківщину (1956–1989 рр.) *Український історичний журнал*. Київ. 2018. Вип. 2.

Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика . Львів: Добра справа, 2003.

Бондарук Л. В. Український рух опору в радянських концтаборах у 40-х – першій половині 50-х років ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2011. 20 с.

Кісь О. Релігійні практики українок-політв'язнів у Гулагу. Карпати: людина, етнос, цивілізація. 2016. № 6. С. 41-49.

Лисенко О. Типологія поведінки сільських активістів у контексті здійснення суцільної колективізації сільського господарства в Україні (початок 1930-х рр.). *Історія України: Маловідомі імена, події, факти*. 2010. Вип. 36. С. 189-203.

Онишко Л. Роль жінки в українському національно-визвольному русі середини ХХ ст. *Український визвольний рух*. Львів: ЦДВР, 2004. 36. 3. С. 30-38.

Островський В. Самвидавня «Альтернатива» Дмитра Квечка. *Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2016. Ч. 28. С. 90–101.

Островський В. Участь Зіновія Красівського у процесі легалізації та утвердження Української греко-католицької церкви. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. Вип. 40. С. 169–173.

Подрабинек А. Карательная медицина / А. Подрабинек; под ред. Людмилы Алексеевой. Нью-Йорк : Хроника, 1979. 194 с.

Галицька-Дідух Т. Дисидентський рух на Прикарпатті наприкінці 50-х – у середині 80-х рр. ХХ ст. *Історія України*. 2012. № 9–10. С. 13–17.

Кісь О. Жіночий досвід ГУЛАГу: стан досліджень та джерельні ресурси в українському контексті. *Український історичний журнал*. 2016. № 3. С. 125-138.

Воркутинське повстання в'язнів ГУЛАГу (липень – серпень 1953 р.). Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=661>

Березницька І., Коціра Х., Оксана Левантович О. Сила опору. Українці в радянських таборах. К., 2024.

42 дні Кенгірського повстання. Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/42-dni-kengirskogo-povstannia/>

«Нам сонце всміхалось крізь ржавії грати...». 65 років тому почалося Кенгірське повстання. Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/nam-sonce-vsmihalos-kriz-rzhaviyi-graty-65-rokiv-tomu-pochalosya-kengirske-povstannya>

Ягунов Д. ПОЛІТИЧНІ ПОВСТАННЯ ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ КРИЗИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РАДЯНСЬКОЮ В'ЯЗНИЧНОЮ СИСТЕМОЮ. Режим доступу: <https://dmytro-yagunov.at.ua/publ/2-1-0-5>

Секо Я. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА У 1965–1971 РР. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Seko_Yaroslav/Rozvytok_ukrainskoho_shistdesiatnytstva_u_1965-1971_rr.pdf

Гучко Г. ФЕНОМЕН ШІСТДЕСЯТНИЦТВА ЯК ВИЯВ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2013. Випуск 16. С. 177–185. . Режим доступу: http://fs-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/16_2013/ukr/22.pdf

Kryvenchuk, V. M. (2017). ВСЕОСЯЖНІСТЬ РЕНЕСАНСУ ШІСТДЕСЯТИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ. Літературний процес: методологія, імена, тенденції, (7). вилучено із <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/290>

Поліщук, Я. (2022). Василь Стус, шістдесятники і українська ідея. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта, (VIII), 222–229. вилучено із <http://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/255632>

Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР [Текст] : Суспільно-політичне видання / Уклад. В.Капіані; Гол. ред. О.С.Кандиба. Харків : Віват, 2020. 688 с.

Мельникова О. Особливості дисидентських комунікацій 1960 - початку 1990 рр. в Україні: монографія. К., 2020.

Вербицький Б. Участь Михайла і Богдана Горинів у створенні і розвитку Української Гельсінської Спілки. Гілея. 2018. Вип. 137. С. 303-307.

Політичні протести й інакодумство в Україні (1960–1990): Документи і матеріали / Упор. В. М. Даниленко; Ред.кол.: В. Баран, Д. Бурім, В. Даниленко, Я. Калакура (відп. ред.), О. Маврін, Н. Миронець. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ: Смолоскип, 2013. 736 с.

Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. Т. 2. «Правосуддя чи рецидиви терору?». «Лихо з розуму». Матеріали та документи 1966 – 1969 рр. / упоряд. Валентина Чорновіл. передм. Лесь Танюк. Київ: Смолоскип, 2003. 906 с. Чорновіл В. Україна починається з тебе [вибр. ст. та матеріали; упоряд. та авт. передм. В. Деревінський] / В'ячеслав Чорновіл. Брустурів : Дискурсус, 2020. 304 с.

Шлях до незалежності: суспільні настрої в Україні кін. 80-х рр. ХХ ст. Документи і матеріали. До 20-ї річниці незалежності України / Національна академія наук України, Інститут історії України НАН України; Галузевий державний архів Служби безпеки України. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. 626 с.

Шаповал Ю. Справа Івана Дзюби. З архівів ВЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2011. № 11 (36). С. 259-294.

Гель І. Виклик системі: український визвольний рух другої половини ХХ століття. / ред. та упор. І. Єзерська. Львів: Часопис, 2013. 390 с.

Секо Я. Арешти 1965 р. в УРСР як засіб боротьби комуністичної партії з інакодумством. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. 2015. Вип. 2, ч. 4. С. 57- 66

[Simone Attilio Bellezza. The Shore of Expectations: A Cultural Study of the Shistdesiatnyky. Edmonton; Toronto, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2019. 352 pp.](#)

Методичні рекомендації

Утіленням сталінського режиму був ГУАГ – система виправно-трудових таборів і трудових поселень у 1934– 1956 рр., яка знаходилася у віданні Наркомату (згодом Міністерства) вну- трішніх справ. На межі 1940–1950-х років чисельність в'язнів ГУАГу досягла максимальної кількості – 2,5 млн, з них кожен п'ятий був українцем. Чому така велика кількість? Покажіть місця заслань, розташування пенітенціарних установ (Владимирська тюрма, м. Владимир Російської РФСР; Дубравне управління виправно-трудових установ, Мордовська АРСР Російської РФСР; Скальнинське управління виправно-трудових установ, Пермська область Російської РФСР). Проаналізуйте форми і способи протестів українських політв'язнів у місцях карання.

Повстання у Гулазі.

Феномен українського шестидесятництва на Прикарпатті.

Самвидав.

Індивідуальне завдання
Опишіть день політв'язня.

Виявом особливої суворості режиму утримання політв'язнів була заборона та обмежене листування.

Проаналізуйте Норильське і Воркутинське 1953 р. і Кенгірське 1954 р. повстання. Повстання як перемога духу політичних в'язнів над радянським тоталітаризмом.

Індивідуальне завдання
Реферат «Жіноче обличчя Норильського повстання»

			T									a

Львівський клуб «Пролісок» став своєрідним центром шістдесятників Західної України.

Дослідіть феномен "шістдесятництва" в українській культурі другої половини ХХ ст. Обґрунтовано необхідність вивчення зазначеного явища на основі залучення антропологічної парадигми як методологічного інструментарію культурологічного знання. Висвітліть напрями інтелектуальних та творчих пошуків українських філософів-шістдесятників, митців, представників національно-демократичних рухів, діяльність яких стала основою формування ціннісних засад та смислових орієнтирів української інтелігенції у період "хрущовської відлиги".

Причини зародження дисиденства			
Назва групи	Рік створення	учасники	Самостійницька течія характеристика
			Націонал-комуністична характеристика
			Правозахисна характеристика
			Націонал-культурницька характеристика

Держава і Церква в роки лібералізації суспільно-політичного життя.

Проблемне питання Стиліяги

Основні твори В.Чорновола, Л.Лук'яненка, В.Мороза, І.Дзюби, В.Симоненка, В.Марченка, І.Світличного, М.Горбалая та ін. дисидентів і шістдесятників. Українська Гельсінська група.

Соціальні виступи робітників. Індивідуальний спротив.

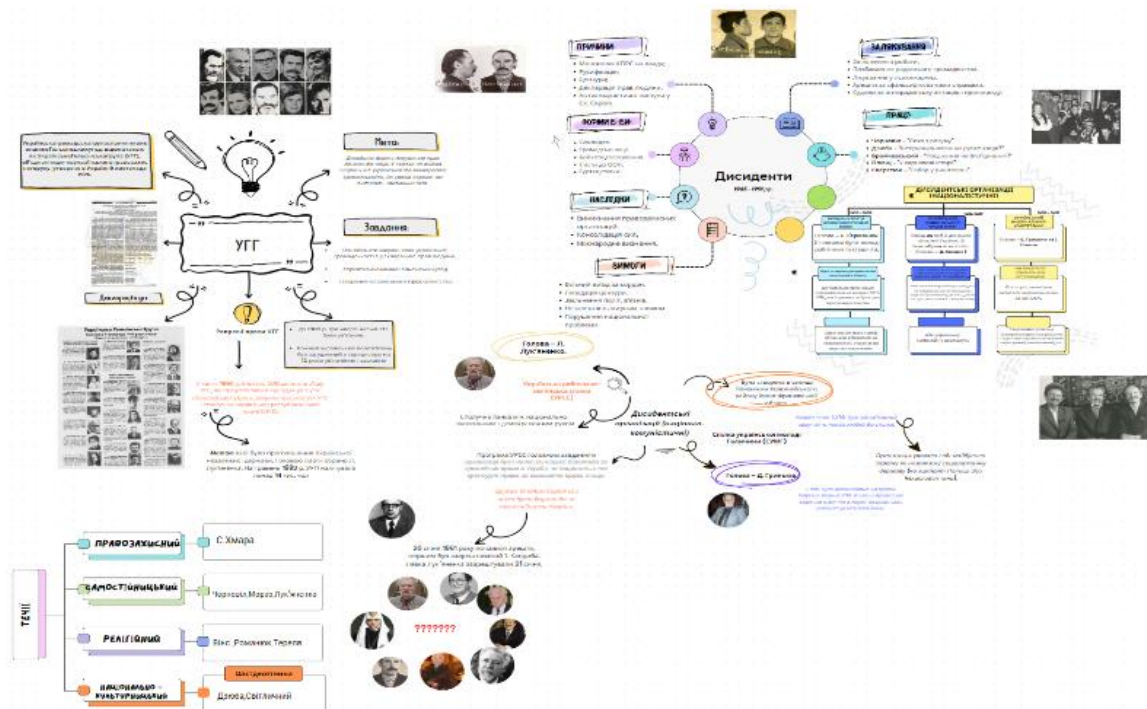
Висвітліть державно-церковні відносини. Науковий атеїзм. З осені 1955 р. в західні області почали повертатися із заслання репресовані священники. Населення стало вимагати відновлення легальної діяльності грекокатолицької церкви. Позиція РПЦ. Доведіть, що найбільш поширеним в Україні методом боротьби з релігією було закриття храмів і молитовних будинків. «Катакомбний період».

Запитання

- Чому амністія у ГУЛАГу після смерті Сталіна у 1953 р. обминула політичних в'язнів?
- В яких умовах жили політв'язні?
- Розгляньте перебіг Норильського і Воркутинського 1953 р. і Кенгірського 1954 р. повстань.
- Які були основні мотиви та цілі українських дисидентів? Як вони різнилися серед різних груп і осіб?
- Які методи використовувала радянська влада для придушення дисидентського руху? Наскільки жорстокими були ці репресії?
- Яку роль відігравала українська інтелігенція в дисидентському русі? Як їхня участь впливала на розвиток та легітимізацію руху?
- Як дисидентські організації вирішували питання національної ідентичності та культури? Які були їхні погляди на незалежність України?
- Взаємодія з іншими республіками**: Як українські дисиденти співпрацювали з дисидентами з інших радянських республік і країн Східної Європи?
- Наскільки єдиним був український дисидентський рух? Які внутрішні розбіжності та конфлікти існували?
- Яку роль відігравала міжнародна спільнота у підтримці українських дисидентів? Як це впливало на їхню діяльність та безпеку?
- Як функціонували системи самвидаву та поширення інформації серед дисидентів? Якими були їхні ризики та досягнення?
- Як економічні умови в УРСР впливали на діяльність дисидентських організацій? Чи могли вони самостійно фінансувати свою діяльність?
- Яке місце займали релігійні організації та релігійні переконання у дисидентському русі?
- Наскільки ефективно діяли радянські спецслужби у боротьбі з дисидентами? Якими методами вони проникали у дисидентські організації?
- Наскільки значним був вплив дисидентських організацій на широке українське суспільство? Чи змогли вони змінити громадську думку?
- Яка була роль жінок у дисидентських організаціях? Як вони впливали на рух та які мали труднощі?
- Які юридичні заходи вживала радянська влада для переслідування дисидентів? Які були юридичні наслідки для тих, хто брав участь у русі?
- Як вплинула діяльність дисидентів на політичну ситуацію в Україні після здобуття незалежності у 1991 році? Якою була їхня роль у формуванні нової держави?

Тема 9. Україна в умовах загострення системної кризи радянської системи (1965 – 1985)

- Опозиційний рух: форми, методи. Українські дисиденти – виклик системі. УГГ.
- Розвиток культури в УРСР. Державно-культурні відносини. Суспільна атмосфера в Україні.

Основна література

- Баран В. К. Історія України 1945–1991 рр. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2024. 334 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. К.: Наш час, 2008. 432 с.
- Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.
- Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953–2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова

Додаткова література

- Дисиденти. Уклад. і передмова В. Кіпіані ; худож. І. Кипібіда. Х. : Vivat, 2021. 352 с.
- Баран В.К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 667 с.
- Каганов Ю. О. Конструювання "радянської людини" (1953–1991): українська версія / Наук. ред. Турченко Ф. Г. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с. Режим доступу: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/Kahanov_Maket_1.pdf
- Шелеп Ю. Партийний працівник 1970-х – початку 1980-х років: світогляд, повсякденне життя та образ у суспільстві. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія / [за заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. Вип. 1. Ч. 1. С. 106–115.

Радянські органи державної безпеки в Україні (1918-1991 рр.): історія, структура, функції : матеріали круглого столу, 19 груд. 2013 р., м. Київ / [упоряд.: О. Г. Бажан, Р. Ю. Подкур ; редкол.: В. А. Смолій та ін.]; Ін-т історії України НАН України, Голов. редкол. наук.-докум. серії кн. "Реабілітовані історією", Від. по розроб. архівів ВУНК-ДПУ-НКВС-КДБ. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. 469 с.

Кіпіані Вахтанг «Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР. К., 2019.

Бегей І. ПЕТРО ШЕЛЕСТ І ВОЛОДИМИР ЩЕРБИЦЬКИЙ: компартійні брати – антиподи чи сіамські близнюки?// <http://social-science.com.ua/article/902>

Траверсе О. Політичне керівництво і політичне лідерство в Україні пізньої радянської доби . Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. редактор В. М. Вашкевич. К., 2007. Вип. 8. С. 158–164.

Траверсе О. О. Політичне лідерство та керівництво доби «лібералізованого» тоталітаризму в СРСР: український контекст (60-і – початок 90-х рр. XX ст.): монографія. К. : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2010. 268 с.

Бердник О. Маніфест Українського правозахисного руху. Український правозахисний рух. Документи і матеріали. Торонто, Балтимор, 1978. С. 31 – 47.

Боровський В. ч.1/3 Психіатричні репресії в СРСР. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=n5Dlk7oUjf8>

Відкритий лист Василя Стуса до Івана Дзюби надрукований у суспільнополітичному і науково-літературному місячнику «Визвольний шлях». URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/28127>

Відкритий лист урядам країн, які підписали Гельсінські Угоди (1977 р.). Український правозахисний рух. Документи і матеріали. Торонто, Балтимор, 1978. С. 133 – 135.

Генерал Петро Григоренко: Закінчення виступу з громадою в Монреалі, Канада ч. 3/3. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LxDx6NHMTCI&t=6s>

Декларація Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінських Угод. Український правозахисний рух. Документи і матеріали. Торонто, Балтимор, 1978. С. 11 – 14.
Дзюба І. М. Інтернаціоналізм чи русифікація? К.: Видавничий дім «КМ Academia», 1998. 276 с.

Лихо з розуму (портрети двадцяти «злочинців»): зб. матеріалів / уклад Вячеслав Чорновіл. Париж: Перша укр. друк. у Франції, 1967. 335 с.

Лісовий В.С. Спогади. URL: <http://museum.khpg.org/index.php?id=>

Лук'яненко Л. Г. Сповідь у камері смертників. К.: Журн. «Вітчизна»: Газ. «Ділова Україна», 1991. 124 с.

Лук'яненко Л.Г. Не дам загинуть Україні! К.: Софія, 1994. 512 с. 31

Меморандум № 3 Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод про переслідування християнина-католика Йосипа Терелі від 22 січня 1977 року. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/27581> (дата звернення: 12.02.2023)

Надія Світлична: зустріч з Українською Громадою в м. Монреаль, Канада, 28 лютого 1979 р. URL: https://www.youtube.com/watch?v=kU3_D0r-w7A

Постанова про порушення кримінальної справи проти В'ячеслава Чорновола. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/29603>

Протокол допиту обвинуваченого Стуса Василя Семеновича від 17 квітня 1972 р. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/29617>

Протокол допиту підозрюваної Шабатури Стефанії Михайлівни. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/29693>

Український вісник. Випуск 1. Від січня 1970 року. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/25568>

Український вісник. Випуск 2. Від травня 1970 року. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/25569>

Український вісник. Випуск 5. Від травня 1971 року. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/25570>

Дисиденти. Локальна історія: спецпроект. URL: <https://dysydeny.localhistory.org.ua/> (дата звернення: 01.03.2023)

Баран В.К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 667 с.

«Український вісник» / режисер Б. Ільчишин; автор і ведучий В. Кіпіані. Україна : Телеканал ZIK; ТЗОВ ТРК «Міст ТБ», 2016.

«Українські дисиденти. Війна з системою» / сценарист І. Чмола; ведучий А. Романіді // Україна: забута історія. – Україна : ТОВ «Телеканал “Мега”», 2013. 45. «Українські шістдесятники. Ціна мистецтва» / режисер Ю. Данкевич; автор і ведучий В. Кіпіані. Україна : Телеканал ZIK; ТЗОВ ТРК «Міст ТБ», 2015.

Методичні рекомендації

Висвітліть форми та методи опозиційного руху в УРСР

Опозиційний рух в Україні у 1960–1980-х роках проявлявся в різних формах, серед яких правозахисна діяльність, самвидав, національно-культурний спротив, релігійне дисидентство та підпільна громадська діяльність. Висвітліть основні методи боротьби дисидентів: створення нелегальних організацій, підписання відкритих листів, поширення заборонених книг і листівок, проведення несанкціонованих мітингів.

Проаналізуйте діяльність українських дисидентів як виклик радянській системі

Українські дисиденти, такі як В'ячеслав Чорновіл, Іван Дзюба, Левко Лук'яненко, Валентин Мороз та інші, виступали проти русифікації, порушення прав людини, переслідувань релігійних громад. Проаналізуйте їхню діяльність, зосередившись на тому, які ідеї вони відстоювали та якими методами намагалися привернути увагу суспільства та міжнародної спільноти.

Дайте характеристику Українській Гельсінській Групі (УГГ)

УГГ стала ключовою організацією правозахисного руху в Україні, створеною у 1976 році. Дайте характеристику її складу, меті діяльності, а також репресіям, яких зазнали її учасники. Розгляньте внесок УГГ у боротьбу за права людини та її вплив на подальший розвиток національного руху.

Висвітліть розвиток культури в УРСР у контексті державної політики

Культурна сфера в УРСР значною мірою контролювалася державою. Висвітліть, як радянська влада регулювала мистецтво, літературу, театр і кіно через цензуру, ідеологічний контроль та політику соціалістичного реалізму.

Проаналізуйте особливості державно-культурних відносин

Радянська влада з одного боку сприяла розвитку культури (будівництво театрів, музеїв, видання книг), а з іншого – встановлювала жорсткий ідеологічний контроль, переслідувала митців-нонконформістів. Проаналізуйте, як політика русифікації та боротьба з «буржуазним націоналізмом» впливала на культурні процеси.

Дайте характеристику суспільної атмосфери в Україні у 1960–1980-х роках

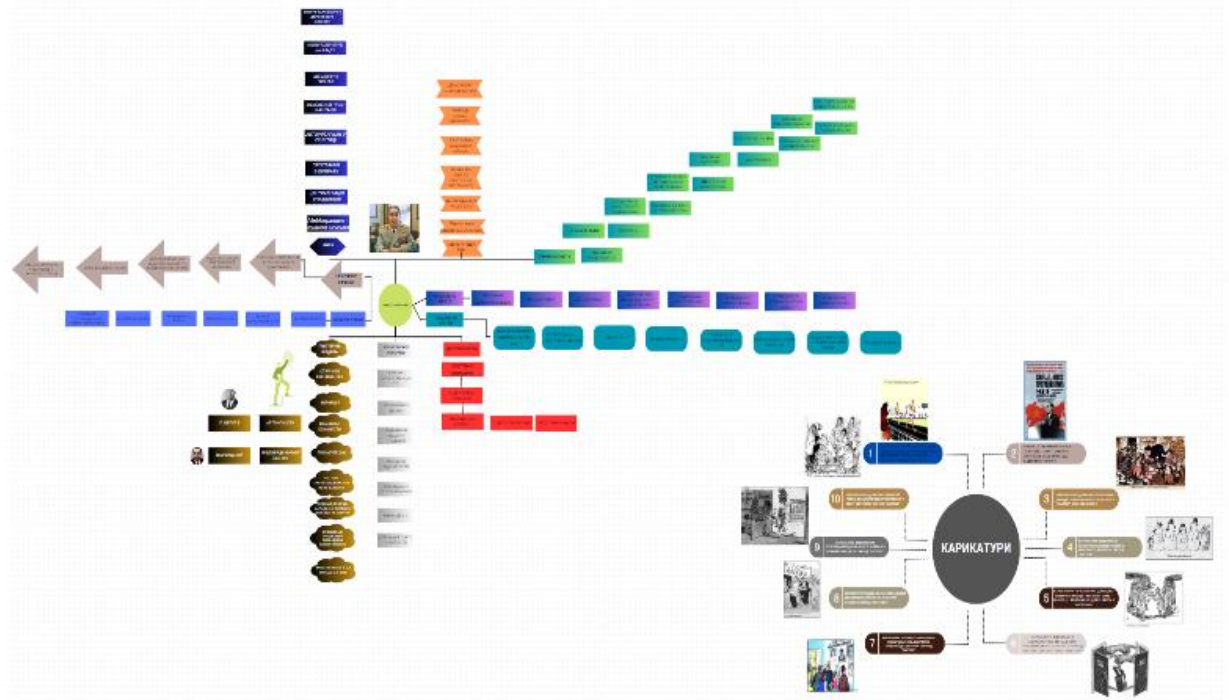
Політична атмосфера в Україні в цей період характеризувалася репресіями проти інакодумців, посиленням русифікації та домінуванням партійної ідеології. Дайте характеристику соціального та політичного клімату, враховуючи настрої інтелігенції, робітничого класу та молоді.

Висвітліть вплив політичного контролю на літературу, музику та кіно

У радянський період багато митців стикалися з цензурою та переслідуваннями. Висвітліть, як політичні умови впливали на творчість українських письменників (Олесь Гончар, Ліна Костенко), музикантів (Володимир Івасюк, ансамбль «Кобза»), режисерів (Юрій Іллєнко, Сергій Параджанов).

Проаналізуйте наслідки культурної політики для українського суспільства

Довготривалий вплив державного втручання в культуру призвів до пригнічення національної свідомості, посилення русифікації, витіснення української мови. Проаналізуйте, які соціальні та культурні наслідки мала така політика для українського суспільства та які можливості для відродження національної культури з'явилися наприкінці 1980-х років.

Україна в умовах трансформації суспільно-політичного розвитку (друга половина 1980-х – 1991). Проголошення незалежності України

1. Дискусійні проблеми української історії.
2. Початок «перебудови»
3. Соціально-економічне становище.
4. Зростання суспільно-політичної активності громадян. Релігійне відродження.
5. Суверенізація УРСР. Утвердження незалежності України.

Література

Основна література

- Баран В. К. Історія України 1945–1991 рр. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2024. 334 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. К.: Наш час, 2008. 432 с.
- Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.
- Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953–2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патріляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова література

- Національна доповідь «Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». К., 2008.

Про додаткові заходи з відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, із соціального захисту постраждалих осіб, безпечного поводження з радіоактивними відходами [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 5 липня 2018 року № 196. Режим доступу:

<https://www.president.gov.ua/documents/1962018-24446>

Соціальний, медичний та протирадіаційний захист постраждалих в Україні внаслідок Чорнобильської катастрофи. *Збірник законодавчих актів та нормативних документів*. 1991–2000 роки. Офіційне видання. – 2-е вид., доп. і доопрац. ; за заг. ред. В. Дурдинця, Ю. Самойленка, В. Яценка, В. Яворівського. К. : Чорнобильінтерінформ, 2001. 624 с. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.

<http://oralhistory.org.ua>

Кельман М., Ортинський В. ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА – ТРАГІЧНИЙ УРОК ДЛЯ ВСЬОГО ЛЮДСТВА. 35-ТА РІЧНИЦЯ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: "Юридичні науки" № 2 (30), 2021. Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/aug/24787/3.pdf>.

Чорнобильська катастрофа: дії, результати, уроки : рекомендаційний бібліографічний показник / Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету / упоряд. О. Б. Поліщук ; бібліогр. ред. О. А. Дікунова ; за ред. О. М. Кравченко. Кривий Ріг, 2019. 49 с. Режим доступу:

<https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3108/Чорнобильська%20катастрофа.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Варивода К. С. Чорнобильська катастрофа: історія і сучасність (до 30-річчя аварії на Чорнобильській АЕС)[Електронний ресурс]. *Переяславський літопис*. 2017.

Вип.12.С. 184-192. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Perlit_2017_12_26

В'ятрович В. Post-Чорнобиль: спершу інформація, а радіація потім Україна. Історія з грифом «Секретно»В'ятрович. Харків, 2014. С.457-460.

Сутков В. Чорнобильська катастрофа [інтегрований урок. 11 кл.] *Історія України*. 2017. № 5. С. 12–16.

Ларіонова А. М. «Чорнобиль – Фукусіма. У світі атомних ядер» [інтегрований урок] [Електронний ресурс] *Історія та правознавство*. 2019. № 9. С. 70–79. – Режим доступу : 34 <https://kdpu.edu.ua/private/library/data/127963/2019/%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%8C/9/15-541-72428.pdf>

Задорожна О. Вербалізація змін в українському довкіллі, спричинених Чорнобильською аварією. *Дивослово*. 2017. № 4. С. 46–48.

Зенкина С. М. Чорнобильська катастрофа у призмі часу, її причини та наслідки [Електронний ресурс] / С. М. Зенкина, І. В. Панасюк // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія «Технічні науки». – 2016. – № 2. – С. 11–17. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknuutdn_2016_2_3

Баран В.К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 667 с.

Кульчицький С. [Передумови, перебіг і підсумки "параду суверенітетів"](#). *Український історичний журнал*. 2018. №5. С. 163. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/eiu/images/pdf.jpg>

Кульчицький С. [Історичні передумови переростання перебудови в національну революцію \(1989 - 1991 рр.\)](#) *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2000. №5. С. 330–351. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/eiu/images/pdf.jpg>

Михальченко М.І., Журавський В.С., Танчер В.В. Соціально-політична трансформація України: реальність, міфологеми, проблеми вибору. К., 1997.

Русначенко А.М. Пробудження. Робітничий рух на Україні 1989 - 1993 роках: у 2 кн. К., 1995; Його ж. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х - початок 1990 рр. К., 1998. Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією /За ред. О.Гараня, О.Майбороди. К., 2000.

Горбатенко В. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть.К., 1999.

Бойко О. Україна в 1985 – 1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку: Монографія. К.: ПіЕНД, 2002. 306 с.

Україна на зламі тисячоліть: історичний екскурс, проблеми, тенденції та перспективи. К.: МАУП, 2000. 384 с.

Каганов Ю. О. Конструювання "радянської людини" (1953–1991): українська версія / Наук. ред. Турченко Ф. Г. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с. Режим доступу: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/Kahanov_Maket_1.pdf

Адамович С. Соборність та регіональний розвиток у суспільнополітичному житті незалежної України. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2009. 884 с.

"Вільне Слово" - газета народного руху України №12 1990 року. Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/17098>

Інформаційне повідомлен. я КДБ УРСР до ЦК КПУ від 19.12.1988 р. "О спекуляціях по поводу украинской национальной символики". Електронний архів визвольного руху. Режим доступу: <https://avr.org.ua/viewDoc/11233>

Лісова В. Реалізація принципу гласності у діяльності Комітету держбезпеки УРСР у період горбачовської перебудови (1985–1987 рр.) *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. 2021. № 1 (55). С. 73. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/za_2021_1_6

Наконечна О. Сучасна вітчизняна історіографія про занепад комуністичної партії України у 1985–1991 рр. та причини розпаду СРСР як тоталітарної держави. Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/apvvi/article/download/674/466/>

Україна в ХХ столітті: Збірник документів і матеріалів. (1900-1939 рр.) К., 1997.

Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ-ХХ ст. Історичні нариси. К., 2002.

Ковпак Л.В. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945–2000 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. 250 с.

Землюк В. Соціально-економічні чинники трансформації політичної ідентичності в Україні в роки "перебудови". *Гілея (Науковий вісник): Збірник наук. праць*. К., 2007. Вип. 9. С. 175-186.

Журавльов Я.О. Відображення радянської дійсності у зверненнях громадян до ЦК КП України (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01; НАН України, Ін-т історії України. Київ, 2019. 22 с.

Схід і Південь України: час, простір, соціум : у 2 т. Т. 2 : Матеріали до бібліографії / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України ; уклад.: Т. В. Добко (керівник), О. Я. Дуднік, А. М. Колесніченко, Л. С. Новосьолова, В. Ю. Радченко, В. А. Шкаріна [та ін.] ; редкол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, Я. В. Верменич, Т. В. Добко, Л. А. Дубровіна [та ін.] ; наук. ред. В. І. Попик. Київ, 2016. 944 с.

Секо Я. Український національний рух середини 1980-х – початку 1990-х років у контексті відродження української державності: історіографія проблеми // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. – Серія: Історія / За заг. ред. М. М. Алексієвця. Вип. 2. Тернопіль: ТНПУ, 2004. С. 216–230.

Історія українського парламентаризму: від допарламентських форм організації політичного життя до сьогодення / голова ред. ради В. М. Литвин; кер. авт. кол. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Дніпро, 2010. 636 с.

Маковська Н. В. Декларація про державний суверенітет України. Архіви України. 2010. №3-4. С. 167-179.

Кузьменко Ю. В. Партійно-радянська номенклатура в умовах суверенізації УРСР (березень 1990 – серпень 1991 рр.) *Український історичний журнал*. 2013. №4. С. 26–39.

Кульчицький С. Боротьба кримських татар за повернення на Батьківщину (1956–1989 рр.) *Український історичний журнал*. Київ. 2018. Вип. 2.

Касьянов Г. Past continuous: Історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. Київ: Laugus, *Антропо-Логос-Фільм*, 2018. 420 с.

Бондарчук П. Відродження Української автокефальної православної церкви (1989-1991 рр.) *Український історичний журнал*. 2024. Число 5. С. 121-135. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.121>

Камінський А. На перехідному етапі: «Гласність», «перебудова» і «демократизація» на Україні. Мюнхен, 1990.

Андрющенко Е. Українські праворадикальні організації в контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015). Дис. ... канд. іст. наук. Запоріжжя, 2015.

Потапенко Р. Науково-освітня інтелігенція в умовах ідеологічних трансформацій періоду "перебудови". Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 129-137. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.129>

Каганов Ю. О. Конструювання "радянської людини" (1953–1991): українська версія / Наук. ред. Турченко Ф. Г. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с. Режим доступу: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/Kahanov_Maket_1.pdf

Адамович С. Соборність та регіональний розвиток у суспільнополітичному житті незалежної України. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2009. 884 с.

Методичні рекомендації

Висвітліть контрверсійні проблеми в історії «перебудови» в Україні.

«Перебудова» була спробою подолати соціально-економічну кризу й модернізувати радянське суспільство реформою «згори», поєднати соціалізм і демократію. Інерція екстенсивного зростання з наголосом на сировинних галузях, яка опанувала радянську економіку, призвела до глибокої стагнації. Визначте причини. На зустрічі з партійним активом у енінградському міськкомі партії Горбачов сказав: «Мабуть, товариші, всім нам потрібно перебудовуватися». Відтоді підхоплене пресою слово «перебудова» стало символом часу.

Доведіть, що «Перебудова» передбачала перетворення радянського суспільства при непорушності комуністичного ладу й збереженні статусу СРСР як світової держави. Початок «перебудови». Її етапи. «Про боротьбу з пияцтвом і алкоголізмом». Результати антиалкогольної кампанії.

Соціально-економічне становище. Проаналізуйте закон «Про державне підприємство (об'єднання)». Що призвело до товарного дефіциту? У 1986 р. ухвалено закон про індивідуальну трудову діяльність, висвітліть його.

Індивідуальне завдання

На початку 1991 р. понад 7 млн осіб були зайняті в кооперативному секторі, а мільйон займалися індивідуальною трудовою діяльністю. Чи свідчить про успіх ек реформи?

Оскільки головною метою було виконання плану, приписки стали нормою. Таким чином, з'явився особливий сегмент тіньової економіки – фіктивна економіка. Причинами активізації організованої злочинності були: - значні доходи в тіньовому секторі, які приваблювали кримінальні елементи; - діяльність суб'єктів тіньової економіки знаходилась за рамками правового поля, що ставило їх на рівень злочинців та позбавляло захисту правоохоронних структур від криміналу; - захист тіньової економічної діяльності кримінальними структурами від інших. Чому виробництво сільськогосподарської й промислової продукції падало? У 1990 р. розроблено одразу дві програми економічних реформ: урядову створено під керівництвом прем'єр-міністра Миколи Рижкова, а радикальнішу програму «500 днів» – групою еконо- містів на чолі зі Станіславом Шаталіним, Григорієм влінським, Андрієм Вавіловим. Що передбачали ці програми? Чому компромісну програму економічних реформ не вдалося? Падіння рівня життя населення.

Індивідуальне завдання «Макдональдс» в СРСР.

Прокоментуйте карикатуру.

Неспроможність правоохоронних структур до адекватних заходів вела до залякування населення, розчарування у діючому режимі та формування антидержавного типу мислення. Поняття «гласність». Проаналізуйте резолюцію «Про гласність». висвітліть процес повернення історичної пам'яті. «Доктор Живаго» Пастернака, «Життя і доля» Василя Гроссмана, «Реквієм» Анни Ахматової, «Архіпелаг ГУЛАГ» Солженіцина. У 1990 р. набув чинності закон про друк, яким відмінено цензуру. З'являлася неформальна преса (самвидав), виникали дискусійні клуби й об'єднання, у яких згодом сформувалася політична опозиція. Мета «нового мислення».

Практичне завдання

Зберіть додаткову інформацію про участь «обмеженого контингенту радянських військ» у війні в Афганістані.

Проблемне питання. Специфіка українського робітничого та профспілкового руху на тлі країн ЦСЄ.

Конфронтація мала дві фази (проаналізуйте): у вересні-жовтні розпочалась масована атака опозиції (організація всеукраїнського страйку, голодування студентів), а, починаючи з листопада, розгорнувся потужний контрнаступ консервативних сил (арешт С.Хмари; прийняття комуністичною більшістю Верховної Ради УРСР поправок до регламенту, які суттєво обмежили вплив опозиції; організована партійними структурами демонстрація трудящих Причорномор'я на підтримку оновленого Союзу тощо). Низка заяв, кадрових перестановок та дій у вищих ешелонах союзного керівництва наприкінці 1990 р. свідчили, що контрнаступ консерваторів є явищем загальносоюзним, адже курс “наведення порядку” використовувався консервативними силами СРСР по суті для збереження владних важелів у своїх руках.

Дослідіть тенденції соціально-економічного і політичного життя та зовнішньополітичні обставини, що сприяли розгортанню національно-демократичного руху, падінню авторитету КПУ і формуванню багатопартійності. У 1988 р. ухвалено постанову політбюро КПРС про додаткові заходи щодо реабілітації осіб, репресованих у сталінський період. У 1989 р. Верховна Рада СРСР схвалила декларацію про визнання незаконними й злочинними насильницьких переселень народів, у 1991 р. ухвалено й відповідний закон. «Політичні» статті виключили з Кримінального кодексу в 1989 р. Як це вплинуло на розгортання перебудови? У 1988 р. проголошено курс на розбудову правової держави. «Парад суверенітетів» і Новоогарьовський процес. Зростання суспільно-політичної активності громадян. Рух виник як масова політична організація, яка своєю метою ретельно вивчала імперські ідеології, що сьогодні на озброєнні КПРС як імперської партії. Громадські орг і політ партії.

З осені 1986 р. московські суспільно-політичні журнали, на відміну від провінційних (зокрема, й українських), друкували документи, мемуари та художні твори, які викривали сталінські репресії, війну в Афганістані, економічні негаразди, номенклатурні привілеї тощо. Гострополітична журнальна, газетна й телевізійна публіцистика привертала увагу мільйонів людей. Новий етап національно-визвольного демократичного руху. Зростання національної самосвідомості. Спілка письменників України – провісник українського національного відродження. Викриття злочинів тоталітарного режиму. Повернення забутих імен. Закон «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р. (був чинним аж до 2012 р.) декларував українську мову як один з вирішальних чинників національної самобутності українського народу.

Створення і діяльність «неформальних» груп та організацій. Дискусійні політичні клуби. Український культурологічний клуб. Товариство Лева. «Меморіал». Відродження пам'яті про Голодомор 1932–1933 рр. Товариство української мови ім. Т.Шевченка. Поява незалежних українських видань. Перші несанкціоновані мітинги. Демонтаж пам'ятників Леніну. Відродження національної символіки. Звільнення політв'язнів (В.Чорновіл, М. Горинь. Л. Лук'яненко та ін.). Відновлення діяльності Української гелсінської групи. Святкування 1000-ліття хрещення Русі. "Народний рух України за перебудову" і його політична еволюція. Акції Руху: "живий ланцюг" між Києвом та Львовом, 500-річчя запорізького козацтва. Політизація українського населення сходу і півдня України. Закон "Про мови в УРСР" і надання українській мові статусу державної. Відродження етнічної самосвідомості.

Формування багатопартійної системи. Утворення, діяльність та платформи Української республіканської партії (УРП) та Демократичної партії України (ДемПУ), Партії демократичного відродження України (ПДВУ), Соціал-демократичної партії України. Платформи і діяльність громадських товариств, спілок та організацій, Партії зелених України.

Протистояння між «групою 239» та Народною радою. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Студентська революція на «граніті». Відродження української національної символіки, легалізація УАПЦ та УГКЦ. Утворення Кримської автономної республіки. Курс національно-демократичних сил на утвердження державної незалежності. Посилення соціальної напруги в суспільстві. Страйковий рух. Інспірування сепаратистських настроїв.

Ідеологічні орієнтири українців в період перебудови. Доведіть, що це національно-культурного відродження. Релігійне відродження. 1 грудня 1989 р. під час візиту до Ватикану Горбачов заявив про скасування заборони Української греко-католицької церкви.

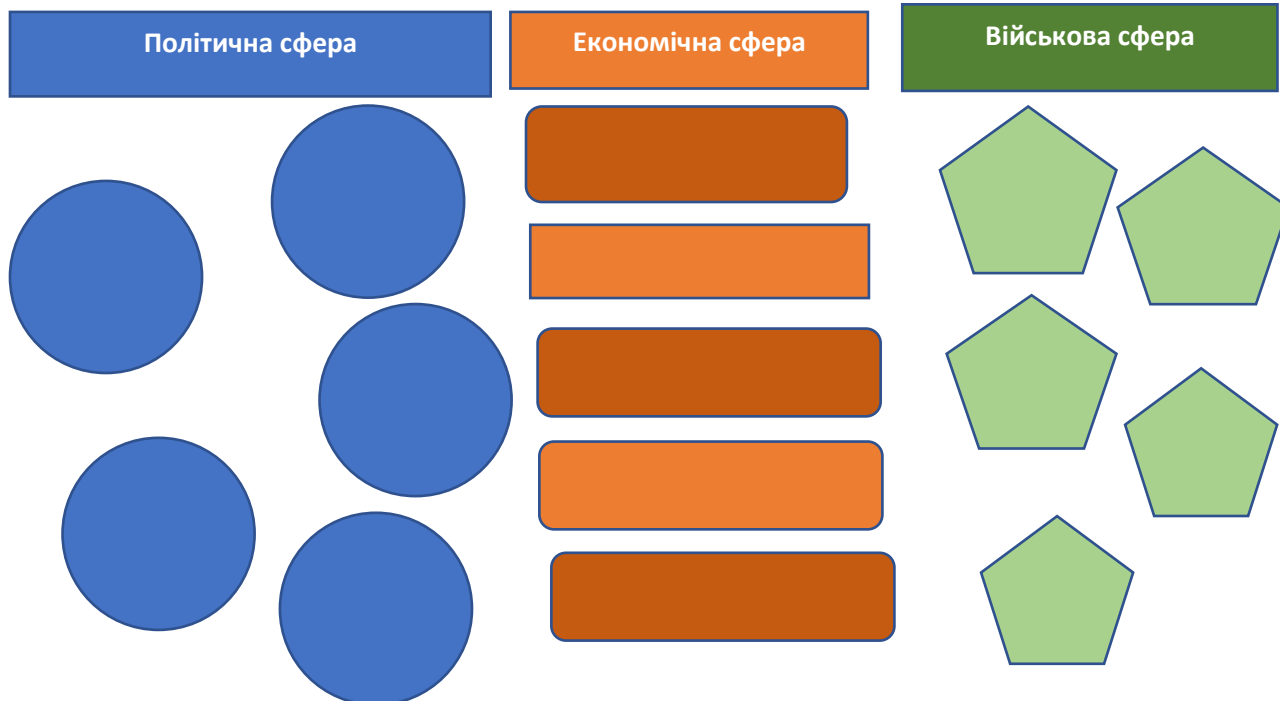
Відновлення Кримської АРСР. М. Джемільєв. Проаналізуйте організацію кримськотатарського національного руху (ОКНР). ОКНР висунула ідею скликання першого після 1917 р. загальнонаціонального Курултаю. Він відкрився у Сімферополі 26 червня 1991 р. 300 делегатів із Криму та республік Середньої Азії. 28 червня 1991 р. Курултай опублікував Декларацію про національний суверенітет кримськотатарського народу, ідентичну документам, оприлюдненим на рік раніше союзними й автономними республіками СРСР. Курултай представників кримськотатарського народу, будучи обраний демократичним шляхом на всій території СРСР і виступаючи від імені всього кримськотатарського народу, проголосив утворення Меджлісу – вищого повноважного представницького органу. Меджліс мав діяти згідно з волею народу, висловленою Курултаєм. Чому російськомовне населення півострова зустріло багнетами декларацію Курултаю? Чому вона не знайшла підтримки серед владних кіл ані в Києві, ані в Москві?

Конституційна реформа 1988 р. Перші вільні вибори до Верховної Ради УРСР. Зародження багатопартійності. Визначіть значення прийняття Декларації про державний суверенітет України й Акта проголошення незалежності України. Революція на граніті: настрої молоді. 17 березня 1991 р. Горбачов, який уважав незаконними референдуми про незалежність у балтійських республіках, організував на більшій частині СРСР референдум про збереження оновленого (як федерації рівноправних суверенних республік) Союзу. Суверенізація УРСР. Основні події в Україні відбулися 4 серпня 1991 р.

Утвердження незалежності України. Референдум 1 грудня як акт підтримки абсолютною більшістю населення України проголошення державної незалежності. *Виявіть послідовність і суперечливість змін у політичному житті України.* Розпад СРСР. Міжнародне визнання України. Чи погоджуєтеся Ви з твердженням, що події 1991 р. були незавершеною революцією?

Історичні терміни (встановіть взаємозв'язки)

Історичні постаті:

УРСР і СРСР		Німеччина	

Історичні джерела

Назва джерела і дата створення	Уривки з джерела	Позначки роздуми

Запитання

- Дайте визначення термінів: системна криза, перебудова, гласність, плюралізм, інфляція, андеграунд, неформальні організації, путч, національно-демократичний рух, суверенітет, Революція на граніті. Чому виникла потреба в перебудові, проаналізуйте наміри реформаторів?
- Розпитайте рідних про проблеми цього періоду.
- Чому провалився й план швидкої комп'ютеризації СРСР?

- [illegible]

1. Суспільно-політичне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 1991-2004 рр
2. Фінансово-промислові групи.Корупція.
3. Рівень життя населення України. Проблеми соціального захисту населення.Проблеми охорони здоров'я та екології.
4. Становлення зовнішньої політики України. Українсько-російські відносини.
5. Україна і Європа. Україна і США. Азійський вектор.

Баран В. К. Історія України 1945–1991 рр. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2024. 334 с.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.

Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. К.: Наш час, 2008. 432 с.

Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953-2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.

Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова

- Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с.
- Кармазіна М. С. Президентство: український варіант. К. 2007. 365 с. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/knyga_prez_42.pdf (дата звернення: 11.06.2025)
- ГОЛИБАРД Є. ЗЛОЧИННА РУКА РОСІЇ В УКРАЇНІ Фрагмент сучасного літопису (1994 – початок 2015 рр.) Події, особи, коментарі. К., 2015. Режим доступу: https://dbc.wroc.pl/Content/115927/globyard_zlocinna_ruka.pdf (дата звернення: 14.06.2025)
- Гриневич В.А., Даниленко В.М., Кульчицький СВ., Лисенко О.Є. Україна Росія в історичній ретроспективі. Нариси в 3-х томах. К., 2004.
- Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. К.: Наш час, 2008. 432 с.
- Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014): монографія. Чернівці: Книги – XXI, 2016. 552 с.
- Медицький І.Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави [Текст]: монографія. Ів.-Франківськ, 2007. 222 с.
- Баскакова А. Історіографічний аспект кримськотатарської проблеми в українсько-російських відносинах (1991–2014). Гілея. 2015. № 6. С. 109–114.
- Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
- Крим в історичних реаліях України [Текст]: матеріали наукової конференції "Крим в історичних реаліях України: До 50-річчя входження Криму до складу УРСР". (Київ, 19 лютого 2004 року). К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. С.335-346.
- Литвин В. Політична арена України: дійові особи та виконавці. К., 1994
- Луканов Ю.В. Третій Президент: Політичний портрет Леоніда Кучми. К., 1996
- Земні шляхи і зоряні дороги: Штрих до портрета Леоніда Кучми. К., 1998.
- Бокоч В.М. Президент України Л. Кравчук: формування та реалізація державної релігійної політики. Регіональні студії. Ужгород, Видавничий дім «Гельветика». Вип. 20. 2020. С.85-89. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39644> (дата звернення: 14.06.2025)
- Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення. К., 2000
- Литвин В. Політична арена України: дійові особи та виконавці. К., 1994
- Короткова О. В. ВНЕСОК ПРЕЗИДЕНТА ЛЕОНІДА КРАВЧУКА У СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В СВІТІ. Режим доступу: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/2065abe0-596f-4926-9078-cee54f99e51a/content>
- Бокоч В.М. ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ Л. КРАВЧУК: ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39644/1/16.pdf> (дата звернення: 14.06.2025)
- Україна у пошуку стратегій суспільно-політичного розвитку (1991 – 2018 рр.). Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 352с.
- Адамович С.В. Всеукраїнські з'їзди депутатів всіх рівнів у 1991, 2004, 2008, 2014 рр. як засіб збереження влади проросійських панівних верств. Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2016. Вип. 28. С.45-53.
- Чорновіл В. Україна починається з тебе [вибр. ст. та матеріали; упоряд. та авт. передм. В. Деревінський] / В'ячеслав Чорновіл. Брустурів : Дискурсус, 2020. 304 с.
- Інформаційна війна Росії проти України в 1990-х рр. Чорноволівські читання: Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції (Київ, 14 березня 2020) / упоряд. В. Ф. Деревінський. Київ: «Бескиди», 2020. С. 28-31.
- Шейко В. Історія української культури: навч. посібник. К. : Знання, 2009. 413 с.
- Алексієвець М. Постмодернізм і українська культура. Україна-Європа-Світ: міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 210–214. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2016_18_29 (дата звернення: 14.06.2025)

КРАСНОДЕМСЬКА І. РОЛЬ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСАХ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ 80-х – СЕРЕДИНА 90-х РОКІВ ХХ СТ.) Режим доступу: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/145376> (дата звернення: 14.06.2025) *Культура України. Серія: Мистецтвознавство : зб. наук. пр. / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури ; за заг. ред. В. М. Шейка. Харків : ХДАК, 2019. Вип. 63. 288 с. Режим доступу: http://rio-khsac.in.ua/culture_files/cu63.pdf*

Касьянов Г. Past continuous: Історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. Київ: Laugus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.

Україна у пошуку стратегій суспільно-політичного розвитку (1991 – 2018 рр.). Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 352с.

Головко В. Взаємовідносини державної влади та великого капіталу в Україні (від початку 1990-х до 2013 р.) *Український історичний журнал*. 2024. Число 5. С. 136-155. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.136> (дата звернення: 14.06.2025)

Адамович С.В. Всеукраїнські з'їзди депутатів всіх рівнів у 1991, 2004, 2008, 2014 рр. як засіб збереження влади проросійських панівних верств. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2016. Вип. 28. С.45-53.

Чорновіл В. Україна починається з тебе [вибр. ст. та матеріали; упоряд. та авт. передм. В. Деревінський] / В'ячеслав Чорновіл. Брустурів : Дискурсус, 2020. 304 с.

Інформаційна війна Росії проти України в 1990-х рр. Чорноволівські читання: Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції (Київ, 14 березня 2020) / упоряд. В. Ф. Деревінський. Київ: «Бескиди», 2020. С. 28-31.

Головко В. Владу створюють... Політична біографія Леоніда Кучми. Київ, 2018.

Луканов Ю. Третій Президент: Політичний портрет Леоніда Кучми. Київ, 1996.

Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990-2019). Київ, 2021.

Методичні рекомендації

В першому питанні висвітліть суспільно-політичне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 1991-2004 рр. Взаємовідносини між гілками влади. Партійна система. Конституція.

Економіка України в 1991–1998 рр. На початку 1992 р. замість радянських рублів уведено українські купоно-карбованці, які були в обігу п'ять років і прийняли на себе інфляційний удар. Запровадження гривні. Демографічні процеси. Трудова еміграція.

Економіка України в 1998–2004 рр. Олігархічна система. Початок інтеграції української економіки в європейський і світовий економічний простір.

Впровадження купонів. «Чорний ринок». Перерозподіл власності.

Індивідуальне завдання

Човники. Гральний бізнес. «Малинові піджаки».

Соц-економічна криза. Гіперінфляція. Біле братство. Дикий капіталізм. Прихвати́зація. Фінансово-промислові групи легалізували великий капітал і водночас розвинули тіньову економіку. Олігархічна економіка. Клани. Рейдерство. На початку 2000-х років нову спробу реформ здійснив уряд Віктора щенка. Хоча закон України «Про селянське (фермерське) господарство» ухвалили ще в 1991 р., поступальних змін у аграрному секторі не було. У 1999 р. президент підписав указ «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки». Уряд енергійно впроваджував поділ колгоспних і радгоспних земель на паї, що переходили до селян. Сільськогосподарське виробництво почало зростати, з'явилися фермерські господарства, однак швидкі темпи відчуження паїв у селян змуслили парламент увести мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. У паливно-енергетичному комплексі й промисловості уряд чинив тиск для припинення взаємозаліків і бартеру, що збільшило надходження до бюджету. Запрацювало спрощене оподаткування для малого бізнесу і приватних підприємств. Приватне телебачення. Нова література. Ю.Андрухович. ВВ. «Територія А». Океан Ельзи. «Київська пектораль». В.Писарєв. Гапчинська. Чичкан, Поярков. Б.Ступка. М.Слабошпицький. В.Шкляр. І.Вітовська. «Плем'я». «Джаз-Коктебель». «Мистецький арсенал». Ліна Костенко: повернення. Українська космонавтика. Л.Каденюк. Зарадження укр спорту. С.Бубка.

В.Лобановський. О.Баюл.В.Петренко.Подкопаєва, Серебрянська. Динамо-Барселона 4:0.Брати Клички. Я.Клочкова. Вірастюк. Силантьєв. Гончаров, Грушина.Шахтар – чемпіон. Євро-2012.

Формування Збройних сил і Військово-морського флоту, Національної гвардії, Служби безпеки, митної служби. Воєнна доктрина незалежної України (90-і рр.) Проблема ядерного роззброєння. Військове будівництво в незалежній Україні і проблема реформування армії. **Проблеми Чорноморського флоту. Кольчужний скандал. Закриття ЧАЕС. Відносини з Європейським співтовариством. Україна та НАТО. Проблема міжнародного визнання державних кордонів України.**

Економічна криза періоду Кравчука. **Проблемне питання «Червоні директори».** Постколоніальний синдром на пострадянському просторі. Аналізуйте успіхи та втрати соціально-економічних реформ в Україні з моменту здобуття незалежності. Вивчайте етапи введення гривні та її вплив на економіку України. Досліджуйте роль Національного банку України у регулюванні банківської системи. Аналізуйте розвиток банківської системи в Україні з моменту її створення. Аналізуйте роль фінансово-промислових груп в економіці України. **Проблемне питання Досліджуйте вплив фінансово-промислових груп на політику та економіку України.** Вивчайте масштаби та форми корупції в Україні. Оцінюйте наслідки корупції для економічного та соціального розвитку України. Аналізуйте ефективність антикорупційних реформ в Україні. Досліджуйте взаємозв'язок між корупцією та соціально-економічними проблемами в Україні.

Аналізуйте динаміку рівня життя населення України з моменту здобуття незалежності. Оцінюйте вплив економічних криз на рівень життя населення. Досліджуйте ефективність соціального захисту населення в Україні. Визначайте основні проблеми у системі соціального захисту населення. Розглядайте заходи, вжиті урядом для покращення соціального захисту населення. Аналізуйте стан системи охорони здоров'я в Україні. Вивчайте проблеми та виклики, з якими стикається система охорони здоров'я в Україні. Оцінюйте вплив реформ у сфері охорони здоров'я на доступність та якість медичних послуг.

Досліджуйте екологічні проблеми в Україні та їх вплив на здоров'я населення. Розглядайте заходи, спрямовані на покращення екологічної ситуації в Україні. Аналізуйте взаємозв'язок між екологічними проблемами та економічним розвитком. Вивчайте роль громадянського суспільства у вирішенні соціальних та екологічних проблем. Досліджуйте ефективність екологічної політики в Україні. Визначайте перспективи покращення рівня життя населення в контексті соціально-економічних та екологічних реформ.

Причини невдач економічної політики в перехідний період. **Проблемне питання Економічний фаворитизм.** Вітчизняний виробник і зовнішній ринок. Проблеми енергоносіїв. Демографічна ситуація. Активізація міграційних процесів. Соціальне розшарування. Становище соціально незахищених верств населення. Вплив "тінізації" економіки на здійснення соціальної політики в Україні у 90-х роках ХХ ст. Проблеми охорони здоров'я.

В останньому питанні аналізуйте вплив анексії Криму Росією на зовнішню політику України. Вивчайте ключові етапи формування зовнішньої політики України після здобуття незалежності в 1991 році. Досліджуйте заходи, здійснені Україною для забезпечення своєї територіальної цілісності в умовах російської агресії на Донбасі. Розглядайте вплив газових конфліктів з Росією на енергетичну політику України. Оцінюйте роль України в міжнародних організаціях (ООН, ОБСЄ, Рада Європи) у контексті конфлікту з Росією. Визначайте методи реалізації політики санкцій України проти Росії та її вплив на економіку обох країн. Ідентифікуйте основні виклики у двосторонніх відносинах між Україною та Росією на сучасному етапі. Досліджуйте використання міжнародного права Україною у врегулюванні конфліктів з Росією. Аналізуйте наслідки підписання Будапештського меморандуму для зовнішньої політики України.

www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/8.pdf

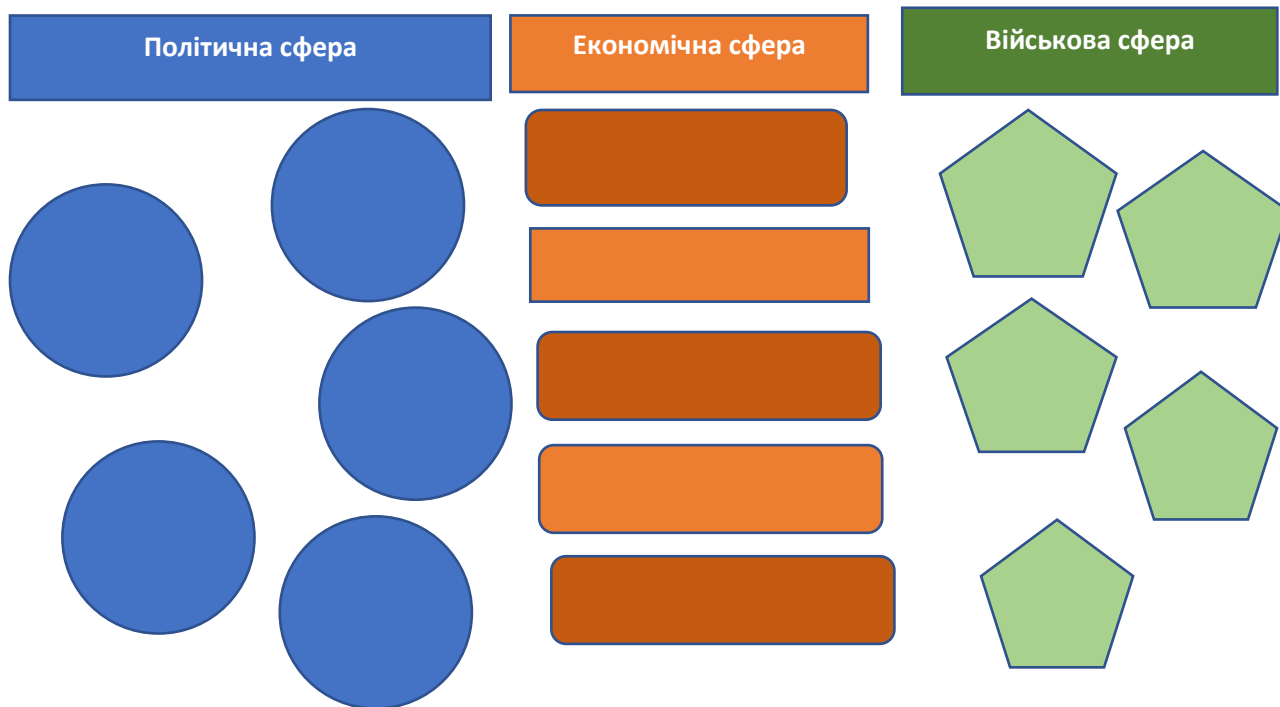
Чи погоджується з тезою Дж. Гудбі, який вказує, що ядерна політика України формувалася як результат впливу декількох політичних угруповань у керівництві держави

Висвітлення деталей успадкування Україною ядерної зброї після розпаду СРСР, обговорення ролі стратегічної ядерної зброї пострадянськими лідерами та лідерами інших європейських держав, а також відтворення етапів ліквідації української ядерної зброї дозволяє підвести загальні підсумки набуття Україною без'ядерного статусу.

Доведіть, що у результаті політики «без'ядерності» України значно знизився інтерес до неї з боку Заходу, вона стала вразливою перед Росією і сьогодні, перебуваючи у стані війни з одним із гарантів її безпеки, змушена живою силою успішно протистояти агресору, не маючи навіть достатньої кількості зброї й елементарного спорядження та техніки.

Оцінюйте вплив Угоди про асоціацію з ЄС на політичний і економічний розвиток України. Досліджуйте наслідки безвізового режиму з ЄС для громадян України та взаємини з європейськими країнами. Визначайте головні перешкоди на шляху повноправного членства України в ЄС. Розглядайте роль Сполучених Штатів у підтримці України на міжнародній арені. Аналізуйте основні напрямки стратегічного партнерства між Україною та США. Вивчайте розвиток співпраці України з азійськими країнами, такими як Китай, Японія та Південна Корея. Досліджуйте інтеграцію України в систему європейської безпеки. Оцінюйте результати співпраці України з ЄС у сфері енергетики та енергетичної безпеки. Аналізуйте вплив допомоги США на проведення реформ в Україні. Досліджуйте перспективи розвитку торгівлі між Україною та країнами Азії. Визначайте виклики перед Україною у зміцненні своїх позицій у Східній Європі. Оцінюйте вплив міжнародної допомоги на внутрішню політику та економіку України. Досліджуйте розвиток культурних та освітніх обмінів між Україною та Європейським Союзом. Розглядайте роль України у регіональних організаціях в Азії. Визначайте основні напрямки розвитку зовнішньої політики України на найближчі роки.

Історичні терміни (встановіть взаємозв'язки)

Історичні постаті:

Політ сфера	Екон сфера	Культура	Релігія

Історичні джерела

Назва джерела і дата створення	Уривки з джерела	Позначки роздуми

Запитання

Висвітліть суспільно-політичне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 1991-2004 рр

Які соціально-економічні реформи були успішно впроваджені в Україні в період з 1991 по 2004 роки? Які були основні причини незавершеності або невдач деяких соціально-економічних реформ у цей період? Яким чином соціально-економічні реформи вплинули на рівень життя та добробут населення України?

Визначте роль фінансово-промислових груп в економіці України? Який вплив мали олігархи на політику та економіку України в період з 1991 по 2004 роки? Дослідіть основні корупційні схеми виявлені у фінансово-промислових групах за цей період? Які заходи приймалися для боротьби з корупцією і чому вони були недостатньо ефективними? Як корупція впливала на економічний розвиток та інвестиційний клімат в Україні?

Як змінювався рівень життя населення України в період з 1991 по 2004 роки? Висвітліть основні проблеми у сфері соціального захисту населення в цей період?

Який був стан системи охорони здоров'я в Україні і які були основні виклики? Які основні екологічні проблеми існували в Україні і як вони впливали на здоров'я населення?

Як вплинула анексія Криму Росією на зовнішню політику України? Які були ключові етапи формування зовнішньої політики України після здобуття незалежності в 1991 році?

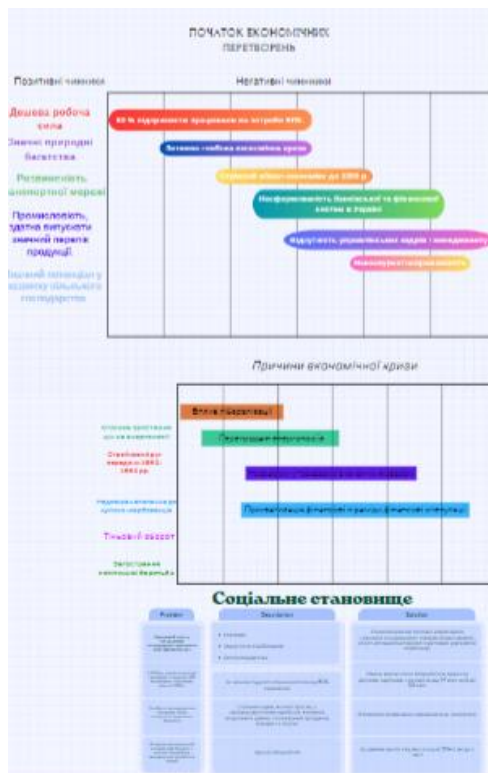
Дослідіть роль України в міжнародних організаціях (ООН, ОБСЄ, Рада Європи)

Які були наслідки підписання Будапештського меморандуму для зовнішньої політики України?

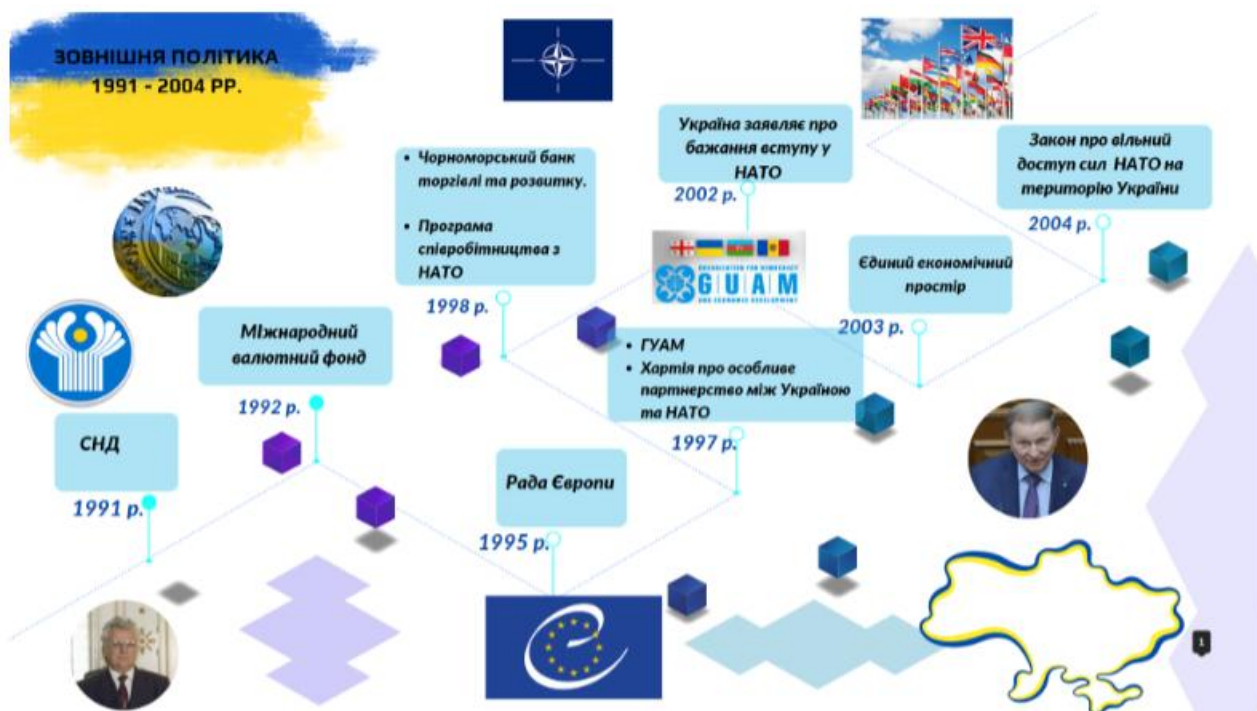
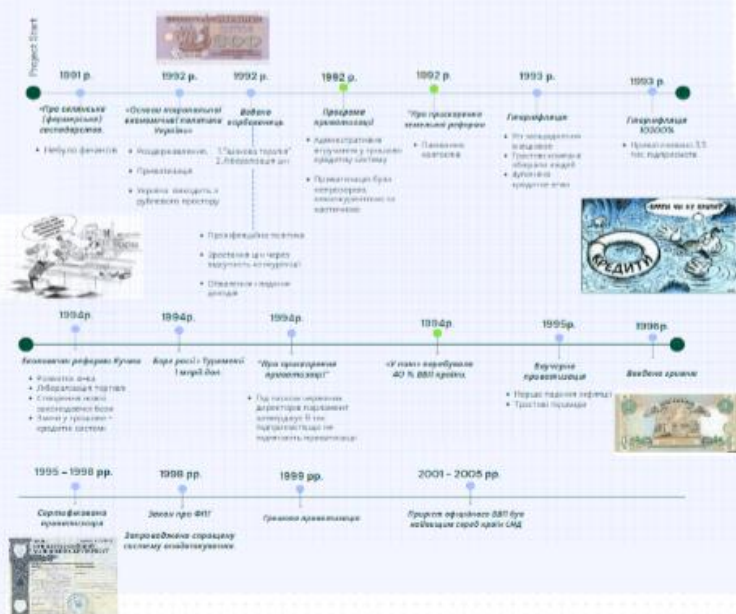
Яку роль відіграє Україна у регіональних організаціях в Азії?

Які є основні напрямки розвитку зовнішньої політики України на найближчі роки?

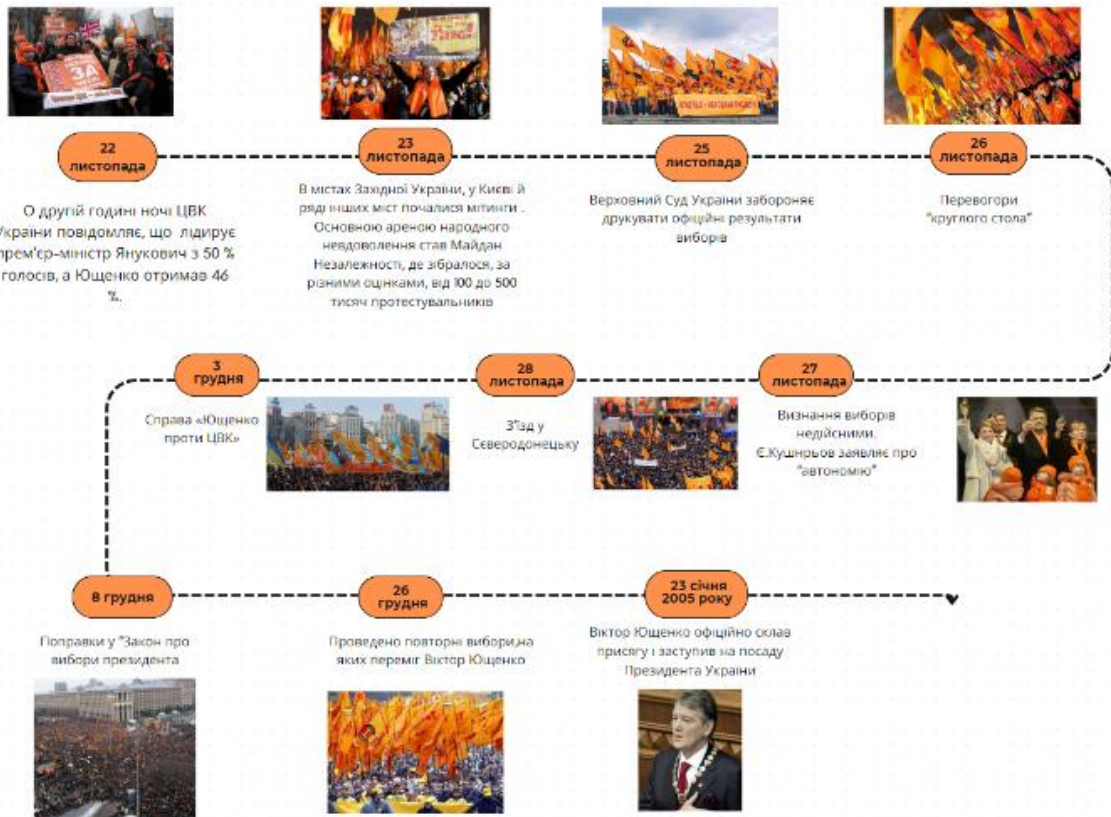

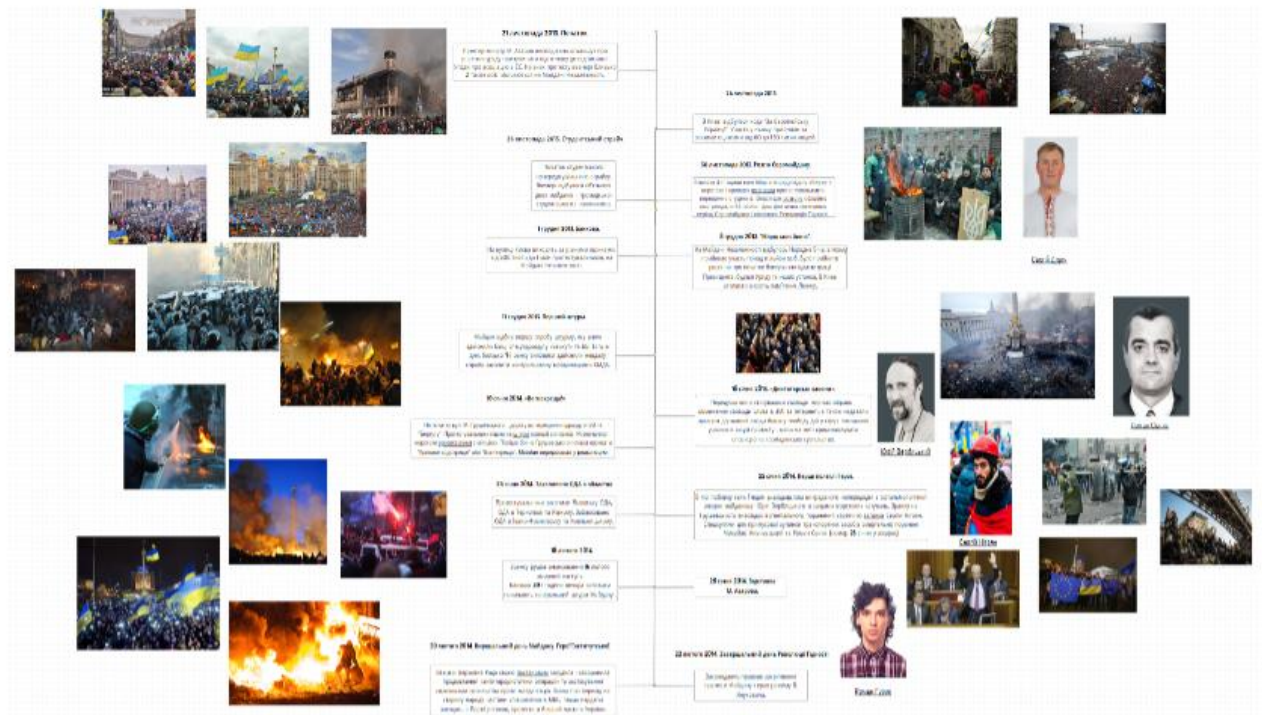
Економічне становище 1991 - 2004 рр.

Помаранчева революція

Самостійна робота. Тема. Суспільно-політичне, економічне і культурне життя (2004-2014 рр.)

Література

Основна література

- Бойко О., Яневський Д. 30 років незалежності України: у 2-х томах. Том 1. До 18 серпня 1991 року. К., 2021.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. К.: Наш час, 2008. 432 с.
- Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.
- Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953-2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова

- Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с.
- Україна у пошуку стратегій суспільно-політичного розвитку (1991 – 2018 рр.). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 352с.
- АРТИМИШИН П. ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ В УКРАЇНІ ТА РОСІЯ (ДО ПИТАННЯ НАЯВНОСТІ РОСІЙСЬКОГО ЧИННИКА ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2004 року). Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Artymyshyn_Pavlo/Pomarancheva_revoliutsiia_v_Ukraini_ta_Rosiia_do_pytannia_naiavnosti_rosiiskoho_chynnyka_pid_chas_uk.pdf (дата звернення: 14.06.2025)

- Гальчинський А. Помаранчева революція і нова влада: монографія / А. Гальчинський. Київ: Либідь, 2005.

- Кульчицький С. Українська революція 2004 р.: монографія / С. Кульчицький. Київ: Генеза, 2005
- Висоцький О. Ю. Політична влада в Україні: проблеми легітимації та модернізації: монографія / О. Ю. Висоцький. Дніпропетровськ: Інновація, 2012. 132 с
- Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. К.: Наш час, 2008. 432 с.
- Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014): монографія. Чернівці: Книги – XXI, 2016. 552 с.
- Хижняк І. "Держава всупереч", або Альтернативний погляд на генезу державності України (1991-2014 рр.) *Історія в школі*. 2014. № 8-9. С. 16–29.
- 25 років : заповіти незалежності України / за ред. О. Савченка. – Київ : Самміт-Книга, 2017. – 184 с.
- Горак В. "Помаранчева революція" в Україні: концепції, інтерпретації, оцінки. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2016. Вип. 26. С. 439. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/Idvu_2016_26_24
- Балабан Р. Майдан як політичний інститут. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України*. К., 2015. Вип. 2 (76) : Березень–квітень. – С. 113–131.
- Рудніченко Н. Формування нового суспільно-політичного національномаркованого концепту "ПОМАРАНЧЕВИЙ" у концептуальній картині світу сучасних українців : [на прикладі матеріалів Інтернет-видання "Українська правда"] *Молода нація : альманах*. Київ, 2011. № 52 (спецвип.). С. 216–238
- Федоренко О. Феномен "Помаранчевої революції" *Молода нація : альманах*. Київ, 2011. № 529 (спецвип.). С. 144–147
- Гиря Г. Нові форми революцій в сучасному глобалізованому світі: суть та особливості вияву. *Вісник Львівського університету : збірник наукових праць*. Серія : Філософсько-політологічні студії. Львів, 2014. Вип. 5. С. 164–169.
- Єсельчик С. "Помаранчева революція" і епоха Ющенка. Повернення Януковича. *Історія України. Народження модерної нації* / С. Єсельчик. Київ, 2011. С. 297–314.
- Белашко О. Дослідження партійної системи України / О. Белашко, В. Якушик // *Політична наука в Україні, 1991–2016 : у 2-х томах / упор. О. Майборода*. Київ, 2016. Т. 2 : Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень. С. 248–280.
- Воронянський О. Застосування концепції неопатримоніалізму для аналізу еволюції політичної системи України: проблеми методології. *Гілея*. 2012. № 3. С. 647–651.
- Кармазіна М. Кланова конкуренція у "післяпомаранчевий" період / М. Кармазіна // *Між історією і політикою* / М. Кармазіна. Київ, 2015. С. 153–169.
- Кульчицький С. Величини радості і розчарувань : [про здобутки та розчарування України за роки її Незалежності (до 25-ї річниці)] *Світогляд*. 2016. № 4. С. 2–14.
- Хижняк І. "Держава всупереч", або Альтернативний погляд на генезу державності України (1991-2014 рр.) *Історія в школі*. 2014. № 8-9. С. 16–29.
- 25 років : заповіти незалежності України / за ред. О. Савченка. Київ : Самміт-Книга, 2017. 184 с.
- Адамович С. Проблема державного устрою України в програмових засадах і діяльності лівих партій (1991–2010 рр.) *Вісник Прикарпатського університету*. Серія : Історія. Івано-Франківськ, 2011. Вип. 20. С. 119–126.
- Головко В. Українські фінансово-промислові групи в модернізаційних процесах 1991–2009 рр. : монографія. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2012. С. 277–285.
- Україна у пошуку стратегій суспільно-політичного розвитку (1991 – 2018 рр.). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 352с.
- Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990-2019). Київ, 2021

Олійник О. Актуальні проблеми кадрового добору політико-управлінської еліти в Україні: теоретичний аспект. *Демократичне врядування. Науковий вісник*. 2014. Вип. 14. Режим доступу:

http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk14/fail/olijnyk.pdf.

Сахань О. М. ПРОБЛЕМА НЕПОТИЗМУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ. Режим доступу: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/109797/104828>

Який статус займають діти політиків у нашій країні [Електронний ресурс] *Суспільство*. 04.12.2016, Інформаційне агентство «Єдність». Режим доступу:

<http://www.ednist.info/news/52740>.

Хрустик, Н. (2023). СУСПІЛЬНИЙ ВЕРБАЛЬНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПРЕЗИДЕНТА В. ЯНУКОВИЧА: СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ. *Вісник Одеського національного університету. Філологія*, 28(1(27)), 93–99.

[https://doi.org/10.18524/2307-8332.2023.1\(27\).297884](https://doi.org/10.18524/2307-8332.2023.1(27).297884)

Взаємовідносини влади та опозиції в Україні у 2010–2013 рр. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія, 6/48, 408–434. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228528>.

Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с.

етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с.

Денисенко В. І. Формування та функціонування в Україні політичного режиму Віктора Януковича (2010–2014 рр.) : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 878 с. Режим доступу: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/01_2021/Denisenko_monogr.pdf

Методичні рекомендації

Ручне управління». «Сім'я». Непотизм. Висвітліть проблему непотизму в сучасному соціально-політичному просторі України. Доведіть тезу про те, що непотизм є одним із негативних проявів та потужних джерел корупції.

Індивідуальне завдання

Яким чином кадрова політика непотизму впливає на усі сфери суспільного життя, несе загрозу розвитку держави?

Визначте, як проявлявся непотизм у політичних і адміністративних структурах за часів правління Януковича. Наведіть приклади призначень на ключові посади за принципом родинних або близьких зв'язків. Оцініть вплив непотизму на ефективність державного управління. Вивчіть, як непотизм вплинув на суспільну довіру до влади. Досліджуйте, які сфери державної діяльності найбільше постраждали від непотизму. Проаналізуйте корупційні схеми, реалізовані через практику непотизму. Розгляньте вплив непотизму на економічну ситуацію в країні. Вивчіть міжнародні реакції та оцінки, які отримала Україна за часів Януковича через практику непотизму. Порівняйте непотизм за часів Януковича з іншими періодами української історії або з іншими країнами.

Визначте, що таке кланова система управління і як вона проявлялася в Україні за часів Януковича. Наведіть приклади основних кланів у політичній і економічній сфері. Проаналізуйте вплив кланів на прийняття політичних і економічних рішень. Досліджуйте, як клани контролювали ресурси і фінансові потоки в державі. Визначте вплив кланів на судову та правоохоронну системи. Вивчіть конфлікти між кланами і способи їх вирішення. Проаналізуйте вплив кланової системи на демократичні процеси в країні. Вивчіть міжнародні оцінки та реакції на існування кланової системи в Україні. Досліджуйте соціально-економічні наслідки діяльності кланів для звичайних громадян. Порівняйте ситуацію з кланами до та після завершення правління Януковича.

Визначте випадки порушень прав людини з боку міліції за часів Януковича. Вивчіть основні причини безпределу в правоохоронних органах. Проаналізуйте використання міліції для придушення політичних опонентів та інакодумців. Наведіть приклади репресивних методів, які застосовувалися міліцією проти активістів та журналістів. Оцініть наслідки міліційного безпределу для суспільства та правової системи. Оцініть вплив міліційного безпределу на

суспільну довіру до правоохоронних органів. Досліджуйте зусилля щодо реформування міліції та причини їхньої невдачі. Порівняйте ситуацію в правоохоронних органах до та після завершення правління Януковича. Як змінилася ситуація в правоохоронних органах після завершення правління Януковича?

Запитання

Що таке непотизм?

Висвітліть шляхи формування клану Сім'я.

Вивчіть міжнародні оцінки та реакції на існування кланової системи в Україні. Досліджуйте соціально-економічні наслідки діяльності кланів для звичайних громадян. Порівняйте ситуацію з кланами до та після завершення правління Януковича

Тема. Суспільно-політичне, економічне і культурне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 2014 -2024 рр.

1. Внутрішня політика 2014-2019 рр.: успіхи і невдачі.
2. Внутрішня політика 2019-2025 рр.: успіхи і невдачі.
3. Соціальна, етнокультурна і релігійна політика.
4. Зовнішньополітичні вектори 2014- поч. 2022 рр.: порівняльний аналіз.

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України, 2014–2019 рр. : навчальний посібник. Київ : Академія, 2023. 160 с.
- Бойко О., Яневський Д. 30 років незалежності України: у 2-х томах. Том 1. До 18 серпня 1991 року. К., 2021.
- В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. УПА. Історія нескорених. 4-те вид. / Відп. ред., упоряд. В. В'ятрович. Центр досліджень визвольного руху. К.: Наш Формат, 2023. 352 с.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.
- Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953-2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Плохій С. Російсько-українська війна. Повернення історії. К., 2023. 400 с.
- Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова

- Україна у пошуку стратегій суспільно-політичного розвитку (1991 – 2018 рр.). Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 352с.
- Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с.
- Бойко, О. Новітня історія України, 2014–2019 рр. : навчальний посібник. Київ : Академія, 2023. 160 с.
- Реформи в Україні 2016-2019: Незворотність змін. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reform%20office/ukraine-reform-conference-2019-09-ukr.pdf> (дата звернення: 11.07.2025)
- Шевченко Б. Г. Україна в міжнародних відносинах 2014–2019. Режим доступу: <http://visnyk-prsp.kpi.ua/article/view/248140>(дата звернення: 11.07.2025)
- Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова КМУ від 25 жовтня 2017 р. № 1106/ Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF> . (дата звернення: 11.07.2025)
- Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1678-18> (дата звернення: 11.07.2025)
- Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Official EN Journal of the European Union. 2014. URL : https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf (дата звернення: 11.07.2025)

European integration portal. Report on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union 2015–2020. 2020. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/aa_implementation_report_2015-2020_eng_final.pdf (дата звернення: 11.07.2025)

Integration within Association: Dynamics of the EU-Ukraine Agreement Implementation. “Civic Synergy” Project. International Renaissance Foundation with support of the EU. 2019. URL : <https://www.civicsynergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Integratsiya-u-ramkah-asotsiatsiyi-dynamikavykonannya-Ugody-mizh-Ukrayinoyu-i-YES-3-e-vydannya-1.pdf> (дата звернення: 11.07.2025)

Ukrainian Prism: Foreign Policy 2015. Analytical study. Foreign Policy Council “Ukrainian Prism” / editors: Maksak H., Shelest H., Koval N., Koval M. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. Kyiv, 2016. 172 p.

Ukrainian Prism: Foreign Policy 2016. Analytical study. Foreign Policy Council “Ukrainian Prism” / editors: Maksak H., Shelest H., Koval N., Koval M. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. Kyiv, 2017. 202 p.

Ukrainian Prism: Foreign Policy 2017. Analytical study. Foreign Policy Council “Ukrainian Prism” / editors: Maksak H., Shelest H., Bureiko N., Koval N., Koval M. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. Kyiv, 2018. 224 p.

Ukrainian Prism: Foreign Policy 2018. Analytical study. Foreign Policy Council “Ukrainian Prism” / editors: Bureiko N., Koval M., Maksak H., Shelest H. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. Kyiv, 2019. 250 p.

Ukrainian Prism: Foreign Policy 2019. Analytical study. Foreign Policy Council “Ukrainian Prism” / editors: Bureiko N., Maksak H., Shelest H. Friedrich Ebert Foundation, Office in Ukraine. Kyiv, 2020. 382 p.

Кулик В. Мова й ідентичність в Україні після Євромайдану. *Наукові записки Ін-ту політ. і етнонац. досліджень імені І. Кураса НАН України*. Київ, 2016. Т. 2(82) : Березень–квітень. С. 90–104.

Вишняк О. Майдан та постмайданна Україна : регіональний вимір. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2019. № 4. С. 12–17.

Майборода О. Ностальгійна пам'ять російської імперської системи: історичне запізнення : [про невідповідність сучасних спроб Росії з відновлення свого імперського статусу принципам, за якими функціонує міжнародна система] *Наукові записки Інституту політичних і 105 етнологічних досліджень імені І. Кураса НАН України*. Київ, 2015. Вип. 1 (75) : Січень–лютий. С. 13–24.

Гаюк В. Зіткнення на перехресті розлому двох релігійних цивілізацій в Україні: 2013 р. (феномен протистояння й зіткнення Західної та Православної цивілізації на перехресті розлому – Євромайдан. *Історія релігій в Україні : наук. щорічник / упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич*. Львів, 2014. Кн. 2. С. 157–172.

Кулик В. Мова й ідентичність в Україні після Євромайдану. *Наукові записки Ін-ту політ. і етнонац. досліджень імені І. Кураса НАН України*. Київ, 2016. Т. 2(82) : Березень–квітень. С. 90–104.

Мир в Україні: внутрішні та зовнішні виміри. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році". Київ, 2015. С. 29–101.

Свідлов Ю. Проблема національної безпеки України в контексті військового протистояння (методологічні аспекти) / Ю. Свідлов // *Наукові записки Інституту політичних і етнологічних досліджень імені І. Кураса НАН України*. Київ, 2015. Вип. 1(75) : Січень–лютий. С. 138–149

Киридон А. Декомунізація в Україні : перерозподіл символічного ресурсу. *Зовнішні справи*. – 2020. № 7–8. С. 35–41.

Палінчак М., Остапець Ю., Лешанич М. Особливості процесу інституціоналізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту: монографія / М. Палінчак, Ю. Остапець, М. Лешанич. – Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2021. 240 с. Режим доступу: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/34996> (дата звернення: 11.07.2025)

Піляєв І. Збройний конфлікт на Донбасі як прояв фрактального дуалізму пострадянського розвитку / І. Піляєв // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України. К., 2015. Вип. 1(75) : січень-лютий. С. 129–138.

Киридон А. Декомунізація в Україні: нормативна база і практична реалізація. *Історія в рідній школі*. 2020. № 4. С. 17–22.

Киридон А. Церква як складова громадянського суспільства (2013–2014) Історія релігій в Україні : науковий щорічник 2015 рік / Упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. – Львів, 2015. Кн. 1. С. 576– 593.

Снайдер Т. Величезні ставки битви в Україні. Фашизм повертається на континент, який він колись зруйнував / Т. Снайдер // Українська історія, російська політика, європейське майбутнє / Т. Снайдер. Київ, 2014. С. 177– 194.

Снайдер Т. Проект Путіна. Українська історія, російська політика, європейське майбутнє / Т. Снайдер. Київ, 2014. С. 151–171.

Jekaterynczuk A. Pamięć zbiorowa i patriotyzm Ukraińców w sytuacji wojny z Rosją / A. Jekaterynczuk // Над Бугом і Нарвою. – 2015. – № 6. – С. 25–28. 1574. Jekaterynczuk A. Wojna Rosji z Ukrainą: rosyjska propaganda a ukraińskie realia / A. Jekaterynczuk // Над Бугом і Нарвою. 2014. № 2. С. 20–22.

Зовнішня політика України – 2014: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г. М. Перепелиці, О. В. Потехіна. К.: ВД «Стилос», 2015. 326 с.

Щербак С. Популізм з погляду політичної філософії. *Філософська думка*. 2020. № 3. С. 61–79.

The Accommodation of Regional and Ethno-cultural Diversity in Ukraine» під редакцією Aadne Aasland та Sabine Kropp. Режим доступу: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2023/04/3.-Fedorenko-Umland.pdf>. (дата звернення: 11.07.2025)

Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/politychnyi_protse_u_nezaleznii_ukraini.pdf (дата звернення: 11.07.2025)

Методичні рекомендації

Визначаєте ключові реформи, проведені в цей період 2014-2019 рр. Визначіть основні тенденції та протиріччя соціально-економічного розвитку України. Оцініть, які антикорупційні інституції були створені за часів правління Порошенка. Проаналізуйте ефективність роботи Національного антикорупційного бюро України (НАБУ). Визначте роль Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) у боротьбі з корупцією. Дослідіть створення та роботу Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК). Вивчіть вплив антикорупційних реформ на зменшення корупції в державному секторі. Розгляньте реакцію суспільства та міжнародної спільноти на антикорупційні реформи. Оцініть вплив електронного декларування майна державних службовців на боротьбу з корупцією. Проаналізуйте результати впровадження системи ProZorro для державних закупівель.

Визначте основні етапи судової реформи, проведеної за часів Порошенка. Проаналізуйте зміни в структурі та функціонуванні судової системи України. Оцініть вплив реформи на незалежність судової влади. Розгляньте результати атестації та переатестації суддів. Вивчіть вплив створення Вищого антикорупційного суду на судову систему. Проаналізуйте зміни у складі та роботі Конституційного Суду України. Дослідіть реакцію міжнародних організацій та експертів на судову реформу. Оцініть вплив судової реформи на довіру громадян до судової системи.

Визначте основні економічні реформи, проведені за часів Порошенка. Проаналізуйте вплив реформ на економічне зростання та стабільність. Оцініть результати податкової реформи та її вплив на бізнес-середовище. Дослідіть зміни в банківській системі та реформування Національного банку України. Розгляньте вплив реформи енергетичного сектору на економіку. Вивчіть результати приватизації державних підприємств. Оцініть ефективність впровадження децентралізації та її вплив на місцеві бюджети. Проаналізуйте реакцію міжнародних фінансових інституцій на економічні реформи.

Визначте основні етапи реформування Збройних Сил України. Проаналізуйте зміни в

структурі та функціонуванні армії. Оцініть вплив реформ на бойову готовність та оснащення ЗСУ. Дослідіть створення та роль нових підрозділів, таких як Сили спеціальних операцій. Розгляньте вплив реформ на професіоналізацію армії та покращення умов служби військовослужбовців. Вивчіть взаємодію ЗСУ з міжнародними військовими структурами, такими як НАТО. Оцініть результати впровадження нових стандартів і технологій у Збройних Силах. Проаналізуйте реакцію суспільства та військових експертів на реформи в армії.

Визначте основні етапи реформування правоохоронних органів. Проаналізуйте створення та роботу Національної поліції України. Оцініть вплив реформи на рівень довіри громадян до правоохоронних органів. Дослідіть результати атестації та переатестації поліцейських. Розгляньте зміни у структурі та функціонуванні Міністерства внутрішніх справ. Вивчіть вплив реформ на боротьбу зі злочинністю та забезпечення громадської безпеки. Оцініть результати створення та роботи Державного бюро розслідувань (ДБР). Проаналізуйте реакцію міжнародних організацій на реформу правоохоронних органів.

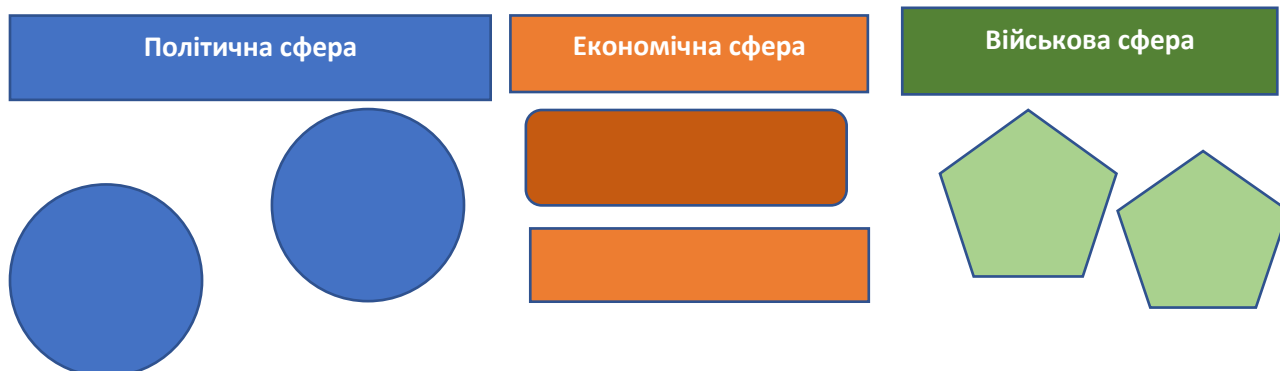
Визначте основні етапи децентралізації, проведеної за часів Порошенка. Проаналізуйте вплив децентралізації на управління місцевими громадами. Оцініть результати фінансової децентралізації та її вплив на місцеві бюджети. Дослідіть зміни у системі місцевого самоврядування та адмініструванні. Розгляньте вплив децентралізації на розвиток інфраструктури в регіонах. Вивчіть роль міжнародної допомоги у проведенні децентралізації. Оцініть вплив децентралізації на покращення якості надання послуг місцевим громадам. Проаналізуйте виклики та труднощі, з якими зіткнулася реформа децентралізації. Реформи в освіті. Медична реформа. Розглядайте причини невдач у реалізації певних політик. Досліджуйте вплив політичних рішень на суспільну стабільність. Вивчайте роль медіа в формуванні громадської думки про внутрішню політику. Обговорюйте основні політичні конфлікти та їхнє розв'язання. Політичні скандали.

Внутрішня політика 2019-2023 рр.: успіхи і невдачі. Визначайте основні політичні події цього періоду. Аналізуйте зміни в уряді та їхній вплив на державну політику. Слуга народу. Визначіть основні тенденції та протиріччя соціально-економічного розвитку України. Оцінюйте успішність реалізації нових реформ. Боротьба з корупцією. Велике будівництво. Розглядайте причини невдач у різних сферах політики. Порівнюйте внутрішню політику з попередніми періодами. Досліджуйте вплив пандемії COVID-19 на політичні рішення. Вивчайте роль громадських організацій у політичному житті. Обговорюйте основні виклики, з якими стикалася країна в цей період. Політичні скандали.

Визначайте основні напрями соціальної політики. Аналізуйте успішність програм соціального захисту. Оцінюйте вплив етнокультурної політики на міжетнічні відносини. Розглядайте роль релігійних організацій у суспільному житті. Томос. Порівнюйте політику України з іншими багатонаціональними країнами. Досліджуйте вплив культурної політики на національну ідентичність. Вивчайте випадки міжрелігійного діалогу та співпраці.

Зовнішньополітичні вектори 2014 - поч. 2022 рр.: порівняльний аналіз. Аналізуйте відносини з Європейським Союзом та НАТО. Оцінюйте стосунки з Росією та їхню динаміку. Розглядайте співпрацю з міжнародними фінансовими інституціями. Порівнюйте зовнішню політику України з іншими пострадянськими країнами. Досліджуйте участь України в міжнародних організаціях та форумах. Вивчайте вплив зовнішньополітичних рішень на внутрішню політику.

Історичні терміни (встановіть взаємозв'язки)

Самостійна робота. Тема. Війна росії проти України Добробати

1. Причини створення українських добробатів.
2. Джерела фінансування, вишкіл, рекрутинг.
3. Участь добробатів у бойових діях у 2014-2021 рр.
4. Полк Азов під час широкомасштабного російського вторгнення у 2022 р.
5. Оборона Азовсталі. Трагедія в Оленівці.
6. Діяльність Азову у бойових діях у 2022-2024 рр. Міжнародна оцінка Азову.

Основна література

- Бойко О. Новітня історія України, 2014–2019 рр. : навчальний посібник. Київ : Академія, 2023. 160 с.
- Бойко О., Яневський Д. 30 років незалежності України: у 2-х томах. Том 1. До 18 серпня 1991 року. К., 2021.
- Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.
- Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.
- Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953-2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.
- Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.
- Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.
- Плохій С. Російсько-українська війна. Повернення історії. К., 2023. 400 с.
- Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова

Усна історія російсько-української війни (2014– 2015 роки) / за ред. : В. Мороко ; Український інститут національної пам'яті, Запорізький національний університет, Запорізька обласна державна адміністрація. Київ : К.І.С., 2015. Вип. 1. 176 с. Режим доступу : <https://bit.ly/3zvCiUl> (дата звернення: 11.07.2025)

Усна історія російсько-української війни (2014– 2016 роки) / ред. : Г. Васильчук, В. Мороко ; Український інститут національної пам'яті, Запорізький національний університет, Запорізька обласна державна адміністрація, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Київ : К.І.С., 2016. Вип. 2. 464 с. Режим доступу : <https://bit.ly/3PIuaVQ> (дата звернення: 11.07.2025)

Усна історія російсько-української війни (2014– 2016 роки) / за ред. : В. Мільчева, В. Мороко ; Український інститут національної пам'яті, Запорізький національний університет, Запорізька обласна державна адміністрація, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Київ : К.І.С., 2017. Вип. 3. 200 с. Режим доступу : <https://bit.ly/3RVkyJc> (дата звернення: 11.07.2025)

Усна історія російсько-української війни (2014– 2018 роки) / за ред. : В. В. Мороко ; Український інститут національної пам'яті, Запорізький національний університет, Запорізька обласна державна адміністрація, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Київ : К.І.С., 2018. Вип. 4. 383 с. Режим доступу : <https://bit.ly/3POlahW> (дата звернення: 11.07.2025)

Усна історія російсько-української війни (2014– 2019 роки) / за ред. : В. В. Мороко ; Український інститут національної пам'яті, Запорізький національний університет, Запорізька обласна державна адміністрація, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Київ : К.І.С., 2019. Вип. 5. 432 с. – Режим доступу : <https://is.gd/pGL1fK> (дата звернення: 11.07.2025)

Шляхи боротьби з «руським миром» в Україні : аналітична записка / Станіслав Шулімов, Олена Литвин; Школа політичної аналітики Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2019. 25 с. Режим доступу : <https://spa.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/Countering-Russian-World.pdf>

Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія / Донецький національний університет імені Агафонов Н. Міжнародний тероризм як фактор впливу на стан безпеки України. *Зовнішні справи*. 2017. № 5. С. 24–28.

Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики : монографія / упор. П. П. Гай-Нижник. Київ : МП Леся, 2016. 586 с.

Мероник А. 24.02: щоденник війни / А. Мероник. Чернівці, 2022. 240 с.

Рафеєнко В. Війна 2022 / В. Рафеєнко. Львів, 2022. 192 с.

В'ятрович В. Наша столітня: короткі нариси про довгу війну / В. В'ятрович. Харків, 2023. — 272 с.

Максименко О. Пряма мова. Хроніки захисту / О. Максименко. Харків, 2024. 304 с.

Richard Sakwa **Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands. London, 2014.** Читайте критично! Добробати / Катерина Гладка, Дмитро Громаков, Вероніка Миронова, Ольга Плужник, Олег Покальчук, Ігор Рудич, Васіліса Трофимович, Артем Шевченко, кер. проекту : Іван Рябчій, передм. : Арсен Аваков. Харків: Фоліо, 2016. 574 с. Режим доступу : <https://is.gd/QX8yQQ>
Азізова М. 15 місяців пекла: захисник Маріуполя розповів усю правду про тортури і вбивства в Оленівці. URL: <https://tsn.ua/exclusive/15-misyaciv-pekla-zahisnik-mariupolya-rozpoviv-vsyu-pravdu-pro-torturi-i-vбивства-v-olenivci-2408371.html> (дата звернення: 13.01.2024).

Більше ніж два тижні ніхто не піднімає слухавки. Заступник командира «Азову» Калина розповів про оборону Маріуполя. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/ponad-dva-tizhni->

nihto-ne-bere-trubku-zamkomandira-azova-kalina-rozpoviv-pro-oboronu-mariupolja-1604055.html

(дата звернення 10.04.2024).

Стасюк Ю. М. Історичні джерела про участь добровольчих батальйонів в антитерористичній операції. *Гілея*. 2017. Вип. 118. С. 125–130. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_118_29

Блажко Л. Країна змінилася: звільнений з полону парамедик «Азовсталі» поділився надихаючим посланням до українців. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/lime/learn/2023-01-19/strana-izmenilas-osvobodennyiy-iz-plena-paramedik-azovstali-podelilsya-vdohnovlyayuschim-poslaniem-k-ukraintsam/49993> (дата звернення 19.01.2024).

Гаврилюк Х. Азовсталь: історія оборони Свідчення учасників подій, їхніх рідних та очевидців. URL: <https://suspilne.media/azovstal-story-of-defense/> (дата звернення: 27.01.2024).

Гринцевич Назарій «ГРІНКА» частина 2 / вихід з Азовсталі / допомога блогерів рф / повага до Арестовича / обмін /Оленівка. URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=gluC-WpFG5E> (дата звернення 10.12.2023).

Гринцевич Назарій «ГРІНКА» / Наймолодший з АЗОВСТАЛИ / Бої за Маріуполь Чого хотілося в ПОЛОНІ? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KA8JMDFWlxE> (дата звернення 06.12.2023).

Лачен Дід Шинобі – легенда мілітарі ком'юніті. Як не бути ботом, кріпом. Як нестати юнітом. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mmnJNbsUnVw&t=2s> (дата звернення 30.12.2024).

Потапенко А. Було розуміння, що домовленості можуть порушити, й Оленівка – приклад цього – дружина азовця Дениса Прокопенка. URL: <https://suspilne.media/270668-bulo-rozuminna-so-domovlenosti-mozut-porusiti-j-olenivka-priklad-cogo-druzina-azovca-denisa-prokopenka/> (дата звернення 14.02.2024).

Рагуцька Л. Нас називають героями, але ми робимо свою роботу: захисники Маріуполя дали прес-конференцію. Головні тези. URL: <https://war.obozrevatel.com/ukr/nas-nazivayut-geroyami-ale-mi-robimo-svoyu-robotu-zahisniki-mariupolya-dali-preskonferentsiyu-golovni-tezi.htm> (дата звернення 8.05.2024).

Тавр Кротевич Богдан: Немає такого сценарію, де Україна програє. URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=pVQHAFY4xN0>(дата звернення 24.01.2024) .

25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / Відп. ред. В. Смолій; Кер. авт. кол. Г. Боряк; Авт. кол.: В. Головка (коорд. проекту), В. Даниленко, С. Кульчицький, О. Майборода, В. Смолій, Л. Якубова, С. Янішевський. НАН України. Інститут історії України. К.: Ніка-Центр, 2016. 796 с.

Азовський легіонер, який до останнього подиху давав відсіч ворогові. Пам'яті «Брата». URL: <https://azov.org.ua/azovskii-legioner-pamiati-brata/>

Головка В. Збройна агресія російської федерації проти України.

URL:http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=zbroyna_agresija_rosijskoji_federatsiji_proty_ukrajiny (дата звернення 15.04.2024).

Гончарук Л. Ми не знаємо, чому наших рідних завели в ту будівлю стратити. Рік теракту в Оленівці – що з розслідуванням URL:<https://suspilne.media/538605-mi-ne-znaemo-comu-nasih-ridnih-zaveli-v-tu-budivlu-stratiti-rik-teraktu-v-olenivci-so-z-rozsliduvannam/>(дата звернення 22.05.2024).

Ісак О. Екскурсія в «Азов». Один день із українським полком спецпризначення. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29311168.html>(дата звернення 21.03.2024).

Командир бригади «Азов», підполковник Денис «Редіс» Прокопенко зустрівся з особовим складом. URL: https://t.me/azov_media/4840 (дата звернення 16.02.2024).

Кондрат А. «Азову» дев'ять років: як російська пропаганда дискредитувала підрозділ і які це мало наслідки під час оборони Маріуполя. URL: <https://svidomi.in.ua/page/azovu-devyat-rokiv->

[iak-rosiiska-propahanda-dyskredytuvala-pidrozdil-i-iaki-tse-malo-naslidky-pid-chas-oborony-mariupolia](#) (дата звернення: 06.04.2024).

Лихогляд К. Мужність, яка межує з божеством: інструктор полку «Азов», який вирвався із «Азовсталі». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/azov-azovstal-porani-ievakuatsiya-heroyizm/31875516.html> (дата звернення 31.05.2024).

Ліскович М.У. Незламні, нескорені, неспинні – легендарні : «Азову» - 9 років.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3705388-nezlamni-neskoreni-nespinni-legendarni-azovu-9-rokiv.html> (дата звернення: 05.05.2024).

Миколайчук О. Полк «Азов» відкрив мобілізаційний центр у Миколаєві.

URL: https://ipress.ua/news/polk_azov_vidkryie_bazu_mobilizatsiynny_tsentru_mykolaievi_86951.html (дата звернення: 25.04.2024).

Мусаєва С. Командир «Азова» Денис Прокопенко (Редіс): Ми зробили все можливе та неможливе, аби відтягнути на себе переважаючі сили противника. URL:

<https://www.pravda.com.ua/articles/2022/05/8/7344860/> (дата звернення 08.05.2024).

Павлопіль-Широкинська наступальна операція. URL: <https://azov.org.ua/pavlopol-shyrokynska-nastupalna-operatsiya/> (дата звернення 25.04.2024).

Петиція за розблокування передання американської зброї за день набрала понад 25 тис. голосів. URL:

https://war.gordonua.com/ukr/petitsiya-za-rozblokuvannja-peredannja-amerikanskoji-zbroji-za-den-nabrata-ponad-25-tis-holosiv-1706516.html?_gl=1*11do4x6*_ga*ODYwNjcwOTAzLjE3MTU0NDQ5MzQ.*_ga_LLKXF6867N*MTcxNTk1NDMwOC4yLjAuMTcxNTk1NDMwOC42MC4wLjA (дата звернення 09.05.2024).

Пилипчук Р. Андрій Білецький: Наші хлопці – українофіли, а не ксенофоби. URL:

<https://konkurent.ua/publication/29175/andrij-bileckij-nashi-hlopci-ukrayinofili-a-ne-ksenofobi/> (дата звернення 07.02.2024).

Про «Азов» <https://azov.org.ua/pro-nas/> (дата звернення 19.02.2024).

Хронологія подій окупаційних з 2014 року. URL: <https://rusaggression.gov.ua/ua/events.html> (дата звернення 21.04.2024).

Як трансформувалися фейки російської пропаганди щодо українського полку «Азов». URL: <https://cpd.gov.ua/articles/istoriya-dyskredytaciyi-polku-azov/> (дата звернення: 18.05.2024).

Шторгін І. Хто нацист? Особливості українських праворадикалів. URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/28512571.html> (дата звернення 28.05.2024).

Naidonova A. V. Intelligence-maps as a means of effective work with information: handbook for educators and students. Dnipropetrovsk, 2016.

Методичні рекомендації

Розгляньте причини створення українських добровольчих батальйонів. З'ясуйте, як розпочалась російська агресія проти України у 2014 році, що спричинило активізацію добровольчого руху. З'ясуйте, як державна армія не могла впоратися з викликами, що виникли, і чому добровольчі батальйони стали необхідністю для захисту державного суверенітету та територіальної цілісності.

Дослідіть джерела фінансування, вишкіл та рекрутинг українських добробатів. Встановіть, як українські добровольчі батальйони отримували матеріальну підтримку від українського населення, діаспори та благодійних організацій. Вивчіть, як організовувався військовий вишкіл новобранців, включаючи тренування, тактику ведення бойових дій та взаємодію з регулярними військами. Дослідіть процес рекрутингу, де добровольці залучались через особисті зв'язки, соціальні мережі та громадські організації.

Вивчіть участь добробатів у бойових діях у 2014-2021 роках. Проаналізуйте ключові битви та операції, в яких брали участь добровольчі батальйони, такі як бої за Іловайськ, Дебальцеве та Маріуполь. Визначте внесок добробатів у стримуванні російської агресії та стабілізації лінії фронту на Донбасі.

Досліджуйте роль полку "Азов" під час широкомасштабного російського вторгнення у 2022 році. Розгляньте його участь у обороні ключових міст та стратегічно важливих об'єктів. Визначте, як "Азов" допомагав українським силам тримати оборону та організовувати контратаки проти російських окупаційних військ.

Аналізуйте оборону Азовсталі та трагедію в Оленівці. Вивчіть хронологію подій, що призвели до облоги металургійного комбінату Азовсталь, який став останнім оплотом оборони Маріуполя. Розгляньте умови, в яких перебували захисники, їхні героїчні дії та кінцеве оточення та захоплення. Визначте наслідки для полонених, зокрема трагічну подію в Оленівці, де багато з них загинули.

Оцініть діяльність полку "Азов" у бойових діях у 2022-2024 роках. З'ясуйте, які бойові операції проводив "Азов", їхні успіхи та втрати. Вивчіть, як "Азов" адаптувався до нових умов війни та які нові тактики використовував для боротьби з противником.

Досліджуйте міжнародну оцінку полку "Азов". Розгляньте, як світова спільнота, включаючи уряди, міжнародні організації та медіа, оцінюють діяльність "Азову". Визначте, які були позитивні та негативні реакції, та як це впливає на імідж України на міжнародній арені.

Запитання

Які ключові події 2014 року спричинили активізацію добровольчого руху в Україні?
Чому неспроможність регулярної армії реагувати на загрози сприяла створенню добробатів?
Хто з громадських активістів та політиків найбільше підтримував добровольчі батальйони?
Що стало головним чинником формування добровольчих підрозділів?
Як мобілізація громадянського суспільства вплинула на створення добробатів?
Де проходили основні битви за участю українських добровольчих батальйонів у 2014–2021 роках?
Коли полк "Азов" відіграв ключову роль у обороні Маріуполя?
Яким чином фінансувалися добровольчі батальйони на початкових етапах їхнього існування?
Скільки добровольців приєдналося до українських батальйонів у перші роки війни?
Чим відрізнялася тактика "Азову" від інших військових підрозділів ЗСУ?
Нащо добровольці ризикували життям, беручи участь у боях без достатнього забезпечення?
Звідки надходило матеріально-технічне забезпечення для добровольчих батальйонів?
У який спосіб організовувався військовий вишкіл новобранців у добровольчих батальйонах?
Котрі операції за участю добровольчих батальйонів мали найбільший вплив на хід війни?
Якою була роль "Азову" у захисті стратегічних об'єктів під час широкомасштабного вторгнення?
Від кого добробати отримували найбільшу фінансову підтримку на початку війни?
Чий внесок у підтримку добровольчих батальйонів був найбільш суттєвим?
Наскільки ефективною була взаємодія добробатів із регулярною армією?
З якої причини російська пропаганда активно дискредитувала "Азов"?
Яким був вплив добровольчих батальйонів на українську обороноздатність?

Список запитань КСР

1. Українське питання в Першій світовій війні.
2. Укр політ партії в період 1 світової війни.
3. Російська окупація Сх Галичини.
4. Українські січові стрільці: бойовий шлях, постаті,
5. Культурний феномен: стрілецька поезія і музика.
6. Хто з командирів та ідеологів УСС відіграв ключову роль у формуванні бойового духу та національної свідомості стрільців?
7. Яким чином стрілецька поезія та музика відображали патріотичні настрої того часу? Які риси притаманні стрілецькій творчості, і чому вона стала важливою частиною української культури? Як вплинула стрілецька традиція на українське мистецтво та літературу в наступні десятиліття? Чому спадщина Українських січових стрільців залишається актуальною в сучасній Україні, і як вона використовується в освітньому процесі?
8. Проаналізуйте, які політичні, військові та соціальні фактори стали передумовами початку війни між УНР і радянською Росією. Дослідіть, чому більшовики прагнули встановити контроль над Україною. Які стратегічні та економічні мотиви вони мали?
9. Наведіть приклад ключових битв та наступальних операцій, які визначили перебіг Першої українсько-російської війни. Проаналізуйте, як більшовики створювали маріонеткову рад УНР та навіщо їм було потрібно імітувати «народний» уряд.
10. Розкрийте, які основні кроки здійснював уряд рад УНР для легітимізації своєї влади в Україні. Дослідіть, які соціальні та економічні зміни відбулися внаслідок запровадження більшовицької політики в Україні.
11. Проаналізуйте, які методи використовували більшовики для встановлення контролю над Києвом після захоплення міста. Які групи населення були піддані репресіям? Дослідіть, які історичні паралелі можна провести між Першою українсько-російською війною та сучасними подіями.
12. Чому гетьман Павло Скоропадський прийшов до влади, і які чинники цьому сприяли? Внутрішня і зовн політика.
13. Яку роль відігравав Український національний союз у формуванні антигетьманської опозиції, і хто до нього входив? Де відбувалися основні події антигетьманського повстання, і які сили брали в ньому участь? Коли розпочалося повстання Директорії проти Скоропадського, і як розгорталися події? Що змінилося в політичному житті України після падіння гетьманського режиму?
14. Які внутрішні чинники завадили реалізації Акту злуки між УНР та ЗУНР? Як зовнішня політика Росії та Польщі вплинула на процес об'єднання українських земель? Які міжнародні обставини ускладнили реалізацію Акту злуки?
15. Які основні напрямки зовнішньої політики Директорії? Як Директорія намагалася забезпечити міжнародне визнання України? Яким чином Директорія взаємодіяла з країнами Антанти? Які основні труднощі виникали у зовнішній політиці Директорії в контексті військових загроз?
16. Вн і зовн політика ЗУНР. Укр -польська війна.
17. Які дипломатичні кроки здійснювала ЗУНР у еміграції для забезпечення міжнародної підтримки? Які країни стали основними партнерами ЗУНР, і що було зроблено для того, щоб досягти визнання на міжнародній арені? Чи виправданою була політика ЗУНР щодо національних меншин на своїй території.
18. Проаналізуйте роль Станиславова в становленні та розвитку ЗУНР. Коли і чому уряд ЗУНР переніс свою столицю до Станиславова? Які були причини цього рішення і як функціонував уряд ЗУНР після перенесення столиці? Які конкретні заходи вживав уряд для забезпечення економічного та соціального розвитку на території

Станиславова? Охарактеризуйте ситуацію в Станиславові після захоплення його польськими військами в 1919 році.

19. Воєнний комунізм в Україні.
20. Як змінилася тактика антибільшовицьких повстанців у 1920 році порівняно з 1919 роком? Де знаходилися основні осередки антибільшовицького руху в Україні, і чим вони відзначалися? Коли і за яких умов були створені повстанські республіки, такі як Холодноярська республіка, і які вони мали особливості?
21. Чому радянська влада не змогла одразу придушити повстанський рух, і які методи вона використовувала для боротьби з ним? Які історичні наслідки мав антибільшовицький повстанський рух в Україні для подальшої політики радянської влади?
22. Проаналізуйте основні кроки зробив уряд УЦР, Скоропадського, Директорії, ЗУНР для розвитку освітньої системи на своїй території. Які конкретні ініціативи уряд ЗУНР впровадив для розвитку національної освіти під час боротьби за незалежність?
23. Висвітліть зміни відбулися в навчальному процесі щодо використання української мови за часів уряду ЗУНР. Які культурні інституції та проекти були започатковані за часів ЗУНР для підтримки української культури? Яким чином уряд ЗУНР взаємодіяв з українськими митцями, письменниками та науковцями для розвитку національної культури?
24. Яким чином уряд ЗУНР ставився до релігійних установ, зокрема до православної церкви, та які кроки були здійснені для розвитку релігійних свобод в Україні?
25. Неп в Україні. Особливості, плюси і мінуси.
26. Які були основні причини голоду 1921–1922 років в Україні? Висвітліть хронологію голоду. Як голод 1921–1922 років вплинув на соціально-економічну ситуацію в Україні? Дослідіть інші наслідки. Репресії щодо церкви. Проаналізуйте міжнародну допомогу.
27. Що стало причиною змін у релігійному житті України у 1920-х роках? Хто відіграв ключову роль у створенні Української автокефальної православної церкви? Яким чином радянська влада впливала на релігійні громади та обмежувала їхню діяльність?
28. Де найбільше відчувалися зміни в повсякденному житті українців – у містах чи селах, і чому? Чому радянська влада прагнула змінити традиційний побут і світогляд населення? Які особливості психологічного стану людей у 1920-х роках можна виділити, враховуючи історичний контекст?
29. Індустріалізація в рад Україні. П'ятирічки. Де розпочався Стаханівський рух, і які його основні досягнення? Коли соціалістичне змагання почало перетворюватися на примусовий елемент трудової дисципліни?
30. Чому репресії проти інтелігенції та спеціалістів призвели до економічної кризи в СРСР? Які наслідки соціалістичного змагання та стаханівського руху були найбільш суперечливими?
31. Проаналізуйте Голодомор 1932–1933 рр. Дослідіть способи, якими Західна Україна намагалася допомогти голодуючим. Чому ця допомога не доходила до УСРР? Охарактеризуйте ставлення радянської влади до спроб допомоги голодуючим з-за кордону. Чому Москва приховувала масштаби трагедії?
32. Висвітліть значення Голодомору для сучасної української національної пам'яті. Як його сприймають сьогодні? Проаналізуйте процес офіційного визнання Голодомору геноцидом. Які країни першими підтримали це рішення?
33. Що стало причиною судових процесів проти військових в Україні у 1930-х роках? Хто був головними жертвами політичних репресій серед військових і партійних діячів? Як відбувалася фальсифікація доказів під час судових процесів проти військових? Де проводилися основні політичні процеси та які установи їх організовували?
34. Які соціально-психологічні наслідки мали масові репресії для українського суспільства?

35. Які основні етапи церковної політики радянської влади в Україні у 1930-х роках? Чому радянський режим ліквідував Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ)?
36. Як здійснювалися репресії проти духовенства та мирян у період антирелігійної кампанії? Які наслідки мало закриття та знищення храмів для релігійного життя населення? Хто з українських церковних діячів зазнав найбільших переслідувань у 1930-х роках?
37. Які основні причини виникнення інтегрального націоналізму в Україні в міжвоєнний період? Як ідеї інтегрального націоналізму відрізнялися від інших націоналістичних рухів того часу? Які суперечності виникли всередині українського націоналістичного руху і чому вони були важливими для подальших подій?
38. Проаналізуйте діяльність УВО.ОУН: теорія і практика.
39. В чому спільне і відмінне у політиці радянського уряду до українців у 20-х рр. і 1939-41 рр.? Висвітліть форми боротьби ОУН на першому етапі війни. Чому не вдалося створити «спільний фронт» з українських демократичних сил?
40. Акт відновлення Української держави: історико-правовий аналіз.
41. Структура УПА. Командний склад. Військові Окрugi (ВО).
42. Яким чином німецька окупаційна адміністрація організовувала управління на захоплених територіях України? Назвіть методи, що використовували німецькі окупанти для підтримки контролю через поліцію та судову систему? Висвітліть наслідки, які мала діяльність гестапо та СС для місцевого населення під час німецької окупації?
43. Що стало основними етапами Голокосту в Україні, і які міста були найбільш постраждалими від нацистських злочинів?
44. Як місцеве населення реагувало на нацистський терор і репресії в Україні під час Другої світової війни?
45. Яким чином судова система працювала в умовах нацистського окупаційного режиму, і які функції вона виконувала?
46. Назвіть міжнародні організації або держави намагалися реагувати на Голокост і злочини нацистів в Україні.
47. Україна на завершальному етапі радянсько-німецької війни.
48. Масова депортація татар, греків, вірменів, болгар з півострова: як факти етноциду.
49. Евакуація закладів освіти і науки у 1941 р. Робота в евакуації.
50. Радянський патріотизм в роки Другої світової війни: тоталітарний механізм впровадження в Україні. Використання пропаганди нацистами в окупованій Україні.
51. Література, мистецтво, кінематограф. Наука. Радянська музика і театральне мистецтво.
52. Розвиток української культури (освіти, науки, літератури, мистецтва) в піднімецький період. Релігійне життя.
53. Україна у повоєнний період (1944-1953 рр.): суспільно-політичний. Економічний і культурний розвиток.
54. Які "соціалістичні перетворення" відбулися в західних областях України, їх наслідки.
55. Український визвольний рух і його придушення у повоєнне десятиліття
56. Передача Криму до складу УРСР.
57. Причини обмеженості десталінізації.
58. Повсякденне життя селян, робітників, інтелігенції.
59. Шістдесятництво». Клуби молодіжної творчості.
60. Розгортання дисидентського руху, дисидентські організації.
61. Репресії проти дисидентів.
62. Опозиційний рух: форми, методи. Українські дисиденти – виклик системі. УГГ.
63. Розвиток культури в УРСР. Державно-культурні відносини. Суспільна атмосфера в Україні.
64. Початок «перебудови»
65. Соціально-економічне становище.
66. Зростання суспільно-політичної активності громадян. Релігійне відродження.
67. Суверенізація УРСР. Утвердження незалежності України.

68. Суспільно-політичне життя в Україні в умовах утвердження незалежності 1991-2004 рр
69. Фінансово-промислові групи.Корупція.
70. Рівень життя населення України. Проблеми соціального захисту населення.Проблеми охорони здоров'я та екології.
71. Становлення зовнішньої політики України. Українсько-російські відносини.
72. Україна і Європа. Україна і США. Азійський вектор.
73. Що таке непотизм?
74. Висвітліть шляхи формування клану Сім'я.
75. Вивчіть міжнародні оцінки та реакції на існування кланової системи в Україні.
Досліджуйте соціально-економічні наслідки діяльності кланів для звичайних громадян.
Порівняйте ситуацію з кланами до та після завершення правління Януковича
76. Внутрішня політика 2014-2019 рр.: успіхи і невдачі.
77. Внутрішня політика 2019-2024 рр.: успіхи і невдачі.
78. Соціальна, етнокультурна і релігійна політика.
79. Зовнішньополітичні вектори 2014- поч. 2022 рр.: порівняльний аналіз.
80. Добробати.
81. Азов.

Тематика рефератів.

- Історіографія проблеми “Україна в Першій світовій війні”, “Бойовий шлях Українських січових стрільців”, “Союз визволення України”, “Відношення українських політичних партій до війни (порівняльний аналіз)”.
- “Михайло Грушевський – видатний український історик”, “Д.Заболотний – перший у світовій практиці епідеміолог і мікробіолог”, “Українське суспільство у творчості В.Винниченка”, “В.Стефаник – майстер психологічної новели”, “Розвиток українського професійного театру на поч. XX ст.”, “Т.Нарбут – основоположник сучасної української графіки”
- “Українська Центральна Рада як вищий політичний орган влади в Україні”, “Історичний досвід державотворення в період Української Центральної Ради”, “Українська Центральна Рада і Раднарком: від політичних протиріч до збройного конфлікту”, “Бій під Крутами”, “Четвертий Універсал в оцінках сучасників та істориків”, “Роль української еліти в моделюванні національної державності у 1917-1918 рр.”.
- “П.Скоропадський: політичний портрет.”, “Здобутки і прорахунки гетьмана Скоропадського”, “Українська держава 1918 р. в оцінках істориків”, “Політика Скоропадського у сфері культури”.
- “Акт соборності і антисоборницькі сили в Україні (1919-1921 рр.)”, “Ризький мир і Україна”, “Прояви антисемітизму в Україні у дореволюційний період і в добу Української революції”, “Історичне значення Української революції”.
- “Міжнародно-правовий статус Східної Галичини в 1919-1923 рр.”, “Українсько-польська війна: причини, хід, наслідки”, “Східна Галичина і Ризький мир”.
- “Червоний терор як складова воєнного комунізму”, “Ідеологія українського націонал-комунізму”.
- “Взаємостосунки між махновцями і урядом УСРР у 1919-1920 рр.”, “Роль махновського руху в боротьбі за українську державність”, “Червоний терор у Криму”.
- "Розвиток українського мистецтва у 20-і рр.. XX ст.", "Літературне відродження у 20-і рр.. XX ст.", "М.Скрипник: історичний портрет".
- Антицерковна політика радянської влади.
- Проголошення незалежності Карпатської України. А.Волошин.
- Українська військова організація (УВО) в 1920-1928 рр. Боротьба Організації українських націоналістів проти асиміляційно-репресивної політики польської влади щодо українців.
- Самвидав.
- Колобораціонізм.

- УГГ
- Клани в незалежній Україні.
- Культура незалежної України.
- Спорт в незалежній Україні.

Структура написання студентом реферату складається із наступних семи обов'язкових елементів:

- Вступна частина;
- Аналіз використаної літератури по темі (на 2-3 абзаци);
- Характеристика обраної теми та перспективність її дослідження;
- Визначити основні параметри викладу матеріалу;
- Навести історичний ілюстративний матеріал, що підтверджує вашу аргументаційну базу;
- Висновки;
- Список використаної літератури.

Методичні рекомендації для організації навчальної діяльності студентів заочної форми навчання

2.

Курс "Історія України ХХ – початку ХХІ століття" є важливою складовою підготовки майбутніх істориків. Він охоплює ключові події, що визначили розвиток України у період від Першої світової війни до сьогодення. Вивчення цього періоду сприяє формуванню професійних компетенцій, критичного мислення, а також розуміння складних історичних процесів, що впливали на українське суспільство.

Основні завдання курсу:

- Аналіз подій і тенденцій історії України у 1914 р. – початку ХХІ століття;
- Вивчення національно-визвольного руху, ролі України в Першій і Другій світовій війні, радянської репресивної політики, здобуття незалежності та сучасних викликів;
- Опанування методів аналізу історичних джерел, порівняння та критичної оцінки різних інтерпретацій подій;
- Формування навичок викладання історії та інтеграції історичних знань у міждисциплінарний контекст;
- Розвиток умінь аргументовано висловлювати власну думку щодо історичних подій і явищ.

Планування навчального процесу

Оскільки навчання відбувається заочно, студентам важливо раціонально організовувати навчальний процес. Рекомендується:

- **Скласти індивідуальний навчальний графік**, що включає вивчення лекційного матеріалу, роботу з додатковими джерелами, підготовку до семінарів та консультацій;
- **Розподілити теми по тижнях**, приділяючи більше часу складним питанням, наприклад, радянській репресивній політиці, процесам перебудови, розпаду СРСР та здобуття незалежності України;
- **Використовувати різні формати навчання**, включаючи інтерактивні онлайн-ресурси, відеолекції, документальні фільми, аналітичні статті та дискусійні платформи.

Методи самостійної роботи

Самостійна робота є основним елементом навчального процесу. Для ефективного опанування матеріалу студентам слід:

- **Конспектувати лекційні матеріали**, виділяючи ключові події, персоналії та тенденції;
- **Працювати з першоджерелами** (офіційні документи, спогади очевидців, архівні матеріали) для більш глибокого аналізу подій;
- **Залучати альтернативні джерела** – монографії, наукові статті, критичні огляди та матеріали міжнародних історичних досліджень;

- **Виконувати аналітичні завдання** – написання рефератів, порівняльний аналіз документів, складання історичних карт і схем;
- **Використовувати інтерактивні методи** – проходження онлайн-курсів, перегляд документальних відео, використання інтерактивних карт.

Контроль знань і підсумкова атестація

Контроль знань студентів-заочників здійснюється через:

- **Тестування** після вивчення кожного модуля для перевірки засвоєного матеріалу;
- **Колоквіуми**, що охоплюють основні історичні періоди: "Україна в 1914-1939 рр." т. 1-15 на 3-му семінарі) , "Україна в 1939 р. – 1991" т. 16-28(аналіз на 5-му семінарі); Україна незалежна на 6 семінарі (т.29-32).
- **Усні виступи на семінарах**, що демонструють розуміння історичних процесів, здатність аргументувати власну думку;
- **Підсумковий екзамен** у письмовій або усній формі, який охоплює весь матеріал курсу.

Рекомендації з підготовки до іспиту

Для ефективної підготовки студентам рекомендується:

- **Скласти детальний план повторення**, розподіляючи теми рівномірно;
- **Виділити основні дати, події та персоналії** для створення хронологічних таблиць;
- **Використовувати конспекти, методичні матеріали та додаткові джерела;**
- **Практикувати формулювання відповідей на типові питання** та аналізувати можливі суперечливі інтерпретації подій.

Зворотний зв'язок та організація комунікації

Студенти можуть отримати консультації через старосту групи або індивідуально через корпоративну пошту. Важливо своєчасно звертатися за роз'ясненнями та брати активну участь в обговореннях.

Завдяки систематичному підходу до навчання, використанню історичних джерел та аналітичних методів студенти курсу "Історія України XX – поч. XXI ст." зможуть не лише глибоко опанувати матеріал, але й розвинути професійні навички.

Рекомендована література

Основна література

Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Реєнт (відп. ред.), О. Ю.Кириєнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К. : ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf? (дата звернення 21.03.2025).

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.

Дорошко М. Геноцидні війни Леніна – Сталіна – Путіна в Україні. К., 2023.

Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст.К., 2023.

Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія : [у 4 т.] / Івано-Франків. облдержадмін. [та ін.] ; [редкол.: М. Кугутяк та ін.]. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018 - 2021.

Історія України : XIX – XXI ст. : Практикум / [Голубко В. Є., Лаврецький Р. В., Лозинський А. Ф., Нагірняк М. Я., Чура В. І.] ; за заг. ред. Р. В. Лаврецького. ЛДУ БЖД, Львів, 2014. 558 с.

Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.

Росія–Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів: «Астон», 2022. 798 с.

Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси / За ред. С. В. Віднянського. НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2020. 814 с.

Українське століття (1921-2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. К.: ТОВ "Видавництво "Кліо"", 2021. 560 с.

Левітас Ф. Україна в Другій світовій війні (1939–1945 рр.): битва за історичну пам'ять. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, випуск 5, стор. 221–237. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/levitas_ukraina.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

В'ятрович В. Наша століття: короткі нариси про довгу війну. Харків, 2023.

Людина на війні: український соціум через призму Першої та Другої світових воєн / О.Реєнт, І. Азарх, Т. Заболотна [та ін.] . Київ, 2023.

Попович М. Червоне століття. Вид. 3-тє, допов. Київ, 2019.

Україна. Друга світова війна. Енциклопедія; словник / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2019.

Баран В. К. Історія України 1945–1991 рр. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2024. 334 с.

Бойко О. Новітня історія України, 2014–2019 рр. : навчальний посібник. Київ : Академія, 2023. 160 с.

Бойко О., Яневський Д. 30 років незалежності України: у 2-х томах. Том 1. До 18 серпня 1991 року. К., 2021.

В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. УПА. Історія нескорених. 4-те вид. / Відп. ред., упоряд. В. В'ятрович. Центр досліджень визвольного руху. К.: Наш Формат, 2023. 352 с.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. К.: «Генеза», 2000. 360 с.

Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. К.: Портал, 2021. 432 с.

Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії. К.: Наш час, 2008. 432 с.

Кондратюк К. Новітня історія України (1945–2020 роки) : навч. посібник / Костянтин Кондратюк, Володимир Качмар. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 212 с.

Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953-2023). Київ: Арій, 2024. 576 с.

Литвин В.М., Колесник В.Ф., Слюсаренко А.Г., Боровик М.А., Патриляк І.К. [та ін.]. Історія України. Новітня доба. К., 2012.

Новітня доба / гол. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. Вип. 12. 346 с.

Плохій С. Російсько-українська війна. Повернення історії. К., 2023. 400 с.

Скакальська І. Практикум з історії України модерної епохи (XIX – XXI ст.). К: КНТ, 2021.

Додаткова

Артимишин П., Костюк О. «Велика Польща» та «руській мір»: Україна у суспільно-політичному дискурсі та зовнішньополітичних доктринах сусідніх держав: монографія / НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. 240 с.

Артимишин Ю. Депортаційні акції 1940-х років у національній пам'яті українців: стан та перспективи дослідження: монографія / НАН України, Інститут українознавства імені І. Крип'якевича. Львів, 2023.

Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. К., 1999.

Вегеш М.М., Токар М.Ю. Карпатська Україна на шляху державотворення. До 70-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України [Текст]: монографія. Ужгород:

Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Реєнт (відп. ред.), О. Ю. Кирієнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. К. : ТОВ Вид-во «КЛІО», 2015. 800 с.

Велика війна 1914-1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн.1: Історичні нариси / упорядн. О. Реєнт; ред. кол.: В. А. Смолій (голова). НАН України. Інститут історії України. К. : ТОВ Вид-во «КЛІО», 2014. 784 с.

Дашкевич Я., Кук В., Бойко В., Посівнич М., Сова А. Про генерала Тараса Чупринку (Романа Шухевича). Львів, 2020. 104 с.

Капелюшний В. П. Незламна і нескорена: національна еліта в Українській революції 1917–1921 років: історіографічний нарис : монографія / В. П. Капелюшний, О. Ф. Коваль. Київ : Інтерсервіс, 2018. 479 с.

Красівський О. Галичина у першій чверті XX ст. Проблема польсько-українських стосунків. Львів: Українська академія управління при Президенті України, 2000. 416 с.

Міжнаціональні відносини в Україні у XX – на початку XXI ст. Західні землі: монографія / від. ред. Іван Патер, упоряд. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. 698 с.

Місцеве самоврядування в Україні (XX – початок XXI століття). Західні землі: монографія / відп. ред. Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. 676 с.

Нікольський В. М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х — 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. Донецьк, 2003.

Патер І. Союз визволення України (1914–1918). Постаті / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. 404 с.

Пиріг Р. Я. Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 року. Київ, 2018. 357 с. фот.

Політична історія України XX століття: Підручн. для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Кудряченко, Г. І. Калінічева, А. А. Костира. К.: МАУП, 2001-2006.

Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках. Тернопіль: Крила, 2023. 368 с., іл.

Посівнич М. Степан Бандера. Провідник української ідеї. Київ: Наш Формат, 2023. 280 с.: іл. (Серія «Наш пантеон»)

Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія; Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського; Центр незалежних історичних студій. Львів, 2019. 512 с.

Українська революція. Історичні портрети/ упоряд.: Корновенко С.В., Морозов А.Г., Реєнт О.П.]. Вінниця, 2004.

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / відп. ред. проф. М. Кугутяк. Упорядн.: М. Вітенко, Т. Галицька-Дідух, І. Гурак, О. Жерноклеєв, М. Кугутяк, А. Мішук, Г. Пославська, Т. Ходак. Т. 1. Кн. 2 (1929–1939). Івано-Франківськ : КПФ «ЛІК», 2014. 600 с.

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. Том. 2. Книга 1 (1939 – 1945). Івано-Франківськ: КПФ «ЛІК», 2009. 600 с. Політична історія України ХХ ст. : У 6 т. / редкол. І. Ф. Курас (голова) та ін. К. : Генеза, 2002– 2003.

Українські націоналісти в боротьбі проти нацизму: збройне протистояння, спротив у німецьких тюрмах і концтаборах, діяльність на еміграції. Документи та матеріали / упоряд. і відп. ред. Михайло Романюк; НАН України Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. 904 с.

Статті

100 років боротьби. Українська революція 1917–1921 рр. : метод.-бібліогр. матеріали / Львів. обл. універс. наук. б-ка ; упоряд.: І. Лешнівська, О. Шматко; ред. О. Букавіна ; наук. ред. І. Лешнівська. Львів, 2018. 64 с.

Contextualizing the Holodomor: the impact of thirty years of Ukrainian famine studies / ed. Andriy Makuch and Frank Sysyn. Canadian Institute of Ukrainian Studies, 2015. 126 p.

Pop, M. (2015). Ac tivitatea organizației Partidului Național Țărănesc din județul Hunedoara în perioada 1928–1938. Sargetia. Acta Musei Devensis, 6, 319–333 .

Radziwinowicz, W., 2017. «Operacja polska» NKWD – najbardziej krwawy akt Wielkiej Czystki w 1937 roku. «Gazeta Wyborcza». 21.08.2017. [Online]. URL: <https://wyborcza.pl/alehistoria/7,121681,22241135,operacja-polska-nkwd-najbardziej-krwawy-akt-wielkiej.html?disableRedirects=true> (дата звернення: 21.05.2024)

Автушенко І., Стоян Т. Репресії проти військовослужбовців в УСРР–УРСР у 1920–1930-х рр.: особливості та наслідки URL: <https://doi.org/10.15407/http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/184589/05-Avtushenko.pdf?sequence=1>

Антонюк Я., Трофимович В. Судово-дисциплінарна практика українських націоналістичних організацій (1920—1980-ті рр.) Український історичний журнал. 2023. Число 4. С. 209. URL <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&2 S21P03=IDP=&2 S21STR=UIJ 2023 4 12> (дата звернення: 17.08.2025).

Антонюк Я. Служба безпеки ОУН(б) крізь призму трансформацій історичної пам'яті. Український історичний журнал. 2025. Число 3. С. 162. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2025_3_11 (дата звернення: 17.08.2025).

Бондаренко П. С. Жіночий досвід сталінських репресій 1930-х рр. (на матеріалах УРСР) : дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Маріупольський державний університет. Маріуполь, 2021. 284 с.

Великочий В. Державно-політична система ЗУНР : реалії національного державотворення й історичне значення. Професійна освіта управлінських кадрів: проблеми, дослідження, досвід : зб. наукових статей / відп. за вип. Бойчук Л.В. Івано-Франківськ, 2017. С. 5-18.

Верменич Я. «Радянiзація» чи «націоналізація»: ще раз про сутність політики коренізації 1920 – початку 1930-х рр. Український історичний журнал. 2022. №3. С.158-172 URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/187212/14-Vermenych.pdf?sequence=1> (дата звернення: 27.01.2024).

Верстюк В. Гетьман П. Скоропадський і гетьманська держава в польській історіографії. Український історичний журнал. 2024. Число 3. С. 160-186. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.160> (дата звернення: 21.01.2025)

Вронська Т. "Іноземцям — заборонено": просторові обмеження перебування в радянській Україні (1919—1959 рр.) Український історичний журнал. 2024. Число 3. С. 112-132. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.112> (дата звернення: 27.01.2024).

Вронська Т.В. Упокорення страхом: сімейне заручництво у каральній політиці радянської влади (1917–1953 рр.) : наукове видання. Київ : Темпора, 2013. 624 с.

Галицька-Дідух Т. Галицьке представництво на Ризькій мирній конференції. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Вип.140. Ч. 3. Історичні науки. К. : «Видавництво «Гілея», 2018. С. 110–118.

Галицька-Дідух Т. Маріонеткові радянські республіки у політиці більшовицького уряду Росії періоду Української національно-демократичної революції (1917–1921 рр.). Гілея: науковий вісник. К. : «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 150. Ч. 1. Історичні науки. С. 27–37

Галицька-Дідух Т.В. Радянська пропагандистсько-агітаційна діяльність у Східній Галичині в 1920-х рр. Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. 2023. Ч. 36. С. 70–84.

Гуцало Л. В. Перша світова війна і Україна у сучасній українській історіографії. Інтермарум: історія, політика, культура. 2017. № 4. С. 119-131. URL: <http://intermarum.zu.edu.ua/article/view/134950/131738> (дата звернення: 21.05.2024)

Давидюк Р. Страта "в особливому порядку" колишніх уенерівців: розстрільний список 1940 р. Український історичний журнал. 2023. Число 1. С. 121-142. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.01.121> (дата звернення: 12.05.2024)

Дем'янюк О. Сучасні дослідження подій доби Української Центральної ради на території Волинської губернії. Літопис Волині. 2019. №20. С.46-52. URL: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2020.20.07> (дата звернення: 21.05.2024)

Дзьобак В. Жінки в ідеології та практиці ОУН (1929—1941 рр.): від "невидимості" до мобілізації. Український історичний журнал. 2025. Число 5. С. 58. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2025_5_5 (дата звернення: 17.08.2025).

Колесник В. Під кутом національно-політичного виміру: Державна дума в публіцистиці українських громадсько-політичних діячів (1906-1917 рр.) Український історичний журнал. 2024. Число 5. С. 62-77. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.062> (дата звернення: 17.07.2024).

Кравець Д. Радянізація Західної України (1939–1941) у громадській думці українців у США. Сторінки історії. 2022. №54. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.54.2022.264586> (дата звернення: 11.03.2024).

Кудлай О. Державний контроль Української Народної Республіки: структура, завдання, головні напрями діяльності (1917—1918 рр.) Український історичний журнал. 2025. Число 3. С. 43. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2025_3_5 (дата звернення: 12.08.2025)

Кузіна К. Арешти дружин співробітників НКВС під час Великого терору та їх реабілітація в 1950-х рр. Український історичний журнал. 2025. Число 5. С. 98. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2025_5_7 (дата звернення: 17.08.2025).

Кузіна К. Глузуючи з ВНК—ОДПУ—НКВС: радянські органи держбезпеки в анекдотах (1920—1930-ті рр.) Український історичний журнал. 2023. Число 5. С. 151. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_5_11 (дата звернення: 11.03.2024).

Кульчицький С. Держава-суспільство як фундамент більшовицької системи влади і власності. Український історичний журнал. 2024. № 2. С.132-141. URL: http://uhj.history.org.ua/cgi-bin/uhj/jrn.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=uhj&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=UIJ_2024_2_9 (дата звернення: 21.01.2025)

Кульчицький С. Кремлівські інструменти зросійщення радянської України під час формування тоталітарного ладу. Український історичний журнал. 2024. Число 6. С. 149-169. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.06.149> (дата звернення: 17.07.2024).

Кушко І. Директорія в системі державного управління УНР у перші місяці своєї роботи (листопад 1918 р. – січень 1919 р.). Збірник наукових праць SCIENTIA. 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/12816> (дата звернення: 21.06.2024)

Лапченко, А. Правовий статус жінки-селянки в 1920–1930-ті роки в УСРР. Літопис Волині. 2021. (24), 108-112. URL: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.18> (дата звернення: 11.03.2024).

Монолатій І. С. Станиславів – тимчасова столиця Західно-Української Народної Республіки. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2018. № 5. С. 9-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_2018_5_3. (дата звернення: 12.05.2024)

Нарис історії Українських січових стрільців [Текст] : 110-річчю відзначення року легіону УСС на Прикарпатті присвячується / М. Лазарович ; упоряд. серії І. Монолатій. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2024. 158 с.

Омельченко І. Формування та діяльність організаційно-мобілізаційних референтур запілля УПА на Волині та Поліссі (1943–1944 рр.) Військово-науковий вісник. 2018. №29. URL: <http://vnnv.asv.gov.ua/article/view/156382> (дата звернення: 11.03.2024).

- Ореховський В. О. Діяльність Товариства Червоного хреста в Україні в роки Першої Світової війни Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія. № 28 (2023). URL: <http://visnyk-history.knlu.edu.ua/article/view/280706> (дата звернення: 21.05.2024)
- Папакін Г. Павло Скоропадський: життя крізь власні его-джерела (листи, щоденники, мемуари). Архіви України. 2023. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/196> (дата звернення: 21.05.2024)
- Перший Зимовий похід Армії УНР. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського : [офіц. портал]. Київ, 2019. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5048> (дата звернення: 11.05.2024)
- Петренко Н. М. Причини та принципи впровадження обов'язкової освіти дорослих в Україні у 20-х роках ХХ століття. Сумська старовина. 2023. (LXII). URL: <https://starovyna.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/2-Petrenko.pdf> (дата звернення: 21.05.2024)
- Пиріг Р. Я. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6005-4/978-966-02-6005-4.pdf> (дата звернення: 21.05.2024)
- Пиріг Р. Гетьманат Павла Скоропадського: комплекс малоросійства правлячої еліти. Український історичний журнал. 2023. Число 4. С. 59. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_4_5 (дата звернення: 11.03.2024).
- Руккас А. О. Українське військо доби визвольних змагань 1917–1921 рр. Східноєвропейський історичний вісник / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка [та ін.]. Дрогобич, 2018. Вип. 7. С. 104–110.
- Сич О. Соціально-консервативний націоналізм: теорія і політика. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. 543 с.
- Слободянюк М. Українські й російські наративи історії ОУН та УПА. Український історичний журнал. 2023. Число 6. С. 235. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_6_14 (дата звернення: 27.01.2024).
- Срібняк І. В. Організація репатріації полонених українців з Австро-Угорщини у 1918 р. (джерела до історії української військової дипломатії). Пам'ятки: археогр. щорічник / Укр. НДІ арх. справи та документознавства. Київ, 2019. Т. 10. С. 58–61.
- Срібняк І. В. Організація репатріації полонених українців з Австро-Угорщини у 1918 р. (джерела до історії української військової дипломатії). Пам'ятки: археогр. щорічник / Укр. НДІ арх. справи та документознавства. Київ, 2019. Т. 10. С. 58–61.
- Тинченко Я. Репресії в УРСР 1937—1938 рр. проти колишніх учасників антибільшовицької боротьби. Український історичний журнал. 2025. Число 4. С. 79. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2025_4_6 (дата звернення: 17.08.2025).
- Українська держава (квітень – грудень 1918 року) : зб. док. і матер. : у 2-х т., 3-х ч. / НАН України, Ін-т історії, Центр. держ. архів вищ. органів влади і управління ; упоряд.: Р. Пиріг (кер.) та ін. Київ : Темпора, 2015. Т. 2. Ч. 3. XX, 412 с.
- Шандра В. Відмова від військової служби в російській армії в роки Першої світової війни як антивоєнний соціальний протест. Український історичний журнал. 2024. Число 6. С. 113-127. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.06.113> (дата звернення: 17.07.2024).
- Яблонський, В. Формування та трансформація політичного режиму Директорії УНР наприкінці 1918 – 1919 рр. Київські історичні студії. 2023. №16. С.73–83. URL: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2023.18> (дата звернення: 01.05.2024)
- «Дисиденти». Уклад. і передмова В. Кіпіані ; худож. І. Кипібіда. Х. : Віват, 2021. 352 с.
- Антонюк Я. Протиборство спецслужб закордонних центрів ОУН із КДБ (1960-ті – початок 1990-х рр.) Український історичний журнал. 2021. Число 3. С. 114-125. URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.03.114> (дата звернення: 27.07.2025).
- Березницька І., Коціра Х., Левантович О. Сила опору. Українці в радянських таборах. К., 2024.
- Боряк Д. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави. К.: Ніка-Центр, 2016. в Україні (1991–2014): монографія. Чернівці: Книги – XXI, 2016. 552 с.
- Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки : монографія / Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Гончар, Т. Ю. Куниця, Д. Д. Бирик ; за ред. : Т. Ф. Алексеєнко ; Інститут проблеми виховання Національної академії педагогічних наук України. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 240 с. URL : <https://is.gd/ZI4Oan> (дата звернення: 27.07.2025).

Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки : монографія / Т. Ф. Алексєєнко, Л. В. Гончар, Т. Ю. Куниця, Д. Д. Бибик ; за ред. : Т. Ф. Алексєєнко ; Інститут проблеми виховання Національної академії педагогічних наук України. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 240 с. URL : <https://is.gd/ZI4Oan> (дата звернення: 20.08.2025).

Випробування вогнем. Війна за Незалежність України на цивілізаційній мапі історії та глобальної сучасності / Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, С. Блащук, О. Ясь. Київ : ТОВ "Видавництво "Кліо", 2025. 752 с.

Воєнно-політичні інтереси України в ієрархії суспільних пріоритетів (кінець XX – початок XXI століття): монографія / відп. ред. Ігор Соляр, упоряд.: Олег Муравський, Михайло Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2021. 324 с.

Вронська Т., Стяжкіна О. Мінусники: покарані простором. Київ: Темпора, 2021.

Гібридна війна: in verbo et in praxi : монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під. заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Вінниця : ТОВ «НіланЛТД», 2017. 412 с.

Денисенко В. І. Формування та функціонування в Україні політичного режиму Віктора Януковича (2010–2014 рр.): монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 878 с.

Денисенко В. І. Формування та функціонування в Україні політичного режиму Віктора Януковича (2010–2014 рр.): монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 878 с.

Дорошко, М. Неоголошені війни Росії проти України у XX – на початку XXI ст.: причини і наслідки / Микола Дорошко. Київ : Ніка-Центр, 2018. 192 с.

Запобігання колабораційній діяльності : метод. рекомендації / О. С. Юнін, В. С. Березняк, В. В. Шаблистий, А. В. Макашов та ін.; Дніпро : ДДУВС, 2024. 72 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13076/1/макет_методичні%20рекомендації%20запобіг.%20колаборац.%20діяльності.pdf (дата звернення: 27.01.2024).

Ільницький В. (2016). Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). Дрогобич: Посвіта. 2016. 696 с.

Касьянов Г. Past continuous: Історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. Київ: Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.

Киридон А., Троян С. Українська пастка для російського Левіафана. К., 2023.

Красовицький О. Хроніка війни. 2014–2022. Перші пів року повномасштабної агресії (24.02.2022 – 24.08.2022). Т.1-3.

Крупина В. Українська номенклатура у відновленні повоєнної України: соціокультурний портрет, політична роль, історичний досвід: лекція / За ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2025.

Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014): монографія. Чернівці: Книги – XXI, 2016. 552 с.

Мельникова О. Особливості дисидентських комунікацій 1960 - початку 1990 рр. в Україні: монографія. К., 2020.

Міжнародна підтримка України в період російсько-української війни: монографія / відп. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. 354 с.

Міжнародна підтримка України в період російсько-української війни: монографія / відп. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2024. 354 с.

Мокрик Р. Бунт проти імперії: українські шістдесятники. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 416 с.

Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр. : монографія / Ю. І. Левченко ; за наук. ред. К. П. Двірної. Київ : Видво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 402 с.

Палінчак М., Остапець Ю., Лешанич М. Особливості процесу інституціалізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту: монографія / М. Палінчак, Ю. Остапець, М. Лешанич. Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2021. 240 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/34996> (дата звернення: 20.08.2025).

Палінчак М., Остапець Ю., Лешанич М. Особливості процесу інституціалізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту: монографія / М.

Палінчак, Ю. Остапеч, М. Лешанич. Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2021. 240 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/34996>

Судовий процес Валентина Мороза: розсекречені матеріали / упор. Б. В. Паска. Брустури : Дискурс, 2021. 704 с.

Патриляк І. К. “Встань і борись слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія. Центр дослідження визвольного руху. Львів : Часопис, 2012. 592 с.

ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. У 2-х кн. – Кн. 2 / Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2022. 1526 с.; іл.

Позняк-Хоменко, Н. Волонтери: сила небайдужих / Наталка Позняк-Хоменко ; Український інститут національної пам'яті. Тернопіль : Джура, 2020. 360 с. URL : <https://uinpr.gov.ua/elektronnyvydannya/volontery-syla-nebayduzhyh> (дата звернення: 27.07.2025).

Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/politychnyi_protse_u_nezaleznii_ukraini.pdf (дата звернення: 27.07.2025).

Русначенко А. М. Народ збурений: Нац.-визвол. в Україні й нац. Рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–1950-х роках. К. : Унів. Вид-во “Пульсари”, 2002. 519 с.

Степико М. Т. Українська ідентичність у глобалізованому світі. Харків: Майдан. 2020. 258 с.

Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 256 с.

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. Том. 2. Книга 2 (1945 – 1946). Івано-Франківськ: КПФ “ЛІК”, 2010. 695 с.

Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнно-стратегічні аспекти : збірник матеріалів міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 29 квітня 2021 р.) / за заг. ред. : П. М. Грицяя, відп. за вип. : В. В. Шевчук. Київ : Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, 2021. 296 с. URL : <https://nuou.org.ua/assets/documents/npc-zbr-agr-rs-pr-ukr-29-04-2021.pdf> (дата звернення: 27.07.2025).

Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнно-стратегічні аспекти : збірник матеріалів міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 29 квітня 2021 р.) / за заг. ред. : П. М. Грицяя, відп. за вип. : В. В. Шевчук. Київ : Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, 2021. 296 с. URL : <https://nuou.org.ua/assets/documents/npc-zbr-agr-rs-pr-ukr-29-04-2021.pdf> (дата звернення: 20.08.2025).

Усна історія російсько-української війни (2014– 2019 роки) / за ред. : В. В. Мороко ; Український інститут національної пам'яті, Запорізький національний університет, Запорізька обласна державна адміністрація, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Київ : К.І.С., 2019. Вип. 5. 432 с. URL : <https://is.gd/pGL1fK> (дата звернення: 27.07.2025).

Усна історія російсько-української війни (2014– 2019 роки) / за ред. : В. В. Мороко ; Український інститут національної пам'яті, Запорізький національний університет, Запорізька обласна державна адміністрація, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Київ : К.І.С., 2019. Вип. 5. 432 с. URL : <https://is.gd/pGL1fK> (дата звернення: 20.08.2025).

Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи: колективна монографія; [відп. ред. І. Г. Патер, упоряд. О. І. Муравський]. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. 498 с.

Чорновіл В. Україна починається з тебе [вибр. ст. та матеріали; упоряд. та авт. передм. В. Деревінський] / В'ячеслав Чорновіл. Брустури : Дискурс, 2020. 304 с.

Якубова Л. "Русский вопрос": стратегія деполітизації як передумова повоєнного відновлення України: аналітична записка / За ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2025. 126 с.

Konopka V. Countermeasures of the Defence Forces of Ukraine against Means of Air Attack of the Russian Federation (February 24, 2022 — February 28, 2023) Український історичний журнал. 2024. Число 3. С. 5. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2024_3_2 (дата звернення: 21.12.2023).

Kubicek P. Dancing with the devil: explaining the European Union's engagement with Ukraine under Viktor Yanukovich. *Journal Of Contemporary European Studies*. 2017. Vol. 25, Issue 2. P. 143–162.

Nazarchuk, O., Halytska-Didukh, T., Horielov, V., Krasnodemska, I., Babichev, O. Fundamental principles for the formation of the newest historical policy in the context of the escalation of the Russian-Ukrainian war. *Amazonia Investiga*. 2023. 12 (66), 198-205.

Nazarchuk, O., Halytska-Didukh, T., Horielov, V., Krasnodemska, I., Babichev, O. Fundamental principles for the formation of the newest historical policy in the context of the escalation of the Russian-Ukrainian war. *Amazonia Investiga*. 2023. 12 (66), 198-205.

The Accommodation of Regional and Ethno-cultural Diversity in Ukraine» під редакцією Aadne Aasland та Sabine Kropp. URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2023/04/3.-Fedorenko-Umland.pdf> (дата звернення: 20.08.2025).

The Accommodation of Regional and Ethno-cultural Diversity in Ukraine» під редакцією Aadne Aasland та Sabine Kropp. URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2023/04/3.-Fedorenko-Umland.pdf> (дата звернення: 20.08.2025).

Ананьїн О. Дії Державної прикордонної служби України проти військ РФ у Криму на початку російської агресії 2014 р. Український історичний журнал. 2024. Число 3. С. 29. - URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2024_3_3 (дата звернення: 27.01.2024).

Бенчук В. Урегулювання збройного конфлікту на сході України крізь призму масової свідомості донеччан на підконтрольній території (2014–2021 рр. Український історичний журнал. 2022. Число 4. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/187256/08-Benchuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.08.2025).

Березовенко, А. Російсько-українська війна в українському політичному дискурсі. Політичні дослідження. 2021. № 2. С. 97–110. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Politst_2021_2_7 (дата звернення: 20.08.2025).

Бондарчук П. Відродження Української автокефальної православної церкви (1989-1991 рр.). Український історичний журнал. 2024. Число 5. С. 121-135. <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/uhj/article/view/10727> (дата звернення: 07.01.2024).

Виклики національній політиці пам'яті в часи «гібридної війни». Аналітична записка. (2015). URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/vikliki-nacionalniy-politici-pamyati-vchasi-gibridnoi-viyni>. (дата звернення: 20.08.2025).

Вронська Т. Цивільне населення радянської України в полі зору військових трибуналів: регламентація каральних практик (1918–1959 рр.) Український історичний журнал. 2021. Число 2. С. 112-128. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.02.112>(дата звернення: 20.08.2025).

Гаврилюк Х. Азовсталь: історія оборони. Свідчення учасників подій, їхніх рідних та очевидців. URL: <https://suspilne.media/azovstal-story-of-defense/> (дата звернення: 27.01.2024).

Галицька-Дідух Т. В. Діти під час війни: психологічні дослідження та програми реабілітації після війни в Україні (історична ретроспектива 2014 р. – дотепер). Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 67. Том 1. С. 60–65.

Галицька-Дідух Т. Інформаційно-пропагандистська політика радянської влади в західних областях УРСР 1944–1947 рр. (на прикладі Станіславської області/ Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. К. : «Видавництво «Гілея», 2017. Вип. 126 (11). С. 57–62.

Головко В. Взаємовідносини державної влади та великого капіталу в Україні (від початку 1990-х до 2013 р.) Український історичний журнал. 2024. Число 5. С. 136-155. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.136>(дата звернення: 27.01.2024).

Горбачевський, Т. С. Мережа волонтерських організацій допомоги АТО (2014–2017 роки). Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Гуманітарні науки. 2019. Вип.

16. С. 124–131. –URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN /Vlca_Gum_2019_16_16 (дата звернення: 20.08.2025).
- Гребенюк М. В. Історична періодизація антитерористичної операції на сході України (14 квітня 2014 – 30 квітня 2018 рр.). Український історичний журнал. 2020. № 4. С. 176–191. URL : <https://is.gd/kKuDLH> (дата звернення: 20.08.2025).
- Грицюк В., Лисенко О. Війна Російської Федерації проти України: воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний виміри. Український історичний журнал. 2023. Число 2. С. 5. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_2_2 (дата звернення: 20.08.2025).
- Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 1 січня 2023 р. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-nabuv-chinnosti-zakon-pro-osnovni-zasadi-derzhavn> (дата звернення: 20.08.2025).
- Запобігання колабораційній діяльності : метод. рекомендації / О. С. Юнін, В. С. Березняк, В. В. Шаблистий, А. В. Макашов та ін.; Дніпро : ДДУВС, 2024. 72 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13076/1/макет_методичні%20рекомендації%20запобіг.%20колаборац.%20діяльності.pdf (дата звернення: 27.01.2024).
- Ільницький В. та н. Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України / В. Ільницький, В. Старка, М. Галів. Український історичний журнал. 2022. Число 5. С. 43-55. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/188120> (дата звернення: 20.08.2025).
- Каліщук О. Українсько-польські взаємини в роки Другої світової війни: інтерпретації минулого в умовах зміни геополітичних реалій. Український історичний журнал. 2023. Число 4. С. 98. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_4_7 (дата звернення: 20.08.2025).
- Коваль М. Іноземні добровольці у складі Сил оборони України (від 2014 р.) / М. Коваль, С. Сегеда, Ю. Стасюк. Український історичний журнал. 2025. Число 4. С. 43. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2025_4_4 (дата звернення: 20.08.2025).
- Коваль М. Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого — 2 квітня 2022 р.) / М. Коваль, П. Щипанський, В. Кидонь, В. Грицюк. Український історичний журнал. 2023. Число 3. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Koval_Mykhailo/Stratehichniy_kharakter_Kyivskoi_oboronnoi_operatsii_24_liutoho__2_kvitnia_2022_r/ (дата звернення: 20.08.2025).
- Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України / В. Ільницький, В. Старка, М. Галів. Український історичний журнал. 2022. Число 5. С. 43-55. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/188120> (дата звернення: 20.08.2025).
- Секо Я. Боротьба українських політв'язнів у таборах в другій половині 1960-х – середині 1980-х рр. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка. У 2 ч. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 2. Ч. 1. С. 98–105.
- Сич О. Революція гідності : контекст перманентного революційного процесу та періодизація. Гілея. 2018. № 8. С. 359–364.
- Харук А. Дві битви за Лиман (23 травня — 2 жовтня 2022 р.) Український історичний журнал. 2025. Число 3. С. 5. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2025_3_2 (дата звернення: 20.08.2025).
- Харук А. Слобожанська наступальна операція: передумови і перший етап (6—12 вересня 2022 р.) Український історичний журнал. 2023. Число 1. С. 5. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_1_2 (дата звернення: 20.08.2025).
- Харук А. Харківська оборонна операція (24 лютого — 14 травня 2022 р.). Український історичний журнал. 2023. Число 5. С. 23. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_5_3 (дата звернення: 20.08.2025).
- Яблонський В. Взаємини екзильних українського та польського урядів у реаліях ЯлтинськоПотсдамської системи міжнародних відносин наприкінці 1940 — на початку 1990-х рр. Український історичний журнал. 2024. Число 4. С. 140-156. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.140> (дата звернення: 27.01.2024).
- Ясь О. Росія як Мордор: фентезійні алюзії у сучасних воєнних наративах. Український історичний журнал. 2023. Число 5. С. 5. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_5_2

(дата звернення: 20.08.2025).